VOJENSKÁ HISTÓRIA

Časopis
pre vojenskú históriu
múzejníctvo
a archívnictvo

2/2019

VYDÁVA VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV V BRATISLAVE

© Vojenský historický ústav, Bratislava 2019

www.vhu.sk

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť publikovaného časopisu nesmie byť reprodukovaná alebo použitá a šírená v akejkoľvek forme a akýmikoľvek prostriedkami, elektronicky alebo mechanicky, vrátane kopírovania, digitalizácie alebo uchovávaná v akýchkoľvek informačných pamätiach, databázach a informačných pamätiach, databázach a informačných systémoch bez predchádzajúceho písomného súhlasu Vojenského historického ústavu a autorov.

PRAVDE VERIŤ
PRAVDU ŽIŤ
PRAVDU BRÁNIŤ

2019 - 2020

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

OBSAH

Štúdie

NOVÁKOVÁ, Lucia – **ROHÁČ**, Peter. Vojenstvo a náboženské rituály v antickom Grécku. II. časť.....7
KOZOLKA, Jaroslav. Vojenský vysokoškolský internát (1942 – 1943). I. časť.....36
PÚČIK, Miloslav. Československá vojenská rozviedka a potenciálny vojnový konflikt medzi „Východom“ a „Západom“. 1. časť.....61

Dokumenty a materiály

VAVRUŠ, Ján. Kragujevac – nové pohľady na známe dokumenty.....93

Rozhľady

JANECOVÁ, Tamara. Na margo Čatlošových poznámok k románu *Kto seje vietor* (Milo Urban).....116

Diskusia

ŠRÁMEK, Pavel. Ferdinand Čatloš za mobilizace v září 1938 ještě jednou.....143

Recenzie

GRAUS, Igor. Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenaní do roku 1815. Panovnícke, dynastické, pontifikálne, záslužné a dámske rady a dekorácie. (L. Sokolovský).....149
GALLÍK, Martin. Za cisára pána. (M. Burda).....151
FRANKS, Norman. Sopwith Camels over Italy 1917-1918. (J. Červenka).....153
Pohľady na slovenskú politiku po roku 1989, I. a II. časť. (J. Chovanec).....155

Bibliografia.....159
Anotácie, glosy.....188
Kronika.....192

INHALT

Studien

NOVÁKOVÁ, Lucia – **ROHÁČ**, Peter. Das militärwesen und die religiösen Rituale im Griechenland der Antike, Teil II. 7
KOZOLKA, Jaroslav. Das militärische Hochschulinternat (1942-1945). Teil I. 36
PÚČIK, Miloslav. Der tschechoslowakische Militärnachrichtendienst und der potenzielle bewaffnete Konflikt zwischen „Ost“ und „West“. Teil I. 61

Dokumente und Materialien

VAVRUŠ, Ján. Kragujevac – Neue Einblicke auf die bekannten Dokumente 93

Ausblick

JANECOVÁ, Tamara. Am Rande der Anmerkungen Ferdinand Čatlošs zum Roman *Kto seje vietor* (Wer den Wind sät) von Milo Urban 116

Diskussion

ŠRÁMEK, Pavel. Noch einmal zum Thema Ferdinand Čatloš während der Mobilisierung im September 1938 143

Rezensionen 149
Bibliographie 159
Annotationen, Glossen 188
Chronik 192

CONTENTS

Studies

NOVÁKOVÁ, Lucia – **ROHÁČ**, Peter. Militarism and Religious Rituals in Ancient Greece. Part II. 7
KOZOLKA, Jaroslav. Military College Boarding School (1942 – 1943). Part I. 36
PÚČIK, Miloslav. Czechoslovak Military Intelligence and Potential Military Conflict between the "East" and "West". Part 1. 61

Documents and Materials

VAVRUŠ, Ján. Kragujevac – New Views of the Familiar Documents 93

Horizonts

JANECOVÁ, Tamara. Regarding Čatloš' Comments on the novel *Kto seje vietor* (Who Sows the Wind) von Milo Urban 116

Diskussions

ŠRÁMEK, Pavel. Ferdinand Čatloš during the September 1938 Mobilisation one more Time 143

Reviews 149
Bibliography 159
Annotations, Glossary 188
Chronicle 192

ŠTÚDIE

VOJENSTVO A NÁBOŽENSKÉ RITUÁLY V ANTICKOM GRÉCKU. II. časť

LUCIA **NOVÁKOVÁ** – PETER **ROHÁČ**

NOVÁKOVÁ, L. – ROHÁČ, P.: Militarism and Religious Rituals in Ancient Greece. Part II. Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 7-35, Bratislava.

Second part of the study deals with sacrifice and signs as a camouflage, i.e. either downright frauds of the military leaders or adaptation thereof to their own intentions, with the aim to positively influence the ethics of their battalions. What was particularly important were the natural and astronomical phenomena considered as divine signs. These included mainly the Moon and Sun eclipses as well as earthquakes which often paralysed the military activity and usually resulted in stopping or postponing the military campaigns. An irreplaceable position in the Greek army was also held by the oracles who often intervened in the battle directly. They could also influence the military affairs by interpreting dreams, mainly in the case of dreams of military leaders and other significant personalities. Sacrifice and interpretation of signs before the battle itself played an important role. Especially the Spartans did not go into battle until favourable sacrificial signs were revealed to their king. Often, these were the sacrifices of the *sfagia* type, the king could repeat until the requested signs appeared.

Military History. Ancient Greece. Sacrifice Frauds, Natural and Astronomic Signs, Pre-battle Sacrifices and Signs.

„Všetci ľudia si v nešťastí viac uvedomujú božské veci, uprostred víťazstiev a úspechov často bohmi a mýtmi pohŕdajú ako výmyslom, avšak po porážke sa rýchlo vrátia k prirodzenej zbožnosti.“ (Diod. 28. 13. 1.)

Otázka viery v znamenia, napr. pri obetovaní, či veštení, nehovoriac o viere v bohov, by sa v dnešných časoch stretla s odmietavým, prinajlepšom s blahosklonným postojom. Aj v staroveku by sa síce našlo dosť pochybujúcich, no vtedajšie všeobecné rozšírenie veštenia *(mantiké, mantosuné, chresmos)* a výkladu znamení *(semeia, hiera, theia)* poukazuje na iný typ predstáv, ktorý by sme mali zohľadniť pri posudzovaní tejto časovo, priestorovo i mentálne takej vzdialenej doby. Predmetom nášho záujmu však nebude priamo spomínaná „viera“, ale skôr jej vplyv na konanie súčasníkov. Väčšina spoločnosti totiž mantiké a výkladu znamení dôverovala, pričom nešlo len o jednoduchších ľudí „bez vzdelania“. Aj elity, nielen zvyšok spoločnosti, si totiž zvyčajne mysleli, že veštenie funguje. Jeho výklad teda nemohol byť vždy iba manipuláciou s dôverčivou masou, s ktorou tak často operujú historici.[1] Ak

[1]STRUCK, Peter T. *Divination and Human Nature: A Cognitive History of Intuition in Classical Antiquity.* Princeton : Princeton University Press, 2016, s. 4-9. ISBN 9781400881116. Autor sa síce sústreďuje skôr na filozofické či psychologické koncepcie týkajúce sa viery v znamenia, veštenie a sny. No poskytuje i sumárny pohľad na význam *mantiké*. K otázke gréckej zbožnosti, resp. viery, ako aj k ich kritike pozri: VEFETTI Mario. Člověk a bohové. In *Řecký člověk a jeho svět* (ed. VERRANT, Jean-Pier). Praha : Vyšehrad, 2005, s. 223-225, 231-242. ISBN 80-7021-731-6.

sa totiž objavili pochybnosti ohľadom veštieb, nešlo o skepsu ohľadom existencie bohov a ich vplyvu na život človeka (*ta theia me nomizein*), ale skôr o pochybnosti ohľadom správnosti výkladu znamení.[2] Ani prispôsobenie si veštieb (*manteiai, chresmoi*), ich rôzne interpretácie, zatajovanie, či viacnásobné opakovanie obiet (*hiera, sfagia*), až kým sa neobjavili pozitívne znamenia, nemôžeme brať len ako podvod, ale skôr ako taktickú manipuláciu pod tlakom okolností.

Bolo len prirodzené, že význam pozitívnych znamení (*euprosdekta, hiera kalá*) sa často zveličoval, kým tie negatívne sa zamlčiavali, zmenšoval sa ich význam, alebo sa uvádzali iné, priaznivejšie. Môžeme preto povedať, že otázka relevantnosti veštieb a obetných obradov pre starovekého človeka v podstate neexistovala, hoci na druhej strane nemožno tvrdiť, že sa všetky veštby iba otrocky preberali. Zlé znamenia sa v tomto prípade brali skôr ako varovanie, že konanie či úmysly človeka nie sú v poriadku (*atheos*) a môžu viesť k zlému koncu jeho činov. To potom znamenalo, že „bohovia" dávajú šancu zvoliť si lepšie riešenie.[3] Pochybnosti ohľadom uskutočnenia niektorých obradov, či existencie veštieb a znamení, tak, ako ich podávali jednotliví antickí autori, sú však oprávnené, nehovoriac o okolnostiach, ktoré im podľa našich zdrojov predchádzali alebo nasledovali po nich. Náboženský aspekt treba ale „rešpektovať", pretože, ako sme to videli, resp. ako to ešte demonštrujeme ďalej, náboženské rituály mali často podstatný vplyv na chod udalostí a konanie človeka (a to nielen v prípade vojenstva).

Obety a znamenia ako kamufláž

Aj keď väčšina správ ohľadom obetných znamení a veštieb v historických dobách nevzbudzuje pochybnosti, aspoň čo sa týka ich uskutočnenia, predsa sa zachovali správy obviňujúce obetujúceho z podvodu, či zavádzania (*pseudomantis*).[4] Niekedy môžeme hovoriť vyslovene o manipulácii a zatajovaní skutočností, ktoré by mali devastačný účinok na morálku vojakov, prípadne o predstieraní opačného výsledku, napr. s cieľom získať čas. To bol prípad spartského veliteľa Etheonika, obliehajúceho v roku 406 pred Kr. Mytilénu na ostrove Lesbos. Po správe o porážke spartského loďstva Athénčanmi pri Arginúskych ostrovoch, nechal totiž podľa Xenofonta čln, ktorý priniesol danú správu nepozorovane odplávať a pri následnom návrate do prístavu sa už jeho posádka vracala s vencami a jasotom, ohlasujúc víťazstvo. Pritom sám veliteľ zároveň obetoval (*thysia*), akoby prosil za dobré správy (*euangelia*). Následne však ukončil obliehanie mesta a usporiadane ustúpil. V danej správe nenachádzame žiadne odsúdenie tohto podvodu, snáď to aj Xenofon bral ako typickú spartskú vojnovú lesť, pri ktorej obetovanie bolo len akýmsi doplnkom, ktorého výsledok však, keďže išlo o ním protežovaných Sparťanov, redšej nekomentoval.[5]

V rovnakej pozícii sa neskôr ocitol aj spartský kráľ Agesilaos II. (398 – 360 pred Kr.) v roku 394 pred Kr. po návrate z Ázie a pred vpádom do Boiótie, keď sa dozvedel o porážke spartského loďstva pri Knide (Peržanmi a athénskym vojvodcom Konónom). Rovnako ako Etheonikos, aj on zatajil správu o porážke a nahradil ju povzbudzujúcou správou o víťazstve.

[2] SEDLEY, David. From the Pre-Socratics to the Hellenistic Age. In *The Oxford Handbook of Atheism,* (ed. by Bullivant, Stephen and Ruse, Michael). Oxford : Oxford University Press 2013, s. 139-151. ISBN 9780199644650. BURKERT, Walter. Signs, Commands, and Knowledge: Ancient Divination between Enigma and Epiphany. In *Mantikê: Studies in Ancient Divination*, (ed. by ILES JOHNSTON, Sarah and STRUCK, Peter). Leiden : Brill, 2005, s. 29-49. ISBN 9004 144978.

[3] VÍTEK, Tomáš. *Věštení v Antickém Řecku I. Od věštců k losům*. Praha : Herrmann & synové, 2011, s. 132,142, 146-147. ISBN 978-80-87054-23-9.

[4] DILLERY, John. *Chresmologues and manteis: independent diviners and the problem of autority.* In Mantikê: Studies in Ancient Divination, s. 167-234.

[5] XENOPHON. *Xenophon in Seven Volumes* (ďalej Xen. Hell.) (ed. BROWNSON, Carleton L.). Cambridge : Harvard University Press, 1921, Xen. Hell. 1. 6. 37.

Zároveň obetoval býky (*bouthytein*), akoby išlo o dobrú zvesť (*euangelia*) a mnohým mužom mal poslať aj časť mäsa obetovaných zvierat (*ton tethymenon*). Treba však priznať, že táto lož povzbudila jeho oddiely, ktoré v následnej zrážke s nepriateľom, aj pod dojmom týchto falošných správ, zvíťazili.[6] Podvodu sa však podľa neskoršieho podania mal okolo roku 330 pred Kr. dopustiť aj samotný Alexander Macedónsky. Pred jednou z obiet si vraj popísal ruku písmenami odkazujúcimi na víťazstvo v nasledujúcom boji. Keď ich potom odtlačil na teplú pečeň (*iecur calidum*) obetovaného zvieraťa a ukázal vojsku, povzbudil tým jeho morálku. Snáď o niečo vierohodnejšou správou je údaj o rovnakom podvode, ktorého sa mal dopustiť aj pergamský kráľ Attalos I. (269 – 197 pred Kr.) pred rozhodujúcou bitkou s maloázijskými Keltmi (Galatmi). Keď totiž vraj odtlačil na pečeň obetovaného zvieraťa nápis „víťazstvo je kráľovo" a objavil ho „nič netušiaci" veštec, jeho pôvodne skľúčení vojaci v následnej eufórii Keltov porazili. Typické v týchto prípadoch je, že o podvody sa pokúšali vojvodcovia samotní a nie veštci, ktorí sa skôr stavali na odpor takýmto praktikám.[7]

Povzbudiť morálku však mohli veštci (*manteís, thyoskopoi, profétés, agyrtai*) aj priamym spôsobom. V niektorých prípadoch antickí autori zdôraznili ich význam vo vojenských záležitostiach označením *stratomanteís*. Ako príklad môže poslúžiť profesionálny veštec (*mantis*) Deínofonos, podľa Herodota slúžiaci „za mzdu" vo vojsku (*stratia)* Korinťanom, ale aj iným obciam.[8] Skutočnosť, že veštci boli platnými členmi armád nielen ako vykonávatelia obiet (*thýteís, mageiroi*) a vykladači znamení (*fasma*), ukazuje aj situácia niekedy tesne pred II. grécko-perzskou vojnou, keď vpadli Thesálčania do Fókidy a po víťazstve zatlačili domácich obrancov na Parnas. Fókidský veštec (*mantis*) Telliás z Élidy našiel východisko z beznádejnej situácie aj bez obiet a veštenia. Nechal vraj natrieť oddiel šesťsto Fókov sadrou aj so zbraňami a zaútočiť na nepriateľa v noci. Keďže ich Thesálčania pokladali za niečo nadprirodzené (*téras*), dali sa na útek. O tomto víťazstve mali svedčiť aj ich štíty (*aspídes*), ako votívne dary v Abai a v Delfách, podobne ako aj monumentálne sochy (*megaloi andriántés*).[9] Ak si odmyslíme veštca Megistia od Thermopýl, o ktorom ešte bude reč, tak platnosť veštcov v otázkach vojenstva dokladá aj Thukydides, ktorý v súvislosti s obliehaním Platají Sparťanmi a ich spojencami v roku 428 pred Kr. spomína veštca (*mantis*) Theaineta ako jedného z dvoch navrhovateľov úspešného úniku časti obrancov z mesta.[10]

Aj v prípade ak išlo o bežnú obetu bez zvláštneho významu, jej okolnosti mohli nadobudnúť podstatne iný zmysel. Niekedy v roku 343 pred Kr. sa odohral obetný obrad (*thysia*), ktorý v sicílskom Adrane vykonal korinthský vojvodca Timoleon, a ktorý sa stal vhodnou zámienkou na pokus o jeho vraždu. Vrahov, ktorí sa zamiešali medzi ľudí stojacich okolo oltára počas Timoleontovho obetovania v tamojšom chráme, poslal leontínsky tyran Hiketas. Atentát síce náhodou nevyšiel, ale podľa Plutarchovho podania

[6] Xen. Hell. 4. 3.14. Plutarchos dopĺňa, že kráľ obetoval z vďaky za dobrú správu a kusy mäsa poslal svojim priateľom. V oboch správach sa spomína aj čiastočné zatmenie Slnka zo 14. augusta 394 pred Kr., ale bez bližšej charakteristiky. PLUTARCH. *Plutarch's Lives* (ďalej Plut. etc.) (ed. and transl. PERRIN, Bernadotte). Cambridge : Harvard University Press, 1914, Plut. Ages.17.

[7] K Alexandrovmu „podvodu" pozri: FRONTINUS, Sextus Iulius. Válečné lsti (ďalej Frontin. Str.). In Antické válečné umění. Praha : Svoboda, 1977, Frontin. Str. 1. 11. 14. Celkovo: VÍTEK, Tomáš. *Věštení v Antickém Řecku II. Tělo a sny.* Praha : Herrmann & synové, 2013, s. 297. ISBN 978-80-87054-34-5.

[8] Označenie *stratomantis* sa objavuje u Aischyla: AESCHYLUS. Agamemnon (ed. and transl. WEIR SMYTH, Herbert). Cambridge : Harvard University Press, 1926, Aesch. Ag.122. Pozri: HERODOTUS. The Histories (ďalej Hdt.) (ed. and transl. GODLEY, Alfred Deniz). Cambridge : Harvard University Press, 1920, Hdt. 9.95. Podľa Xenofonta bola prítomnosť veštca kľúčovou záležitosťou pre každú armádu: XENOPHON. *Xenophon in Seven Volumes* (ďalej Xen. Anab.) (ed. BROWNSON, Carleton L.). Cambridge : Harvard University Press, 1921, Xen. Anab. 7. 1. 35.

[9] Hdt. 8. 27.4. VÍTEK, ref. 3, s. 328.

[10] Zvyšok obrancov sa musel napokon vzdať, čeliť poprave a Plataje boli zničené. THUCYDIDES. *History of the Peloponnesian war* (ďalej Thuc.) (ed. and transl. CRAWLEY, Richard). London : J.M. Dent, 1910, Thuc. 3. 20, 21-24.

to vraj brali súčasníci ako nádejné znamenie do budúcna (*eutychia*) a vraj sa Timoleona rozhodli uctievať ako „svätého muža“ (*anér hieros*), ktorý prišiel z vôle boha zachrániť Sicíliu. [11] Skôr o politickom a mravnom úpadku, ako o úpadku úcty k obradom svedčí potom príhoda z roku 322 pred Kr. Podľa Plutarcha, po porážke athénskeho loďstva v námornej bitke pri ostrove Amorgos macedónskou flotilou, predbehol poslov so správou o tejto udalosti athénsky politik Stratokles. Do mesta mal vojsť ovenčený a nielenže oznámil lživú správu o athénskom víťazstve, ale navyše navrhol konať aj ďakovnú obetu (*thysia*) za dobrú správu (*euangelia*) a rozdať mäso obetovaných zvierat medzi občanov. Keď však čoskoro vyšla pravda o porážke najavo, rozhnevaný ľud pochopiteľne volal cynického politika na zodpovednosť. Nato vraj reagoval výpadom: „no a čo sa vám stalo zlého, zabudli ste, že ste sa mali dva dni dobre?“[12] Táto správa síce zaváňa anekdotickým podaním, no ak si uvedomíme, že jej objekt bol zároveň aj tvorcom neskorších nehoráznych božských pôct schválených Athénčanmi jednému z *diadochov* – Démétriovi Poliorkétovi (337 – 283 pred Kr.), snáď nebudeme až tak ďaleko od pravdy, keď to uznáme za vierohodné. Spomínané pocty si adept na boha Démétrios vyslúžil asi v roku 307 pred Kr. vyhnaním macedónskej posádky z mesta. Ináč spočívali tieto „pocty“ v uznaní Démétria a jeho otca Antigona Jednookého (380 – 301 pred Kr.) za kráľov, resp. za bohov, rovnako ako Déméter a Dionýzos, s vlastným, každoročne (spomedzi občanov) voleným kňazom. Ich obrazy tiež mali votkať spoločne s bohmi na posvätný *peplos*, tkaný na počesť bohyne Athény pred Veľkými Panathénajami, resp. Démétriovi zriadili vraj aj oltár (*bomos*) na mieste, kde po prvýkrát v meste zostúpil z voza. Okrem iného pochlebovania navrhol Stratoklés, aby sa poslovia vysielaní za oboma *diadochmi* nazývali *theórmi*, tak ako sa označovali tí, ktorí vykonávali v Delfách a v Olympii obety za jednotlivé obce na panhelénskych slávnostiach. [13] Úplným vrcholom však bol návrh Dromokleida zo Sféttu, aby sa Démétria, ako boha – záchrancu (*Sotér*) oficiálne spýtali ohľadom votívneho štítu, ktorý chceli Athénčania venovať do Delf (*anathemata*). To všetko prirodzene s riadnou obetou ako skutočnému božstvu, a to, čo Démétrios vyveští (*chresmós*), mal potom ľud aj vykonať. Plutarchos toto uznesenie (*pséfisma*), ako aj ostatné excesy komentuje ako výsmech Athénčanov, ktorí Démétria týmto pochlebovaním vraj skazili. V každom prípade však servilnosť Athénčanov dokonale svedčí o úpadku tohto kedysi mocného mesta a jeho elít. Na druhej strane je tiež potrebné dodať, že nie všetci občania s tým súhlasili, a po porážke Antigona pri Ipse v roku 301 pred Kr. poslali Athénčania Stratokla do vyhnanstva a Démétria (na úteku) ani nevpustili do mesta. Navyše medzitým vraj aj bohovia prejavili svoju nevôľu nad mnohými „bezbožnosťami“ roztrhnutím spomínaného *peplu* počas procesie a mrazom, ktorý spálil vinič a figovníky. [14]

Za jednu z najzvláštnejších manipulácií však možno pokladať „obetovanie“ loďstva syrakúzskym tyranom Agathoklom po vylodení na kartáginskom území v severnej Afrike v roku 309 pred Kr. Išlo o diverznú akciu počas vojny, v ktorej Kartáginci práve obliehali Syrakúzy. Agathokles teda po pristátí a obetovaní bohyni Démétér a Koré (ochrankyniam Sicílie) prehovoril k zhromaždeným oddielom. Vo svojej reči mal vyhlásiť, že ešte počas plavby a všetkých nebezpečenstiev sľúbil týmto božstvám obetovať vlastné lode ako zápalnú obetu v prípade úniku prenasledovateľom. Bolo v podstate nemysliteľné zbaviť sa loďstva a možnosti úniku z územia nepriateľa v prípade porážky, no ako eventualitu, v prípade

[11] Plut. Tim. 16.
[12] Plut. Demetr. 11.3.
[13] Plut. Demetr. 10-11. GREEN, Peter. *Alexander Veľký a Helénistické obdobie*. Bratislava : Slovart, 2008, s. 72-74. ISBN 978-80-8085-579-6.
[14] Plut. Demetr. 12-13. K poctám pozri tiež: DIODORUS SICULUS. *Diodorus of Sicily in Twelve Volumes* (ďalej Diod.) (ed. and transl. OLDFATHER, Charles Henry). Cambridge : Harvard University Press, 1989. Diod. 20. 46. 1-3.Tamtiež aj osobité pocty pre Démetria v Sikyóne: 20. 102. 3. ŚWIDERKOVÁ, Anna. *Helada králů.* Praha : Orbis, 1972, s. 78-81, 86-87.

úspechu akcie im prisľúbil nové loďstvo. Úspech v celom konflikte vraj predpovedali aj obetné znamenia a tak napokon, bez nejakého náznaku odporu zo strany armády, spálili ako „obetu" celé loďstvo. Už Diodoros hodnotil tento čin ako zúfalý pokus donútiť armádu bojovať až do konca, bez možnosti ústupu, ale uvedomoval si aj problémy v prípade zabezpečenia ochrany loďstva, a teda rozdelenia už aj tak nedostatočných síl či značnej pravdepodobnosti jeho ovládnutia Kartágincami. Je tu vidieť jasný apel na náboženské cítenie vojakov, pretože sľub božstvám (*euché*) musel byť splnený, ak nechceli čeliť ich hnevu, ale netreba zabúdať ani na veľkoleposť obety, pretože množstvo horiacich objektov muselo prekonať akékoľvek dovtedajšie obetovania, ktorých boli daní muži svedkami. Takže následné vojenské úspechy na pôde (prekvapeného a nepripraveného) nepriateľa by do značnej miery svedčili o úspešnosti tohto radikálneho a „zúfalého" kroku, pretože vojaci boli doslova donútení byť odvážni.[15] Manipuláciou par excellence bolo však najmä, v podaní toho istého vojvodcu, vypustenie sov v radoch vlastných mužov, s cieľom povzbudiť ich morálku pred rozhodujúcou bitkou s Kartágincami. Agathokles sa tu ukázal ako šikovný psychológ, pretože sovy, ako symbol bohyne (rozumne vedenej) vojny – Athény, pokladali jeho „obyčajní" vojaci za pozitívne „znamenie" a predpoveď víťazstva, na ktoré snáď napokon mal vplyv aj tento malý podvod.[16]

Obvinenia z nezodpovednosti, resp. zo zbabelosti, si, naopak, vyslúžil posledný kráľ Macedónie Perseus (179 – 168 pred Kr.), ktorý podľa jedného Polybiovho zlomku mal vraj pred rozhodujúcou bitkou s Rimanmi pri Pydne v roku 168 pred Kr. stratiť odvahu a opustiť vojsko. Zámienkou jeho údajného odchodu do blízkeho mesta bola výhovorka, že ide obetovať Héraklovi (*thysia*). To náš zdroj okomentoval poznámkou, že Hérakles neprijíma „obete z bázne od obávajúcich sa" (*deilá hierá*). Informáciu opakuje aj Plutarchos, no udáva aj inú verziu, podľa ktorej kráľ vôbec neopustil vojsko a už vôbec nie kvôli obetovaniu, naopak, informuje, že utrpel zranenie, a teda nemohol ujsť.[17]

Medzi dôležité znamenia, ale zároveň ťažko postihnuteľné, patrili tiež sny (*oneiroi, oneirata, enupnia*) a ich výklad (*oionomanteía, oneirokritika*). Ich autenticita je však takmer vždy otázna a dôvodom nie sú iba „výmysly" niektorých vojvodcov s cieľom povzbudiť morálku vlastných vojakov. Dôvodom bol aj fakt, že u viacerých antických autorov slúžili len na dokreslenie charakteru osôb, navyše uvádzajú skôr upravené správy než skutočné sny. Pravdou ale je, že aj keď boli, či skôr mohli byť, často len vymyslené, mali „sny" veliteľov značný vplyv na morálku vojakov.[18] V prípade neskorších helenistických vládcov máme dokonca správy o celých zbierkach ich snov.[19] To poukazuje na skutočnosť, že relevantné boli len sny významných osobností. Sny sa však v klasickom období, v súvislosti s našou tematikou, nevyskytovali nejako zvlášť často, skôr sa dostávajú do popredia v neskoršom období helenizmu a za rímskej éry.[20] Prevažuje však skepsa ohľadom ich výkladu veštcami (*oneirománteís, oneirokríteís*), najmä v prípade Polybia, hoci ich veštecký význam odmietal

[15] Diod. 20. 7. 1-5.

[16] Diod. 20. 11. 3-4. Zvláštne je však práve vypustenie sov, ktoré boli pokladané, teda okrem Athén, za nepriaznivé znamenie. VÍTEK, ref. 3, s. 134-135.

[17] Polybius. *Histories* (ďalej Plb.) (ed. and transl. SHUCKBURGH, Evelyn). London : Macmillan, 1889, Plb. 29. 17. Plut. Aem. 19.

[18] Xenofon spomína uliatie (*spondé*) božstvu, ktoré mu vo sne zjavilo spôsob na prekročenie rieky: Xen. Anab. 4. 3. l3.

[19] DEL CORNO, Dario. Dreams and their interpretation in ancient Greece. In *Bulletin of the Institute of Classical Studies 29/1982*, s. 55-62. ISSN 2041-5370. HEMINGWAY, Ben. *Dream in Classical Greece: debates and practices*. Ph.D. diss., The Queen's College, 2008, s. 278-99. K pôvodu snárov pozri: DODDS, ERIC. *The Greeks and the Irrational. Berkeley* : University of California Press, 1951, s. 118-20. ISBN 0520242300. Autor predpokladá, že ich predchodcami boli výklady snov zapisované na pinakách. Pozri: Xen. Anab. 7.8.1.

[20] LURIA, Salomo. Studien zur Geschichte der antiken Traumdeutung. In *Bulletin der Academic des sciences de I'URSS*, 1927, s. 441-66. DILLON, Matthew. The Importance of Oionomanteia in Greek Divination. In *Religion in the Ancient World: New Themes and Approaches* (ed. by Dillon, Matthew). Amsterdam : A. M. Hakkert 1996, s. 99-121. ISBN 9025610943.

už Aristoteles. Keďže sa však vzťahujú najmä na neskoršie, predovšetkým rímske obdobie, nebudeme sa nimi zvlášť zaoberať.[21]

Osobitou kategóriou je potom „vyhýbanie“ sa vojenským aktivitám Sparťanmi, resp. celkovo Dórmi, počas viacerých sviatkov, najmä však počas *Karneií*, slávených na počesť boha Apolóna v mesiaci *karneios* (august – september), s bojovými hrami a rôznymi druhmi súťaží, kedy sa nemohli viesť žiadne vojny. Dodržali ho dokonca aj pri dvoch zlomových bodoch starovekých dejín Grécka, pred bitkou pri Maratóne i pred Thermopylami. A nech kontext daných správ a predstavy Sparťanov, či ich zámery a očakávania ohľadom dĺžky obrany v Thermopylách boli akékoľvek, vyznie predsa len zvláštne, keď nad dôležitými vojenskými okolnosťami mali navrch okolnosti náboženské. Zvyčajne sa to berie ako (ne) obyčajná výhovorka, no je tiež možné, že v kontexte času, kultúrnej tradície, psychológie a emócií, mohli napokon pre blaho obce prevážiť náboženské aspekty pred tými vojensko-politickými. Na druhej strane však nemožno povedať, že by si spartské elity neuvedomovali dôležitosť rýchlej akcie aj napriek slávnostiam. Svedčí o tom napokon aj správa o situácii pred bitkou pri Thermopylách, keď predsa len vyslali kráľa Leonida s 300 mužmi napred, no celé vojsko malo vyraziť až po skončení sviatku. Dnes je však už ťažké vžiť sa presne do zvyklosti dodržiavania náboženského tabu, a teda v tomto prípade nebojovať, čo bolo tiež dôležitou súčasťou pravidiel účasti športovcov jednotlivých obcí na celogréckych hrách (*ekecheiria*) už v Olympii. Takže tu máme skôr dočinenia s rešpektovaním náboženských vplyvov v živote spoločnosti, ktoré jej museli prísť ako prirodzené a posvätené tradíciou. Nemožno síce povedať, že by boli Peloponézania zbožnejší, než iní Gréci, no pravdou tiež je, že iónske či priamo athénske pendanty k takémuto správaniu zrejme neexistujú.[22]

Prírodné a astronomické úkazy

Znamenia pokladané za prejav súhlasu, resp. nesúhlasu, božstva nemuseli nutne pochádzať len z obetných rituálov či výrokov veštiarní (*manteia*). Podľa viac-menej náhodných okolností sa s nimi totiž stretávame aj v prípade prírodných alebo astronomických úkazov, prípadne za také mohli platiť aj ľudské prejavy, ako napr. kýchnutie, sny alebo objavenie sa nejakého (symbolicky významného) zvieraťa v okamihu rozhodovania sa o ďalšom postupe. Zo všetkých znamení, ktoré mohli mať vplyv na konanie vojvodcov, však môžeme za najvýraznejšie a s najväčším priamym efektom pokladať zatmenia (*ekleipein*) Slnka (*hélios*) a Mesiaca (*seléné*). Už Herodotos spomína, aký vplyv malo na bojujúcich Lýdov a Médov v Malej Ázii zatmenie Slnka z 28. mája 585 pred Kr. Obe strany totiž počas bitky, „keď nastala noc namiesto dňa,“ prestali bojovať a „radšej rýchlo uzavreli mier“.[23] Samozrejme, tento vplyv bol najmä v zmysle negatívneho znamenia v prípade neznalosti astronomických zákonitostí, ktoré spôsobujú tieto javy. Pokiaľ sa dali predpovedať výpočtami a vzdelanejší vojvodcovia ich vedeli vojakom vysvetliť, nemuseli mať nepriaznivý vplyv na morálku mužstva. Stretávame sa tiež s opačnými prípadmi, keď táto neznalosť fatálne oslabila vôľu konať a privodila jednej zo strán porážku. Najčastejšie pritom nachádzame zmienky o zatmeniach vo vojenskom kontexte ako vyslovene negatívne znamenia vyjadrujúce „hnev bohov“ (*ménis*).

---

[21] ARISTOTELES. *Člověk a příroda (ďalej Aristot)*. Praha : Svoboda, 1984. Aristot. Div. Somn. 5.1-2. Celkovo k snom: VÍTEK, ref. 7, s. 305-330, najmä však s. 353-397.

[22] Hdt. 6. 106, 7. 206. TOMPKINS, P. Daniel. Greek rituals in war. In *Warfare in the Classical world* (ed. by CAMPBELL, Brian and TRITLE, A. Lawrence). Oxford : Oxford University Press, 2013, s. 476, 479-480. ISBN 978-0-19-530465-7. Autor opatrne pripúšťa možnosť, že daný sviatok mal vplyv na spartskú neúčasť v dôležitých bojoch. Prípad, kedy sa snažilo, poukazom na posvätný mesiac, vyhnúť boju so Spartou mesto Argos v roku 388 pred Kr., sme už spomínali v prvej časti štúdie (s. 18). K tomu pozri: Xen. Hell. 4. 7.

[23] Dané zatmenie predpovedal Iónom Tháles Milétsky: Hdt. 1.74.

Hoci sa v tomto smere akoby s daným znamením nedalo „hýbať“, predsa len bolo možné ho interpretovať po svojom, pravda, to vždy záležalo od osobnosti a autority príslušného vojvodcu, prípadne od pomoci skúseného veštca. Takýmito osobnosťami boli podľa starovekých spravodajcov napr. Epameinondas, či Agathokles, resp. aj Alexander Veľký, hoci ten posledný najmä vďaka svojmu veštcovi Aristanderovi.[24] Zatmenia Slnka (*hó hélios ekleipei*) sú, ako je všeobecne známe, vzhľadom na konkrétnu oblasť, menej časté, než zatmenia Mesiaca (*hé seléné ekleipei*), no prevažujú skôr zmienky o tých prvých.[25] Efektnejší bol totiž prvý z úkazov, najmä ak išlo o úplné zatmenie, no vzhľadom na odlišné vojenské okolnosti konkrétnych udalostí, je zbytočné pýtať sa na ich väčší, či menší význam. V oboch prípadoch bola totiž zaručená pozornosť všetkých zúčastnených, a aj vplyv na vojenské konanie mali značne podobný.[26] K zatmeniam Slnka je teda len minimum zmienok, a aj to nie takých dramatických, ako Herodotom vyššie spomínané prerušenie boja. Prípadom, ktorý mohol mať vážne následky, bola situácia na jeseň roku 480 pred Kr., keď vojsko spartského vojvodcu Kleombrota a brata kráľa Leonida, pomáhalo opevňovať Isthmos proti Peržanom. Keď však vykonal obetu (*thysia*) proti Peržanom „zatemnilo sa Slnko na nebi“ a on sa radšej stiahol aj s vojskom naspäť do Sparty, kde čoskoro zomrel. Išlo o čiastočné zatmenie z októbra 480 pred Kr. a odchod Sparťanov, rešpektujúcich negatívne znamenie, mohol mať za následok, aspoň podľa athénskeho posolstva rokujúceho v tom čase v Sparte, podriadenie sa Athén Peržanom. Nakoniec sa tak, napriek spartským prieťahom v rokovaniach, nestalo a Kleombrotov syn Pausanias sa mohol vydať s hlavnou armádou na Isthmos a neskôr k Platajám.[27]

Druhá zmienka sa týka už spomínaného ťaženia spartského kráľa Agesilaa II. do Boiótie a situácie pred bitkou pri Koronei. Keď sa totiž pripravoval zaútočiť na Boiótiu, „zdalo sa, že Slnko dostalo podobu mesačného kosáka“, čiže došlo k čiastočnému zatmeniu – 14. augusta 394 pred Kr. Vzápätí nato dostal kráľ správu o porážke spartského loďstva pri Knide, ktorú však zatajil a vyhlásil, v záujme zachovania bojovej morálky vojska, že víťaznou stranou boli Sparťania. Plutarchos ešte dopĺňa, že táboril pri Chaironei a opakuje, že „bol svedkom zatmenia Slnka (*tón helión ekleiponta*), ktoré vyzeralo ako mesiac (*menoeidés*)“. Obe správy však, čo je zvláštne, ignorujú vyslovene negatívne znamenie čiastočného zatmenia, ale podrobne rozoberajú zatajenie správy o prehre na mori. Snáď to bolo natoľko jasné znamenie, že nepotrebovalo bližší komentár. Na tomto prípade je však možné poukázať na variabilitu správania sa veliteľa, pretože správa o porážke v kombinácii so zatmením by určite podlomila bojovú morálku spartskej armády a sťažila nádej na prípadné úspešné vystúpenie proti Thébanom. Z taktického hľadiska to bol iste správny ťah, ale na pozadí väčšiny správ, ohľadom takmer absolútneho rešpektovania znamení, a teda vzdania sa akcie, pôsobí táto správa u Sparťanov takmer ako rúhanie (*asébeia*). Toto popretie tradície a „zbožnosti“ bolo však vynútené pod tlakom okolností a prípadnej hrozby porážky aj na súši, takže ak sa Agesilaos zachoval tak ako sa zachoval, bral na seba obrovské riziko a zodpovednosť. Absenciu nejakého komentára, najmä zo strany Xenofonta môžeme, okrem jeho pro-spartského zmýšľania, vidieť najmä v skutočnosti, že kráľovo ťaženie napokon

[24] DILLON, Matthew. *Omens and Oracles : divination in ancient Greece*. London - New York : Routledge, 2017, s. 180-181. ISBN 9781315577791.

[25] STOTHERS, Richard B. Dark Lunar Eclipses in Classical Antiquity. In J*ournal of the British Astronomical Association* 96/1986, s. 95-7. ISSN 0007-0297.

[26] TOMPKINS, ref. 22, s. 476. Autor uvádza, že Gréci boli viac ovplyvnení Slnkom, než Mesiacom, pričom až na situáciu ohľadom sicílskej výpravy, resp. úteku obrancov Platají, nepozná (vraj) iné prípady, kde by figuroval Mesiac.

[27] Hdt. 9. 10. VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Parteonu.* Praha : Vyšehrad, 1986, s. 59. Pozri tiež: DILLON, ref. 24, s. 180. Zmienka o zatmení Slnka z 2. septembra 404 pred Kr. je efemérna, pretože ju nevieme priamo doložiť, okrem Xenofontovho približného datovania („asi v tej istej dobe“), k víťazstvu Lykofronta Ferského nad Larissanmi a ich thesálskymi spojencami. Xen. Hell. 2. 3.

skončilo víťazstvom v bitke pri Koronei a nebolo mu teda v tomto smere možné nič vyčítať.[28] Výnimočným je potom pohľad druhej strany, teda Athénčanov, ktorým spomínané zatmenie pred námornou bitkou predpovedal ako pozitívne znamenie veštec Sthoris z Thasu, podľa obetných znamení. Za to mu podľa pamätnej stély udelili Athénčania čestné občianstvo a iné pocty.[29]

Iné zatmenie Slnka (*tón hélion eklipein*), z 13. júla 364 pred Kr. malo, podľa Diodorom spomínaných veštcov, predpovedať smrť thébskeho vojvodcu Pelopida v boji proti Alexandrovi, tyranovi z mesta Ferai. Znamenie síce vyvolalo poverčivosť, no Pelopidas vraj nezaváhal a tiahol v „ústrety svojmu osudu". Ten sa naplnil v bitke pri Kynoskefalách v Thesálii, o dva – tri dni neskôr, kde padol. Je však ťažké určiť, či spomínaná predpoveď bola skutočná, alebo, čo sa zdá byť pravdepodobnejšie, bola skoncipovaná až dodatočne, pod dojmom smrti významného vojvodcu. Na druhej strane môžeme len špekulovať, ako by sa interpretovalo spomínané zatmenie, ak by Pelopidas bitku prežil.[30] Iný príklad potom poskytuje zatmenie Slnka z 15. augusta 309 pred Kr., ktoré malo zastihnúť flotilu syrakúzskeho tyrana Agathokla, počas plavby do severnej Afriky proti Kartágu. Jeho oddiely boli, samozrejme, vydesené, no on im vraj dodal odvahu poukázaním na fakt, že úkaz nastal až po ich vyplávaní, takže je to zlým znamením pre ich nepriateľov Kartágincov a nie pre ich vlastné zámery. Zároveň mal poukázať na zatmenie ako na predzvesť zmeny v ich dovtedajšom postavení (Kartáginci totiž práve obliehali Syrakúzy) a obrat k lepšiemu.[31] Stretávame sa tu však skôr s vynachádzavosťou veliteľa, než s logickým vysvetlením daného javu. V každom prípade to ukazuje, pokiaľ máme veriť uvádzanej správe, že schopný vojvodca dokázal zvládnuť aj takýto, pre obyčajných vojakov desivý nebeský úkaz a využiť ho vo svoj momentálny prospech.

Výklad znamení bol, prirodzene, lotériou a nemusel vždy dopadnúť pozitívne. Najlepším príkladom je určite athénska výprava na Sicíliu v rokoch 415 – 413 pred Kr., ktorej záverečné a katastrofálne dejstvo mala, okrem iného, na svedomí práve poverčivosť ohľadom zatmenia Mesiaca. S touto výpravou sa spája množstvo neskoršie uvádzaných kontroverzií, najmä čo sa týka ignorovania negatívnych veštieb a znamení na jej začiatku v prospech tých pozitívnych.[32] Po viacerých athénskych neúspechoch sa misky váh v tomto konflikte napokon definitívne naklonili na stranu Syrakúzanov a ich spojencov, a keď sa už Athénčania konečne rozhodli ustúpiť a ukončiť vojnu, nastalo 27. augusta 413 pred Kr. (počas splnu) zatmenie Mesiaca (*hé seléné ekleipei*). Väčšina Athénčanov potom, podľa Thukydida, prinútila stratégov, aby odložili odchod, pretože ich tento úkaz hlboko zasiahol (*enthymion*). No aj hlavný veliteľ a bohatý athénsky politik Nikias, ktorý mal prehnane veriť v povery (*theiasmos*) a podobné záležitosti, vyhlásil, že odchod je nemožný skôr, než uplynie trikrát deväť dní. Athénčania teda odchod odložili, a ako sa čoskoro ukázalo, premeškali poslednú príležitosť na záchranu, utrpeli totálnu porážku a väčšina vojska, vrátane samotného Nikia buď padla, alebo skončila v otroctve.[33]

---

[28] Xen. Hell. 4. 3. Plut. Ages. 17.2.

[29] Na to najnovšie upozornil, ako na podstatnú zmenu od vyslovene negatívneho znamenia, na jeho pozitívnejšiu interpretáciu: VÍTEK, Tomáš. *Věštení v antickém Řecku IV. Mezi vodou a ohněm.* Praha : Herrmann & synové, 2018. s. 115. ISBN 978-80-87054-57-4.

[30] Diod. 15. 80. 2-3. K datovaniu bitky pozri: HESKEL, Julia. *The North Aegean Wars*, 371 - 360 B.C. Stuttgart : F. Steiner, 1997. s. 67. ISBN 978-3-515-11475-2. K samotnému znameniu: DILLON, ref. 24, s. 180-181.

[31] IUSTINUS. *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi. Aaccedunt prologi in Pompeium Trogum* (ďalej Just. Epitoma) (ed. SEEL, Otto). Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Stuttgart : Walter de Gruyter, 1985, 22. 6. Diodoros uvádza iba samotný fakt zatmenia a obavy Agathoklových oddielov z budúcnosti. Diod. 20. 5. 5.

[32] BRICE, L. Lee. The Athenian expedition to Sicily. In *Warfare in the Classical world*, (ed. by CAMPBELL, Brian and TRITLE, A. Lawrence). Oxford : Oxford University Press 2013, s. 553-568. ISBN 978-0-19-530465-7.

[33] Thuc. 7. 50. DE COULANGES, Fustel. *Antická obec*. Praha : Sofis, 1998, s. 228. Podľa Plutarcha Nikias ešte pred výpravou na Sicíliu doma v Athénach prinášal denne obete a mal dokonca svojho vlastného veštca. Podľa ďalšej anekdoty sa však vraj v skutočnosti viac zaujímal o osud svojich investícií a majetku, než o verejné záležitosti. Plut. Nic. 4.

Tieto správy dopĺňa aj Plutarchos v Nikiovom životopise. Podľa neho bol Nikias a neskúsení, resp. poverčiví Athénčania vystrašení spomínaným zatmením (*deisidaimonía*), pričom v tomto okamihu už, nanešťastie, nemal k dispozícii svojho skúseného veštca (*mantis*) Stilbida, ktorý krátko predtým zomrel. Cituje tiež historika a oficiálneho athénskeho veštca Filochora (3. stor. pred Kr.), ktorý toto zatmenie pokladal pre utekajúcu armádu za vyslovene pozitívne znamenie (*sémeion*). Podľa iného výkladu zasa bolo potrebné si dávať pozor po zatmení len tri dni a nie Nikiových dvadsaťsedem. Navyše tento vojvodca vraj nevyvíjal žiadnu vojenskú činnosť a venoval sa iba obetovaniu a veštbám (*diamanteúomai*). Vzdelanec Plutarchos v tejto súvislosti, avšak s odstupom pol tisícročia, kritizoval túto poverčivosť aj poukázaním na negatívne postoje Athénčanov samotných k racionálnym výkladom prírodných javov v klasickom období, napr. u Anaxagora, či Protagora, ktorí vraj neuznávali božské pôsobenie.[34] Prirodzene, túto katastrofu nemôžeme pripísať iba na vrub chybného výkladu zatmenia, či poverčivosti, pretože ju zapríčinili samotné porážky na bojisku a váhavosť veliteľov, nehovoriac už o zodpovednosti politikov (napr. Alkibiada). Sám Nikias ešte pred zatmením mal vraj odmietnuť ústup aj z obáv pred odsúdením za neúspech v domovských Athénach, takže jeho „ochotné podľahnutie" tlaku vojakov mohlo byť do istej miery východiskom z núdze, no bez vlastného nastavenia v prospech „viery" v znamenia (*semeia*), by to nebolo celkom možné. Faktom tiež zostáva, že počúval svojich veštcov, no rozhodnutie bolo v prvom rade na ňom samotnom, takže nech už budeme pokladať za hlavného vinníka tejto katastrofy nesprávne rozhodnutie veliteľa, alebo nie, spomínané zatmenie môžeme pokladať len za onen povestný a posledný klinec do athénskej rakvy.[35] Zatmenie Mesiaca (*hé seléneé exelipén*) v splne postretlo pred vyplávaním zo Zakynthu v roku 357 pred Kr. aj neskoršieho syrakúzskeho tyrana Dióna, ktorý v tom však, rovnako ako jeho priatelia, nevidel nič zvláštne, pretože vďaka svojmu vzdelaniu poznal skutočné príčiny tohto javu. Lenže iného názoru boli jeho vydesení vojaci, ktorých musel upokojovať Diónov veštec (*mantis*), priateľ a rovnako ako on i Platónov žiak, Miltás z Thesálie. Typické však bolo, že pritom nepoužil racionálne argumenty, ale prirovnanie Diónovho nepriateľa a vtedajšieho syrakúzskeho tyrana Dionýsia II. (367 – 357 a 346 – 344 pred Kr.) k Mesiacu v splne a jeho zatmenie teda, ako pozitívne znamenie (*sémeion*) pre ich snahy zvrhnúť ho. Následné znamenie v podobe roja včiel na palube Diónovej lode už mal Miltás vysvetliť len Diónovi a jeho druhom, pretože to bral ako znamenie budúcej slávy, ktorá však čoskoro zvädne.[36]

Aj nasledujúci príklad ukazuje, aké dôležité bolo mať po boku skúseného veštca. Tesne po prekročení Tigridu a niekoľko dní pred rozhodujúcou bitkou pri Gaugamelách sa so zatmením Mesiaca (*hé seléné ekleipei*) totiž stretla aj armáda Alexandra Veľkého v noci na 21. septembra 331 pred Kr. Alexander preto vykonal obetu (*thysia*) Mesiacu, Slnku i Zemi, ktorých pôsobením tento úkaz vzniká. Jeho veštec Aristandros to vyhlásil za priaznivé znamenie (*tó pathéma*) a navyše predpovedal, že ešte v tom istom mesiaci by mala byť zvedená aj bitka s Peržanmi, pričom znamenia mali poukazovať na Alexandrovo

[34] Plut. Nic. 23-24.Táto katastrofa mala samozrejme dohru. Podľa Thukydida prejavili Athénčania po porážke nenávisť voči tým, ktorí vysvetľovali znamenia a samozrejme aj proti veštcom, ktorí svojimi veštbami vyslovovali nádej na ovládnutie Sicílie. Thuc. 8. 1. K útokom na veštcov sa pridali aj autori komédií a tragédií, no to neznamená, že Athénčania stratili dôveru k veštbám. Práve naopak, o využití služieb veštcov, či veštiarní, počujeme aj naďalej, hoci so značnou obozretnosťou. VÍTEK, ref. 3, s. 94-95, 97-99.

[35] DILLON, ref. 24, s. 181-182. K príčinám athénskej porážky pozri napr.: BRICE, ref. 31, s. 564-566.

[36] Plut. Dio. 24. Na inom mieste tento Diónov postoj k zatmeniu prisúdil práve Platónovmu vplyvu, ktorý „prírodnú nutnosť podriadil božským princípom ako mocnejším a zbavil takéto výklady zlej povesti". Plut. Nic. 23.VÍTEK, Tomáš. Věštci v antickém Řecku. In *Věštění a prorokování v archaických kulturách* (uspořádali VÍTEK, Tomáš, STARÝ, Jiří, ANTALÍK, Dalibor). Praha : Herrmann & synové, 2006, s. 129. Najnovšie však autor poukazuje na fakt, že Dión vlastne pozdržal svoje vylodenie na Sicílii o mesiac, takže s Plutarchovými chválami naň musíme byť opatrní: VÍTEK, ref. 29, s. 113.

víťazstvo.[37] Iná zmienka sa týka neskoršieho podania v diele Sexta Iulia Frontina ohľadom bojov syrakúzskeho tyrana Agathokla (317 – 289 pred Kr.) s Kartágincami na Sicílii v roku 310 pred Kr. V noci pred jednou z bitiek vraj jeho vojsko vydesilo zatmenie Mesiaca, ktoré si vyložili ako zlé znamenie. Tyran však vysvetlil jeho príčiny a vyhlásil, že nech to bolo čokoľvek, týkalo sa to prírody a nie jeho plánov.[38] Deň pred bitkou pri Pydne, 21. júna 168 pred Kr., tiež nastalo zatmenie Mesiaca, pričom v tom vraj všetci videli zlé znamenie pre macedónskeho kráľa Persea a predpoveď konca jeho kráľovstva. Plutarchos to ďalej rozviedol opisom reakcií Rimanov, aj Macedóncov na toto zatmenie v splne. Podľa neho tí prví sa podľa svojho zvyku vraj snažili hrmotom a ohňami privolať svetlo späť. Opačný kontrast potom vytvoril obrazom hrôzy a zdesenia v macedónskom tábore, ktorým sa medzi vojakmi údajne niesli reči o znamení kráľovho konca. Navyše vyzdvihol aj postoj rímskeho vojvodcu Aemilia Paula, podľa neho človeka, ktorý sa vyznal v „nepravidelnostiach ekliptiky". Neodolal síce opačnému výpadu, kedy mu vyčíta „ľpenie na božskej prozreteľnosti, obetách a veštení", no predsa len ho necháva obetovať Mesiacu jedenásť kusov mladého dobytka po skončení zatmenia. Takže ani koniec hegemónie Macedónie, nehovoriac o jej nezávislosti, nezabudli pripomenúť naši spravodajci v svojich dielach ohľadom znamení poukazujúcich na jej pád, podobne ako predtým Athény, Sparta či Théby.[39]

Osobitým typom znamení boli potom buď pády meteoritov (*metéoroi*), alebo objavenie sa kométy. Vo všeobecnosti sa tieto „padajúce hviezdy" (*diáttontes asterés*) pokladali za veľmi zlovestné znamenia, no na rozdiel od rímskych čias sa však s nimi v prípade Grécka stretávame menej často, resp. nemôžeme si byť úplne istí ich autenticitou.[40] U Plutarcha nájdeme zmienku, aj s podrobnejším teoretickým výkladom, o údajnom páde meteoritu pri Aigospotamoi roku 405 pred Kr., ktorý mal predznamenávať porážku Athénčanov. Aj keď tento „obrovský kameň" (*pammegétes líthos*), vraj ešte v jeho časoch uctievali Chersonésania, predsa len sa zdá, že túto informáciu môžeme zaradiť iba medzi dodatočne šíriace sa správy bez reálnejšej hodnoty. V tomto prípade máme totiž pravdepodobne dočinenia s „posunutím" predošlého pádu meteoritu v oblasti Dardanel (asi 468 – 7 pred Kr.) do neskorších čias.[41] Veľkosť athénskej porážky pri Aigospotamoi z roku 405 pred Kr. musela totiž byť, podľa vtedajšej logiky veci, predpovedaná bohmi, a tak sa dané znamenie (*theión*) dodatočne mohlo interpretovať, aspoň teda v literárnom podaní ako predzvesť porážky.[42]

Jedným z mála dokladov by tak mohol byť pád „meteoritu", ktorý mal predznamenávať koniec hegemómie Sparty v Grécku pred bitkou pri Leuktrách. Diodorovo podanie, navyše vyšperkované odkazmi na chaldejských astrológov a ich „presné" výpočty rôznych „astronomických" cyklov a konštelácií, vyvoláva skôr nedôveru. Takéto znamenia sa totiž vždy objavujú v prípade podstatných vojensko-politických rozhodnutí, navyše nie je isté, či vôbec išlo o meteorit. Správa o tom, že „veľký ohnivý plameň" (*lámpé megálé*) bolo vidieť

[37] ARRIAN. Anabasis Alexandri (ďalej Arr. An.).(ed. by ROOS, Antoon Gerard). Leipzig : in aedibus B. G. Teubneri, 1907, 3. 7. Aristandros pritom patril medzi tých nemnohých veštcov, ktorých si neskoršie helenistické pramene všímali o niečo viac ako zvyčajne. VÍTEK, ref. 3, s. 101. Podobne aj: DILLON, ref. 24, s. 181.

[38] Frontin. Str. 1. 9. VÍTEK, ref. 3, s. 134-135.

[39] Plb. 29. 16. 1-3. Podobne aj: Just. Epitoma. 33. 1. Plut. Aem. 17. Celkovo, aj s rímskymi verziami správ o tomto zatmení pozri najnovšie: VÍTEK, ref. 29, s. 108-111.

[40] DILLON, ref. 24, s. 186. Podobne aj: VÍTEK, ref. 3, s. 133. Stručný súhrn podal rovnaký autor aj najnovšie v: VÍTEK, ref. 36, s. 92-93. Celkovo najmä: D'ORAZIO, Massimo. Meteorite records in the ancient Greek and Latin literature: between history and myth. In *Geological Society, London, Special Publications* 273/2007, s. 212-25. ISSN 0305-8719.

[41] Úkaz spomína aj Plínius, s odvolaním sa na predpoveď predsokratovského filozofa Anaxagora z Klazomen: PLINY THE ELDER. *The Natural History* (ďalej Plin.Nat.) (ed. and transl. BOSTOCK, John). London : Taylor and Francis, 1855, 2. 149.VÍTEK, ref. 38, s. 101-103.

[42] Plut. Lys. 12. VITTEK, ref. 3, s. 133. K samotnému meteoritu a ďalším znameniam. DILLON, ref. 24, s. 186-187.

„v priebehu mnohých nocí“, totiž skôr poukazuje na kométu, než na meteorit.[43] K tomu môžeme priradiť ešte neskoršiu krátku anekdotickú správu u Frontina o tom ako thébsky vojvodca Epameinondas upokojoval svojich mužov potom, čo ich mal podesiť pád meteoritu tým, že je to vlastne pozitívne znamenie, pretože im tak bohovia ukazujú svetlo.[44] Aristoteles uvádza, že sa jednalo o kométu (*dokós*), výskyt ktorej je možné datovať medzi roky 373 – 2 pred Kr.[45] Nech by už išlo o akýkoľvek jav, resp. či už mal reálny základ alebo bol vymyslený, koncentrácia rôznych dodatočných znamení k Leuktrám poukazuje na nevšedný význam, ktorý bol prisudzovaný porážke mocnej Sparty, takže ani jej odchod z postu hegemóna Grécka sa nezaobišiel bez hrozivých znamení. Tomu zodpovedá i „mantický balast“ zďaleka sa neobmedzujúci, ako to ešte uvidíme, len na „astronomické javy“.[46]

Na základe uvedeného môžeme teda konštatovať, že zatiaľ čo v klasickom období boli astronomické znamenia pokladané za relevantné, v priebehu času ich vplyv na obyčajných vojakov síce neklesol, no v prípade veliteľov to bolo naopak. Rast vzdelanosti totiž pomohol odhaliť viac z prírodných zákonitostí a dostať ich do povedomia vzdelanejších vrstiev, čím ich v tomto smere oslobodil od zbytočných obáv z astronomických úkazov.[47]

Medzi vyslovene negatívne znamenia patrili v Egejskej oblasti relatívne časté zemetrasenia (*seismoi*), pričom sa tradične väčšina správ týka opäť Sparty. Zemetrasenie bolo pokladané za prejav hnevu boha mora Poseidóna, no našli sa aj „vedeckejšie“ vysvetlenia, ktoré však nemuseli preniknúť medzi menej vzdelané vrstvy spoločnosti. Tháles z Miléta (asi 624 – 546 pred Kr.) vysvetľoval vznik zemetrasenia (*seismós*) tak, že sa more príliš rozvlní. Anaximenes z Milétu (asi 585 – 524 pred Kr.) videl jeho príčiny vo vnútri Zeme, v zrútení sa niektorých jej častí, na čo mali mať vplyv vlhkosť, oheň, či vzduch. Anaxagoras z Klazomen (5. stor. pred Kr.) pokladal za „vinníka“ vzduch, ktorý podľa neho „padá“ zhora pod Zem a jeho pohyb otriasa Zemou, ktorú zároveň „nesie“.[48] Že to však nebolo celkom ružové s presadzovaním takýchto „vedeckejších“ názorov, dokladá i Diodoros, ktorý síce uvádza, že jestvujú aj názory „prírodovedcov“, ktoré ponúkajú iný výklad, než len hnev bohov (*ménis*), no vzápätí venuje mnohonásobne viac priestoru bájke o previnení (*asébeia*) a treste bohov, ktorý postihol obyvateľov achájskeho mesta Helice. Trestom preň (ale zničené bolo i mesto Bure) bolo v roku 373 pred Kr. totálne zničenie zemetrasením a vlnou cunami.[49]

Zemetrasenia boli teda negatívnym znamením, pokladaným za hnev bohov. To sa ukázalo aj počas peloponézskej vojny v roku 425 pred Kr., keď viaceré súčasné zemetrasenia odradili spartského kráľa Agida II. (427 – 398 pred Kr.) a jeho spojencov od vpádu do Attiky, hoci už boli na Istme. Diodoros tento ústup prisudzuje poverčivému strachu (*deisidaimonía*).[50] Nič bližšie nám o zemetrasení nehovorí ani Thukydides, keď spomína ťaženie Sparťanov

---

[43] Diod. 15. 50. 2-3.Vyslovene o kométe hovorí aj: DILLON, ref. 24, s. 187.

[44] Frontin. Str. 1.6.

[45] ARISTOTL. *Meteorology* (ďalej Aristot. Meteor.). (ed. and transl. by Hackham, Harris). Cambridge : Harvard University Press, 1935. Aristot. Meteor. 1.6.

[46] BUCKLER, John. Epaminondas at Leuctra, 371 B.C. In *Warfare in the Classical world*, s. 657-470.

[47] EVANS, James. *The History and Practice of Ancient Astronomy.* New York : Oxford University Press, 1998, s. 44-52. ISBN 978-0-19-509539-5.

[48] GUIDOBONI, Emanuela – COMASTRI, Alberto – TRAINA Giusto. *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area Up to the 10th Century*. Napoli : Istituto nazionale di geofisica e vulcanologia, 1994, s. 42-53. ISBN 8885213065. KRAUS, Ivo. *Fyzika od Thaléta k Newtonovi. Kapitoly z dějin fyziky.* Praha : Academia, 2007, s. 13-18, 29-30. ISBN 978-80-200-1540-2. Stručne tiež: DILLON, ref. 24, s. 184. Ohľadom ďalších výkladov zemetrasení aj: VÍTEK, ref. 29, s. 198.

[49] Diod. 15. 48.2.

[50] Thuc. 3. 90.Diod. 12. 59. 1-2. DILLON, ref. 24, s. 185. Pozri tiež: VALACHOVIČ, Pavol. Archidámova vojna. In *Sparta vs. Athény: Dejiny Peloponézskej vojny.* (ed.) HABAJ, Michal a kolektív. Trnava : UCM v Trnave, 2017, s. 83. ISBN 978-80-8105-855-4. K antickým názorom na zemetrasenia: PAUSANIAS. *Pausanias Description of Greece* (ďalej Paus.) (ed. and transl. JONES, William Henry Samuel; OMEROD, Henry Arderne). Cambridge : Harvard University Press, 1918, Paus. 7. 24.

proti tradičnému nepriateľovi Argu na jar v osemnástom roku peloponézskej vojny (414 pred Kr.). Sparťania v tom čase tiahli najskôr z oblasti Korinthu na juh, keďže ich však zastihlo zemetrasenie pri meste Kleonai, vrátili sa. O rok neskôr to bolo tiež zemetrasenie, ktoré pozmenilo plány Sparťanov.[51] Oproti predošlým dvom správam však pôsobí tá tretia tak trochu zvláštnym dojmom, pretože Sparťania nezrušili svoju námornú podporu Chijčanom, búriacim sa proti nadvláde Athén, ale uspokojili sa len s výmenou veliteľa a s vyslaním polovičného počtu z pôvodne zamýšľaných desiatich lodí. Vyzerá to tak, že zemetrasenie ako negatívne znamenie sa snažili neutralizovať práve výmenou veliteľa a zmenou počtu lodí, akoby išlo o inú výpravu, na ktorú by sa negatívne znamenie už nemalo vzťahovať. Tieto ústupky od pôvodnej taktiky však neznamenali ani koniec vojny, ani nepriateľstva. Išlo v podstate len o odloženie výpravy, pretože samotné zemetrasenie bolo skôr znamením hnevu bohov a odkazom, že momentálne nie je vhodný čas na útok a treba vyčkať príhodnejšiu dobu. Spomínané rozhodnutia, aj napriek očividnej vojenskej pripravenosti a osvedčenej taktike takmer každoročných vpádov do Attiky, nehovoriac o značných prípravách, teda tiež ukazujú na podstatný rys spartského vojenstva, nevzpierať sa zaužívaným interpretáciám negatívnych javov, ktoré postretli ich vojsko.[52] Otázne však je, prečo o takomto prehnanom rešpekte k danému javu máme informácie len u Sparťanov? Odpoveďou by mohla byť „trauma" z katastrofálneho zemetrasenia, ktoré postihlo Spartu v roku 464 pred Kr., a ktoré ju takmer stálo existenciu, pretože bolo popudom na povstanie *heilótov*. Iba rýchla vojenská reakcia totiž zabránila najhoršiemu, no i tak sa ocitli Sparťania v niekoľkoročnom ťažkom konflikte, pri ktorom museli dokonca žiadať o pomoc aj Athénčanov.[53]

Podľa tradičnej schémy sa potom zachoval aj kráľ Agis II. v roku 399 pred Kr. počas vpádu do Élidy. Keď už totiž Sparťania plienili v jej pohraničí, došlo k zemetraseniu, čo kráľ pokladal za božskú výstrahu (*theión*) a radšej sa stiahol. Élejcov to síce povzbudilo, no Agis o niečo neskôr opäť vpadol na ich územie a obsadil Olympiu, kde mohol obetovať (*thysia*) Diovi.[54] Skúsenosť so zemetrasením mal o desať rokov neskôr aj kráľ Agesipolis I., ktorý po schválení orákul v Olympii aj v Delfách vpadol v roku 388 pred Kr. do Argolidy. Na konci prvého dňa po prekročení hranice však „boh zoslal zemetrasenie". Všetci Sparťania mali následne zaspievať *paján* na poctu Poseidóna a predpokladali, že kráľ sa stiahne, podobne ako pred ním Agis. Lenže Agesipolis vyhlásil, že keďže k zemetraseniu došlo až po prekročení hranice, tak boh s jeho vpádom súhlasí, inak by ho týmto spôsobom varoval ešte pred samotným útokom. Nasledujúci deň vykonal obetu Poseidónovi a pokračoval v plienení.[55]

V týchto prípadoch sme svedkami viacerých postupov, od rešpektovania znamenia a stiahnutia sa, cez dočasný ústup, až po opačný výklad. Najmä Agesipolidov prístup bol ojedinelý a aj pre jeho oddiely prekvapivý, keďže nerešpektoval očividné znamenie. Odlišný výklad ukazuje na sebavedomie a istotu, ktorú mu pravdepodobne dodávali aj predošlé výroky veštiarní, súhlasiace s jeho vojenskou akciou, ale rozhodujúcou bola pritom snaha napadnúť nepriateľa bez ohľadu na okolnosti. Z taktického hľadiska to bolo iste správne rozhodnutie a hoci nepoznáme reakcie jeho vojska, vidíme tu jasnú snahu obísť zaužívané postupy v záujme vojenského úspechu. Vedľajšie už pre nás je neskoršie súhrnné podanie s negatívnymi znameniami, ktorých kumulácia, okrem iného, nakoniec mala donútiť kráľa na ústup. Podstatné totiž je, že sa nenechal odradiť hneď na začiatku ťaženia samotným

[51] Thuc. 6. 95, GUIDOBONI, ref. 48, s. 118-9.
[52] Thuc. 8. 6. TOMPKINS, ref. 22, s. 476, 479-480.
[53] Veľké zemetrasenie mohli Sparťania pokladať za trest od bohov, pretože kedysi pobili heilótov ako prosebníkov v Poseidónovom chráme na Tainare. Thuc. 1. 128. DILLON, ref. 24, s. 185-186. Podobne aj: VÍTEK, ref. 29, s. 195.
[54] Xen. Hell. 3. 2.24. Paus. 3. 8.
[55] Xen. Hell. 4. 7.VIDMAN, ref. 19, s. 59.

zemetrasením a jeho akcia splnila účel: vyplieniť územie nepriateľa. Zemetrasenia však boli negatívnym znamením nielen pre Sparťanov a neovplyvňovali priamo iba vojenské záležitosti. Kvôli jednému z nich sa napr. muselo odložiť aj ľudové zhromaždenie (*ekklésia*) v Athénach pri rokovaní o spartských návrhoch v dvanástom roku peloponézskej vojny (420 pred Kr.), ktoré mali zabrániť uzavretiu spojenectva medzi Athénami a Argom. Podobne v tom istom období, dlhé a neplodné rokovania v Korinthe medzi zástupcami Argu, Korinthu a ich spojencov ukončilo zemetrasenie, hoci v tomto prípade to mohlo prísť daným posolstvám celkom vhod.[56]

V prípade keltského vpádu do Grécka v roku 279 pred Kr. a útoku na Delfy sa miešajú legendárne podania s „reálnymi" faktami. Pravdou je, že Grécko, s výnimkou vpádu Peržanov, snáď ani nezažilo takú bezprecedentnú katastrofu, relevantných správ je však minimum.[57] V tomto prípade nie veľmi spoľahlivý Pausanias pokladal aj zimné počasie a mráz, resp. búrku, ktorá zasiahla útočníkov, za „božské" znamenie. Najmä však jeho správy o „prudkom zemetrasení," hromoch a bleskoch, ktoré zasiahli Keltov, nehovoriac o akomsi „ohnivom poslovi" z neba, ktorý mal zasiahnuť Keltov, neznejú zvlášť reálne. Podstatnejší je fakt, že Delfy ich obrancovia pred hordami barbarov ubránili aj vďaka tomu, že miestni kňazi dokázali vyburcovať odpor Grékov, ktorým podľa Pausania mali okrem samotného Apolóna pomáhať navyše aj viacerí *héroovia*.[58] Osobitou správou je záznam o zemetrasení na ostrove Théra, resp. na blízkej Therasii z roku 198 pred Kr., keď sa medzi nimi nad hladinou objavil nový sopečný ostrov, pričom zemetrasenie poničilo aj oblasti v Malej Ázii a ostrov Rhodos. Atmosféra očakávania zániku starých ríš Grékov a Macedóncov je síce najskôr len neskorším konštruktom, no vo vtedajšom všeobecnom zdesení nebolo až také ťažké dopriať sluchu predpovediam, ktoré by niečo také hlásali.[59]

Medzi významné znamenia patrili, samozrejme, aj ďalšie atmosférické javy, ako blesky (*keraunoi*) a hromy (*brontaí*), ktoré aj napriek rozvoju filozofie a „vedeckého" myslenia boli, spoločne s inými javmi, pokladané väčšinou spoločnosti za znamenia zoslané bohmi (*theia, semeia, hiera*), najmä ak boli deštruktívne. Tak blesky a hromy pokladali za atribúty najvyššieho boha Dia. Pre Grékov znamenali napr. blesky, najmä z jasného neba, priaznivé znamenie, ako to zaznamenáva Xenofon vo svojom didaktickom spise *O Kýrovej výchove*.[60] Toto pozitívne znamenie sa však mohlo obrátiť vo svoj opak, ak zasiahol blesk vlastné jednotky, ako v prípade Sparťanov pred Argom (388 pred Kr.), či tábor, ako sa to podľa Frontina malo stať Periklovi. Keď totiž, podľa jednej zmienky, athénsky tábor zasiahol blesk (niekedy medzi rokmi 445 – 429 pred Kr.) a vojaci boli zdesení, zvolal vraj Perikles zhromaždenie a upokojil situáciu tým, že vykresal oheň pomocou dvoch kameňov s vysvetlením, že podobne sa deje aj v prípade blesku.[61] Rovnako sa musel vynájsť niekedy v prvej polovici 4. stor. pred Kr. aj athénsky vojvodca Chabrias. Keď totiž pred nejakou námornou bitkou udrel blesk do provy jeho lode, vydesených vojakov mal povzbudiť vyhlásením, že až teraz je pravá chvíľa na boj, pretože Zeus ukázal, že stojí

[56] Thuc. 5. 45, 50. DILLON, ref. 17, s. 184-185.VÍTEK, ref. 29, s. 196.

[57] RANKIN, David. *Celts and the Classical World*. London and New York : Routledge 1987, p. 83-102. ISBN 0415150906. RANKIN, David. The Celts through Classical Eyes. In *The Celtic World* (ed. by GREEN, Miranda. J.) London and New York : Routledge, 1995, s. 21-33. ISBN 9780415146272. CUNLIFFE, Barry. *The Ancient Celts*. Oxford : Oxford University Press 1997, s. 131-58. ISBN 0140254226.

[58] Paus. 10. 23. ŚWIDERKOVÁ, ref. 14, s. 122-127.

[59] Just. Epitoma. 30. 4. VÍTEK, ref. 29, s. 202.

[60] XENOPHON. *Xenophon in Seven Volumes* (ďalej Xen. Cyrop.) (ed. by MILLER, Walter). Cambridge : Harvard University Press, 1914, Xen. Cyrop. 1.6. DILLON, ref. 24, s. 179, 182-183. Aj blesky a búrky mohli viesť, podobne ako zemetrasenia, k odloženiu činnosti. Pozri napr. VÍTEK, ref. 29, s. 89-90, celkovo k bleskom a hromom 131-141, 177-178.

[61] Frontin. Str. 1. 10.

na strane ich loďstva.[62] Ťažko síce môžeme tieto Frontinove poznámky, zozbierané za účelom povzbudenia morálky vojakov pri nepriaznivých znameniach, pokladať vždy za historicky relevantné. No ak je schopnosť prekonať strach u svojich podriadených jednou z podmienok úspešného veliteľa, tak vynachádzavosť v interpretácii znamení musíme, spoločne s Frontinom, zaradiť k dôležitým aspektom antického vojenstva.[63]

Za relevantné znamenia však pokladali Gréci aj mnoho iných vecí a zvyčajne to nebola len jedna záležitosť, ktorú brali do úvahy. Podstatným faktorom bola určite aj náhoda. Taká postretla aj porazenú pro-spartskú stranu v občianskych bojoch v Korinthe v roku 392 pred Kr. Keď sa na Akrokorinthe radili o ďalšom postupe, bez nejakej zjavnej príčiny vraj spadla hlavica zo stĺpu. Brali to ako zlé znamenie, takže vykonali obety (*hiera*), ktoré dopadli tak, že veštci (*manteis*) pokladali za výhodnejšie opustiť nielen pevnosť, ale aj korinthské územie. Prirodzene, situácia porazených bola beznádejná, takže aj znamenie so stĺpom, aj výrok veštcov mohli byť len slabou, hoci ospravedlňujúcou náplasťou na predošlý nezdar v zmysle: rozhodnutiu „bohov" (teda znamení) nemožno odporovať.[64] Iným príkladom môže byť aj situácia na Peloponéze v roku 368 pred Kr., počas bojov medzi Sparťanmi a ich tamojšími nepriateľmi, najmä Arkáďanmi. Pred jednou z bitiek sa malo zablýskať a zahrmieť, navyše spartské pravé krídlo malo svoje postavenie pri posvätnom háji (*temenos*) s Heraklovou sochou (*agalma*), ktorý bol pokladaný za mýtického predka spartských kráľov. Obe znamenia mali vraj povzbudzujúci účinok do takej miery, že bolo pre veliteľov ťažké udržať vojakov tlačiacich sa dopredu a následný útok úplne rozprášil nepriateľskú zostavu a priniesol Sparťanom dôležité víťazstvo.[65]

Medzi živly, ktoré podliehali v myslení Grékov božstvám, patril aj vietor. Nemáme síce žiadne zmienky, ktoré by spomínali vietor medzi osobitými znameniami, no občas narazíme na snahu nakloniť si ho vo svoj prospech. Najlepším príkladom je situácia pred námornou bitkou pri myse Artemision v roku 480 pred Kr. Herodotos totiž zaznamenal podanie, podľa ktorého si Athénčania, na základe veštby, „privolali" na pomoc boha vetra Borea, keď mu obetovali (*thysia*), aby im prišiel na pomoc a zničil perzské loďstvo. Následnú búrku, ktorá zničila mnoho lodí „barbarov", potom pokladali práve za Boreovo dielo.[66] Obeta vetru figuruje tiež v jednej Xenofontovej správe z jeho Anabázy. Počas prechodu arménskych hôr, niekde v dnešnom juhovýchodnom Turecku, totiž zastihla Grékov snehová búrka a severák. Jeho následné poľavenie potom všetci pripisovali práve rýchlemu vykonaniu obety (*sfagia*) vetru, na návrh jednému z veštcov (*mantis*).[67]

Obety a znamenia pred bojom

Vrcholná potreba pozitívnych znamení a snaha nakloniť si „vyššie sily" sa ukázala najmä v najvypätejších situáciách, tesne pred samotným bojom. Môžeme povedať, že takmer každá udalosť, jav, nehovoriac o obetných znameniach, zohrávali dôležitú rolu v prípade posilnenia, alebo poklesu bojovej morálky oddielov, ktoré sa mali čoskoro vrhnúť do boja. Fakt, že obete a rituály mali, resp. mohli mať značne pozitívny, ale aj negatívny vplyv na morálku vojska, dokladá potom nielen množstvo historických správ, ale aj príklady

[62] Frontin. Str. 1. 12.
[63] STRUCK, T. Peter. The Ordeal of the Divine Sign: Divination and Manliness in Archaic and Classical Greece. In *Andreia. Studies in Manliness and Courage in Classical Antiquity* (ed. by ROSEN, Ralph M. and SLUITER, Ineke). Leiden : Brill 2003, s. 167-186. ISBN 978 90 47 40073 8.
[64] Xen. Hell. 4. 4. DILLON, ref. 24, s. 183.
[65] Xen. Hell. 7. 1. 31.
[66] Typické bolo, že perzskí mágovia mali podľa Herodota danú búrku zažehnať až na štvrtý deň po obetách a zaklínaniach. Hdt. 7. 188-191.
[67] Xen. Anab. 4. 5. Ďalšie príklady uvádza napr. DILLON, ref. 24, s. 183.

z literárnej sféry.[68] Vidíme to napr. v prípade jedného zlomku veršov rímskeho básnika Marca Furia Bibacula (1. stor. pred Kr.), v ktorých zhrnul pozitívne dopady rituálov na morálku:

„Veštbami posilní ducha a odvahu rozveje smelú
aby sa do boja dali, tak náladu pripraví k boju.“[69]

V podobnom duchu sa nesú aj Euripidove verše, ktoré vyhlasujú víťazstvo v boji dokonca za „boží dar“:

„... a čo je od bohov
najkrajší dar ľuďom?
Víťazne svoju ruku
dvihnúť na nepriateľa...“[70]

Správy o obetovaní tesne pred vypuknutím bitky z historických čias sú však často len krátkymi vsuvkami v dejovej línii a obmedzujú sa len na stručnú zmienku o vykonaní obety samotnej, pričom sa ani bližšie neuvádza ako dopadla, ale len to, aký bol výsledok boja. Vieme však, že obety pred bitkou sa vykonávali pravidelne, pričom asi najčastejšie sa o nich dozvedáme opäť v súvislosti so spartskými vojenskými akciami. Neskoršia legendárna tradícia, ktorou spestril Pausanias svoj opis Messénie, uvádza, že pred jednou z bitiek tzv. II. messénskej vojny, kladenej do 7. stor. pred Kr., obe strany obetovali prostredníctvom veštcov. No ten messénsky – Theokles (z mýtického rodu Iamovcov z Élidy) svojim zamestnávateľom, po počiatočnom úspechu, vraj zakázal postup proti Sparťanom, pretože „na divej hruške“ podľa neho mali „sedieť Dioskúrovia.“[71] Ide tu prinajlepšom o miestne podanie dávneho konfliktu, z ktorého sa stala legenda. Aj táto však, hoci s odstupom mnohých storočí, ukazuje, aký bol pohľad na niečo dávne s tým, že pozícia veštca a jeho názor boli podstatné aj v priebehu boja. Pausanias teda zaznamenáva dôležitosť veštca, ktorý je v počiatkoch klasického obdobia, nehovoriac o dobe archaickej, najčastejším protagonistom *mantiké* a rozhodujúcim faktorom výkladu znamení.[72] Priamo sa tu tiež podsúva aj myšlienka manipulácie zo strany vykladačov, to by sme však museli uveriť detailom daných správ. Predsa len bližšia je potom Herodotova informácia, podľa ktorej rady svojho veštca pred bojom mal počúvať napr. aj tyran Peisistratos, pri svojom treťom pokuse v roku 547 pred Kr. dostať sa k moci v Athénach. V tomto prípade išlo o Amfilyta z Akarnánie, čiže opäť našiel uplatnenie profesionálny veštec zo zaostalejšej oblasti Grécka.[73]

K najzaujímavejším obetám, či znameniam, však patria najmä tie, ktoré predchádzali bitkám počas grécko-perzských vojen. Netýka sa to síce Maratónu, kde vďaka Herodotovi „vieme“ aspoň to, že po rozostavení sa vojska boli vraj obety pred bojom priaznivé. Rovnako pozitívne mali pred bojom vnímať Athénčania aj prelet sovy ponad svoje šíky.[74] No s bitkou pri Thermopylách, jedným z najkrajších hrdinských príbehov, to už bolo iné. V tomto

[68] BOWDEN, H. *Oracles for Sale. In Herodotus and his World: Essays from a Conference in Memory of George Forrest* (ed. by DEROW, Peter and PARKER, Robert). Oxford : Oxford University Press 2003, s. 256-274. ISBN 0199253749.

[69] Ide o zlomok z jeho Análov vojny s Galmi. In Pěvci lásky. Catullus, Tibullus, Propertius (prel. SMRČKA, Otakar et al.). Zlomok 15. Praha : Svoboda, 1973 (s. 140).

[70] ŠEDINA, Miroslav. *Sparagmos*. Praha : OIKOYMENH, 1997, s. 173.

[71] Veštec Theokles mal neskôr v boji proti Sparťanom padnúť. Paus. 4. 16, 21. VÍTEK, ref. 3, s. 69.

[72] BONNECHERE, P. Divination. In *A Companion to Greek Religion* (ed. by OGDEN, Daniel). Oxford : Willey Blackwell, 2007, s. 145-159. ISBN 1444334174.

[73] Hdt. 1. 62-63. K významu veštcov pozri tiež: VÍTEK, ref. 27, s. 121-122, 128-130.

[74] Hdt. 6. 112. VÍTEK, ref. 2, s. 208.

prípade veštec (*mantis*) Megistias z Akarnánie mal vraj Grékom predpovedať deň pred rozhodujúcim stretom, po preskúmaní vnútorností obetovaných zvierat (*hepatoskopia*), že ráno zomrú. Kráľ Leonidas ho chcel poslať s väčšinou vojska preč, čo on odmietol, predsa len však poslal preč aspoň svojho jediného syna, ktorý sa zúčastnil výpravy s ním. Megastias napokon v bitke padol spoločne so Sparťanmi a aj na pamätníku padlým mal osobitý nápis vo veršoch.[75]

Niekoľko správ máme aj k námornej bitke pri Salamíne, kde sa spomína modlitba k bohom (*euchómai*) a veštba (*chresmós*), resp. aj prelet sovy, čo bolo pre Athénčanov pozitívnym znamením. No k zaujímavým patrí najmä zmienka o prípade ľudskej obety. Ide až o neskorší, Plutarchov dodatok, podľa ktorého, keď Themistokles obetoval (*sfagia*) pred bitkou pri veliteľskej lodi, priviedli k nemu vraj troch zajatých mladých Peržanov (údajne synov kráľovej sestry). Akonáhle ich podľa tejto historky uvidel veštec Eufrantidés, mala vraj obeta (*hiera*) vzplanúť veľkým a jasným plameňom a zároveň sa objavilo aj znamenie (*sémeion*) kýchnutím z pravej strany. Veštec mal následne podať Themistoklovi pravicu a „rozkázať" mu, aby mladíkov zasvätil bohu a po modlitbe ich obetoval (*kathiereuó*) mäsožravému Dionýzovi (*Dionýzos Omestés*), pretože tak vraj Gréci zvíťazia. Záver správy vyznieva dosť nejasne a rozpačito, pretože aj napriek Themistoklovmu zdeseniu mal ľud po hromadnom vzývaní boha privliecť zajatcov k oltáru a vynútiť si ich obetovanie.[76] Plutarchos to komentoval poukazom na veľké nebezpečenstvo, ktoré hrozilo Grékom, akoby túto obetu chcel ospravedlniť vrcholným stavom núdze, keď je v záujme záchrany možné urobiť čokoľvek. V každom prípade však túto správu nemôžeme brať úplne vážne, aj keď v psychicky vypätých okamihoch a za prípadnej davovej psychózy by to nemusel byť len výmysel. Podľa mienky väčšiny historikov sa totiž Gréci v historických dobách nikdy neuchyľovali k obetovaniu ľudí. Pokladali to za vyslovene barbarský zvyk a priestor, kde sa s ním mohli stretnúť, boli najmä okolité barbarské kmene, resp. Kartáginci.[77]

Pochybnosti zostávajú aj v prípade archeologických dokladov z doby bronzovej, ktoré by mohli rituálne obetovanie človeka naznačovať (napr. Anemospillia, Kydonia na Kréte). V nasledujúcich obdobiach sa motívy ľudskej obety vyskytujú napríklad v ikonografii vázového maliarstva, ale zostávajú zviazané takmer výlučne s homérskymi príbehmi.

Rozsiahlejšími správami obohatil potom Herodotos svoje rozprávanie najmä ohľadom situácie pred rozhodujúcou bitkou pri Platajách v roku 479 pred Kr. Obe strany vtedy podľa neho vykonali obety (*thysia*), pričom u Grékov to bol veštec Tisamenos, ktorému dokonca udelili Sparťania občianstvo, aby si udržali jeho služby. Podľa neho boli obety priaznivé (*hiera kalá*), ale len za predpokladu, ak sa budú Gréci brániť a neprekročia rieku Asopos, čiže ak nezačnú bitku. V podobnom duchu mal veštiť Peržanom a ich veliteľovi Mardoniovi veštec Hegesistratos z Élidy, nepriateľsky naladený voči Sparte, ktorého neskôr Sparťania popravili.[78] Podľa ďalšej správy sa zdá, že Sparťania sa držali spomínanej veštby. Konali obety (*sfagie*) počas presunu na miesto bitky, avšak neúspešne, a niekoľkokrát tiež

[75] Hdt. 7. 219, 221, 228.

[76] Hdt. 8. 64,77. K ľudskej obeti. Plut. Them. 13.VÍTEK, ref. 3, s. 208.

[77] Príkladom by mohla byť pasáž z Arriana, kedy za bojov s Illýrmi, niekde v dnešnom Albánsku, sa mali oddiely Alexandra Veľkého zmocniť ich nedokončenej obety troch chlapcov, troch dievčat a rovnakého počtu baranov: Arr. An. 1. 5. Ku kartáginským ľudským obetám pozri napr. Diod. 20. 14. 4-7, 65.1. Ohľadom ľudských obiet, Gréci ich zväčša kládli do mýtických čias, napr. Paus. 7. 19, 8. 2, 9. 8. VÍTEK, ref. 3, s. 59. Celkovo k ľudským obetám pozri: VITTEK, ref. 7, s. 298-302. Celkovo pozri: HUDGES, Dennis D. *Human sacrifice in ancient Greece*. London and New York : Routledge, 1991, s. 71-138. ISBN 0-203-03283-7.

[78] Svojho veštca, Hippomacha z Leukady, mali aj Gréci na strane Peržanov. Hdt. 9. 33-38. Smrť veštcov v boji, resp. i mimo neho ako sa zdá, bola častejšia, než by sme si mohli myslieť a neboli teda „nedotknuteľní". Napr. v roku 395 pred Kr. bol za účasť na sprisahaní v Sparte „popravený" iný veštec menom Tísamenos (verejné bičovanie a vláčenie po meste) najskôr jeden z potomkov veštca od Platají. Xen. Hell. 3. 3. Na druhej strane mali však veštci v spoločnosti relatívne významné postavenie. VÍTEK, ref. 3, s. 53-54. Podobne tiež: VITTEK, ref. 7, s. 258-259.

za útokov perzskej jazdy. Spartský vojvodca (a regent) Pausanias sa vraj za tejto ťažkej situácie modlil smerom k Hérinmu chrámu v Platajách. Počas jeho modlitby vraj zaútočili na Peržanov Tegejčania a keď sa následná Pausaniova obeta konečne podarila, zaútočili aj jeho Sparťania a Peržanov napokon porazili.[79] O niečo dramatickejšie a precítenejšie túto scénu podal neskôr aj Plutarchos. Tiež si všíma viaceré Pausaniove neúspešné obety (*thysia, sfagia*) tesne pred útokom perzskej jazdy na rady nastúpených Sparťanov, pretože podľa komentára čakali na vhodný okamih, ktorý „mal určiť boh a veliteľ" (*theos kai stratégos*). Dokonca sa potom rozšírili aj chýry, že počas obetovania na Pausania, nachádzajúceho sa mimo šíku, vraj zaútočili nepriatelia, ktorí mu rozhádzali náčinie s obetou (*thysia*) a že sa bránil prútmi a bičmi. Keď sa napokon skľúčený veliteľ vraj obrátil so slzami v očiach k Hérinmu chrámu a modlil sa (*euché*), zrazu sa objavili priaznivé znamenia (*hiera*), na čo veštec ohlásil víťazstvo a vojaci vyrazili do bitky.[80]

Podobne úspech, ale v námornej bitke, prisľúbili veštci aj Syrakúzanom v boji s Athénčanmi v roku 413 pred Kr., pokiaľ sa budú len brániť. Ťažko však povedať, prečo nemohli vykonať obvyklú obetu (*thysia*) Héraklovi a obetovali až keď už boli ich trojveslice obsadené posádkami, pričom nepriateľovi pripravili krutú porážku.[81] Spartskí králi tesne pred bitkou, resp. na jej začiatku, obetovali vždy kozu (*chimaira*), čo poukazuje na sakrálnu funkciu kráľovskej moci a pochopiteľne, vzhľadom na krátkosť času, išlo o obetu typu *sfagia*. Danú obetu vykonávali v situácii, keď už stáli nastúpení v šíku a videli nepriateľa. Zároveň sa mali všetci vojaci ovenčiť a za hudby a spevu vojenskej piesne oslavujúcej Kastora, resp. inej pochodovej piesne, sa mali vybrať pokojne a veselo vpred. Ešte Plutarchos sa o niekoľko storočí neskôr rozplýval nad ich odvahou a statočnosťou, „akoby zároveň s nimi tam bol boh".[82] Dokladá to aj obeta kozy na poctu Artemidy Agrotery na začiatku bitky pri Korinthe (394 pred Kr.) proti thébskej koalícii, keď sa Sparťania na svojom krídle dostali na jeden *stadion* (asi 180 m) od postavenia Athénčanov a až následne na nich zaútočili.[83] Aj podľa Xenofontovho didaktického diela ideálny vojvodca má spevom bojovej piesne, *pajánu* na počesť boha Area, spolu s ostatnými roznietiť odvahu „bohabojných", ktorí sa potom „menej boja ľudí".[84] Nevieme síce, ako dopadla obeť spartského vojvodcu Brasida tesne pred bitkou pri Amfipole v roku 422 pred Kr., no na základe toho, že z mesta kde obetoval, vyrazil v ústrety athénskym silám (na čele s politikom Kleónom), musela byť pozitívna. Thukydides uvádza, že ho Athénčania videli obetovať (*thysia*) pri chráme bohyne Athény, keďže ich tábor bol na kopci pred mestom. Faktom však je, že Athénčania utrpeli porážku, no Brasidas pritom padol.[85]

Nie vždy však padli varovania veštca na úrodnú pôdu. Podľa Plutarcha si z nich vraj nerobil nič spartský námorný veliteľ Kallikratidas na konci peloponézskej vojny pred

[79] Hdt. 9. 61-62.DE COULANGES, ref. 32, s. 166. VITTEK, ref. 7, s. 261-262.
[80] Plut. Arist. 17-18.
[81] Plut. Nic. 24-25.
[82] XENOPHON. *Constitution of the Lacedaimonians* (ďalej Xen. Const. Lac.) (ed. and transl. MARCHANT, Edgar Cardew). London : William Heinemann, 1925, 13.8. Akýsi ideálny stav s obetou opisuje v Lykurgovom životopise aj: Plut. Lyc. 22. Aj keď sa nám nepodarilo doložiť spomínaný rituál obetovania kozy (resp. kozla) v súvislosti s vojenstvom, okrem Sparťanov a Xenofontovej Anabázy, neznamená to, že ho nevyužívali tiež ostatní Gréci. Aplikovali ho totiž v prípade výnimočného ohrozenia už v archaických časoch, napr. pri snahe zažehnať epidémiu moru, či hladu, k pocte Apolóna. ROSÓŁ, Rafał. Pochodzenie rytuału „kozla ofiarnego" w starożytnej Grecyi. In *MEANDER Tom. LXI (2006) Nr. 3-4.* Warszawa : Komitet nauk o kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 280-289. ISSN 0025-6285. Autor vidí pôvod tohto rituálu v Anatólii, resp. v starovekej Levante, pričom ho najprv mali prebrať Iónovia v Malej Ázii (zároveň s kultom Apolóna?) už v archaických časoch, a to prostredníctvom Feničanov.
[83] Xen. Hell. 4. 2.
[84] Xen. Cyrop. 3. 3.
[85] Brasida potom v Amfipolise uctievali, za záchranu mesta ako héroa, postavili mu hrobku a na jeho počesť usporadúvali preteky a výročné slávnosti, pričom mu prinášali aj obety. Thuc. 5. 10.

námornou bitkou pri Arginúsach v roku 406 pred Kr. Keď ho totiž veštec varoval, aby bol opatrný, pretože obetné znamenia (*hiera*) veštia smrť, mal odpovedať, že osud Sparty nie je v rukách jedného muža. Podľa Diodorovho podania mal admirál povzbudzovať svoje mužstvo v prejave pred bitkou poukázaním na obety, ktoré podľa veštca znamenali víťazstvo, a hoci jemu samotnému predpovedali smrť, bol vraj pripravený bojovať a zomrieť. Tieto neskoršie komentáre sú o to zvláštnejšie, že nereflektujú chybnú predpoveď ohľadom spartského víťazstva, pretože víťazom boli predsa len Athénčania.[86] Pred bitkou pri Kúnaxach v roku 401 pred Kr. Xenofon nespomína žiadne obete, necháva len Kýra mladšieho oznámiť v „povzbudzujúcej" reči pred nastúpenou armádou, že ich znamenia boli priaznivé (*euprosdektos*). Ešte predtým však uvádza, že obdaroval veštca (*mantis*) Silana z Ambrakie sumou 3 000 zlatých dareikov, pretože mu desať dní predtým pri obetovaní (*thysia*) predpovedal, že jeho brat, kráľ Artaxerxes spomínaných desať dní nebude bojovať.[87]

V ďalšom priebehu Anabázy máme viacero správ o bojoch a o kultových praktikách (napr. *hegemosyna* – obetné dary sľúbené za šťastný návrat) pred nimi, pričom väčšinou sa to týkalo stretov s miestnymi kmeňmi na južnom pobreží Čierneho mora. V dvoch prípadoch boli obetné znamenia priaznivé a grécke zbrane úspešné, v jednom prípade sa spomína (a teda asi postačila) len spoločná modlitba pred útokom, resp. v inom prípade iba modlitba samotného Xenofonta.[88] Iným prípadom bola potom snaha zaútočiť na kmeň Chalibov (niekde v okolí Trapezuntu), a to aj napriek tomu, že priniesli dary a snažili sa o zmier. Keď však, „po mnohých obetách" (*thysia*) sa všetci veštci zhodli na tom, že bohovia nedovoľujú vojnu, Gréci radšej prijali ponúkané dary a odtiahli.[89] Neskôr, za pobytu v Bithýnii, akonáhle narazili na Peržanov (15 *stádii,* necelé 3 km), ich veštec Arexion z Parrhasie mal ihneď vykonať obetu. A keďže prvé veštecké znamenia boli priaznivé, mohol ich Xenofon využiť na povzbudenie vojakov, aby zaútočili.[90]

Nie vždy však muselo dôjsť k boju, ako sa to stalo v prípade spartského vojvodcu Derkylida v Iónii v roku 397 pred Kr., ktorý pred chystanou zrážkou s Peržanmi síce obetoval (*thysia*), no keďže si to nepriateľ rozmyslel, k bitke nedošlo. To jeho nástupca vo velení, kráľ Agesilaos o dva roky neskôr, pri svojom vpáde do okolia sídla perzskej satrapie Sárd, tiež obetoval pred bitkou s Peržanmi. V tomto prípade však jeho útok zahnal nepriateľa na útek. Podľa neskoršieho Diodorovho lakonického podania, keď chcel kráľ po úspešnom boji a plienení tiahnuť ďalej do vnútrozemia, vraj nemohol získať priaznivé znamenia (*hierá kalá*) z obiet, a preto odviedol svoju armádu naspäť k moru. To by opäť poukazovalo na rešpektovanie negatívnych znamení a snahu vyhnúť sa ďalšiemu postupu, ktorý by bol v rozpore s náboženskými pravidlami, hoci predošlé víťazstvo nad Peržanmi doslova ponúkalo značné možnosti obohatenia sa v bohatých satrapiách Malej Ázie.[91] Občas sa objavujú tiež zmienky o varovaniach veštcov a ich smrti na bojisku, resp. účasti v boji. Okrem teda už spomínaného Megistia pri Thermopylách, to bol aj prípad nemenovaného veštca v službách athénskych vyhnancov – demokratov. Išlo o situáciu pred útokom Trasybula na vládu tridsiatich tyranov v Athénach (asi 403 pred Kr.). Keď už totiž jeho demokrati stáli proti nepriateľskému šíku, veštec (*mantis*) ich mal varovať, aby nezačali útok skôr, než niekto z nich padne, či klesne zasiahnutý. Až potom vraj bude víťazstvo isté. Nato mal však veštec vyraziť pred šík a sám ako prvý aj padnúť.[92] Podobne našiel smrť v boji aj

[86] Plut. Pel. 2. Diod. 13. 98. 1. K prijímaniu, či odmietaniu veštieb pozri: VÍTEK, ref. 35, s. 136-137.
[87] Xen. Anab. 1. 7, 8.
[88] Xen. Anab. 4. 8, 5. 2, 4, 6. 2. VITTEK, ref. 7, s. 259.
[89] Xen. Anab. 5. 5.
[90] Xen. Anab. 6. 5.
[91] Xen. Hell. 3. 2, 4. Diod. 14. 80. 5. Diodoros však neuvádza, na rozdiel od Xenofonta, resp. Plutarcha, ako skutočný dôvod stiahnutia sa nedostatok jazdy. Pozri I. časť príspevku, s. 31.
[92] Xen. Hell. 2. 4.

iný veštec, spoločne so svojím zamestnávateľom, spartským vojvodcom Lysandrom, počas jeho útoku na Théby v roku 395 pred Kr.[93]

Zvláštne pôsobí Xenofontova správa ohľadom bitky koalície Boioťanov, Korinťanov a Athénčanov, proti Sparťanom v roku 394 pred Kr. pri Korinthe. Pred bojom mali totiž Boioťania tvrdiť, že (ich) obety boli priaznivé (*hierá kalá*) a nariadili pripraviť sa na boj. Chybou krásy však bolo, že víťazstvo sa priklonilo na stranu Sparty. Takáto „chyba" vo výklade znamení, ak priamo nechceme obviniť podnecovateľov boja z podvodu, si vyslúžila zmienku v Xenofontovom diele najskôr z dôvodu jeho preferovania Sparty, takže je potom ťažké posúdiť skutočnú relevantnosť tejto správy.[94] Z prvej polovice 4. stor. pred Kr. bola často pertraktovaná v neskoršej antickej spisbe najmä bitka pri Leuktrách z roku 371 pred Kr. Išlo o zlomový bod, ktorý, podobne ako iné rozhodujúce strety, „pritiahol" množstvo predpovedí, veštieb a znamení, takže aj spartskú moc k úpadku, podobne ako v prípade Athén, odprevadili do minulosti najrôznejšie znamenia. Zvláštne však je, že hoci vtedajší súčasník Xenofon spomína priaznivé znamenia v prospech Thébanov, nehovorí o žiadnom obetovaní pred bitkou. Všíma si len pozitívny dopad veštieb (*chresmoi*) na ich odvahu, najmä v súvislosti s predpoveďou víťazstva. Navyše sa vraj mali samé od seba otvoriť mestské chrámy, čo kňažky tiež interpretovali ako symbol víťazstva. Výklad však vyšperkoval najmä dodatkom o zmiznutí „Héraklovej" zbroje (*hopla*), pretože vraj vytiahol do bitky. Aj pod dojmom tejto „báchorky" si Xenofon na konci neodpustil poznámku ohľadom pôvodcov týchto „veštieb", pretože z ich rozširovania nepriamo obviňuje práve vodcov Thébanov. Je viac než pravdepodobné, že toto úspešné povzbudenie mali na svedomí práve oni, no Xenofon si predsa len nedovolil napadnúť ich priamo, keďže sa odvoláva len na tvrdenia „niektorých ľudí".[95]

Rovnaké obvinenia, ale už konkrétne zamerané na Epameinónda, zaznievajú aj v Diodorovom podaní, s poukazom na snahu pozdvihnúť morálku svojich vojakov, ktorá mala poklesnúť po viacerých náhodných udalostiach, považovaných ako negatívne znamenia (*semeia*). Takým bolo pri odchode z Théb nielen stretnutie so slepým hlásateľom hľadajúcim utečenú otrokyňu (Thébania boli predtým „otrokmi" Sparťanov), ale aj príhoda so signalizačnou stužkou (*tainía*) omotanou okolo kopije jedného z thébskych úradníkov (*grammateus*),ktorú odvial vietor na hrob Sparťanov. Viacerí „starší" to brali ako zlé znamenia (*fanerós, sémeion*) a pri všeobecnej nechuti na boj a obavách o výsledok mali protestovať proti ďalšiemu postupu. To však hlavný veliteľ odmietol a vytasil sa s vlastnými „pozitívnymi" znameniami v podobe Héraklovej zbroje, resp. nastrčenej osoby, ktorá sa vraj mala vrátiť z boiótskej veštiarne v blízkosti Ledadei s „pozitívnym" odkazom od boha Dia. Diodoros v podstate nehodnotí tieto podvody, no uzatvára to poukazom na Epameinóndovo filozofické vzdelanie a jeho schopnosť ustáť kritiku svojej ignorancie negatívnych znamení, ktorá akosi automaticky „prestala" po víťazstve pri Leuktrách. Najdôležitejšia však bola tá skutočnosť, že sa mu malo podariť, aj za cenu kritiky a značného rizika, pozdvihnúť morálku svojich mužov a poraziť dovtedajšieho hegemóna Grécka, Spartu.[96]

Podľa Pausaniovho výkladu sa obrátili Thébania pred bitkou na viaceré veštiarne (*manteia*), s Delfami menuje konkrétnu päticu. Osobitne spomína však iba veštbu z Trofoniovej svätyne v Lebadei (severná Boiótia), podľa ktorej im mal *héros* pomôcť, ak postavia na víťazné znamenie ešte pred bojom údajný „Aristomenov štít" (messénsky

[93] Plut. Lys. 28.
[94] Xen. Hell. 4. 2.18.
[95] Xen. Hell. 6. 4. Sparťania mali navyše ignorovať negatívne znamenia z Dodónskej veštiarne. VÍTEK, ref. 3, s. 133-134, 140. Priamo Epameinonda obviňuje z vynesenia zbraní z chrámov Frontinus. Jeho cieľom bolo povzbudiť odvahu svojich spoluobčanov i v náboženskej rovine. Tak ich mal presvedčiť, že bohovia sa zúčastnia boja na ich strane. VÍTEK, ref. 3, s. 290-291.
[96] Diod. 15. 52. 3-7, 53. 4, 54. 1-4.

mýtický hrdina bojov so Spartou). Keď to Epameinóndas zrealizoval, malo to mať, ako autor opatrne naznačuje, istý vplyv na Sparťanov, ktorí ho vraj spoznali. Túto správu potom s najväčšou pravdepodobnosťou potvrdzuje aj vápencová stéla z Théb z čias po bitke. Najskôr ide o náhrobok trojice mužov odkazujúci práve na postavenie *tropaia*, ktoré prvý menovaný – Xenokrates venoval Diovi. Posledná veta potom hlása víťazstvo pri Leuktrách a fakt, že „v ničom nezaostali za Epameinóndom“.[97] Medzi anekdotické podania k tejto bitke patrí aj to od Plutarcha. Podľa neho mal Pelopidas (420/410 – 364 pred Kr.), thébsky politik a vojvodca, pred bitkou sen. V dávnoveku sa totiž mali na danom mieste Sparťania dopustiť násilia na nejakých dievčatách, dcérach Skeda, čo, prirodzene, volalo po pomste. Zdalo sa mu, že dievčatá preklínajú Sparťanov a ich otec mu vo sne prikazoval obetovať im plavovlasú pannu, ak chce zvíťaziť. Pelopidas to odmietol ako hnusnú vraždu, no veštci a niektorí z veliteľov také ohľady vraj neprejavili. Plutarchos následne, po moralistickej vsuvke ohľadom barbarskosti a zločinnosti takejto obety (*bárbaron kai paránomon thysian*), opisuje inú obetu. Pred Pelopidovým stanom sa totiž vraj zastavila mladá kobyla, ktorú podľa veštca Theokrita poslal boh (*ton hieron*), a tak ju ovenčili a obetovali (*thysia*) namiesto panny. V rámci povzbudenia oddielov potom správu o tomto sne a obeti šírili ďalej po thébskom tábore.[98] Historku o Skedových dcérach o niečo detailnejšie rozvádza aj Pausanias, no dopĺňa k nej inú anekdotu so zlovestným znamením pre Sparťanov. Na pochode k Leuktrám totiž na stádo oviec a kôz (*probata*), určených na obety (*thysia*), vraj zaútočili vlci a zatiaľ čo ovciam sa nestalo nič (!), kozy boli roztrhané. Vtedy mal Epameinóndas vystrojiť dievčatám tryznu a prisahať, že okrem spásy Thébanov bude v zápase myslieť aj na ich pomstu.[99] Takéto historky môžeme pokladať za tradičné klišé, ktoré vopred pripravujú čitateľa na vyvrcholenie deja, a ktoré akoby stupňovali účinok rozprávania podobnými „dôkazmi“ o nevyhnutnosti nejakej udalosti. Avšak aj pomedzi tieto „irelevantné“ správy občas presvitajú zaujímavé informácie. Vo vyššie uvedenom prípade ide napr. o ojedinelý údaj o existencii stád sprevádzajúcich grécke armády, určených priamo na obety bohom (*próbata heipeto theoís*) a nielen ako zásoby určené na konzumáciu. Ide o informáciu, ktorú zvyčajne predpokladáme pri zmienkach o obetách, no takýto údaj je, aj keď vytrhnutý z kontextu, o to vzácnejší.

O priazeň božstva pred bojom sa teda usilovali Gréci pravidelne. Obetu pred bitkou vykonali napr. aj Élejčania pred útokom na Arkáďanov priamo v Olympii počas samotných hier v roku 364 pred Kr.[100] Pred útokom na mesto Akragas na Sicílii sa mal zas Dión (pol. 4. stor. pred Kr.) pomodliť k vychádzajúcemu Slnku a obetovať (*sfagia, thysia*) na brehu rieky. Po priaznivých znameniach od veštcov vzápätí zaútočil.[101] Athénsky veliteľ Fókion dokázal v roku 350 pred Kr. zabrániť Macedónčanom Filipa II. ovládnuť ostrov Euboiu. Pred útokom nepriateľa mal vydať rozkaz vyčkať, kým vykoná obetu. Jeho ostrovní spojenci však zaútočili a utrpeli porážku. Plutarchos dodáva, že obetovanie trvalo dlhší čas, a to buď kvôli nepriaznivým znameniam, alebo išlo o snahu vylákať nepriateľov. Následne, už po obetovaní Athénčania zaútočili a zvíťazili.[102] Viaceré znamenia (*semeia*) spomína tiež Plutarchos pred bitkou na rieke Krimise v roku 339 pred Kr.(dn. Belice na západe Sicílie),

[97] Štít po bitke, pochopiteľne, vrátili naspäť do svätyne. Paus. 4. 32. *„Xenokrates, Theopompos, Mnasilaos. Za vlády Spartského oštepu, Xenokrates sa podujal venovať Diovi tropaion, bez obáv pred nepriateľom z Eurotu a bez strachu pred Spartským štítom. Thébski víťazia vo vojne, hlása tropaion prinášajúci víťazstvo kopijám pri Leuktrách, v ničom sme nezaostali za Epameinondom.“* RHODES, Peter John. – OSBORN, Robin. *Greek historical inscriptions 404-323 BC*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 150-151. ISBN 978-0-19-815313-9.
[98] Plut. Pel. 20-22.
[99] Paus. 9. 13.
[100] Xen. Hell. 7. 4.
[101] Plut. Dio 27.2.
[102] Plut. Phoc. 13. TOMPKINS, ref. 22, s. 475.

v ktorej zvíťazili Gréci na čele s vojvodcom Timoleontom nad Kartágincami. Ešte predtým však vraj musel grécky veliteľ vysvetľovať malomyseľným vojakom ich stretnutie so somármi, naloženými (divým) zelerom (*sélinon*), čo bol pre nich symbol smrti. Mal pritom poukázať na to, že v Korinthe sa ešte donedávna venčili zelerom víťazi Isthmijských hier. Zlé znamenie tak zmenil na dobré, keď sa tiež ovenčil zelerom, čo po ňom zopakovali aj velitelia a vojaci. Navyše mali veštci spozorovať dvojicu orlov, na čo sa vraj všetci „obrátili k modlitbám a vzývaniu bohov".[103]

Negatívnym znamením (*sémeion*) mali byť podľa Pausania pre Thébanov v roku 336 pred Kr., tesne po vyhnaní macedónskej posádky, čierne pavučiny na dverách chrámu Déméter Thesmofory. Údajne to bolo presne naopak než pred bitkou pri Leuktrách, kedy mali byť pavučiny biele, čo teda mestu malo veštiť záhubu. Ide, prirodzene, o jednu zo správ, ktoré sa dodatočne vždy vyroja po významnej udalosti. Na druhej strane to však dokladá citlivosť spoločnosti na akúkoľvek zvláštnu okolnosť, pretože v podstate hocičo mohlo byť znamením a mohlo vo fantázii davu poukázať na budúce udalosti.[104] Pochopiteľne, obety pred bitkami prinášal aj Alexander Veľký, hoci konkrétnych informácií je menej, než by sme čakali. Stalo sa tak podľa správ, ktoré máme, napr. pri Isse v roku 333 pred Kr., podobne ako pri dobývaní Gazy o rok neskôr.[105] Pred rozhodujúcou bitkou s Dáreiom III. pri Gaugamelách v roku 331 pred Kr., niekoľko dní po zatmení Mesiaca, mal podľa Plutarcha Alexander, spoločne s veštcom Aristandrom, pred svojím stanom vykonávať akési tajomné obrady (*hierourgía*) a vraj obetovali (*sfagia*) bohu Strachu (*Fobos*). O samotnej obeti nevieme nič, no na začiatku bitky mal Alexander podľa Kalisthena sediac na koni vzývať bohov a modliť sa, aby, ak je naozaj „synom Dia", dodali Grékom silu. Jeho veštec Aristandros v bielom plášti a zlatým vencom na hlave ho mal sprevádzať a ukazovať na orla vznášajúceho sa nad Alexandrom mieriacim na nepriateľa, čo malo napĺňať jeho vojakov odvahou.[106]

Znamenia, najmä tie zlovestné, zaznamenávajú naši autori často ako predzvesť nejakej katastrofy a ako v pravej antickej dráme potom vykresľujú na pozadí obety „budúce udalosti". To je aj prípad vojen *diadochov*. Ich konflikty plné zvratov, trvajúce s prestávkami desiatky rokov, poskytli totiž dostatočné množstvo látky na najrôznejšie znamenia a najskôr aj „dodatočné" proroctvá v dielach antických historikov a literátov. Tak v roku 316 pred Kr. sa malo Antigonovi Jednookému (380 – 301 pred Kr.), po rozporoch s budúcim zakladateľom Seleukovskej ríše Seleukom (I.) v Babylone a jeho úteku do Egypta, dostať veštby od chaldejských astrológov. Predpovedali mu vraj, že ak nechá svojho súpera uniknúť, nielenže sa Seleukos zmocní Ázie, ale on sám príde o život. Aj keď podľa nášho zdroja vraj Antigonos pohŕdal takýmito proroctvami, predsa len mal byť znepokojený, údajne kvôli (skvelej) povesti týchto pozorovateľov hviezd, ktorí predpovedali aj smrť Alexandra Veľkého. Tieto záležitosti boli najskôr súčasťou Seleukovej propagandy, ktorý aj o niečo neskôr, pri návrate do Babylónie a znovuzískaní stratených pozícií, využíval na posilnenie morálky svojich vojakov veštby a proroctvá predpovedajúce jeho úspech. Tu sme už však v bode, kedy sa grécke náboženské rituály stretávajú so starými mezopotámskymi kultmi a astrológiou. V neposlednom rade tu máme dočinenia s propagandou, v ktorej využití boli Seleukovci majstrami. Tiež si nemožno nevšimnúť postupnú sebaštylizáciu prvého zo Seleukovcov do roly toho pravého nástupcu Alexandra Veľkého, na čo slúžili aj časté poukazy na priazeň božstva.[107] Rozvíjanie kultu vládcu, ktoré začal Alexander, bolo

[103] Plut. Timoleon 26. Diod. 16.79.3-5. VÍTEK, ref. 3, s. 233-234. Autor však nespomína zeler, ale brečtan.
[104] Paus. 9. 6. VÍTEK, ref. 3, s. 288. Iné negatívne znamenia, ako napr. „potenie" sa sôch, uvádza aj: Diod. 17. 10, 1-6.
[105] Arr. An. 2. 6, 26.
[106] Plut. Alex. 31, 33.
[107] Diod. 19. 55. 7-9, 90. 3-4.

charakteristické pre celé helenistické obdobie. V archeologických nálezoch ho dokladajú sochárske portréty a znázornenia (často dynastických párov) na minciach, pri ktorých boli jednotliví členovia dynastií zámerne štylizovaní podľa vzoru Alexandra, s dôrazom na ich heroizáciu (nahota, levia prilba, prilba so sloním chobotom, Ammónove rohy a pod.). Kult vládcu potom potvrdzujú aj početné epigrafické doklady.[108]

Ešte vyhranenejší bol prípad jedného z najväčších vojvodcov a zároveň aj dobrodruhov gréckeho sveta – épirského kráľa Pyrrha a jeho posledného vojenského podniku v roku 272 pred Kr. Počas výpravy proti Argu boli jeho oddiely napadnuté a rozdelené. Podľa Plutarcha mal obetovať, no na pečeni obetovaného zvieraťa vraj chýbal jeden lalok. Veštec predpovedal kráľovi stratu niekoho z blízkych príbuzných, čo sa malo splniť stratou syna Ptolemaia, ktorého vyslal napadnutým jednotkám na pomoc. Ospravedlňujúco však dodáva, že chybné rozhodnutie urobil v „hluku a nepokoji".[109] Práve Plutarchos rád zaobaľoval svoje príbehy do rôznych dramatických výstupov, pri ktorých veštby hrali dôležitú rolu v smerovaní ďalšieho deja. No a jednou z najefektnejších spätných projekcií bola anekdota s varovaním Pyrrhovi pred začiatkom výpravy na Peloponéz. Bohovia mu totiž mali poslať varovanie vo forme hláv obetovaných býkov, ktoré vraj lízali vlastnú krv. Odhliadnuc od fantazijnosti tohto príbehu a jeho pokračovania v podobe Apolónovej kňažky Lykeie, pobehujúcej po uliciach Argu a predpovedajúcej krviprelievanie, je jasné, že s odstupom času sa na príbehy z dejín nabaľovali rôzne iné doplnky, nie vždy korešpondujúce s realitou.[110]

Inú obetu s ešte dramatickejšími okolnosťami vykresľoval Polybios pri opise udalosti okolo roku 200 pred Kr., v súvislosti s obliehaním mesta Abydos v Malej Ázii macedónskym kráľom Filipom V. Zúfalí obrancovia boli vraj pripravení padnúť, zničiť celé mesto a pozabíjať vlastné rodiny, len aby sa nedostali do rúk nepriateľa. Pred posledným útokom vraj ešte obetovali zvieratá (*sfagia*), pričom asistujúci kňazi a kňažky mali zaviazať kliatbami (*katára*) päťdesiat mužov, ktorí to mali vykonať. Samotnú obetu tu však náš autor nekoncipoval ako niečo výnimočné, skôr naopak, výnimočnou bola preň odvaha Abyďanov, ktorých lásku k slobode postavil do ostrého kontrastu s krutosťou tyranského panovníka.[111]

Osobitou zložkou v rámci kultov bola tiež viera v prítomnosť bohov, či *héroov* na bojisku po boku ľudí. Armády niesli so sebou do boja, najmä v starších časoch aj sochy bohov (*agalma*), oltáre (*bomoi*), či zástavy ako posvätné symboly. Príklady na to nachádzali Gréci už v starých Homérových eposoch. Zobrazenia historických bojových scén alebo konkrétnych historických postáv, aj keď často zidealizovaných a doplnených mytologickými príbehmi, charakterizujú aj grécke verejné umenie. Všeobecne bola rozšírená viera v účasť bohov napr. na bitke pri Maratóne i Salamíne, resp. aj v súvislosti s útokom Keltov na Delfy.[112]

Viacero „správ" nám zanechal najmä Herodotos v súvislosti s útokom Peržanov na Delfy, ktorých poklady si vraj mal Apolón ochrániť sám a nedovolil ich odniesť do bezpečia,

[108] NOVÁKOVÁ, Lucia – GÚČIK, Lukáš. Powerful figures and images: Contribution to Personification of Polis in Hellenistic Art." *Iliria international review* 2/1, 2014, s. 241-52. ISSN 2192 7081. NOVAKOVA, Lucia. Civic landscape of Anatolia: in search of heroes. *Electryone* 5/2, 2017, s. 17-27. ISSN 2241 4061.

[109] Plut. Pyrr. 30. Plutarchos nešpecifikuje Pyrrhov vzťah k obetným rituálom. Takže len predpokladáme, že ich rešpektoval, ako by to mohlo vyplývať aj z nasledujúceho príkladu. Ešte na začiatku svojej kariéry, keď sa zaplietol do vojen diadochov, sa mal totiž Pyrrhos zúčastniť obety na záver rokovaní o mieri a zložení prísahy. Keď však vraj z troch obetných zvierat (býk a brav) náhle zdochol baran, Pyrrhov veštec Theodotos mu nedovolil prisahať, a to aj napriek všeobecnému smiechu, pretože vraj jednému z troch kráľov veští božstvo smrť. Pyrrhos mal rešpektovať znamenie a odstúpiť od uzavretia mieru. Plut. Pyrr. 6.

[110] Plut. Pyrr. 31.

[111] Plb. 16. 31-7. K Filipovej „bezbožnosti" pozri tiež fragmenty: Diod. 28. 5. 1, 7. 1, 8. 1.

[112] Paus. 8. 10. DE COULANGES, ref. 23, s. 209. K téme pozri aj: NOVÁKOVÁ, Lucia. Antik dünyada Anadolu´da ölüm: ölenin arkasından kötü konuşulmaz. In *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 63, 2018, s. 72-83. ISSN 9771307575003. Podobne aj: NOVÁKOVÁ, Lucia. Grécky portrét – medzi ideálom a skutočnosťou. In *Portrét v toku dejín. Štúdie k teoretickým, historickým a socio-kultúrnym aspektom dejín portrétu* (ed. by HALÁSZOVÁ, Ingrid and HRNČIARIK, Erik). Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 6-17. ISBN 978 80 568 0102 4.

takže sa väčšina Delfanov mohla uchýliť na Parnas. Keď sa už teda blížili „barbari," veštec (*profétes*) Akeratos si vraj všimol, že posvätné zbrane (*hopla*) z chrámu niekto vyniesol von, čo mal byť dôkaz božej účasti na nadchádzajúcich udalostiach. Tie náš dejepisec opisuje ako zázrak, pretože do Peržanov vraj bili blesky a z Parnasu sa na nich valili haldy skál, navyše z Athéninho chrámu bolo vraj počuť rev a vojenský pokrik. Samotní Peržania na úteku vraj boli prenasledovaní dvojicou ťažkoodencov, podľa Delfanov to boli *héroovia* Sylakos a Autonoos.[113] Tiež pred bitkou pri Salamíne sa mal na grécky tábor v smere od Eleusíny zniesť oblak prachu, ktorý vraj veštil porážku Peržanov. Herodotos necháva hovoriť postavu athénskeho exulanta Dikaia u Peržanov, ktorý mal v ľudoprázdnej Attike vidieť mračno prachu, akoby pochodovalo tridsaťtisíc mužov, pričom vraj počul hluk bakchického sprievodu. Usúdil, že išlo o božstvo ponáhľajúce sa Grékom na pomoc. O niečo ďalej uvádza dokonca priamy zásah „božstva" v podobe postavy ženy, ktorá mala Grékov váhajúcich v boji povzbudzovať.[114] Plutarchos tiež spomína mračno, hluk a krik, ale pridáva aj svetlo, či domnienky iných, ktorí vraj videli nejaké postavy „duchov" (*fásmata*) pomáhajúcich Grékom.[115] V tomto prípade vo vypätých situáciách, ako aj v chaose a neprehľadnosti boja, bolo možné vidieť takmer čokoľvek a s trochou pomoci sa mohli po bitke, či pred ňou, šíriť ľubovoľné povedačky. Na druhej strane však, ak je človek o niečom presvedčený, a najmä, ak bolo prípadné víťazstvo už vopred málo pravdepodobné, nemuselo byť až také absurdné vnímať pomoc božstiev prakticky v čomkoľvek, od zemetrasenia až po náhlu búrku, najmä ak by tomu niekto svojimi rečami „trochu pomohol".

Záver

Starovekí Gréci predstavujú špecifický príklad dvojakého prístupu k „nadprirodzenému". Na jednej strane rešpektovali „vôľu" bohov prejavujúcu sa v obetných či iných znameniach. Na druhej strane stála snaha prekonať tieto obmedzenia a interpretovať ich po svojom tak, ako im to za daných okolností vyhovovalo. Takéto prispôsobenie si znamení poukazuje na snahu konať nezávislejšie, podľa aktuálnych potrieb, no bez popretia existencie niečoho „vyššieho", čo môže mať vplyv na konanie človeka. Skôr sa tu teda stretávame, najmä v poklasickom období, so snahou vojvodcov využiť tieto záležitosti vo svoj prospech na posilnenie morálky svojich oddielov a zvrátiť v predošlých časoch také rozšírené akceptovanie negatívnych znamení, ktoré by obmedzovalo akčný rádius ich konania.

Problémom pri skratkovitosti a obmedzenosti väčšiny správ je skutočnosť, že ich interpretácie môžu vyznievať príliš obmedzujúco a čiastkovo. Ak hovoríme o veštbách alebo napr. aj o podiele z koristi pre božstvá, zdá sa to byť vzdialené našim končinám a časom. No tieto záležitosti neboli len gréckym či rímskym špecifikom. Rovnaké mechanizmy, avšak premietnuté do stredoveku, totiž fungovali aj u barbarských kmeňov rano-stredovekej Európy. Tieto veci zohrávali totiž významnú rolu aj vo vojenstve Sasov do 8. stor., resp. u Polabských Slovanov až do 12. stor.[116] Napokon zmienky o znameniach pred bojom, prirodzene, zaznamenané až dodatočne a s odstupom času, nachádzame aj v množstve stredovekých kroník. Podobne aj paralely k účasti bohov a *héroov* v bitkách máme bohato doložené v podobných zmienkach o účasti kresťanských svätcov, pomáhajúcich „svojej strane" (napr. sv. Václav u Čechov). Navyše ešte aj dnes existuje veštenie (hoci nie z obetných zvierat) a ani astrológia našim časom nie je úplne cudzia, takže podobné religiózne predstavy by nám nemuseli byť až také vzdialené, ako by sa mohlo zdať.

[113] Hdt. 8. 36-39.
[114] Hdt. 8. 65, 84. VÍTEK, ref. 3, s. 327-328.
[115] Plut. Them. 15. VÍTEK, ref. 3, s. 328. Dioskúrovia, ako hviezdy, sa mali objaviť aj pri Lysandrovej lodi, keď vyplával do bitky pri Kozích riečkach. Plut. Lys. 12.
[116] MODZELEWSKI, Karol. *Barbarská Evropa*. Praha : Argo, 2017, s. 305, 309-313. ISBN 978-80-257-2309-8.

Tvrdenia o podstatnom vplyve veštiarní, obetných a prírodných znamení na vojenstvo by sa mohli javiť ako prehnané, najmä v súvislosti so všeobecne rozšírenou predstavou o vysokej vzdelanostnej úrovni Grékov. Staroveké Grécko, najmä v klasickom a helenistickom období, totiž vnímame ako „osvietenejšiu" éru, keďže významná časť gréckej filozofie a vedy tiež poukazuje na postupné vymaňovanie sa spod vplyvu náboženských či mytologických predstáv. No v prípade vojenstva sa skôr zdá, že ono vzdelanie bolo len nejakým tenkým náterom na elitách vtedajšej spoločnosti, ktoré sa zdajú byť oproti nižším vrstvám rozhľadenejšie, alebo v prípade vojenstva, možno len cieľavedomejšie. Samozrejme, už v nami spomínanom období sa objavuje skepsa ohľadom relevantnosti náboženských rituálov a vplyvu znamení a „bohov" na život človeka. No táto skepsa, či priamo kritika obracania sa na „vyššie sily", sa týka skôr podvodov, či manipulácií s nimi spojenými, a ako také boli skôr záležitosťou pohľadu dejepiscov, akými boli Thukidydes či Polybios. Ide tu však viac-menej len o špičku ľadovca, pretože väčšia časť spoločnosti danou skepsou príliš ovplyvnená nebola. Príkladom môžu byť pokusy o racionálny výklad nebeských znamení v podaní vojvodcov 4. storočia pred Kr., s cieľom zbaviť svoje jednotky poverčivej hrôzy napr. zo zatmení Slnka či Mesiaca. Aj v tomto prípade ale vidíme, že ich vojaci boli inej mienky a muselo teda dôjsť na „vedeckejšie", či aspoň na logickejšie vysvetlenia, takže spomínané vzdelanie sa asi k nižším vrstvám nedostalo. Poverčivosť a viera v najrôznejšie znamenia totiž, ako sme to mohli vidieť, zväzovali ruky aj Athénčanom, ba mali do istej miery podiel aj na ich fatálnej porážke na Sicílii v rámci peloponézskej vojny.

Nech už teda vezmeme do úvahy ktorúkoľvek kapitolu oboch príspevkov, vidíme vo väčšine správ jasný vplyv náboženských rituálov a znamení na priebeh vojenských udalostí, bez ohľadu na dnešnú skepsu a pochybnosti. V menšej miere dochádzalo, v prípade negatívnych znamení k ich zatajeniu, či inej, pozitívnejšej interpretácii, no s vyslovenými podvodmi sa v tomto smere nestretávame často, najmä ak si uvedomíme, že máme informácie len o minime z celkového množstva takýchto praktík. Keďže väčšina našich údajov sa týkala Sparťanov a Athénčanov, v neskorších časoch najmä Alexandra Veľkého, obmedzili sme sa len na tie významnejšie vojenské strety v gréckych dejinách, a teda náš obraz je nutne torzovitý. V každom prípade aj tieto kamienky poskytujú dôležitý náhľad na fungovanie vojenstva starovekého Grécka, bez ktorého by bolo naše poznanie ochudobnené o „duchovný" rozmer a náboženské tradície, ktorých „vierou", či priamo poverčivosťou, sa Gréci ocitajú pred našimi zrakmi v podobnej pozícii, ako národy starovekého Egypta či Mezopotámie.

Zoznam použitej literatúry:

BONNECHERE, P. Divination. In *A Companion to Greek Religion* (ed. by OGDEN, Daniel). Oxford : Willey Blackwell, 2007, s. 145-159. ISBN 1444334174.

BOWDEN, H. Oracles for Sale. In *Herodotus and his World: Essays from a Conference in Memory of George Forrest* (ed. by DEROW, Peter and PARKER, Robert). Oxford : Oxford University Press 2003, s. 256-274. ISBN 0199253749.

BRICE, L. Lee. The Athenian expedition to Sicily. In *Warfare in the Classical world*, (ed. by CAMPBELL, Brian and TRITLE, A. Lawrence). Oxford : Oxford University Press 2013, s. 553-568. ISBN 978-0-19-530465-7.

BUCKLER, John. Epaminondas at Leuctra, 371 B.C. In *Warfare in the Classical world*, (ed. by CAMPBELL, Brian and TRITLE, A. Lawrence). Oxford : Oxford University Press 2013, s. 657-470. ISBN 978-0-19-530465-7.

BURKERT, Walter. Signs, Commands, and Knowledge: Ancient Divination between Enigma and Epiphany. In *Mantikê: Studies in Ancient Divination,* (ed. by ILES JOHNSTON, Sarah and STRUCK, Peter). Leiden : Brill, 2005, s. 29-49. ISBN 9004 144978.

CUNLIFFE, Barry. *The Ancient Celts*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 131-58. ISBN 0140254226.

DE COULANGES, Fustel. *Antická obec.* Praha : Sofis, 1998, 390 s. ISBN 80-902439-7-5.

DODDS, Eric. *The Greeks and the Irrational*. Berkeley : University of California Press, 1951, 336 s. ISBN 0520242300.

D'ORAZIO, Massimo. Meteorite records in the ancient Greek and Latin literature: between history and myth. In *Geological Society, London, Special Publications* 273/2007, s. 212-25. ISSN 0305-8719.

DEL CORNO, Dario. Dreams and their interpretation in ancient Greece. In *Bulletin of the Institute of Classical Studies 29/1982*. London 1982, s. 55-62. ISSN 2041-5370.

DILLERY, John. Chresmologues and manteis: independent diviners and the problem of autority. In *Mantikê: Studies in Ancient Divination*, (ed. by ILES JOHNSTON, Sarah and STRUCK, Peter). Leiden : Brill, 2005, s. 167-234. ISBN 9004 144978.

DILLON, Matthew. *Omens and Oracles : divination in ancient Greece*. London - New York : Routledge, 2017, 462 s. ISBN 9781315577791.

- The Importance of Oionomanteia in Greek Divination. In *Religion in the Ancient World: New Themes and Approaches* (ed. by DILLON, Matthew). Amsterdam : A.M. Hakkert 1996, s. 99-121. ISBN 9025610943.

EVANS, James. *The History and Practice of Ancient Astronomy.* New York : Oxford University Press, 1998, s. 44-52. ISBN 978-0-19-509539-5.

GREEN, Peter. *Alexander Veľký a Helénistické obdobie*. Bratislava : Slovart, 2008, 264 s. ISBN 978-80-8085-579-6.

GUIDOBONI, Emanuela – COMASTRI, Alberto – TRAINA Giusto. *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area Up to the 10th Century.* Napoli : Istituto nazionale di geofisica e vulcanologia, 1994, s. 42-53. ISBN 8885213065.

HEMINGWAY, Ben. *Dream in Classical Greece: debates and practices.* Ph.D. diss., Oxford : The Queen's College, 2008, s. 339.

HESKEL, Julia. *The North Aegean Wars*, 371 - 360 B.C. Stuttgart : F. Steiner, 1997. 182 s. ISBN 978-3-515-11475-2.

HUDGES, Dennis D. *Human sacrifice in ancient Greece*. London and New York : Routledge 1991, s. 71- 138. ISBN 0-203-03283-7.

KRAUS, Ivo. Fyzika od Thaléta k Newtonovi. Kapitoly z dějin fyziky. Praha : Academia, 2007, 329 s. ISBN 978-80-200-1540-2.

LURIA, Salomo. Studien zur Geschichte der antiken Traumdeutung. In *Bulletin der Academic des sciences de I'URSS 1927.* Leningrad 1928, s. 441-466.

NOVÁKOVÁ, Lucia. Grécky portrét – medzi ideálom a skutočnosťou. In *Portrét v toku dejín. Štúdie k teoretickým, historickým a socio-kultúrnym aspektom dejín portrétu* (ed. by HALÁSZOVÁ Ingrid and HRNČIARIK, Erik). Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 6-17. ISBN 978 80 568 0102 4.

- Antik dünyada Anadolu´da ölüm: ölenin arkasından kötü konuşulmaz. In *Aktüel Arkeoloji Dergisi 63,2018.* Istanbul 2018, s. 72-83. ISSN 9771307575003.
- Civic landscape of Anatolia: in search of heroes. *Electryone 5/2*, 2017, s. 17-27. ISSN 2241 4061.

NOVÁKOVÁ, Lucia – GÚČIK, Lukáš. Powerful figures and images: Contribution to Personification of Polis in Hellenistic Art. *Iliria international review* 2/1, 2014, s. 241-52. ISSN 2192 7081.

MODZELEWSKI, Karol. *Barbarská Evropa*. Praha : Argo, 2017, 424 s. ISBN 978-80-257-2309-8.

RANKIN, David. The Celts through Classical Eyes. *In The Celtic World* (ed. by GREEN, Miranda. J.) London and New York : Routledge 1995, s. 21-33. ISBN 9780415146272.

- Celts and the Classical World. London and New York : Routledge 1987, s. 83-102. ISBN 0415150906.

ROSÓŁ, Rafał. Pochodzenie rytuału „kozla ofiarnego" w starożytnej Grecyi. In *MEANDER Tom. LXI (2006)* Nr. 3-4. Warszawa : Komitet nauk o kulturze Antycznej Polskiej Akademii Nauk, 2006, s. 280-289. ISSN 0025-6285.

SEDLEY, David. From the Pre-Socratics to the Hellenistic Age. In *The Oxford Handbook of Atheism*, (ed. by Bullivant, Stephen and Ruse, Michael). Oxford : Oxford University Press 2013, s.139-151. ISBN 9780199644650.

STOTHERS, Richard B. Dark Lunar Eclipses in Classical Antiquity. In *Journal of the British Astronomical Association 96/1986,* London : British Astronomical Association, 1986, s. 95-7. ISSN 0007-0297.

STRUCK, T. Peter. *Divination and Human Nature*: A *Cognitive History of Intuition in Classical Antiquity.* Princeton : Princeton University Press, 2016, 304 s. ISBN 9781400881116.

- The Ordeal of the Divine Sign: Divination and Manliness in Archaic and Classical Greece. In *Andreia. Studies in Manliness and Courage in Classical Antiquity* (ed. by ROSEN, Ralph M. and SLUITER, Ineke). Leiden : Brill 2003, s. 167-186. ISBN 978 90 47 40073 8.

ŠEDINA, Miroslav. *Sparagmos*. Praha : OIKOYMENH, 1997, 248 s. ISBN 80-86005-33-X.

ŚWIDERKOVÁ, Anna. *Helada králů*. Praha : Orbis, 1972, 383 s.

TOMPKINS, P. Daniel. Greek rituals in war. In *Warfare in the Classical world,* (ed. by CAMPBELL, Brian and TRITLE, A. Lawrence). Oxford : Oxford University Press 2013, s. 474-486. ISBN 978-0-19-530465-7.

VALACHOVIČ, Pavol. Archidámova vojna. In *Sparta vs. Athény: Dejiny Peloponézskej vojny.* (ed.) HABAJ, Michal a kolektív. Trnava : UCM v Trnave, 2017, s. 81-98. ISBN 978-80-8105-855-4.

VEFETTI Mario. Člověk a bohové. In *Řecký člověk a jeho svět* (ed. VERRANT, Jean-Pier). Praha : Vyšehrad, 2005, s. 223-248. ISBN 80-7021-731-6.

VIDMAN, Ladislav. *Od Olympu k Panteonu*. Praha : Vyšehrad, 1986, 157 s.

VÍTEK, Tomáš. *Věštení v Antickém Řecku I.* Od věštců k losům. Praha : Herrmann & synové, 2011, 524 s. ISBN 978-80-87054-23-9.

- Věštení v Antickém Řecku II. Tělo a sny. Praha : Herrmann & synové, 2013, 584 s. ISBN 978-80-87054-34-5
- Věštci v antickém Řecku. In Věštění a prorokování v archaických kulturách (uspořádali VÍTEK, Tomáš, STARÝ, Jiří, ANTALÍK, Dalibor). Praha : Herrmann & synové, 2006, s. 119-145. ISBN 80-87054-04-0.
- Věštení v antickém Řecku IV. Mezi vodou a ohněm. Praha : Herrmann & synové, 2018, 600 s. ISBN 978-80-87054-57-4.

L. NOVÁKOVÁ – P. ROHÁČ: DAS MILITÄRWESEN UND DIE RELIGIÖSEN RITUALE IM GRIECHENLAND DER ANTIKE, TEIL II.

Die Menschen im antiken Griechenland liefern ein spezifisches Beispiel des doppelseitigen Zugangs zum Phänomen des „Übernatürlichen". Einerseits würdigten sie den „Willen" der Götter, was sich u.a. an den Opferzeichen zeigte. Andererseits wird die Bemühung deutlich, die Einschränkungen zu überwinden und diese flexibel, je nach eigenem Bedarf und abhängig von Umständen zu interpretieren. Die Anpassung von Zeichen deutet auf ein Verlangen nach einer mehr unabhängigen Handlung, angepasst an die aktuellen Bedürfnisse, die jedoch zugleich keine Leugnung der Existenz von etwas „Höherem", das den Einfluss auf das Handeln des Menschen ausübt, in sich trug. Besonders in der nachklassischen Zeit haben wir es eher zu tun mit einer Bemühung der Feldherren, diese Begebenheiten zu ihrem eigenen Gunsten auszunützen, die Moral der Kampfverbände zu stärken und die vor allem in der früheren Zeit sehr verbreitete Akzeptanz von negativen Zeichen in Frage zu stellen, die den Aktionsradius ihres Handelns stark beeinträchtigte.

Das aus der Neigung zur Abkürzung und der Unvollständigkeit von erhaltenen Quellen resultierende Problem liegt darin, dass ihre Interpretierung leicht zu einer Partikularität verleiten kann. Die Wahrsagungen oder Nachrichten von der Widmung eines Teils der Kriegsbeute an die Götter sind unseren heutigen Vorstellungen sehr entfernt. Allerdings handelte es sich bei diesen Sachverhalten keineswegs um ein griechisches oder römisches Spezifikum. Die gleichen Mechanismen kann man nämlich bei den barbarischen Stämmen

im frühmittelalterlichen Europa beobachten. Sie spielten im Militärwesen der Sachsen bis zum 8. Jahrhundert, bzw. bei den entlang der Elbe angesiedelten Slawen bis zum 12. Jahrhundert eine bedeutende Rolle. Schriftliche Erwähnungen der Zeichen vor einer Schlacht, die im Nachhinein aufgezeichnet wurden, sind auch in mehreren mittelalterlichen Chroniken vorzufinden. Zwischen den schriftlichen Aufzeichnungen von der Präsenz der Götter und Heroen einerseits und andererseits der Präsenz der christlichen Heiligen, die in den Schlachten an „unserer Seite" standen (z. B. der heilige Wenzel bei den Tschechen) treten ähnliche Parallelen auf. Zudem sind die Wahrsagungen (wenn auch nicht aus den Eingeweiden von Opfertieren) selbst heute nicht unüblich und ebenfalls gilt die Astrologie in unseren Zeiten nicht als fremd, sodass ähnliche religiöse Vorstellungen von heute viele Parallelen mit der Vergangenheit aufweisen.

Die Behauptungen von dem außerordentlichen Einfluss von Orakeln, Natur- oder Opferzeichen auf das Militärwesen könnten als übertrieben erscheinen, insbesondere wenn sie mit der allgemein verbreiteten Vorstellung vom hohen Bildungsniveau der antiken Griechen konfrontiert werden. Das Griechenland der Antike, vor allem im Zeitalter der Klassik und des Hellenismus, wird nämlich als die Ära der „Aufklärung" wahrgenommen, insbesondere weil der bedeutende Teil der griechischen Philosophie und Wissenschaft eine deutliche Tendenz zu einer stufenweisen Emanzipierung von dem Einfluss der religiösen und mythologischen Vorstellungen aufweist. Allerdings ist es im Fall von Militärwesen eher wahrscheinlich, dass sich die hohe Bildung nur auf die damaligen Eliten bezog, die im Gegensatz zu den breiten Teilen der damaligen griechischen Gesellschaft um ein vieles weitsichtiger und, verglichen mit damaligen Militärwesen, vielleicht auch zielstrebiger waren. Die Skepsis gegenüber Relevanz der religiösen Rituale und dem Einfluss von Zeichen und „Göttern" auf das Leben des menschlichen Wesens wurde im erforschten Zeitraum sehr deutlich. Die Skepsis gegenüber, bzw. Kritik an dem Brauch, Schutz und Hilfe bei der „höheren Gewalt" zu suchen betraf jedoch vor allem solche Erscheinungen, wie z. B. Betrug und die damit verbundenen Versuche um Manipulierung. Des Weiteren zeichneten die Skepsis und Kritik vor allem die Betrachtungsweise der Geschichtsschreiber, u.a. Thukydides und Polybios. Hierbei handelt es sich um die sprichwörtliche „Spitze des Eisbergs", denn der Großteil der damaligen Gesellschaft war durch die Skepsis eher nicht oder wenig beeinflusst. Als ein Beispiel mag an dieser Stelle der Versuch um eine rationelle Erklärung der himmlischen Zeichen in der Darlegung der Feldherren im 4. Jh. v. Kr. erwähnt werden, dem von dem Ziel geleitet wurde, die eigenen Kampftruppen von dem abergläubischen Schrecken vor Dämmerung oder Mond zu befreien. Auch dieses Beispiel versinnlicht jedoch die Tatsache, dass die Soldateneiner anderen Meinung als die Feldherren waren, sodass es einer „wissenschaftlicheren", oder zumindest logischen Erklärung bedurfte, die sich die niedrigeren Schichten der damaligen Gesellschaft nicht zu eigen machten. Der Aberglaube und der Glaube an die Bedeutung verschieden Zeichen hemmte nicht zuletzt auch die antiken Athener und waren u.a. beteiligt an ihrer fatalen militärischen Niederlage während der Sizilienexpedition im Peloponnesischen Krieg. Wenn wir ein beliebiges Kapitel in beiden Beiträgen als Beispiel nehmen, so wird deutlich, dass im Großteil der Nachrichten der Einfluss von religiösen Ritualen und Zeichen auf den Verlauf von militärischen Ereignissen klar zu erkennen ist – ungeachtet der Skepsis und der Bedenken von heute. Seltener wurden die negativen Zeichen verheimlicht oder positiver interpretiert. Die Verfälschungen oder Betrüge sind in diesem Zusammenhang recht selten, vor allem wenn man bedenkt, dass wir heute nur über einen Bruchteil an Informationen betreffend solche Praktiken verfügen.

Da der Großteil der Angaben, die wir berücksichtigt haben, die Bewohner von Sparta und Athen, in der späteren Zeit dann vor allem Alexander den Großen betraf, beschränkten wir

uns in unserem Beitrag nur auf die bedeutendsten Kampfhandlungen in der griechischen Geschichte. Dies führt zwangsläufig zur Entstehung eines lückenhaften Bildes. Selbst die kleinen Bestandaufnahmen vermitteln einen wichtigen Einblick in die Mechanismen im Militärwesen in Griechenland der Antike. Ohne Kenntnis diese Mechanismen wäre unser Wissen über das „geistliche" Ausmaß und die religiösen Traditionen, geleitet vom „Glauben" oder sogar Aberglauben, dass viele Ähnlichkeiten zwischen den antiken Griechen und den Völkern Mesopotamiens und Ägyptens im Altertum erkennen lässt, viel ärmer.

VOJENSKÝ VYSOKOŠKOLSKÝ INTERNÁT (1942 – 1943). I. časť

JAROSLAV **KOZOLKA**

KOZOLKA, J.: Military College Boarding School (1942 – 1943). Part I.
Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 36-60, Bratislava.
The study provides information on the specialised military educational institution of the Slovak Armed Forces, the Military College Boarding School (MCBS), established in September 1942. The study points out the reasons for establishing MCBS and its special status in the military education system. MCBS was established as an institution providing future officers with higher education in the field of arms and mainly services. The college students who committed to serve in the Slovak Armed Forces as professional officers after graduation were accepted as the learners of MCBS. The learners of MCBS were students of the fields that were lacking in the Slovak Armed Forces, the students of medicine, pharmacy, veterinary medicine, pharmaceutics, technical fields, law and other. Majority of the MCBS learners studied at the Slovak University in Bratislava and Slovak colleges, and a part of them at the colleges in the Nazi Germany. Difficulty of the MCBS studies was increased by the fact that in addition to the college curriculum, they also had to undergo military training at the level of graduates of the reserve officers' training, to be able to become fully-fledged officers. The first part of the study is focused on the establishment process in 1942, as well as the course of studies of the MCBS learners in the academic year of 1942/1943.
Military History. Slovakia. Army of the 1st Slovak Republic. Military Education System, Military College Boarding School (1942 – 1945). Part I. 20th century.

V dôsledku rozpadu Československej republiky (ČSR) dňa 14. marca 1939 vznikol na území okliešteného Slovenska samostatný Slovenský štát[1] a na troskách čs. armády vznikla slovenská branná moc, ktorej úlohou bolo zabezpečovanie ochrany územnej celistvosti štátu pred vonkajším nepriateľom.[2] Tá bola od jej vzniku v dôsledku predchádzajúcej, nie práve šťastnej, personálnej politiky čs. MNO, malého záujmu Slovákov o službu dôstojníka z povolania a ďalších dôvodov[3] v rokoch 1918 až 1939 vo veľmi nepriaznivej personálnej situácii. Mala kritický nedostatok dôstojníkov a rotmajstrov z povolaniav.[4] Zbor dôstojníkov z povolania slovenskej brannej moci pozostával predovšetkým z nižších dôstojníkov, významnú časť ktorých tvorili

[1] ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v Československu (1918-1939)*. Bratislava : Veda, 2004, s. 236-237. ISBN 80-224-0795-X.; HOENSCH, Jűrgen, K. *Slovensko a Hitlerova východná politika : Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938-1939.* Bratislava : Veda, 2001, s. 169-181. ISBN 80-224-0693-7.; KLIMKO, Jozef. *Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1986, s. 58-65. ISBN 65-044-86.

[2] BYSTRICKÝ, Jozef. K niektorým súvislostiam vzniku a počiatkov výstavby armády Slovenského štátu. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska.* Bratislava : SAV, 2010, s. 494-505. ISBN 978-80-224-1150-9.; HRADSKÁ, Katarína – KAMENEC, Ivan a kol. *Slovenská republika 1939-1945. Štvrtý zväzok*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 305-307. ISBN 978-80-224-1351-0.

[3] HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Vojenské dejiny Slovenska. IV. zväzok. 1914-1939.* Bratislava : MO SR, 1996, s. 150-155. ISBN 80-88842-05-0.

[4] Niekoľko mesiacov po vzniku samostatného Slovenského štátu, v polovici júla 1939, mala slovenská branná moc iba 704 dôstojníkov z povolania, z ktorých bolo len 536 Slovákov. In BYSTRICKÝ, ref. 2, s. 497.; HRADSKÁ, KAMENEC, ref. 2, s. 305-307, 318.; VHÚ-VHA Bratislava, f. HVV dôv. 1939, šk. 10. MNO-HVV č. j. 79/Dôv./1.org.1939 z 5. 5. 1939. Vec: Pridelenie dôstojníkov a rotmajstrov k útvarom a ústavom. Príloha č. 1. Pridelenie dôstojníkov.

[5] Podľa štatistických údajov bolo k 6. 10. 1938 v čs. armáde dovedna 171 Slovákov, dôstojníkov z povolania v hodnostiach

čerství absolventi skráteného štúdia na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave v školskom roku 1937/1938.[5] Absolútnu väčšinu dôstojníkov z povolania tvorili dôstojníci zbraní, ktorých však bol nedostatok nielen v celkovom počte, ale aj v každom druhu zbrane osobitne, ako aj v rámci jednotlivých dôstojníckych hodnostných stupňov. Oveľa zložitejšia situácia bola u dôstojníkov technických a netechnických druhov služieb,[6] absolventov vysokoškolského technického, prírodovedného a humanitného vzdelania. Slovenská branná moc po jej vzniku disponovala prakticky iba niekoľkými desiatkami dôstojníkov služieb s vysokoškolským vzdelaním.[7]

Slovenské Ministerstvo národnej obrany (MNO) riešilo nedostatok dôstojníkov z povolania u dôstojníkov zbraní aktivovaním záložných dôstojníkov, predovšetkým učiteľov.[8] Taktiež reaktivovalo viacero vekovo starších, skúsených dôstojníkov zbraní mimo činnej služby, účastníkov prvej svetovej vojny a bývalých príslušníkov medzivojnovej čs. armády.

Pri získavaní dôstojníkov služieb s vysokoškolským vzdelaním však malo MNO výrazne komplikovanejšiu situáciu. Po vzniku Slovenského štátu bol na Slovensku celkovo výrazný nedostatok vysokoškolsky vzdelaných osôb v každej sfére civilného života spoločnosti. Preto si jednotlivé slovenské ministerstvá chránili každého vysokoškolsky vzdelaného pracovníka. Obdobná situácia bola aj v oblasti slobodných povolaní. Situáciu komplikovalo aj odstraňovanie vysokoškolsky vzdelaných osôb židovskej národnosti zo spoločenského života, ich obmedzovaním až zákazom výkonu povolaní, v ktorých židovskí občania pôvodne uplatňovali svoje vysokoškolské vzdelanie.[9] Navyše, vysokoškolsky vzdelaní Slováci vďaka svojmu vzdelaniu spravidla zastávali v spoločnosti vysoké spoločenské postavenie. Pre nezáujem nebolo možné vo vyššej miere aktivovať do slovenskej brannej moci väčšie množstvo záložných dôstojníkov zbraní a služieb s vysokoškolským vzdelaním.

MNO sa postupne darilo riešiť otázku zabezpečenia vojenského školstva. Vojenské vysokoškolské odborné vzdelanie riešilo zriadením Vysokej intendantskej školy (VIŠ) v roku 1939[10] a následne vo februári 1940 zriadením Vysokej vojennej školy (VVŠ), ktorá mala oddelenie generálneho štábu a intendantské oddelenie.[11] Do intendantského

---

poručíka a 85 poručíkov, absolventov skráteného štúdia na Vojenskej akadémii v Hraniciach v školskom roku 1937/1938, ktorí boli zo školy vyradení dňa 14. 8. 1938 (z celkového počtu 988 absolventov VA). In ČULEN, Konštantín. *Česi a Slováci v štátnych službách ČSR*. Trenčín : vydavateľ Vojtech Čelko, 1944, s. 149-150.

[6] Po vzniku Slovenského štátu 14. 3. 1939 bol z čs. armády prevzatý systém delenia služieb na intendanciu, zdravotníctvo, pomocné zdravotníctvo, lekárnickú službu, veterinárstvo, proviantnú službu, hospodársku službu, početnú správu, justičnú službu, duchovnú službu, konceptnú službu, doplňovaciu službu, kancelársku službu, evidenčnú službu, remontnú službu, technickú zbrojnú službu, správnu zbrojnú službu, stavebnú službu, služby jednotlivých druhov zbraní, zemepisnú správu, vojenských kontrolórov a ďalšie služby. In VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 311. MNO, č. j. 252.915.Dôv.-I/3.1943 z 8. 2. 1943. Vec: Stavovské skupiny dôstojníkov a rotmajstrov pracovného sboru – zriadenie. Príloha č. 6 „Stavovské skupiny slovenskej brannej moci podľa poradia".

[7] V polovici júna 1939 mala slovenská branná moc k dispozícii spolu iba 24 dôstojníkov zdravotníctva a 1 dôstojníka pomocného zdravotníctva, 30 dôstojníkov technickej zbrojnej služby, 3 dôstojníkov justičnej služby, 6 dôstojníkov veterinárstva, 10 dôstojníkov proviantnej služby, 11 dôstojníkov duchovnej služby, 12 dôstojníkov doplňovacej služby, 14 dôstojníkov hospodárskej služby, 1 dôstojník zemepisného ústavu, 7 dôstojníkov stavebnej služby, 1 dôstojníka konceptnej služby, 2 dôstojníkov lekárnickej služby a ďalších. Časť z nich bola českej, resp. nemeckej (pochádzajúci z Čiech) národnosti, pričom viacerí z nich boli neskôr prepustení zo slovenskej brannej moci. Absolventmi predpísaného vysokoškolského vzdelania boli predovšetkým lekári, lekárnici, veterinári, duchovní a absolventi vysokoškolského technického vzdelania. In VHÚ-VHA Bratislava, f. HVV dôv. 1939, šk. 10. MNO-HVV č. j. 79/Dôv./1.org.1939 z 5. 5. 1939. Vec: Pridelenie dôstojníkov a rotmajstrov k útvarom a ústavom. Príloha č. 1. Pridelenie dôstojníkov

[8] KLIMENT, Charles K. *Slovenská armáda 1939-1945*. Plzeň : Mustang s.r.o., 1996, s. 21. ISBN 80-7191-132-1.

[9] JAŠEK, Peter. Spoločensko-politická situácia na Slovensku v rokoch 1939 – 1945, s. 19-20. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1939-1945*. Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2015. ISBN 978-80-8082-842-4.

[10] KOZOLKA, Jaroslav. Slovenská intendantská škola 1939/1940. In *Vojenská história,* 2013, roč. 17, č. 4, s. 102. ISSN 1335-3314.

[11] TALSKÝ, Viliam. *Vojenské školstvo*. In Armáda v obrane a práci. Päť rokov budovateľskej činnosti slovenskej armády. Kol. autorov. Bratislava : MNO, 1944, s. 84-85.; KOZOLKA, Jaroslav. Vysoká vojenná škola 1940 – 1942. I. časť. In *Vojenská história*, 2015, roč. 19, č. 3, s. 87-95. ISNN 1335-3314; ALU SNK Martin, f. Čatloš, sign. 129 F 14. F. Čatloš: Výklad o zákonitom podklade Vysokej vojennej škole (VVŠ), s. 1.

[12] KOZOLKA, ref. 10, s. 98-111.

oddelenia VVŠ boli včlenení pôvodní frekventanti VIŠ, ktorá tak zanikla.[12] VVŠ síce formálne nemala postavenie vysokej školy, ale prakticky poskytovala najvyššie vojenské vzdelanie, obdobné ako čs. Vysoká škola válečná a Vysoká intendančná škola, ktoré v roku 1934 získali charakter vysokých škôl.[13] Dňa 15. novembra 1939 bola zriadená Vojenská akadémia v Banskej Bystrici (VAK), ktorá mala charakter vyššej vojenskej strednej školy.[14] V septembri 1940 bola VAK premiestnená do Bratislavy. Pôvodne bola určená iba na výchovu dôstojníkov zbraní z povolania, neskôr bola na škole zriadená aj škola na výchovu dôstojníkov v zálohe zbraní (ŠDZ).[15]

MNO sa nepriaznivú personálnu situáciu u dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním snažilo riešiť predovšetkým aktívnym a intenzívnym náborom ašpirantov, absolventov ŠDZ, vykonávajúcich vojenskú prezenčnú službu. Ponúkala im výhodu udelenia hodnosti nadporučíka, pričom absolventi VAK boli menovaní iba do hodnosti poručíka, ďalej zvýhodnené platové podmienky a ďalšie výhody. Napriek tomu sa MNO skôr ojedinele darilo nábor úspešne realizovať. Zámer MNO narážal na úskalie výhodnosti zamestnávania vysokoškolsky vzdelaných osôb v civilnom sektore, ktorý bol po všetkých stránkach lukratívnejší.

Ďalším spôsobom získavania vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov bola ponuka poskytnutia vojenského štipendia pre vysokoškolských študentov. Tento prístup bol uplatnený už v roku 1940, keď sa na výzvu Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany prihlásilo za vojenských štipendistov desať študentov medicíny. Po dohode s MNO sa zaviazali po absolvovaní štúdia medicíny absolvovať dvanásťmesačnú vojenskú prezenčnú službu, v rámci ktorej mali absolvovať ŠDZ. Následne mali byť aktivovaní za dôstojníkov z povolania v hodnosti npor. zdrav.[16] Ani tento spôsob získavania vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov sa nezdal byť najvhodnejším. MNO počas štúdia vojenských štipendistov totiž stratilo kontakt s týmito študentmi a nebola tu záruka, že sa všetci vojenskí štipendisti po ukončení štúdia stanú dôstojníkmi z povolania.

V ojedinelých prípadoch niekoľko dôstojníkov z povolania súkromne, so súhlasom MNO, študovalo na vlastné náklady na civilných vysokých školách.[17] Uvedený spôsob vysokoškolského štúdia dôstojníkov z povolania prebiehal počas celej existencie prvej Slovenskej republiky. Nemohol však zabezpečiť pre armádu dostatok dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním v potrebných vysokoškolských odboroch.

Doplňovanie slovenskej brannej moci dôstojníkmi s vysokoškolským vzdelaním

MNO sa v rokoch 1939 až 1942 snažilo riešiť otázku zabezpečenia vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania viacerými spôsobmi, ktoré však neboli optimálne. Pri rozhodovaní o riešení daného problému MNO napomáhala skutočnosť, že vďaka rozvoju

---

[13] VONDRÁŠEK, Václav – CHRASTIL, Sylvestr – NĚMEC, Petr. *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918-1993.* Brno : VA, 1996, s. 119-125.

[14] TALSKÝ, ref. 11, s. 85.; ŠIMUNIČ, Pavel. Vojenské školstvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1944. In *Vojenské obzory.* Teoretický časopis „H“, 1996, roč. 3, č. 1, s. 87. ISSN 1335-2598.; CSÉFALVAY, František a kol. V*ojenské dejiny Slovenska - V. zväzok 1939-1945.* Bratislava : MAGNET PRESS, Slovakia a VHÚ Bratislava, 2008, s. 29. ISBN 978-80-89169-16-0.

[15] CSÉFALVAY, František – KÁZMEROVÁ, Ľubica. Slovenská republika 1939-1945. *Chronológia najdôležitejších udalostí.* Bratislava : HÚ SAV, 2007, s. 38-39. ISBN 978-80-969782-2-9.

[16] VHU-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 313. Vojenská správa, č. j. 257.759/dôv.III/11.1943 z 7.4.1943. Vec: Kollár Július, MUDr., dôst. zást. ašp., Prešnajder František, MUDr., dôst. zást., Štermenský Ondrej, MUDr., dôst. zást. a Macháčik Jaromír, MUDr., des. ašp. – návrhy na povýšenie.

[17] Právo študovali napr. pplk. gšt. Jozef Parčan, stot. gšt. Jozef Bevelaqua a ďalší dôstojníci. Na SVŠT študovali stot. stav. František Oslej, stot. stav. Fridrich Olah a stot. pech. Karol Mesík. In VÚA – VHA Praha, f. KmL a KL. Kmeňový list a Kvalifikačná listina Jozefa Parčana a Jozefa Bevelaqu.; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 265. MNO, č. j. 105.359 Dôv/II/3-1942 z 24. 9. 1942. Vec: Žiadosti o povolenie štúdia na vysokej škole technickej – vyhovenie.

[18] LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V. 1938-1945.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2012, s. 208-209. ISBN 978-80-8119-0551.

vysokoškolského vzdelávania na Slovensku v ére Slovenskej republiky sa postupne významne zvyšovali možnosti vysokoškolského štúdia.[18] Slovenské vysoké školy ponúkali vysokoškolské vzdelanie v množstve odborov, ktorých absolventov slovenská branná moc nevyhnutne potrebovala. Vysokoškolské vzdelanie poskytovala predovšetkým Komenského univerzita v Bratislave, od roku 1939 premenovaná na Slovenskú univerzitu (SU).[19] Poskytovala vysokoškolské vzdelanie na prírodovedeckej, právnickej, lekárskej, filozofickej, katolíckej bohosloveckej a evanjelickej a. v. bohosloveckej fakulte.[20] Ďalšou vysokou školou, poskytujúcou vysokoškolské technické vzdelanie, bola Slovenská vysoká škola technická (SVŠT), zriadená zákonom č. 188/1939 Sl. z., na ktorej sa študenti vzdelávali v šiestich odboroch, a to v odbore inžinierskeho staviteľstva (s konštruktívnym, dopravným a vodohospodárskym oddelením, oddelením architektúry a pozemného staviteľstva a oddelením kreslenia pre kandidátov učiteľstva na stredných školách), odbore špeciálnych náuk, odbore lesníckeho inžinierstva a poľnohospodárskeho inžinierstva, v odbore chemicko-technologického inžinierstva, odbore strojného a elektrotechnického inžinierstva a v odbore obchodného inžinierstva.[21] Ďalšou vysokou školou bola Vysoká obchodná škola v Bratislave, neskôr premenovaná na Slovenskú vysokú školu obchodnú (SVŠO).[22] Slovenské vysoké školy sa počas prvej Slovenskej republiky rozvíjali, oproti minulosti sa výrazne zvýšil počet študijných odborov a množstvo študujúcich študentov.[23] To neskôr napomohlo MNO zabezpečovať z veľkého množstva študentov potrebný počet frekventantov VVI, ktorí sa v budúcnosti mali stať dôstojníkmi z povolania. Napriek rozmachu vysokého školstva na Slovensku, predsa len nebolo v jeho silách zabezpečovať štúdium všetkých potrebných študijných odborov. Preto museli viacerí slovenskí študenti študovať tieto odbory najmä v Nemecku, v menšej miere aj v Chorvátsku a Taliansku,[24] ktorých bolo v decembri 1941 dovedna 220.[25]

V prvých rokoch po vzniku Slovenskej republiky nebol v slovenskej brannej moci dostatočný priestor na komplexné riešenie problému doplňovania vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania, situácia sa skomplikovala aj účasťou slovenskej brannej moci v ťažení proti ZSSR v lete 1941 po boku nacistického Nemecka. Na riešenie problému však MNO nerezignovalo.

V rámci hľadania optimálneho riešenia boli na MNO zvažované viaceré varianty systémového riešenia daného problému. Okrem už zavedeného štandardného náboru medzi vysokoškolsky vzdelanými ašpirantami a náborom vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov v zálohe,[26] zvažovali sa aj iné spôsoby zabezpečenia vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov. Okrem poskytnutia vojenských štipendií študentom medicíny bolo v roku 1940 plánované aj štúdium vybraných slovenských dôstojníkov (označovaných ako ašpiranti technického

---

[19] K premenovaniu Univerzity Komenského došlo zákonom č. 168/1940 Sl. z., ktorým sa zriadila Slovenská univerzita v Bratislave, aj keď názov Slovenská univerzita bol používaný už od januára 1939 na návrh predsedu slovenskej autonómnej vlády Dr. Jozefa Tisu. In DOLAN, Ondrej – BARTL, Július. Bratislavská univerzita v rokoch 1938 – 1945. In *Historica. Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského,* r. XVII, 1966, s. 8.

[20] SLEZÁKOVÁ, Miroslava. Počiatky a rozvoj novodobého vysokého školstva. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1918-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016, s. 240-243. ISBN 978-80-8082-955-1.; Kol. autorov. *Slovenská univerzita v Bratislave. Soznam osôb, ústavov a prednášok. Zimný semester študijného roku 1943-1944.* Bratislava : Akademický senát SU v Bratislave, 1943, s. 11-12, 55-85.; *Nové slovenské školstvo III. Expozé ministra školstva a národnej osvety Jozefa Sivák, prednesené v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky 9.12.1941.* Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1942, s. 57-60.

[21] SLEZÁKOVÁ, ref. 20, s. 243-244.; *Nové slovenské školstvo III* ....., ref. 20, s. 60-61.

[22] SLEZÁKOVÁ, ref. 20, s. 244-245.; LETZ, ref. 18, s. 208.; HRADSKÁ, KAMENEC, ref. 2, s. 205-206.

[23] Na konci roka 1941 študovalo na všetkých fakultách SU dovedna 2 468 riadnych a 193 mimoriadnych študentov. Na SVŠT študovalo 1 055 riadnych a 163 mimoriadnych študentov. Na VŠO študovalo 381 poslucháčov. In *Nové slovenské školstvo III* ....., ref. 20, s. 60-61.; LETZ, ref. 18, s. 208-209.

[24] HUSÁR, Ladislav. *Slovenské veterinárstvo v rokoch 1939-1945.* Košice : Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov, 2001, s. 90-96. ISBN 80-968464-7-7.

[25] *Nové slovenské školstvo III* ....., ref. 20, s. 60-61.

[26] HUSÁR, ref. 24, s. 149-150.

dorastu) na nemeckých vojenských technických školách po predchádzajúcej príprave, ktorá sa mala uskutočniť na VVŠ.[27] Komisia MNO pre štúdium v roku 1940 dokonca vybrala piatich dôstojníkov, no uvedený zámer sa nakoniec pre rôzne prekážky nezrealizoval.[28]

Až v roku 1942 bol vypracovaný návrh na zriadenie osobitných vojenských školských inštitúcií, a to Vojenského vysokoškolského internátu (VVI) [29] a Štátnej slovenskej vojenskej reálky (ŠSVR),[30] ktoré sa mali stať súčasťou komplexného modelu vojenského školstva slovenskej brannej moci a mali sa podieľať na zabezpečovaní vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania.

Cieľom zriadenia oboch školských inštitúcií bolo dotvoriť širokospektrálny a komplexný systém vzdelávania dôstojníkov z povolania slovenskej brannej moci.[31] Časti absolventov ŠSVR malo byť umožnené následné vysokoškolské štúdium, pričom mali byť zaradení ako frekventanti VVI. Po ich absolvovaní by sa stali dôstojníkmi z povolania.[32] Ich vysokoškolské štúdium malo pokračovať predovšetkým na SVŠT,[33] nakoľko ŠSVR bola svojím charakterom reálnej strednej školy[34] a vojenským výcvikom vhodná predovšetkým pre technické vysokoškolské vzdelanie.[35] Ďalšia časť absolventov ŠSVR mala ďalej študovať na VAK. Pre zánik prvej Slovenskej republiky na jar 1945 však nestihol ŠSVR absolvovať ani jeden chovanec, a tak sa pôvodný zámer MNO, štúdium absolventov ŠSVR na vysokých školách, nepodaril naplniť.

MNO a minister NO gen. I. tr. F. Čatloš sa pri tvorbe koncepcie VVI nepochybne inšpirovali školskou inštitúciou, zriadenou a fungujúcou v rámci čs. armády v rokoch 1924 až 1934, a to Vojenským inžinierskym internátom, pre označenie ktorého sa v čs. armáde používal český názov „Vojenská inženýrská kolej“ (VIK),[36] ako aj chorvátskym príkladom.

---

[27] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1940, šk. 52. MNO, č. j. 155.311/17dôv.1940 z 24. 4. 1940. Vec: Vysoká vojenná škola – dorast dôstojníkov s technickým vzdelaním.; KOZOLKA, ref. 11, s. 92-93.

[28] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1940, šk. 52. MNO, č. j. 155.311/17dôv.1940 z 24. 4. 1940. Vec: Vysoká vojenná škola – dorast dôstojníkov s technickým vzdelaním.

[29] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482 II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie.; CSÉFALVAY, ref. 14, s. 103.

[30] VHU-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 301-1. MNO, č. j. 104.199-dôv.gen.inš./1942 zo 7.9.1942. Vec: Štátna slovenská vojenská vyššia reálka – zriadenie.

[31] STANISLAV, Ján. Ferdinand Čatloš v perimetri kolaborácie a odboja. In SYRNÝ, Marek a kol. *Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939 – 1945*. Banská Bystrica : M SNP, 2009, s. 324-325. ISBN 978-80-970238-2-9.

[32] VHU-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 301-1. MNO, č. j. 104.199-dôv.gen.inš./1942 zo 7.9.1942. Vec: Štátna slovenská vojenská vyššia reálka – zriadenie.

[33] Slovenská vysoká škola technická bola zriadená zákonom č. 188/1939 Sl. z. z 25. 07. 1939.

[34] ŠSVR bola svojím charakterom jedným z viacerých typov gymnázií. Bola zameraná na prírodné vedy, pričom pripravovala svojich žiakov na vysokoškolské štúdium technického smeru. In ĎURKOVSKÁ, Mária – HREHOR, Henrich. *Stredné školy na Slovensku v rokoch 1918-1948. Dokumenty.* Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2014, s. 18-19, 34. ISBN 978-80-89524-16-7.; NEUPAUER, František. Školská politika v období Slovenskej republiky 1939 – 1945. In ŠMIGEĽ, Michal – MIČKO, Peter (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005.* Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 76-77. ISBN 80-8083-147-5.

[35] Na skutočnosť, že pre absolventov ŠSVR vzhľadom na charakter štúdia a vojenského výcviku bolo najvýhodnejšie vysokoškolské štúdium na SVŠT, poukázal veliteľ VAK plk. pech. Alojz Králik vo svojom stanovisku k návrhu osnov ŠSVR. In VHU-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1944, šk. 483. VAK, č. j. 3728/Dôv z 3. 5. 1944. Vec: Pripomienky a návrhy k osnove Štátnej slovenskej vojenskej reálky pre voj. výcvik brancov.

[36] VIK bola zriadená v rámci čs. vojenského školstva ako vojenský vzdelávací ústav, so sídlom v Prahe, podliehajúca 5. (školskému a výcvikovému) oddeleniu Hlavného štábu brannej moci. Do VIK boli prijímaní iba poslucháči odborov Českého vysokého učenia technického v Prahe (ČVUT), ktorí sa zaviazali na činnú službu v brannej moci za náhradu študijných výdajov. VIK bola zriadená za účelom získania dôstojníkov (technických) služieb, vojenských inžinierov všetkých zbraní. Do VIK sa mohli prihlásiť len študenti vyšších ročníkov ČVUT, ktorí už absolvovali päť semestrov a vykonali prvú štátnu skúšku. Chovanci VIK museli riadne absolvovať štúdium na ČVUT, pravidelne navštevovať prednášky a praktické cvičenia, na VIK absolvovali vojenský teoretický a praktický výcvik. Pobyt vo VIK sa im počítal ako absolvovanie vojenskej prezenčnej služby. Po vykonaní druhej štátnej skúšky boli chovanci VIK menovaní za poručíkov a boli odoslaní do aplikačných škôl príslušnej zbrane na dokončenie vojenského výcviku. In FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé. 1918-1938*. Praha : Libri, 2006, s. 692. ISBN 80-7277-256-2.; VALENTA, František – KOZÁK, Rudolf. *Almanach čs. branné moci a četnictva 1929. Ročník VII.* Praha : vlastným nákladom, 1929, s. 79.; STRAKA, Karel. *Vojenské školství meziválečného Československa.* In http://www.vhu.cz/vojenske-skolstvi-mezivalecneho-ceskoslovenska/

Chovancami čs. VIK boli viacerí Slováci, neskôr príslušníci slovenskej brannej moci, medzi nimi neskorší vysokí dôstojníci slovenskej brannej moci pplk. aut. Ing. Mikuláš Lipták[37] a pplk. Ing. Dr. Miloš Marko.[38]

Pre MNO bol inšpiratívny aj chorvátsky príklad riešenia nedostatku dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním, nakoľko Chorvátska domobrana mala pre zabezpečenie vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov zriadený oddiel vysokoškolákov.[39]

Zriadenie Vojenského vysokoškolského internátu v Bratislave

V prvej polovici roka 1942 sa minister NO gen. I. tr. F. Čatloš aj s najvyššími predstaviteľmi MNO intenzívnejšie zamerali na otázku riešenia komplexného a systémového zabezpečovania dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním pre slovenskú brannú moc.

Na MNO dňa 24. júna 1942 prebehlo k danej problematike predbežné rokovanie vrcholových predstaviteľov MNO, na ktorom sa preberali predbežné návrhy riešenia danej problematiky. Zo záverov rokovania vedenia MNO, ktorého sa zúčastnili minister NO gen. I. tr. F. Čatloš, gen. I. tr. Anton Pulanich, plk. int. Filip Cramer, pplk. del. Elemír Lendvay, pplk. gšt. Ján Krnáč a pplk. dopl. Július Surový, vzišla prvotná úvaha, že by mal byť vytvorený organizačný celok, pre ktorý sa spočiatku používalo provizórne označenie „oddiel vysokoškolákov“, resp. „vojenský oddiel vysokoškolákov“.[40] Uvedený oddiel podľa pôvodnej predstavy mal byť veliteľsky a administratívne pričlenený k VAK. Rokovalo sa nielen o forme, akou sa mali zabezpečovať pre armádu vysokoškolsky vzdelaní dôstojníci, ale aj organizačné otázky a predpokladané finančné náklady. Prvý všeobecný odhad potrieb armády bol okolo sto chýbajúcich dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním. Intendancia MNO odhadovala, že pre potreby armády malo študovať okolo sto vysokoškolákov, u ktorých by mesačné náklady činili okolo 1.000.000,- Ks.[41] Bolo rozhodnuté, že k zriaďovaciemu procesu VVI bude prizvaný aj veliteľ VAK. Pre vojenský oddiel vysokoškolákov mali byť vypracované smernice podľa vzoru smerníc vojenského oddielu vysokoškolákov chorvátskej armády v Záhrebe, ktoré mal na základe predchádzajúceho dohovoru dodať chorvátsky generál Vilko Begić,[42] v Chorvátsku vykonávajúci funkciu štátneho tajomníka Ministerstva chorvátskej domobrany, ako aj plniaci úlohy námestníka ministra domobrany pre všeobecné a materiálno-finančné otázky. Gen. Begić mal v chorvátskej armáde veľký vplyv, bol dokonca aj ustašovským plukovníkom telesnej gardy poglavnika.[43]

Pri plánovaní zriadenia VVI bolo potrebné najprv zistiť reálnu potrebu vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania podľa jednotlivých zložiek armády. Zároveň tiež objektivizovať finančné náklady na štúdium jedného vysokoškoláka, celkové finančné zaťaženie vojenskej správy a jeho dopad na štátny rozpočet. Následne mal byť predložený návrh na zriadenie vojenského vysokoškolského oddielu predsedovi vlády Dr. Vojtechovi

[37] VÚA – VHA Praha, f. KmL a KL. Kmeňový list a životopis z 11.10.1951 Mikuláša Liptáka.
[38] VÚA – VHA Praha, f. KmL a KL. Kmeňový list Miloša Marka.
[39] Po vzniku Chorvátskeho štátu bola nadviazaná medzi slovenským MNO a chorvátskym Ministerstvom chorvátskej domobrany mimoriadne srdečná a intenzívna spolupráca. Predmetom radu rokovaní a výmeny informácií bola aj problematika vojenského školstva. Ministrovi NO gen. I. tr. F. Čatlošovi sa páčilo chorvátske riešenie zabezpečovania vysokoškolského vzdelania chorvátskych dôstojníkov, ktorí študovali na civilných vysokých školách, pričom boli zaradení vo vojenskom oddiele vysokoškolákov v rámci Vojenskej akadémie v Záhrebe. In VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942 z 23. 6. 1942. Vec: Oddiel vysokoškolákov – zriadenie – prípravné práce.
[40] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, Vložka k č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942 z 24. 6. 1942.
[41] Tamže.
[42] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942 z 23. 6. 1942. Vec: Oddiel vysokoškolákov – zriadenie – prípravné práce.
[43] PEJS, Oldřich. Návštěva chorvatského generála Vilko Begiće na Slovensku v roce 1942 a její vojenské pozadí. In *Vojenská história,* 2016, roč. 20, č. 2, s. 93, 95. ISSN 1335-3314.

Tukovi a prezidentovi Slovenskej republiky Dr. Jozefovi Tisovi na schválenie. Po ich schválení návrhu malo MNO pripraviť návrh zákona o zriadení oddielu vysokoškolákov pri VAK.[44] Už dňa 25. júna 1942 minister NO získal od prezidenta a predsedu vlády zásadný súhlas na zriadenie vojenského oddielu vysokoškolákov.[45] Preto vydal rozkaz na urýchlené prípravy na riadenie oddielu a zverejnenie výzvy rozhlasom a tlačou, aby sa maturanti a vysokoškoláci mohli prihlásiť do oddielu. Väčšina vysokoškolákov mala študovať v Bratislave na SU, SVŠT a SVŠO, no už pri prvých rokovaniach o zriadení VVI sa počítalo s tým, že časť vysokoškolákov bude študovať v zahraničí, predovšetkým veterinári a chemici.[46] MNO spočiatku nemalo celkom ujasnené, v ktorej cudzej krajine budú vysokoškoláci študovať, ministrov úmysel bol, aby títo študenti študovali v Záhrebe v Chorvátsku,[47] kde by boli zaradení do chorvátskeho oddielu vojenských vysokoškolákov.[48] Ministrovi NO bol predložený návrh, aby oddiel vojenských vysokoškolákov bol pričlenený k VAK.[49] Na prípravách zriadenia oddielu sa podieľali prednostovia jednotlivých správ a príslušník justičného oddelenia MNO, ako aj školské a výcvikové oddelenie MNO.

Napokon pre novú vojenskú školskú inštitúciu bol zvolený názov „Vojenský vysokoškolský internát“, pričom VVI sa nestal súčasťou VAK, bol samostatný.

Na základe rozkazu ministra NO sa predbežne zistila potreba vysokoškolákov. Stavebná správa požadovala 11 vysokoškolákov, justičná správa 25, zdravotnícka správa 68, veterinárna správa 10, lekárnická správa 21, vojenský priemysel 14, automobilová správa 10, zbrojníctvo 4, spojovacie vojsko 4, pionierske vojsko 3, Veliteľstvo vzdušných zbraní 16, VDV 1 a remontná správa 2 vysokoškolákov. MNO oproti prvotnému odhadu potreby približne 100 vysokoškolákov, konštatovalo, na základe predbežného zistenia u jednotlivých správ MNO, že potrebuje dovedna okolo 189 vysokoškolákov, ktorí sa po absolvovaní vysokoškolského štúdia mali stať dôstojníkmi z povolania.[50] Pritom bolo zrejmé, že nie všetci vysokoškoláci, ktorí budú prijatí do VVI, aj skutočne vysokoškolské štúdium úspešne dokončia.

Na základe predbežného rozhodnutia ministra NO gen. I. tr. F. Čatloša bolo potrebné už v predstihu zabezpečiť zverejnenie výzvy,[51] určenej pre maturantov a vysokoškolských študentov na prihlásenie sa do VVI. Výzva na podanie prihlášky bola najprv zverejnená dňa 25. júna 1942 v rozhlase,[52] a následne ešte v júni 1942 v denníkoch.[53] Uchádzači o zaradenie do VVI boli v krátkosti informovaní o potrebe podať si prihlášky na MNO – doplňovacej správe, boli zverejnené aj ďalšie potrebné informácie, ako zoznam odborov vysokoškolského štúdia, o ktoré má slovenská branná moc záujem, o tom, že náklady na štúdium bude hradiť Vojenská správa,[54] ktorá bude poskytovať bezplatnú stravu, ubytovanie, ošatenie, zaobstará študijné pomôcky, čas strávený vo vojenskom pomere sa im započíta do prezenčnej služby,

---

[44] Tamže.
[45] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, Vložka k č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942 z 24. 6. 1942.
[46] Tamže.
[47] V Chorvátsku mali podľa pôvodnej predstavy ministra NO gen. I. tr. F. Čatloša študovať študenti chemického inžinierstva a veterinárneho lekárstva. In Tamže.
[48] Tamže.
[49] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, č. j. 99.686/ Dôv.-III/15-1942 z 22. 6. 1942. Vec: Oddiel vysokoškolákov – zriadenie – prípravné práce.
[50] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, Príloha č. 2 k č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942. Vec: Celková potreba vysokoškolského dorastu pre potrebu armády podľa predbežného zistenia.
[51] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. MNO, Príloha č. 1 k č. j. 99.686 Dôv.-III/15-1942. Vec: Celková potreba vysokoškolského dorastu pre potrebu armády podľa predbežného zistenia.
[52] Tamže.
[53] Slovák, roč. XXIV, č. 144 z 27. 6. 1942; Slovenská Pravda, roč. VII, č. 145 z 27. 6. 1942.
[54] Vysokoškolským študentom boli na Slovensku štátom poskytované rôzne štipendiá. Napr. MŠaNO udeľovalo štipendiá vo forme internátnych, mimointernátnych a zahraničných štátnych štipendií. Boli poskytované zvyčajne vo výške 200 až 400 Ks mesačne, a to podľa majetkových pomerov študentov. In Kol. autorov. *50 rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 1969, s. 236.

pričom prijatí uchádzači po skončení štúdia mali splniť záväzok zotrvať v činnej službe na obdobie 10 rokov. V oznamoch sa uvádzala aj skutočnosť, že časť frekventantov VVI mala študovať v zahraničí, pričom mala dostávať štipendium. MNO objektívne ponúkalo vysokoškolským študentom čo do rozsahu komplexné sociálne zabezpečenie počas ich štúdia na univerzite a vysokých školách, oveľa výhodnejšie ako u štandardných „štipendistov". Obdobné zabezpečenie MNO ponúkalo aj tým vysokoškolským študentom, ktorí mali v záujme armády študovať na zahraničných vysokých školách.

Keďže vojenské školstvo spadalo do právomoci generálneho inšpektorátu brannej moci, na zriadení VVI a ŠSVR, ktoré boli zriadené v rovnakom období, sa spolu s MNO a jeho školským oddelením mimoriadne aktívne podieľal aj Generálny inšpektorát brannej moci, na čele s gen. I. tr. Alexandrom Čunderlíkom.[55]

MNO a Generálny inšpektorát brannej moci zriadenie VVI konzultovali aj s Ministerstvom školstva a národnej osvety (MŠaNO), nakoľko zriadenie VVI pomerne významne zasahovalo do školskej politiky štátu, predovšetkým v tom, že MNO sa chystalo časť slovenských vysokoškolákov medicíny, technických, humanitných a prírodovedných odborov motivovať vstúpiť do služieb armády, takže po skončení vysokoškolského štúdia by nemohli byť zaradení v civilnej sfére života slovenskej spoločnosti. Táto skutočnosť bola natoľko vážna, že k zriadeniu VVI museli vydať súhlas prezident a slovenská vláda. Významnou mierou sa o presadenie zriadenia VVI zaslúžil sám minister NO gen. I tr. F. Čatloš, ktorý u ministra školstva a národnej osvety Jozefa Siváka[56] presadil súhlas a pomoc MŠaNO pri zriaďovaní VVI. Aj keď prípravy na zriadenie VVI prebehli spoločne s prípravami na zriadenie ŠSVR, na rozdiel od ŠSVR, ktorá bola zriadená nariadením s mocou zákona č. 183/1942 Sl. z.,[57] VVI bol zriadený na základe iného právneho aktu. Vláda Slovenskej republiky dňa 25. júna 1942 na jej zasadnutí po referáte predkladateľa návrhu gen. I. tr. F. Čatloša a na základe prechádzajúceho predrokovania danej problematiky s ministrami, ktorí mali zásadnejší vplyv na rozhodnutie vo veci zriadenia VVI, dala zásadný súhlas na jeho zriadenie,[58] a to rozhodnutím o udelení zásadného súhlasu č. 4720/1942 m. r.,[59] ktorým zároveň určila základné pravidlá pre štúdium vysokoškolákov na trovy MNO. V nich určila, že vysokoškoláci, ktorí mali študovať na trovy MNO, sa museli zaviazať k desaťročnej aktívnej službe v slovenskej armáde po skončení štúdia na vysokej

[55] ČUNDERLÍK (pôvodne CSUNDERLIK) Alexander (18. 10. 1878, Motyčky – 21. 10. 1947, Banská Bystrica), gen. I. tr., pôvodne dôstojník rak.-uhor. armády, neskôr dôstojník čs. a generál slov. brannej moci. Po absolvovaní Kadetskej pechotnej školy v Budapešti v r. 1894 – 1898 sa ako dôst. zást. stal príslušníkom peš. pl. 2 v Pljevli v Čiernej Hore, od r. 1899 por. pech. Od r. 1902 príslušník del. pl. 34 v Brašove, od r. 1909 príslušník poľ. húfn. del. pl. 13 v Gravose ako veliteľ del. čaty, batérie a veliteľ muničného skladu. Od r. 1913 príslušník hor. del. pl. 13 v Castelnuovo a povýšený na stotníka, od novembra 1913 premiestnený k honv. del. oddielu 6 v Lugose, od júna 1914 príslušník honv. del. pl. 2 vo Vršaci ako veliteľ náhradnej batérie a poľnej batérie. Účastník prvej svetovej vojny, od r. 1916 na ruskom fronte, premiestnený k honv. húfn. del. pl. 51, od 1. 11. 1918 mjr. del. Dňa 22. 1. 1919 sa prihlásil do čs. armády, následne veliteľ I. odd. ľahkého del. pl. 9 v Bratislave, v r. 1920 dočasný veliteľ pluku, následne opäť veliteľ oddielu, od r. 1922 zástupca veliteľa pluku, v r. 1923 na krátky čas zástupca veliteľa 9. poľ. del. brigády v Trnave. Od októbra 1923 veliteľ del. pl. 9, v r. 1929 povýšený na plk. del. V r. 1929 opakovane zástupca veliteľa 9. poľ. del. brig., v r. 1932 bol zo zdravotných dôvodov preložený do výslužby. Od decembra 1938 náčelník voj. štábu HG. Od marca 1939 povolaný do ďalšej činnej služby, reaktivovaný dňa 5. 5. 1939 a ustanovený ako veliteľ VV 2 Banskej Bystrici. Počas ťaženia proti Poľsku v septembri 1939 veliteľ 2. div. „Škultéty". Od novembra 1939 inšpektor slov. brannej moci, generálny sekretár obrany štátu a zástupca hlavného vojenského veliteľa. Od novembra 1940 veliteľ Pozemného vojska, od 1. 1. 1942 gen. I tr., od 1. 8. 1942 generálny inšpektor. Dňa 2. 4. 1943 preložený do výsluhy, ale od 2. 8. 1943 povolaný do činnej služby za brannej pohotovosti štátu ako odborný poradca pre mimoriadne veci. Do výslužby bol prepustený dňom 5. 10. 1944.

[56] HRADSKÁ, KAMENEC, ref. 2, s. 447.

[57] KOZOLKA, Jaroslav. Štátna slovenská vojenská reálka (1942 – 1945). I. časť. In *Vojenská história*, č. 4, roč. 22, 2018, s. 107-108. ISNN 1335-3314.

[58] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. Predsedníctvo vlády, č. j. 4720/1942 m. r. z 25. 6. 1942. Vec: Vysokoškoláci – štúdia na trovy Ministerstva národnej obrany.; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482 II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie.

[59] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk- 263. MNO, č. j. 107.957/dôv.ge. inš.1942 z 23. 10 . 1942. Vec: generál I tr. Alexander Čunderlík – poverenie dozorom nad vojenskými školami.

škole, prihlášky mali podávať pred zápisom na vysokú školu, mali bývať v kasárňach, študijné útraty im mala hradiť vojenská správa, pričom vojenský výcvik, ktorý mali absolvovať počas štúdia, sa im mal započítavať do prezenčnej služby.[60] Až po súhlase vlády Slovenskej republiky, vydal minister NO, a to dňa 14. septembra 1942, rozhodnutie o zriadení VVI.[61]

VVI bol svojou podstatou špecifickým školským zariadením v rámci vojenského školstva slovenskej brannej moci,[62] nakoľko bol akýmsi servisom pre vysokoškolákov, budúcich armádnych dôstojníkov. Týmto poskytoval predovšetkým služby na to, aby frekventanti VVI mohli študovať pokiaľ možno v čo najlepších podmienkach. Z tohto pohľadu možnosti frekventantov VVI v mnohom prevyšovali možnosti ostatných slovenských vysokoškolských študentov, ktorí existovali v skromných podmienkach, prejavujúcich sa napr. nedostatočným počtom miest na ubytovanie vo vysokoškolských internátoch, v počte udeľovaných štipendií a pod. Na druhej strane postavenie frekventanta VVI vyžadovalo od študentov plne sa podriadiť počas štúdia na vysokej škole vojenskému odbornému vzdelávaniu a vojenskému režimu.

Jedným zo zásadných motivačných faktorov pre budúcich frekventantov VVI, s ktorým MNO pri zriadení VVI počítalo, bola sociálna funkcia VVI spočívajúca v zabezpečení nákladov súvisiacich s vysokoškolským vzdelávaním študentom pochádzajúcim zväčša z chudobných, resp. finančne slabšie zabezpečených rodinných pomerov, z rodín robotníckych, roľníckych a štátnych zamestnancov,[63] ktorí si nemohli na základe nepriaznivých finančných pomerov dovoliť štúdium na vysokej škole. Frekventanti VVI mali nárok nielen na ubytovanie, ktorého bolo v Bratislave nedostatok[64] a materiálne zabezpečenie, ale aj na štipendium. Zároveň sa vyhli pracovnej službe, ktorá bola vysokoškolským študentom nariadená vládnym nariadením s mocou zákona č. 145/1941 Sl. z. o pracovnej povinnosti poslucháčov vysokých škôl a absolventov stredných škôl.[65]

Minister NO svojím rozhodnutím o zriadení VVI zo dňa 14. septembra 1942 určil jeho štatút, organizáciu a upravil aj ďalšie základné otázky týkajúce sa činnosti VVI, postavenia a povinností frekventantov VVI.[66]

Zriadením VVI sa MNO snažilo do budúcna systémovo efektívne riešiť otázku zabezpečenia vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania, absolventov univerzít a vysokých škôl. Že išlo o vydarený a perspektívny model zabezpečenia vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov, ktorý mal v budúcnosti dokonca z „vlastných zdrojov" slovenskej brannej moci zabezpečiť vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov z povolania, napovedá aj skutočnosť, že ŠSVR od polovice roka 1946 začala každý školský rok produkovať absolventov s gymnaziálnym vzdelaním, z ktorých časť sa následne mala stať frekventantmi VVI s tým, že by študovali pre potreby slovenskej brannej moci na univerzitách a vysokých školách, čím by sa zabezpečil dostatok vysokoškolsky vzdelaných plnohodnotných dôstojníkov z povolania s náležitým vojensko-odborným vzdelaním. Vytvoril by sa tak ucelený školský model, ktorý by dokázal systematicky zabezpečiť dostatok dôstojníkov služieb z povolania, u ktorých sa vyžadovalo vysokoškolské vzdelanie, predovšetkým lekárov, veterinárov, lekárnikov, technicky vzdelaných dôstojníkov a dôstojníkov ďalších

[60] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 264. Predsedníctvo vlády, č. j. 4720/1942 m. r. z 25. 6. 1942. Vec: Vysokoškoláci – štúdia na trovy Ministerstva národnej obrany.
[61] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie.
[62] CSÉFALVAY, ref. 14, s. 103.
[63] *Nové slovenské školstvo III* ....., ref. 20, s. 61.
[64] Tamže, s. 61-62.
[65] Tamže, s. 58.
[66] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie.

druhov služieb, u ktorých sa vyžadovalo vysokoškolské vzdelanie, ako napr. u pedagógov pre ŠSVR,[67] ale aj pre VAK a ďalšie vojenské inštitúcie.

MNO pre akútny nedostatok vysokoškolsky vzdelaných dôstojníkov v akademickom roku 1942/1943 plánovalo prijať až 216 frekventantov VVI, a to z odborov lekárstvo, lekárnictvo, veterinárstvo, právo, filozofia, komerčné, strojné, elektrotechnické, chemické a stavebné inžinierstvo, architektúra a agronómia.[68] Po doplnení počtu dôstojníkov s vysokoškolským vzdelaním vyšším počtom frekventantov VVI v prvopočiatku jeho existencie MNO plánovalo, že sa postupne obmedzí aktivovanie dôstojníkov v zálohe s vysokoškolským vzdelaním, pričom od roku 1946 bude v čo najvyššom počte vychovávať študentov vysokých škôl pre armádu predovšetkým ŠSVR, ktorej absolventi budú ďalej študovať na univerzite alebo vysokých školách s tým, že budú na čas vysokoškolského štúdia zaradení na VVI ako jeho frekventanti.

Razantný vstup MNO na jeseň 1942 do civilného vysokoškolského života, keď sa armáde podarilo „nalákať" významné množstvo študentov, a to vyše dvesto vysokoškolských študentov do služieb slovenskej brannej moci, vyvolával predovšetkým v radoch ostatných vysokoškolákov a profesorského zboru pocit určitej militarizácie študentov,[69] umocnený nosením vojenských uniforiem frekventantmi VVI. Na druhej strane však bolo zrejmé, že študenti, ktorí sa prihlásili a boli prijatí do VVI, tak riešili predovšetkým svoju sociálnu situáciu, nakoľko väčšina študentov pochádzala z chudobnejších pomerov. Preto boli odkázaní na hmotnú pomoc, štátne štipendiá, ako aj na možnosť zabezpečenia internátu.[70]

Minister NO gen. I. tr. F. Čatloš rozhodol, že VVI bude obdobne, ako ŠSVR a VAK podliehať priamemu dozoru, generálnemu inšpektorovi brannej moci gen. I. tr. A. Čunderlíkovi, ktorý bol jediným kompetentným podávať správy o stave VVI priamo ministrovi NO.[71] Po stránke výcvikovej VVI podliehal náčelníkovi štábu ministra NO.

Za veliteľa VVI bol ministrom NO ustanovený pplk. konc. PhDr. Gregor Zapletal,[72] skúsený starší dôstojník s vysokoškolským vzdelaním a bohatými pedagogickými skúsenosťami,[73] ktorý bol okrem iného aj mimoriadnym profesorom Vysokej vojennej školy v Bratislave, ktorý vyučoval branný zákon,[74] ako aj predmety vojenská psychológia[75]

---

[67] KOZOLKA, ref. 57, s. 113-114, 122.

[68] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VIII. Podmienky prijatia voj. vysokoškolákov.; ŠIMUNIČ, ref. 14, s. 88.

[69] Kol. autorov. *50 rokov Univerzity Komenského* ....., ref. 54, s. 238.

[70] Kol. autorov. *Slovenská univerzita* ....., ref. 20, s. 61-62.

[71] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 263. MNO, č. j. 107.957-dôv.gen.inš./1942 z 23. 10 . 1942. Vec: generál I tr. Alexander Čunderlík – poverenie dozorom nad vojenskými školami.

[72] VHU-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 301-1. MNO, č. j. 104.199-dôv.gen.inš./1942 zo 7.9.1942. Vec: Štátna slovenská vojenská vyššia reálka – zriadenie.

[73] ZAPLETAL, Gregor, PhDr. (7. 6. 1891, Nitra – ?). Záložný dôstojník c. a k. rakúsko-uhorskej armády, neskôr dôstojník čs. armády, naposledy vyšší dôstojník slov. brannej moci. V r. 1902 –1910 absolvoval gymnázium v Ostrihome, v r. 1910 – 1914 študoval r. k. teológiu. Účastník prvej svetovej vojny. V máji 1915 nastúpil na výkon voj. prezenčnej služby k vlastibran. peš. pl. 14 v Nitre, v júli až auguste 1915 absolvoval ŠDZ v Trenčíne. V hodnosti čat. premiestnený k vlastibran. peš. pl. 12 v Egeri, zaradený do funkcie veliteľa čaty. V januári 1916 v hodnosti dôst. zást. odoslaný na tal. front ako veliteľ čaty. V máji 1916 premiestnený zo zdravotných dôvodov do zázemia, pridelený na kancelárske služby v posádke Máramarossziget. V máji 1917 premiestnený k náhradnému práporu vlastibran. peš. pl. 12, v septembri 1917 dočasne odoslaný na zdravotnú dovolenku. V novembri 1917 povýšený do hodnosti por. pech. v zál. V r. 1918 absolvoval 3 semestre hosp. akadémie v Košiciach. Od januára 1919 v činnej službe v čs. armáde, zaradený k náhradnému práporu peš. pl. 16 ako skladový dôstojník v posádke Jelšava. V r. 1920 až 1938 zastával rôzne funkcie vo voj. posádkach v ČSR. V septembri 1938 v rámci mobilizácie pridelený k 2. odd. štábu velit. VII. zboru, následne odoslaný k veliteľstvu 3. RD. V máji 1939 povýšený do hodnosti mjr. konc., premiestnený na MNO Bratislava ako prednosta dopl. správy. V júli 1940 povýšený do hodnosti pplk. konc., mimoriadny profesor VVŠ. Od mája 1942 prednosta názvoslovného odd. II/7 MNO, od júla 1942 prednosta predpisovej a názvoslovnej komisie MNO, od septembra 1942 veliteľ VVI, od decembra 1943 prednosta VVÚ. Dňom 1. 10. 1944 preložený do výslužby. V januári 1948 bol povolaný do činnej služby v čs. armáde v hodnosti pplk., dňom 1. 6. 1948 bol preložený do zálohy.

[74] VHÚ-VHA Bratislava, f. VVŠ, 1940, 1944, šk. 4. VVŠ, č. j. 1010/Taj.1940. Vec: Soznam profesorov Vysokej vojennej školy.

[75] VHÚ-VHA Bratislava, f. VVŠ, doplnky, šk. 11. MNO, č. j. 151.442.Dôv./3.výcv.1940 z 31. 1. 1940. Vec: Vysoká vojenná škola – zriadenie.

a maďarský jazyk.[76] Za zástupcu veliteľa VVI bol ustanovený dôstojník s technickým vzdelaním stot. del. Miloš Vesel, dovtedajší príslušník delostreleckého pluku 2.[77] Stot. del. Miloš Vesel[78] bol zároveň ustanovený do funkcie veliteľa školskej roty.[79] Neskôr došlo k zmene školskej roty na oddiel vojenských vysokoškolákov, ktorého veliteľom naďalej zostal stot. (neskôr mjr.) del. Miloš Vesel.[80] Pobočníkom veliteľa školy bol menovaný npor. konc. Jozef Bránsky, dovtedy zaradený pri MNO.[81] Dodatočne, dňom 17. novembra 1942, bol premiestnený k VVI aj npor. pech. Ján Solár, ktorý bol ustanovený do funkcie veliteľa 1. roty.[82] Pomocnými orgánmi veliteľa VVI boli rtk. rtm. hosp. Anton Paška a rtk. rtm. poč. Ján Sopko.[83]

VVI bol pridelený pomocný personál pozostávajúci z vojakov prezenčnej služby a tvorníkov Pracovného zboru NO (PSb). Uvedený personál zabezpečoval chod VVI a zabezpečoval potreby frekventantov. Išlo zväčša o pisárov, kuchárov, čašníkov, skladníkov, zámočníkov, zdravotníka, stolára, ako aj mužstvo určené pre strážnu službu. VVI bol počas

---

[76] KOZOLKA, ref. 11, s. 98.

[77] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 301-1. MNO, č. j. 104.199-dôv.gen.inš./1942 zo 7.9.1942. Vec: Štátna slovenská vojenská vyššia reálka – zriadenie. Čl. II Organizácia školy.

[78] VESEL Miloš (29. 1. 1909 Zvolen – 22. 6. 1989 Ružomberok). V r. 1915 – 1919 absolvoval Ľudovú školu vo Zvolene, následne osemročné gymnázium v Banskej Bystrici. Počas voj. prezenčnej služby absolvoval ŠDZ delostrelectva v Košiciach. V rokoch 1930 – 1932 absolvoval VA v Hraniciach, odbor delostrelectvo. Od r. 1932 por. del., následne absolvoval Voj. aplikačnú školu delostrelectva v Olomouci. Postupne slúžil pri viacerých del. útvaroch v Brezne, v Banskej Štiavnici a inde. Po vzniku Slovenského štátu 14. 3. 1939 veliteľ del. batérie, neskôr oddielu v Ružomberku, dňom 1. 1. 1940 stot. del. V júni 1941 odoslaný na východný front proti ZSSR, v auguste 1941 sa pre chorobu vrátil domov. V roku 1942 opäť nasadený na východnom fronte na obdobie troch mesiacov. Od 31. 8. 1942 zaradený ako zástupca veliteľa VVI v Bratislave a veliteľ školskej roty, od 1. 1. 1943 veliteľ VVI, zároveň povýšený na mjr. del. Od 10. 7. 1944 ustanovený za veliteľa voj. posádky v Ružomberku. Zapojil sa do odboja, pomáhal pri získavaní spravodajských informácií. V júli 1944 bol VÚ vymenovaný za veliteľa povstaleckej posádky v Ružomberku, ktorá začala neoficiálne pôsobiť ako povstalecká už 27. 8. 1944. Po vypuknutí SNP riadil obranu Ružomberka, podliehal veliteľstvu obrannej oblasti 2. Z obranných pozícií dňa 6. 9. 1944 spolu s povstaleckými vojakmi ustúpil už po krátkom boji s nepriateľom. Následne bol poverený budovať obranu v údolí Revúcej, v oblasti Bieleho Potoka. Ustanovený za veliteľa obranného podúseku Ostrô – Biely Potok – Smrekovica, následne veliteľ delostrelectva VI. TS. Po potlačení SNP ustúpil cez Korytnicu na Prašivú, vytvoril jednotku z vojakov, s ktorou pôsobil v priestore Vajskovej doliny v Nízkych Tatrách. Od 1. 12. 1944 pplk. del., vzápätí ustanovený za vel. I. práporu reorganizovanej 2. čs. paradesantnej brigády, zároveň zástupca jej veliteľa. Vo februári 1945 prešiel front, 23. 2. 1945 bol prijatý do čs. arm. a ustanovený za veliteľa delostrelectva 4. čs. sam. brigády 1. čs. arm. zboru. Zúčastnil sa bojov o Liptovský Mikuláš. Po oslobodení sa stal veliteľom 4. pešej div. v Žiline, od októbra 1945 veliteľom 10. del. brig. v Ružomberku. V r. 1946 absolvoval školu veliteľov vojskových telies v Prahe. Od 20. 2. 1947 plk. del., dňom 15. 8. 1948 ustanovený za veliteľa 7. del. brigády v Ružomberku. 1. 11. 1949 bol odoslaný na „dovolenku s čakaním". Dňom 1. 5. 1950 preložený do zálohy bez nároku na voj. dôchodok. Žil pod prísnym dozorom ŠtB, pracovať mohol len manuálne. Rehabilitovaný bol v roku 1964. V roku 1991 bol menovaný do hodnosti genmjr. in memoriam.

[79] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. III. Organizácia VVI.

[80] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 148.Dôv./1943 z 12.7.1943. Vec: Bárdy Ján a Tropp František, frekv. VVI, návrh na vylúčenie – zrušenie.

[81] BRÁNSKY, Jozef (16. 1. 1913, Sv. Anton – ?). Absolvent reformného reálneho gymnázia vo Zvolene, v r. 1933 bol pomocným učiteľom v Rendave, v r. 1933 odvedený, povolený odklad voj. prez. služby. V r. 1933 – 1934 externý študent učiteľského ústavu v Banskej Štiavnici. V r. 1935 – 1936 učiteľ v štátnych ľudových školách v Bušinciach a Hronci. V r. 1936 nastúpil na výkon voj. prez. služby, od októbra 1936 do septembra 1937 absolvoval ŠDZ pechoty v Banskej Bystrici, následne veliteľ kanónovej čaty pri hranič. práp. 8 v Šahách, k 1. 2. 1938 ppor. pech., 22. 8. 1938 prepustený z voj. prez. služby. V septembri 1938 sa zúčastnil mobilizácie čs. armády. V civilnom živote bol opäť učiteľom v Hronci. Dňa 1. 9. 1939 aktivoval do slov. armády, zúčastnil sa ťaženia proti Poľsku, referent školského a výcvikového oddelenia MNO. V r. 1940 absolvoval aplikačný kurz v Pezinku. Dňom 31. 3. 1940 premiestnený k peš. pl. 7, od 1. 8. 1940 npor. pech., od 30. 9. 1940 premiestnený k peš. pl. 5. Zaradený na kultúrnom a propagačnom oddelení MNO. Od septembra 1942 pobočník veliteľa VVI, od 1. 7. 1943 stot. konc. Po začlenení VVI do VAK od 1. 1. 1944 príslušník VAK, zaradený k oddielu vojenských vysokoškolákov (pôvodne VVI). Od zrušenia oddielu voj. vysokoškolákov dňa 15. 2. 1945 do apríla 1945 poľnohospodársky referent Voj. lesných podnikov Malacky, od mája 1945 do februára 1947 vedúci oddel. voj. statkov na VVO-4 v Bratislave, od 1. 3. 1946 pridelený k Voj. stav. riaditeľstvu IV. Od 1. 4. 1946 škpt. konc. Od marca 1947 prepustený do zálohy. V r. 1947 absolvoval SVŠT. V civilnom živote pracoval v rôznych zamestnaniach, napr. na Povereníctve pôdohospodárstva v Bratislave, v rôznych hydinárskych a poľnohospodárskych podnikoch, v JRD.

[82] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO č. j. 251.763/ dôv. I/3.1943 z 28. 1. 1943. Vec: Dôstojníci pridelení VVI – premiestnenie.

[83] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 227 dôv./1943 zo 14. 10. 1943. Vec: Prehľad o VVI a soznam velit. sboru VVI – prehľad. Príloha č. 2 „Soznam veliteľského a profesorského sboru VVI".

jeho existencie odkázaný na zabezpečenie pomocného personálu od vojenských útvarov a veliteľstiev.

VVI bolo spolu s ďalšími vojenskými školami[84] priamo podriadené generálnemu inšpektorovi brannej moci.[85] VVI v rámci organizácie slovenskej brannej moci patril medzi ústredné vojenské inštitúcie.[86]

VVI bol vyhlásený za samostatnú kmeňovú jednotku dňom 15. októbra 1942,[87] do kmeňového počtu ktorého boli premiestnené všetky osoby, ktoré mu boli pôvodne pridelené.[88] Sídlom VVI sa stali Hodžove kasárne na Tehelnom poli v Bratislave,[89] v ktorých bolo dislokované veliteľstvo VVI a internát pre frekventantov VVI. MNO v spolupráci s generálnym inšpektorom brannej moci gen. I. tr. A. Čunderlíkom, ktorému VVI podliehal, a Vojenskou správou (VS), museli urýchlene riešiť materiálne vybavenie VVI a zabezpečenie veliteľského a pomocného zboru, ako aj internátu VVI. Keďže minister NO vydal nariadenie o zriadení VVI až 14. septembra 1942, bolo potrebné urýchlene realizovať verejné ohlásenie prijímacieho konania do VVI, realizovať lekárske prehliadky uchádzačov a vykonať výber frekventantov VVI. So zriadením VVI bolo spojených aj množstvo ďalších väčších i menších problémov, ktoré musel veliteľ VVI s jeho zástupcom riešiť. VVI sa skladala z veliteľstva, školskej roty a pomocnej roty. Školská rota sa skladala z veliteľa a štyroch školských čiat. K školskej rote boli pričlenení jeden dôstojník – cvičiteľ a štyria velitelia čiat. K VVI bol tiež pridelený administratívny a kancelársky personál. Štábnu čatu tvorili štyria poddôstojníci z povolania ako inštruktori a 30 vojakov pre pomocné práce.

Hospodársky bol VVI pričlenený VAK, a to až do osamostatnenia VVI. Dôstojníci zaradení k VVI zostali kmeňovo zaradení na MNO. Frekventanti VVI, pomocný personál a mužstvo hospodársky, materiálne a kmeňovo boli pričlenení k VAK. Pre zástupcu veliteľa VVI bol v objekte Hodžových kasární zriadený služobný byt. Okrem toho bolo potrebné pre internát VVI adaptovať určenú budovu a zriadiť kuchyňu, vybaviť krajčírsku a obuvnícku dielňu, zabezpečiť stavebno-ubytovací materiál.

Frekventanti VVI dostali poľný výstroj, vychádzkovú uniformu ako vojenskí akademici. Výložky mali frekventanti VVI zamatové, vo farbe príslušnej zbrane, resp. správy. Na výložkách nosili zlatý pásik. V roku 1943 minister NO rozhodol, že sa zmenia výložky frekventantov VVI. Výložky mali všetci rovnakej farby, určenej pre pechotu, na výložkách mali 12-mm zlatý pásik so zlatým písmenom „V“. Na rukávoch im pribudli zlaté pásiky, ich množstvo podľa počtu absolvovaných štátnych skúšok.[90] Ako výzbroj boli pre frekventantov VVI určené pušky vz. 24 a bodáky vz. 24, ako aj prilby vz. 32 a plynové masky. Výzbroj pre VVI poskytla VAK.[91] Peňažné náležitosti dostávali rovnako ako vojenskí akademici. Vzhľadom na skutočnosť, že študovali na rôznych fakultách Univerzity Komenského a na Slovenskej technickej vysokej škole, armáda im zabezpečila mesačné električkové lístky z prostriedkov armády. V budove VVI sa zriadila aj ošetrovňa s lôžkovou časťou pre 20

[84] Do priamej podriadenosti Generálneho inšpektorátu brannej moci patrili okrem VVI aj ďalšie školy, a to VVŠ, VAK a ŠSVR.

[85] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 263. MNO, č. j. 107.957/Dôv.gen.inšp.1942 z 23.10.1942. Vec: Generál I. tr. Alexander Čunderlík – poverenie dozorom nad vojenskými školami; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. IV. Podriadenosť.

[86] KLIMENT, ref. 8, s. 32-33.

[87] VVI bol slávnostne otvorený dňa 23. 10. 1942. In CSÉFALVAY, KÁZMEROVÁ, ref. 15, s. 75.

[88] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 264. MNO, č. j. 106.444.Dôv.III/15-1942 zo 7. 10. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – vyhlásenie za samostatnú kmeňovú jednotku.

[89] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. III. Organizácia VVI.

[90] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 306b. MNO, č. j. 75.827/gen.inšp.1943 z 5. 2. 1943. Vec: označenie frekventantov VVI a chovancov ŠSVR – ponuka.

[91] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VI. Materiálne vybavenie.

pacientov, pričom lekára a pomocný zdravotnícky personál zabezpečila Zdravotnícka správa – VS.[92]

Keďže po zriadení VVI neboli žiadni absolventi ŠSVR, ktorí by sa mohli prihlásiť na vysokú školu a byť zaradení do VVI, na VVI si mohli dať prihlášku iba slovenskí štátni príslušníci, schopní vojenskej poľnej služby, ktorí museli byť slobodní, absolventi stredných alebo iných na ich roveň postavených škôl (maturanti), vyhovujúci pre zápis na príslušnú vysokú školu.[93] Prednosť mali tí študenti univerzít alebo vysokých škôl, ktorí už absolvovali niekoľko semestrov školy.[94] Väčšinu uchádzačov o prijatie do VVI v praxi v akademickom roku 1942/1943 však tvorili študenti prvého semestra vysokých škôl.[95]

Podmienkou pre prijatie vysokoškolských študentov do VVI bola povinnosť po úspešnom ukončení vysokoškolského štúdia a vykonaní príslušnej vojenskej skúšky, slúžiť ako dôstojníci z povolania v slovenskej brannej moci za každý rok strávený vo VVI tri roky služby, najmenej však šesť rokov, čo bola odlišná úprava oproti pôvodne plánovanej povinnej desaťročnej dĺžky služby v armáde. Pobyt vo VVI sa jeho frekventantom započítaval do prezenčnej služby.[96]

Do VVI sa mohli prihlásiť uchádzači všetkých branných pomerov, teda vojaci prezenčnej služby, osoby, ktoré mali pre štúdium na vysokej škole odklad výkonu vojenskej prezenčnej služby, vysokoškolskí študenti, ktorí vykonali už skôr, ešte pred nástupom na vysokoškolské štúdium, vojenskú prezenčnú službu,[97] ale aj osoby, ktoré boli v predodvodnom alebo v odvodnom veku. Na rozdiel od čs. VIK,[98] do VVI sa mohli prihlásiť aj študenti, ktorí len začali študovať v prvom ročníku vysokej školy, a to vo vekovej hranici do dovŕšenia 29. roku života, ale aj vysokoškolskí študenti, ktorí už študovali niekoľko semestrov, pokiaľ boli vo vekovej hranici do 30. roku života. Pokiaľ boli do VVI prijímané osoby v predodvodnom alebo v odvodnom veku, museli sa dať na výzvu vojenskej správy dobrovoľne odviesť na príslušnom doplňovacom okresnom veliteľstve po predchádzajúcej odbornej lekárskej prehliadke vo vojenskej nemocnici.[99]

Frekventantom VVI bolo umožnené, aby v prípade, ak nestihnú včas vykonať štátne alebo „prísne“ skúšky, sa im maximálne o rok predĺžil pobyt vo VVI. Frekventantom VVI, ktorí počas štúdia onemocneli a pre chorobu nestihli včas ukončiť vysokú školu, mohol byť tiež predĺžený pobyt vo VVI. Tí frekventanti, ktorým sa ani po roku predĺženia pobytu vo VVI nepodarilo úspešne absolvovať poslednú štátnu skúšku, mali byť odoslaní k jednotkám svojej zbrane alebo správy, kde si mali odslúžiť toľko rokov služby, koľko semestrov strávili vo VVI. MNO im mohlo umožniť, aby na základe žiadosti mohli vykonať zostávajúce prospechové skúšky a poslednú štátnu skúšku v ďalších dvoch rokoch.

V prípade, ak sa frekventanti VVI počas vysokoškolského štúdia rozhodli vystúpiť z VVI, mohli tak učiniť do jedného roka od nástupu do VVI s tým, že museli absolvovať úplnú vojenskú prezenčnú službu, ktorá sa im ešte predĺžila o toľko polrokov, koľko semestrov

---

92 Tamže. Čl. VII. Zdravotnícke opatrenie.

93 Kol. autorov. *Kalendár slovenského vojaka 1944*. Bratislava : MNO, 1944. s. 117-119.

94 VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VIII. Podmienky prijatia voj. vysokoškolákov.

95 VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 110 Dôv./1943 z 21. 5. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI - pridelenie. Prílohy k dokumentu obsahujú menoslovy frekventantov VVI podľa študijných odborov a semestre, v ktorých aktuálne študovali.

96 Tamže.; HUSÁR, ref. 24, s. 150.

97 Do VVI bol dňom 3. 10. 1942 prijatý napr. aj por. v zál. Jozef Hurban, študent SVŠT. In BEDERKA, Vladimír. Účastníci 2. svetovej vojny z Lopašova. https://www.lopasov.sk/historia/ucastnici-2-svetovej-vojny/

97 VALENTA, KOZÁK, ref. 36, s. 79.

98 VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VIII. Podmienky prijatia voj. vysokoškolákov.

99 VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VIII. Podmienky prijatia voj. vysokoškolákov.

strávili vo VVI. K útvarom mali byť odoslaní až po ukončení semestra. Povolenie na dobrovoľný odchod udeľovalo MNO, ale len výnimočne a v prípadoch hodných osobitného zreteľa.[100]

MNO nezabudlo riešiť ani disciplinárnu otázku. V prípade, ak frekventant VVI sa hrubo previnil alebo bol pre neprospech z vysokej školy vylúčený, bol odoslaný k jednotke príslušnej zbrane alebo správy, kde si mal odslúžiť prezenčnú vojenskú službu predĺženú o toľko rokov, koľko semestrov strávil vo VVI.[101]

Uchádzači si museli podať žiadosť o prijatie do VVI na MNO s ďalšími pripojenými dokladmi (rodný list, osvedčenie o štátnom občianstve, preukaz o árijskom pôvode, maturitné vysvedčenie alebo vysvedčenie o prospechu na vysokej školy, vysvedčenie o majetkových pomeroch rodičov, reverz, v ktorom sa uchádzač zaviazal, že po úspešnom ukončení vysokoškolského štúdia a vykonaní predpísanej vojenskej skúšky zostane v činnej vojenskej službe za každý rok strávený vo VVI tri roky, najmenej však šesť rokov).[102]

Všetci prijatí uchádzači sa na výzvu dostavili na výkon vojenskej činnej služby vo VVI dňa 5. októbra 1942. Nakoľko časť frekventantov VVI bola určená na vysokoškolské štúdium v Nemecku, táto bola po krátkej teoretickej príprave a nevyhnutných prípravách, súvisiacich so štúdiom v zahraničí, odoslaná na štúdium na svoje „alma mater", nemecké vysoké školy. Na Slovensku zostala väčšina frekventantov VVI, ktorá študovala na slovenských vysokých školách.

Štúdium frekventantov VVI na slovenských vysokých školách v akademickom roku 1942/1943

Frekventanti VVI, študujúci na Slovensku, študovali na viacerých slovenských vysokých školách. Väčšina z týchto frekventantov VVI študovala na Slovenskej univerzite, na ktorú bola premenovaná pôvodne Komenského univerzita,[103] a to na jej právnickej, lekárskej, filozofickej a prírodovedeckej fakulte, ako aj lekárnické štúdium.[104] Ďalší frekventanti VVI študovali na Slovenskej vysokej škole technickej (SVŠT) a na Vysokej škole obchodnej (VŠO). Univerzita a vysoké školy boli sústredené v Bratislave.[105] Väčšinu frekventantov VVI tvorili študenti prvého ročníka vysokoškolského štúdia, menšia časť z nich boli študenti vyšších ročníkov, ktorí už skôr, ešte pred prijatím na VVI, absolvovali počas vysokoškolského štúdia prvé a druhé štátne skúšky.[106] Časť z nich už v minulosti absolvovala vojenskú prezenčnú službu, dokonca viacerí z nich sa zúčastnili aj ťaženia slovenskej armády proti ZSSR,

---

100 Tamže.

101 Tamže.

103 Univerzita Komenského bola premenovaná na Slovenskú univerzitu nariadením vlády Slovenskej krajiny č. 41/1939 Zb. z. a n. o zmene názvu univerzity na Slovenskú univerzitu v Bratislave. Neskôr bola SU a jej nový názov právne upravené zákonom č. 168/1940 Sl. z. o Slovenskej univerzite.

104 Lekárnické štúdium sa na SU realizovalo v školskom roku 1939/1940 na filozofickej fakulte, v nasledujúcich akademických rokoch už na lekárskej fakulte. Do vzniku Slovenskej republiky sa lekárnictvo študovalo iba na Karlovej univerzite v Prahe. In ŠTULRAJTEROVÁ, Janka. Vysoké školstvo na Slovensku v období Slovenskej republiky a výchovno-vzdelávací proces na Slovenskej univerzite. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1939-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2015, s. 136. ISBN 978-80-8082-842-4.; Kol. autorov. *50 rokov Univerzity Komenského* ....., ref. 54, s. 161.

105 ŠTULRAJTEROVÁ, ref. 104, s. 122-138.

106 Pri otvorení akademického roka 1942/1943 bolo 13 frekventantov študentmi prvého semestra, 1 frekventant VVI bol študentom druhého semestra, 2 študenti študovali v treťom, piatom, šiestom a ôsmom semestri, dvaja končili štúdium. U medikov bolo dovedna 44 študentov prvého semestra, 8 študentov tretieho semestra, 5 študentov štvrtého semestra, 2 študenti piateho semestra, 1 študent siedmeho a ôsmeho semestra. Obdobná situácia bola aj u frekventantov VVI, študentov iných vysokoškolských odborov. V letnom semestri akademického roka 1942/1943 mali 6 študenti práva absolvovanú druhú štátnu skúšku a 4 prvú štátnu skúšku. Zo študentov filozofickej fakulty 4 absolvovali štátnu skúšku. In VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 261.019/I-2/1943 zo 7. 7. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI – pridelenie.; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 110.Dôv./1943 z 21. 5. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI – pridelenie.

boli absolventmi ŠDZ, niektorí z nich boli záložnými dôstojníkmi, v hodnosti poručíka. Frekventantmi VVI sa stali dokonca aj niekoľkí pôvodne vojenskí akademici, zaradení vo VAK, ktorí z rôznych dôvodov, prevažne zdravotných, neboli spôsobilí úspešne absolvovať VAK. Armáda ich však mohla využiť zaradením do skupiny dôstojníkov služieb, pričom sa jednalo o natoľko schopných študentov, že u nich bol predpoklad úspešného absolvovania vysokoškolského štúdia.[107]

Frekventanti VVI, ktorí študovali na Slovensku, neboli klasickými poberateľmi štátnych štipendií, poskytovaných viacerými ministerstvami, ktoré boli určené pre civilných študentov a umožňovali študentom voľne nakladať s prideleným štipendiom, hradiť študijné náklady a poplatky, ubytovanie a náklady spojené so stravovaním. Frekventanti VVI, ktorí študovali na Slovensku, nedostávali štipendium, iba služné, armáda im poskytovala stravu, ubytovanie, ošatenie (vojenské uniformy), hradila ich náklady na štúdium a študijné poplatky.

Boli ubytovaní v budove VVI, vojenský teoretický a praktický výcvik absolvovali vo vojenských priestoroch,[108] na svojich fakultách absolvovali prednášky a praktické cvičenia. Na záver štúdia po absolvovaní poslednej štátnej skúšky na vysokej škole museli absolvovať vo VVI aj skúšku z vojenských predmetov a po jej úspešnom absolvovaní boli menovaní za dôstojníkov z povolania.[109] Vzhľadom na absolvovanie niekoľkoročnej vysokej školy a získanie vysokoškolského vzdelania boli hneď menovaní do hodnosti nadporučíkov, oproti nim absolventi VAK boli menovaní iba do hodnosti poručíka zbraní, resp. služieb. Následne boli odoslaní na miesto svojho určenia k útvarom, ústavom a zariadeniam.

Na základe rozhodnutia MNO museli pomocný personál pre VVI zabezpečovať prostredníctvom VPV v Banskej Bystrici predovšetkým vojenské útvary v Bratislave a blízkom okolí.[110]

Pre frekventantov VVI bol vydaný domáci poriadok, ktorý reflektoval ich študijné potreby, ako aj zabezpečoval vojenský režim v internáte.[111] Budíček mali o 6,00 h, v nedeľu a vo sviatok o 7,00 h. Následne mali určený čas na osobnú hygienu, oblečenie a upratovanie, museli absolvovať ranné cvičenie. Za poriadok v ubytovacích priestoroch zodpovedali poddôstojníci z povolania, ktorí mali pridelené rajóny. Po raňajkách frekventanti VVI chodili na prednášky a cvičenia, každý podľa svojho individuálneho študijného plánu. Z frekventantov jednotlivých študijných odborov boli vybratí tzv. „starší", študenti vyšších ročníkov alebo študenti v dôstojníckych hodnostiach, ktorí zodpovedali za vzorný odchod a príchod frekventantov VVI. V jedálni VVI sa frekventantom poskytoval v určenom čase obed, potom bol frekventantom čítaný denný rozkaz a frekventanti následne odchádzali na poobedňajšie štúdium na svojich fakultách, resp. absolvovali teoretický a praktický vojenský výcvik. Po večeri museli frekventanti povinne od 19,00 h do 21,00 h absolvovať večerné (samo)štúdium. Frekventanti VVI mali k dispozícii čitáreň, hudobnú a zábavnú miestnosť, ako aj miestnosť na prijímanie návštev. VVI mala k dispozícii aj aulu, určenú na slávnostné príležitosti a zhromaždenia. Frekventanti mali možnosť vychádzok v sobou

[107] Ministrom NO bola zriadená komisia v zložení predseda pplk. PhDr. Gregor Zapletal – veliteľ VVI, stot. just. JUDr. Jozef Posluch (zástupca justície MNO), stot. del. Miloš Vesel – veliteľ oddielu VVI a stot. pech. (abs. VVŠ) Jozef Zajáček (zástupca intendancie MNO). In VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1942, šk. 263. MNO, Zápisnica z 1. 10. 1942 o rokovaní o prestupe voj. akademikov (frekventantov VAK) do VVI.

[108] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. MNO, č. j. 75.482.II/2-1942 zo 14. 9. 1942. Vec: Vojenský vysokoškolský internát – zriadenie. Čl. VIII. Podmienky prijatia voj. vysokoškolákov.; Kol. autorov. *Kalendár slovenského vojaka* ....., ref. 53, s. 117-118.

[109] Tamže.; TURZA, Peter. Vojenské školstvo v rokoch 1870-1944. In *Zaujíma vás?* Roč. 1, č. 3 (1994), s. 8.

[110] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 171 Dôv./1943 zo 6. 8. 1943. Vec: Pridelenie mužstva – prosba; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 267.729/dôv. III/1943 z 13. 8. 1943. Vec: VVI – potreba mužstva.

[111] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1944, šk. 483. VVI. Domáci poriadok.

a v deň pred sviatkom v čase od 17,00 h do 22,00 h a v nedeľu a vo sviatok od 14,00 h do 21,00 h, počas ktorých mali právo navštevovať aj zábavné podniky (kiná, kaviarne a reštaurácie).[112] Pre frekventantov VVI bol určený typický vojenský denný poriadok, ktorý však musel reflektovať na študijné povinnosti frekventantov na civilných vysokých školách.

Aj napriek komplikáciám s realizáciou vojenského výcviku frekventantov VVI v dôsledku individuálnych študijných plánov frekventantov VVI, MNO nerezignovalo na ich vojenský výcvik. Na VVI sa do vojenského výcviku zaradila aj telesná výchova, ktorá sa nestala súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu na civilných vysokých školách na Slovensku, na ktorých frekventanti VVI študovali. Obsah výučby telesnej výchovy frekventantov VVI tvorili základné cvičenia podľa služobného predpisu „Vojenský telocvik Š-1-1“. Išlo o cvičenie prostné a náraďové, cvičenia základného a poľného telocviku, šerm bodákom a plávanie. Výučba prebiehala jednu alebo výnimočne dve hodiny počas týždňa. Výučba telesnej výchovy pre frekventantov VVI prebiehala v priestoroch VAK a samotnú výučbu zabezpečovali cvičitelia VAK.[113]

V rámci VVI vznikli zo športovo nadaných frekventantov družstvá pre viaceré druhy kolektívnych, ale aj individuálnych športov, v rámci ktorých sa naplno zapojili do armádnych športových súťaží. Tieto družstvá boli zaradené medzi tzv. dorastenecké družstvá Oddielu armádnych pretekárov. Vytvorili futbalové družstvo,[114] hokejové družstvo,[115] basketbalové družstvo,[116] volejbalové družstvo.[117] Frekventanti VVI pretekali za VVI aj v ľahkej atletike,[118] plávaní,[119] tenise,[120] lyžovaní[121] a stolnom tenise.[122]

VVI začala činnosť 1. októbra 1942. Frekventanti VVI po nástupe do VVI postupne počas celého akademického roka 1942/1943 absolvovali praktický a teoretický vojenský výcvik. Intenzívnejší vojenský výcvik prebiehal predovšetkým od októbra do decembra 1942 a podľa možností aj v priebehu prvej polovice roka 1943. Vojenský výcvik bol stanovený len na päť hodín týždenne, pričom vyučovanie vojenských predmetov bolo flexibilne upravené, aby ho mohli absolvovať frekventanti VVI počas celého týždňa tak, aby im to nenarúšalo ich povinnosti absolvovania prednášok a cvičení na vysokej

[112] Tamže.

[113] BUČKA Peter. *História armádneho športu na Slovensku v rokoch 1939-1945*. Dizertačná práca, Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu, Katedra spoločenských vied, 2000, s. 46-47.

[114] Futbalové družstvo VVI tvorili frekventanti VVI por. František Targoš, Pavol Lackovič (obaja študenti práva), Ján Benedikovič (študent stavebného inžinierstva), Štefan Vítko, Zoltán Bielek a Branislav Bukva (všetci traja medici), Karol Durdík (študent strojného inžinierstva), Juraj Vajda (študent komerčného inžinierstva), Karol Sucháč (študent lesného inžinierstva), Viktor Kalenský a Ľudevít Tatranský (študenti filozofie), Andrej Országh a František Sasinek (obaja študenti farmácie) a ďalší. In Tamže, s. 130.

[115] Hokejové družstvo VVI tvorili frekventanti VVI Viktor Kolenský, Ján Bielecký a Ľudevít Tatranský (všetci traja študenti filozofie), Václav Pilný, Ján Opuldus, Štefan Forgáč, Viktor Chrenko, Michal Urban a Branislav Bukva (všetci šiesti medici), Ondrej Ďurčanský (študent stavebného inžinierstva) a ďalší. In Tamže.

[116] Basketbalové družstvo VVI tvorili frekventanti VVI Ján Opuldus, Václav Pilný, Michal Urban a Branislav Bukva (všetci štyria medici), Jozef Sokolík (študent práva), Jozef Andel (študent strojného inžinierstva), Koloman Nosáľ a Štefan Miklánek (obaja študenti chemického inžinierstva), Štefan Mareček (študent farmácie) a ďalší. In Tamže.

[117] Volejbalové družstvo VVI tvorili frekventanti VVI por. František Targoš (študent práva), Ladislav Kubaško a Ladislav Valentík (obaja študenti filozofie), Juraj Vajda (študent komerčného inžinierstva), Václav Pilný a Zoltán Bielek (obaja medici), Štefan Mareček (študent farmácie), Ľudevít Tatranský (študent filozofie) a ďalší. In Tamže.

[118] Išlo o frekventantov VVI Ladislava Kubašku, Ladislava Bednára a Ľudevíta Tatranského (všetci traja študenti filozofie), Jána Janúšeka, Branislava Bukvu, Leopolda Švorca a Václava Pilného (všetci štyria študenti medicíny), Ladislava Valentíka (študent filozofie), Ondreja Ďurčanského (študent stavebného inžinierstva) a ďalších. In Tamže.

[119] V plávaní športovali za VVI frekventanti VVI Ondrej Ďurčanský (študent stavebného inžinierstva), Branislav Bukva (medik), Václav Felt (študent chemického inžinierstva) a ďalší. In Tamže.

[120] V tenise súťažil za VVI frekventant VVI Ľudevít Tatranský (študent filozofie). In Tamže.

[121] V lyžovaní súťažili frekventanti VVI, a to Peter Synovec (študent elektrotechnického inžinierstva), Leopold Koričanský a Eugen Šuhaj (obaja študenti strojného inžinierstva), Václav Felt (študent chemického inžinierstva), Štefan Forgáč a Valér Gallas (obaja medici), Karol Sucháč (študent lesného inžinierstva) a ďalší. In Tamže.

[122] V stolnom tenise súťažili na VVI frekventanti VVI Július Kovalčík (medik), Pavel Lackovič a Jozef Bystrický (obaja študenti práva), Ján Bednikovič (študent stavebného inžinierstva), Andrej Országh (študent farmácie) a ďalší. In Tamže.

škole.[123] Mimoriadne intenzívny bojový výcvik všetci frekventanti VVI absolvovali po skončení akademického roka 1942/1943, a to v júli 1943, keď okrem iného v dňoch 19. až 20. júla 1943 absolvovali ostré školské streľby na strelnici v Bratislave.[124] V dňoch 28. až 30. júla 1943 frekventanti VVI absolvovali písomné skúšky zo všetkých vojenských predmetov, pričom celkový výsledok týchto skúšok bol veľmi uspokojivý.[125]

Praktický výcvik, absolvovaný počas akademického roka 1942/1943, bol zameraný na poradový a bojový výcvik jednotlivca, technický a celý bojový výcvik družstva. Bojový výcvik frekventantov VVI bol zameraný na výcvik frekventantov ako samostatných veliteľov družstiev.[126] V rámci teoretického vojenského výcviku frekventanti VVI absolvovali výučbu viacerých predmetov, a to náuku o streľbe, náuku o zbraniach (všetky základné pechotné zbrane až na ťažký guľomet), služobné predpisy, všeobecnú taktiku (hlavne obranný a útočný boj pechoty), topografiu, úpravu terénu, styk a spojenie, organizáciu armády, bojové chemické látky a spoločenskú výchovu. Rozsah teoretického a praktického výcviku bol prispôsobený osobitnému charakteru VVI. Nakoľko hlavnou náplňou frekventantov VVI bolo vysokoškolské štúdium, vojenský výcvik sa nemohol z objektívnych dôvodov realizovať v takej intenzite a rozsahu, ako napr. v školách na výchovu dôstojníkov v zálohe.[127]

Generálny inšpektorát brannej moci s MNO a vedením VVI museli už v akademickom roku 1942/1943 riešiť problém s predčasným ukončením vysokoškolského štúdia niektorých frekventantov VVI, predovšetkým z dôvodu ich zlých študijných výsledkov. Tato skutočnosť následne spôsobila vylúčenie vysokoškolského študenta z VVI. No nebol to jediný dôvod, pre ktorý dochádzalo k vylúčeniu frekventantov z VVI. Niektorí frekventanti VVI museli byť z VVI prepustení pre hrubé porušovanie disciplíny alebo pre nezáujem o štúdium, resp. pre zdravotné problémy.[128]

Štúdium frekventantov VVI v zahraničí v akademickom roku 1942/1943

Osobitnú skupinu tvorili tí frekventanti VVI, ktorí svoje študijné odbory museli študovať v zahraničí, nakoľko slovenské vysoké školy ich štúdium neumožňovali. Išlo o študentov veterinárnej medicíny, ako aj o študentov architektúry a leteckého inžinierstva. Pôvodná predstava ministra NO gen. I. tr. F. Čatloša bola, aby sa vzdelávali predovšetkým v Chorvátsku, s ktorým malo Slovensko vynikajúce vzťahy a spoluprácu, čo platilo aj pre spoluprácu armád oboch štátov. Realita však donútila ministra zmeniť jeho plány a Slovensko sa muselo obrátiť so žiadosťou o pomoc na nacistické Nemecko, ktoré ako jediný štát disponovalo takými vysokými školami, ktoré mohli poskytnúť potrebné vysokoškolské vzdelanie slovenským študentom.

Nemecká strana prosbám slovenskej strany vcelku ochotne vyhovela, súhlasila so štúdiom viacerých frekventantov VVI v uvedených študijných odboroch na nemeckých

[123] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 393. Oddiel vojenských vysokoškolákov z 25. 9. 1943. Vec: Prehľad výcviku frekventantov VVI.
[124] Tamže.
[125] Tamže.
[126] Tamže.
[127] Tamže.
[128] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 142. dôv./1943 z 8. 7. 1943. Vec: Bárdy Ján a Tropp František, frekv. VVI – návrh na vylúčenie.; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 158. Dôv./1943 z 22. 7. 1943. Vec: Frekventanti VVI – návrh na vylúčenie a premiestnenie. (pozn. autora: išlo o frekventantov VVI Jozefa Kaššu, Juraja Brtku, Juraja Holbu a Jána Janúšeka).; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 271.551/dôv. III/13-1943 z 23. 9. 1943. Vec: Srnec Milan, frekv. VVI, poslucháč farmácie, premiestnenia.; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 271. Dôv./1943 z 2. 12. 1943. Vec: Frekventanti VVI – návrh na vylúčenie. (pozn. J. K.: išlo o frekventantov VVI Vojtecha Glezga, Jána Laša a Juraja Holbu).; VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 281 Dôv./1943 z 15. 12. 1943. Vec: Frekv. Alfréd Biringer – návrh na vylúčenie.

vysokých školách. Po predchádzajúcich konzultáciách nemecký generál pri slovenskom MNO slovenskej strane ešte na jeseň 1942 oznámil súhlasné stanovisko nemeckej strany so štúdiom frekventantov VVI. Navrhla, aby frekventanti VVI študovali na Vojenskej veterinárskej akadémii (Heeres Veterinär Akademie) v Hannoveri.

Situácia si vyžadovala, aby frekventanti VVI, ktorí mali študovať v Nemecku, boli náležite jazykovo vybavení, museli výborne ovládať nemčinu. Preto sa pri ich výbere okrem iného vyžadovala výborná znalosť nemčiny.

Frekventanti VVI, ktorí mali študovať v zahraničí, do VVI nastúpili už dňa 1. októbra 1942, pričom ešte pred odchodom do Nemecka absolvovali skrátený základný výcvik, ako aj predmet spoločenská výchova. Následne absolvovali slávnostnú vojenskú prísahu a v dňoch 28. až 30. novembra 1942 boli odoslaní do Vojenskej veterinárskej akadémie v Hannoveri,[129] na Technickú vysokú školu do Stuttgartu a na štúdium architektúry do Viedne, kde sa po príchode museli najprv zapísať a následne začali študovať.

V dôsledku skutočnosti, že frekventantom VVI, študujúcim v zahraničí, nemohla vojenská správa poskytnúť také materiálne zabezpečenie ako frekventantom VVI na Slovensku, bolo potrebné im poskytovať štipendiá, určité finančné sumy na pokrytie všetkých študijných a iných nákladov na štúdium v zahraničí. Poskytovanie štipendií bolo obdobné ako u civilných študentov vysokých škôl, ktoré poskytovali viaceré slovenské ministerstvá. Slovenské MNO muselo frekventantom VVI poskytnúť okrem štipendií aj cestovné pasy.[130]

O štúdiu frekventantov VVI v nacistickom Nemecku bol pravidelne informovaný slovenský vojenský atašé v Berlíne, ktorý podával správy o frekventantoch VVI na slovenské MNO.

Pre slovenskú brannú moc bolo mimoriadne dôležité zabezpečiť si dostatok veterinárov, nakoľko armáda bola v prevažnej miere hipomobilná. Množstvo koní, ale aj iných zvierat používaných armádou potrebovalo odbornú veterinárnu starostlivosť. Na Slovensku pritom neexistovala vysoká škola veterinárna. Slovenskí študenti v medzivojnovej ČSR študovali veterinárnu medicínu v Brne.[131] Po uzatvorení českých vysokých škôl mohli slovenskí študenti ďalej študovať len v zahraničí, najčastejšie v Budapešti, Viedni, Záhrebe[132] a od roku 1942 aj v Hannoveri.[133] Táto situácia pretrvávala počas celej existencie vojnovej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945. Ich vojenský výcvik sa mal realizovať až v čase, keď sa budú nachádzať na Slovensku, v čase po absolvovaní zimného a letného semestra a vykonaní skúšok v Nemecku. Dovedna bolo v októbri 1942 prijatých do VVI štrnásť študentov veterinárstva,[134] ktorí boli odoslaní na štúdium do Nemecka. Vzhľadom na skutočnosť, že

---

[129] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. VVI, č. j. 355/1942 z 24. 11. 1942. Vec: Veterinári, frekv. VVI – vystavenie pasov – žiadosť.

[130] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. VVI, č. j. 355/1942 z 24. 11. 1942. Vec: Veterinári, frekv. VVI – vystavenie pasov – žiadosť.

[131] Počas existencie ČSR do roku 1939 existovala na jeho území iba jediná vysoká veterinárska škola, a to Vysoká škola zverolekárska v Brne. Tá bola počas existencie Protektorátu Čechy a Morava, ešte v roku 1939 spolu s ostatnými českými vysokými školami zatvorená. In ŠTULRAJTEROVÁ, ref. 104, s. 128.

[132] HUSÁR, ref. 24, s. 90-97.

[133] ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Štúdium veterinárstva za 2. svetovej vojny.* In https://www.google. com/search?q=Vojenský+vysokoškolský+internát&ei=5wIkXO3tHYvawALMv5u4AQ&start=20&sa=N&ved=0ahUK Ewit_cLqx77fAhULLVAKHczfBhc4ChDw0wMIhAE&biw=1704&bih=944

[134] Išlo o frekventantov VVI Jozefa Humaja, por. del. v zál. Ernesta Lazara, por. v zál. Jána Targoša (po absolvovaní jedného semestra prešiel na štúdium pôdohospodárstva na Slovensku), Valtera Nikolu, Milana Sliepku, Samuela Šimkoviča, Júliusa Topoľského, Jozefa Venglarčíka, Jána Bendíka, Štefana Benedeka, Ladislava Bohuša (začal študovať vo Viedni v roku 1940, resp. v r. 1941, prestúpil do VVI zo štipendia Ministerstva hospodárstva SR), Michala Bukovčáka a Jozefa Illéša (obaja prestúpili do VVI zo štipendia Ministerstva hospodárstva SR) a slob. ašp. Jána Farbiaka. In ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Štúdium veterinárstva za 2. svetovej vojny . Tabuľka 12.* Študenti, *ktorí v r. 1942 začali študovať v Hannoveri.* In http://vieden ski-studenti.zosity-humanistov.sk/tab12.html; ŠKODA, Rastislav. Viedenskí študenti. In *SPRAVODAJCA Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach*, 2013, roč. XLII, č. 3, s. 6. ISSN 1338-189X. http://www.uvlf.sk/document/spravodajca-3-2013.pdf

frekventanti VVI študovali v akademickom roku 1942/1943 na vojenskej škole a podliehali vojenskému režimu, počas štúdia na škole boli v uniformách.[135] Nakoľko boli frekventanti VVI zaradení do stavu dôstojníckych čakateľov, nosili vychádzkové uniformy dôstojníckeho strihu a kvality, mali k dispozícii aj pracovnú uniformu a letnú uniformu.

Ďalej museli každé ráno absolvovať povinnú jazdu na koni, povinne sa museli zúčastňovať na prednáškach. Dvaja z frekventantov VVI mali dôstojnícke hodnosti, a to por. v zál. Ernest Lazar a por. v zál. Jozef Targoš, ktorí ešte pred začiatkom štúdia absolvovali vojenskú prezenčnú službu a ŠDZ. Za veliteľa skupiny frekventantov VVI v Hannoveri a vojenského predstaveného všetkých študentov bol určený por. del. v zál. Ernest Lazar (etnický Nemec).[136] Ešte v priebehu akademického roka 1942/1943 frekventant VVI por. v zál. Ján Targoš po absolvovaní jedného semestra prešiel na štúdium pôdohospodárstva na Slovensku. V Hannoveri tak zostalo študovať už iba 13 frekventantov VVI.

Imatrikuláciu na škole v Hannoveri absolvovali frekventanti VVI dňa 5. decembra 1942. Po absolvovaní dvoch semestrov v rámci akademického roku 1942/1943, v lete 1943, sa frekventanti VVI podrobili skúškam z chémie, zoológie a botaniky, ako aj skúške z fyziky, ktorú však museli vykonať na Vysokej škole technickej v Hannoveri. Išlo o tzv. (súbornú) predfyzikátnu skúšku (Vorphysikat), čo bola polovica prvej štátnice.[137]

Pre potreby slovenských Vzdušných zbraní bolo potrebné zabezpečiť vysokoškolsky vzdelaných leteckých inžinierov. SVŠT nemohla poskytnúť vzdelanie vo všetkých odboroch leteckého inžinierstva. Preto minister NO gen. I. tr. F. Čatloš rozhodol, že nemeckú stranu požiadajú aj o zabezpečenie štúdia leteckého inžinierstva na niektorej z jej technických vysokých škôl. Nemecká strana súhlasila aj s touto požiadavkou slovenskej strany a umožnila štúdium piatim slovenským študentom, frekventantom VVI štúdium odboru leteckého inžinierstva na Vysokej technickej škole v Stuttgarte (Technische hochschule Stuttgart), v rámci ktorej sa vyučovalo aj letecké inžinierstvo. Ich študijný odbor bol pre Vzdušné zbrane (VZ) mimoriadne dôležitý, nakoľko mali po absolvovaní vysokoškolského technického vzdelania plniť úlohy v rámci technického zabezpečenia leteckej zložky VZ. Frekventanti VVI, určení pre vysokoškolské štúdium v odbore letecké inžinierstvo, boli do Nemecka odoslaní v decembri 1942. Tu absolvovali aj šesťmesačnú prax v leteckej firme Junkers v Dessau.[138]

Najmenšou skupinou frekventantov VVI, ktorí museli študovať v zahraničí, boli študenti architektúry. Traja frekventanti VVI mali študovať architektúru na vysokej škole vo Viedni,[139] a to František Štós, Zoltán Breza a Belo Uhnák. Títo študenti boli na rozdiel od študentov veterinárskej medicíny v úplne inej situácii. Keďže študovali na civilnej vysokej škole, museli si ubytovanie, stravu a študijné pomôcky zabezpečovať sami. Na vyučovanie chodili v civilnom odeve, nakoľko MNO im udelilo právo študovať v civilnom odeve. Od Intendancie MNO dostali štipendium na zabezpečenie študijných nákladov, ako aj nákladov na ubytovanie a stravu.[140]

---

[135] ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Štúdium veterinárstva za 2. svetovej vojny*. In https://www.google.com/search?q=Vojenský+vysokoškolský+internát&ei=5wIkXO3tHYvawALMv5u4AQ&start=20&sa=N&ved=0ahUKE wit_cLqx77fAhULLVAKHczfBhc4ChDw0wMIhAE&biw=1704&bih=944

[136] ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Chronológie štúdií*. In http://www.zosity-humanistov.sk/2011/11/chr onologie-studii/

[137] Vo vtedajšej veterinárnej, ale aj v legislatívnej terminológii pre odborné skúšky veterinárske, na základe úspešného zloženia ktorých veterinár mohol získať stále miesto, sa používalo oficiálne pomenovanie „fyzikát" (prevzaté z gréckeho slova). In HUSÁR, ref. 24, s. 102-107.

[138] ŠUMICHRAST, Peter – KLABNÍK, Viliam. *Slovenské letectvo 1939 – 1944 2*. Bratislava : Magnet – Press Slovakia, 2000, s. 27. ISBN 80-968073-6-6.

[139] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 227.dôv./1943 zo 14. 10. 1943. Vec: Prehľad o VVI a soznam velit. sboru VVI – predloha. Príloha č. 1. Prehľad o VVI.

[140] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO obyčajné, 1942, šk. 293. VVI, č. j. 345/1942 z 24. 11. 1942. Vec: Uhnák Belo, Štós František, Breza Zoltán, frekv. VVI – odoslanie do Viedne na štúdium architektúry.

Prázdniny a povinná odborná prax frekventantov VVI v lete 1943

Frekventanti VVI ako vysokoškolskí študenti boli po absolvovaní akademického roka 1942/1943 povinní na základe nariadenia s mocou zákona č. 94/1941 Sl. z. o povinnom zamestnávaní poslucháčov vysokých škôl technických počas prázdnin a nariadenia s mocou zákona č. 145/1941 Sl. z. o pracovnej povinnosti poslucháčov vysokých škôl a absolventov škôl stredných vykonať v čase prázdnin v podnikoch vo svojom odbore prázdninovú prax, pričom jej dĺžku malo určiť MŠaNO.

O pridelení vysokoškolských študentov k úradom, ústavom a podnikom malo rozhodnúť Ministerstvo hospodárstva. Avšak MNO si vyhradilo, že o prázdninovej praxi frekventantov VVI rozhodne samo, nakoľko potrebovalo počas prázdnin okrem prázdninovej praxe zabezpečiť aj mesačný vojenský výcvik v júli 1943, ako aj udeliť frekventantom VVI, príslušníkom slovenskej brannej moci, mesačnú dovolenku, na ktorú mali nárok. MNO preto určilo pre frekventantov VVI iba mesačnú prázdninovú prax, ktorú mali absolvovať v auguste 1943.[141] Frekventanti VVI študujúci medicínu boli na prázdninovú prax pridelení k Vojenským nemocniciam 1 a 2, na ošetrovne vojenských útvarov a posádkových veliteľstiev, k Vojenskému ústavu pre choroby nervové a duševné v Trnave a Vojenskému ústavu pre choroby pľúcne v Matliaroch a k ďalším zdravotníckym zariadeniam.[142]

Študenti farmácie boli pridelení na prázdninovú prax k Vojenským nemocniciam 1 a 11 a k Vojenskému zdravotníckemu skladu v Liptovskom Sv. Mikuláši.[143] Študenti práva vykonávali prax pri vojenských justičných orgánoch a intendančných orgánoch v Bratislave, Trenčíne a Prešove, študenti filozofickej fakulty vykonávali prax na MNO a v Zbrojnej škole v Turčianskom Sv. Martine. Študenti stavebného inžinierstva prax vykonávali pri úradoch vojenského stavebného dozoru, MNO a v Pracovnom zbore, študenti chemického inžinierstva v Zbrojniciach I. a II. v Bratislave a Poprade, Ústrednej zbrojnici v Trenčíne a vo VTCHÚ v Zemianskych Kostoľanoch. Študenti strojného inžinierstva prax vykonávali v úradoch vojenského stavebného dozoru, v Zbrojnej škole v Turčianskom Sv. Martine, v Zbrojnici I. a II., Ústrednej zbrojnici a vo VTCHÚ.[144] Študenti poľnohospodárskeho inžinierstva vykonávali prax v Pracovnom zbore MNO v Bratislave, študenti lesného inžinierstva vo vojenských lesných podnikoch a na veliteľstve Pracovného zboru MNO, študent zememeračského inžinierstva a študenti elektrotechnického inžinierstva na veliteľstve Pracovného zboru MNO a stavebníctva. Študenti komerčného inžinierstva vykonávali prax na MNO, na Intendancii VDO v Prešove a na veliteľstve Pracovného zboru MNO.[145]

Frekventanti VVI, študujúci v zahraničí, v nacistickom Nemecku, po skončení akademického roku 1942/1943 museli povinne odcestovať na Slovensko, kde sa 1. septembra 1943 hlásili na veliteľstve VVI v Bratislave.[146] Štyria z frekventantov VVI, študenti veterinárnej medicíny, ktorí nestihli vykonať včas všetky predpísané skúšky,[147] boli obratom odoslaní do Hannoveru na vykonanie reprobačných skúšok. Frekventant VVI Jozef Illéš bol zaradený k Jazdeckému priezvednému oddielu 2 tak, aby mohol absolvovať pokusy

[141] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. VVI, č. j. 110. dôv./1943 zo 21. 5. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI - predloženie.
[142] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 261.019/Dôv. I/2/1943 zo 7. 7. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI - pridelenie. Prílohy a služobné lístky k MNO, č. j. 261.019/Dôv. I/2/1943 zo 7. 7. 1943. Vec: Prázdninová prax frekv. VVI – pridelenie.
[143] Tamže.
[144] Tamže.
[145] Tamže.
[146] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 269.744/dôv.III/12.1943 z 3. 09. 1943. Vec: Frekventanti VVI, odboru veterinárskeho, vykonanie prázdninovej odbornej praxe u vojskových jednotiek – nariadenie.
[147] Išlo o frekventantov VVI, študentov veterinárnej medicíny Samuela Šimkoviča, Františka Targoša a Júliusa Topoľského. In HUSÁR, ref. 24, s. 157.

k svojej dizertačnej práci.[148] Ostatní frekventanti VVI, študujúci v Hannoveri, ktorí museli v období od 1. do 30. septembra 1943 absolvovať povinnú prázdninovú odbornú veterinársku prax,[149] boli odoslaní k delostreleckým plukom 1 a 12, ktoré disponovali väčším množstvom koní, boli odoslaní do Vojenského žrebčinca v Horných Motešiciach, do Strediska výcviku remont v Liptovskom Mikuláši, a k veterinárnym správam pri Veliteľstve Pozemného vojska a Veliteľstve divíznej oblasti 2.[150] Počas praxe mali absolvovať odborný a praktický výcvik, boli zaučení do klinického vyšetrovania a ošetrovania zvierat, používania bežných liečiv a mali sa oboznámiť s najdôležitejšími služobnými veterinárnymi predpismi.[151] Po absolvovaní prázdninovej odbornej praxe bola frekventantom VVI udelená mesačná dovolenka, po ktorej opäť nastúpili do školy.

Obdobne nastúpili na povinnú prax k vojenským útvarom a zariadeniam slovenskej brannej moci aj frekventanti VVI, študenti architektúry a leteckého inžinierstva.

Na jeseň 1943, v akademickom roku 1943/1944, čakali na frekventantov VVI viaceré väčšie či menšie zmeny. Zásadnejšia zmena, zasahujúca do vysokoškolského štúdia, čakala na študentov veterinárnej medicíny. Spočívala v ich prestupe z Vojenskej veterinárskej akadémie v Hannoveri na Zverolekársku vysokú školu vo Viedni (Tierärztliche Hochschule Wien), ktorá bola najstaršou veterinárnou vysokou školou v nemecky hovoriacich krajinách.[152] Po prestupe do Viedne sa študentom totiž zmenil režim štúdia z vojenského (aplikovaného v Hannoveri) na civilný. Zároveň sa študenti veterinárnej medicíny dostali do blízkosti Slovenska. Dôvodom na túto zmenu bolo časté mohutné plošné bombardovanie Hannoveru spojeneckým letectvom, nakoľko Hannover bol jedným z najvýznamnejších priemyselných centier nacistického Nemecka, ktoré sa spojenecké letectvo snažilo čo najťažšie poškodiť.[153]

Aj v personálnej oblasti došlo v roku 1943 k čiastočnej zmene, keď dňom 30. septembra 1943 bol na základe rozhodnutia MNO zástupca veliteľa VVI a veliteľ oddielu vojenských vysokoškolákov mjr. del. Miloš Vesel dočasne premiestnený k delostreleckému pluku 2.[154]

J. KOZOLKA: DAS MILITÄRISCHE HOCHSCHULINTERNAT (1942-1943). Teil I.

Gemäß Beschluss von der slowakischen Regierung entschied der slowakische Verteidigungsminister Gen. Ferdinand Čatloš am 14. September 1942 über die Errichtung einer spezifischen militärischen Schulinstitution unter dem Namen Militärisches Hochschulinternat (Vojenský vysokoškolský internát, Abk. VVI) mit Sitz in Bratislava. Das Internat wurde zum festen Bestandteil des militärischen Hochschulwesens getragen von der slowakischen Wehrmacht. PhDr. Gregor Zapletal wurde zum Kommandanten des Internats ernannt, Hptm. der Artillerie Miloš Vesel bekleidete das Amt seines Vertreters.

[148] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 269.744/dôv.-III/12.1943 z 9. 9. 1943. Vec: Frekventanti VVI, odboru veterinárskeho, vykonávanie prázdninovej odbornej praxe u vojskových jednotiek – dodatok nariadenia.

[149] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 269.744/dôv.III/12.1943 z 3. 09. 1943. Vec: Frekventanti VVI, odboru veterinárskeho, vykonanie prázdninovej odbornej praxe u vojskových jednotiek – nariadenie.; HUSÁR, ref. 24, s. 157.

[150] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 269.744/dôv.III/12.1943 z 3. 09. 1943. Vec: Frekventanti VVI, odboru veterinárskeho, vykonanie prázdninovej odbornej praxe u vojskových jednotiek – nariadenie.; ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Chronológie štúdií*. http://www.zosity-humanistov.sk/2011/11/ chronologie-studii/

[151] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 269.744/dôv.III/12.1943 z 3. 09. 1943. Vec: Frekventanti VVI, odboru veterinárskeho, vykonanie prázdninovej odbornej praxe u vojskových jednotiek – nariadenie.

[152] ČERVENÝ, Čeněk. Pohled do historie univerzity veterinární medicíny ve Vídni (Veterinärmedizinische universität Wien). In https://www.vetkom.cz/pohled-do-historie-univerzity-veterinarni-mediciny-ve-vidni-veterinarmedizinische-universitat-wien/

[153] In ŠKODA, Rastislav. *Viedenskí študenti. Štúdium veterinárstva za 2. svetovej vojny. Sliepka Milan – životopis*. In http://viedenski-studenti.zosity-humanistov.sk/sliepka.html

[154] VHÚ-VHA Bratislava, f. MNO dôverné, 1943, šk. 383. MNO, č. j. 266.728/Dôv. I/3.1943 zo 28. 7. 1943. Vec: Vesel Miloš mjr. del. – VVI – pridelenie k del. pl. 2.

Das militärische Hochschulinternat war eine Hochschulinstitution mit einer besonderen Stellung und Charakter, die selbst keine Hochschulbildung gewährleistete. Das Internat vermittelte lediglich eine Berufsausbildung an seine Frequentanten. Die Einschreibung zum Hochschulstudium galt als Grundbedingung für die Aufnahme ins militärische Hochschulinternat. Zudem wurden nur solche Hochschulstudenten ins Hochschulinternat aufgenommen, die sich verpflichtet haben, nach dem Studienabschluss die Laufbahn eines Berufsoffiziers in der slowakischen Wehrmacht anzutreten. Im akademischen Jahr 1942/1943 wurden insgesamt 216 Studenten ins militärische Hochschulinternat aufgenommen. Den Großteil davon bildeten Studenten der Slowakischen Universität in Bratislava und weiterer slowakischer Hochschulen. Das Profil der Studenten war vielfältig. Es reichte von Studenten der Medizin, Pharmazie, Arzneikunde, Elektrotechnik, der Philosophischen Fakultät bis hin zu Jura-, Kommerz-, Maschinenbau-, Chemie-, Bauingenieurwesen- und Agronomie-Studenten. In einigen Fällen handelte es sich um Studenten an ausländischen Universitäten, u.a. in Stuttgart, Hannover und Wien, die die in der Slowakei nicht angebotenen Studienfächer besuchten. Hierbei handelte es sich um Studenten der Tierheilkunde, Architektur und Flugingenieurwesens. Das Studium der Frequentanten des militärischen Hochschulinternats war im Vergleich mit anderen slowakischen Hochschulen um einiges anspruchsvoller. Neben dem Hochschul- oder Universitätsstudium absolvierten die Studenten eine ganzjährige Militärausbildung. Diese ähnelte der Militärausbildung auf dem Niveau der Schule für Anwärter auf Reserveoffiziere. Das akademische Jahr 1942/1943 stand im Zeichen von Improvisierung auf einigen Gebieten und der Sammlung von Erfahrung, vor allem in der militärischen Ausbildung. Einige Frequentanten wurden im Laufe des ersten Studienjahres aus dem militärischen Hochschulinternat ausgeschlossen. Grund dafür waren unbefriedigende Studienergebnisse, gesundheitliche Probleme oder verschiedene Disziplinarverstöße.

Zoznam použitej literatúry:

BYSTRICKÝ, Jozef. K niektorým súvislostiam vzniku a počiatkov výstavby armády Slovenského štátu. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal a kol. *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*. Bratislava : SAV, 2010. ISBN 978-80-224-1150-9.

CSÉFALVAY, František a kol. *Vojenské dejiny Slovenska - V. zväzok 1939-1945*. Bratislava : MAGNET PRESS, Slovakia a VHÚ Bratislava, 2008. ISBN 978-80-89169-16-0.

CSÉFALVAY, František – KÁZMEROVÁ, Ľubica. *Slovenská republika 1939-1945. Chronológia najdôležitejších udalostí.* Bratislava : HÚ SAV, 2007. ISBN 978-80-969782-2-9.

ČULEN, Konštantín. *Česi a Slováci v štátnych službách ČSR*. Trenčín : vydavateľ Vojtech Čelko, 1944.

DOLAN, Ondrej – BARTL, Július. Bratislavská univerzita v rokoch 1938 – 1945. In *Historica*. Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, r. XVII, 1966, s. 3-33.

ĎURKOVSKÁ, Mária – HREHOR, Henrich. *Stredné školy na Slovensku v rokoch 1918-1948. Dokumenty.* Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2014. ISBN 978-80-89524-16-7.

FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky Československé. 1918-1938.* Praha : Libri, 2006. ISBN 80-7277-256-2.

HOENSCH, Jűrgen, K. Slovensko a Hitlerova východná politika : *Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938-1939.* Bratislava : Veda, 2001. ISBN 80-224-0693-7.

HRADSKÁ, Katarína – KAMENEC, Ivan a kol. S*lovenská republika 1939-1945. Štvrtý zväzok.* Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015. ISBN 978-80-224-1351-0.

HRONSKÝ, Marián – KRIVÁ, Anna – ČAPLOVIČ, Miloslav. V*ojenské dejiny Slovenska. IV. zväzok. 1914-1939.* Bratislava : MO SR, 1996. ISBN 80-88842-05-0.

HUSÁR, Ladislav. *Slovenské veterinárstvo v rokoch 1939-1945.* Košice : Inštitút vzdelávania veterinárnych lekárov, 2001. ISBN:80-968464-7-7

JAŠEK, Peter. Spoločensko-politická situácia na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. s. 19-20. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1939-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2015. ISBN 978-80-8082-842-4.

KLIMENT, Charles K. *Slovenská armáda 1939-1945.* Plzeň : Mustang s.r.o., 1996. 332 s. ISBN 80-7191-132-1.

KLIMKO, Jozef. *Tretia ríša a ľudácky režim na Slovensku.* Bratislava : Obzor, 1986, s. 58-65. ISBN 65-044-86.

Kol. autorov. *Kalendár slovenského vojaka 1944.* Bratislava : MNO, 1944.

Kol. autorov. S*lovenská univerzita v Bratislave. Soznam osôb, ústavov a prednášok. Zimný semester študijného roku 1943-1944.* Bratislava : Akademický senát SU v Bratislave, 1943.

Kol. autorov. *Päť rokov slovenského školstva 1939-1943.* Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1944.

Kol. autorov. *50 rokov Univerzity Komenského v Bratislave.* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 1969.

KOZOLKA, Jaroslav. Slovenská intendantská škola 1939/1940. In *Vojenská história*, 2013, roč. 17, č. 4. ISNN 1335-3314.

KOZOLKA, Jaroslav. Vysoká vojenná škola 1940 – 1942. I. časť. In *Vojenská história,* č. 3, roč. 19, 2015. ISNN 1335-3314.

KOZOLKA, Jaroslav. Štátna slovenská vojenská reálka (1942 – 1945). I. časť. In V*ojenská história,* č. 4, roč. 22, 2018. ISNN 1335-3314.

KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1939-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2015. ISBN 978-80-8082-842-4.

KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1918-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016. ISBN 978-80-8082-955-1.

LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny V. 1939 – 1945*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2012, s. 208-209. ISBN 978-80-8119-055-1

NEUPAUER, František. Školská politika v období Slovenskej republiky 1939 – 1945. In ŠMIGEĽ, Michal – MIČKO, Peter (ed.). S*lovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005.* Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, 2005. ISBN 80-8083-147-5 s. 74-88.

Nové slovenské školstvo III. Expozé ministra školstva a národnej osvety Jozefa Sivák a, prednesené v Kultúrnom výbore Snemu Slovenskej republiky 9.12.1941. Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1942.

PEJS, Oldřich. Návštěva chorvatského generála Vilko Begiće na Slovensku v roce 1942 a její vojenské pozadí. In *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2. ISSN 1335-3314.

SLEZÁKOVÁ, Miroslava. Počiatky a rozvoj novodobého vysokého školstva. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1918-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2016. ISBN 978-80-8082-955-1.

STANISLAV, Ján. Ferdinand Čatloš v perimetri kolaborácie a odboja. In SYRNÝ, Marek a kol. *Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939 – 1945.* Banská Bystrica : M SNP, 2009. ISBN 978-80-970238-2-9.

ŠIMUNIČ, Pavel. Vojenské školstvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1944. In *Vojenské obzory. Teoretický časopis „H“*, 1996, roč. 3, č. 1. ISSN 1335-2598.

ŠKODA, Rastislav. Viedenskí študenti. In *SPRAVODAJCA Univerzity veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach*, 2013, roč. XLII, č. 3. ISSN 1338-189X.

ŠUMICHRAST, Peter – KLABNÍK, Viliam. *Slovenské letectvo 1939 – 1944 2*. Bratislava : Magnet – Press Slovakia, 2000. ISBN 80-968073-6-6.

ŠTULRAJTEROVÁ, Janka. Vysoké školstvo na Slovensku v období Slovenskej republiky a výchovno-vzdelávací proces na Slovenskej univerzite. In KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo a vzdelanie na Slovensku v rokoch 1939-1945.* Trnava : Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, 2015. ISBN 978-80-8082-842-4.

TALSKÝ, Viliam. Vojenské školstvo. In Kol. autorov *Armáda v obrane a práci. Päť rokov budovateľskej činnosti slovenskej armády.* Bratislava : MNO, 1944.

TURZA, Peter. Vojenské školstvo v rokoch 1870-1944. In *Zaujíma vás?* Roč. 1, č. 3 (1994), s. 5-9.

VALENTA, F. – KOZÁK, R. *Almanach čs. branné moci a četnictva 1929.* Ročník VII. Praha : vlastným nákladom, 1929.

VONDRÁŠEK, Václav – CHRASTIL, Sylvestr – NĚMEC, Petr. *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čs. armádě v letech 1918-1993.* Brno : VA, 1996.

ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v Československu (1918-1939).* Bratislava : Veda, 2004. ISBN 80-224-0795-X.

ČESKOSLOVENSKÁ VOJENSKÁ ROZVIEDKA A POTENCIÁLNY VOJNOVÝ KONFLIKT MEDZI „VÝCHODOM“ A „ZÁPADOM“.[1] I. časť

MILOSLAV **PÚČIK**

Czechoslovak Military Intelligence and Potential Military Conflict between the “East” and “West”. Part 1. Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 61-92, Bratislava.

The study addresses the specific topic of the Military Intelligence of the Czechoslovak Socialist Republic (Intelligence Directorate of the General Staff of the Czechoslovak People´s Army - ČSĽA) during the so called Cold War (time span 1960 - 1989). It focuses on each capabilities of the Military Intelligence built in the context of the tasks performed by the ČSĽA within the Warsaw Pact. Emphasis is put on the intelligence reconnaissance on operational level, intelligence reconnaissance on strategic level and their task in the individual areas of interests. These were located within a predictable area of a future war conflict. The study also focuses on the building of intelligence networks, legal and illegal residencies, the recruitment of assets, the building of contingency wartime intelligence networks, the deployment of reconnaissance assets against central and auxiliary objects of interests in the zone of frontline operations of the ČSĽA, the training of contingency assets units and the exploitation of illegal border crossings to the Federal Republic of Germany (West Germany) and Austria for assets’ training. The emphasis of the study lies on the preparation of the Military Intelligence for a potential war conflict with a presumed adversary - NATO.

Military Intelligence. Czechoslovakia. 1960 – 1989. Legal and Illegal Residencies. Intelligence Reconnaissance on Operational Level. Intelligence Reconnaissance on Strategic Level. Intelligence Networks. Central and Auxiliary Objects of Interests.

Zameranie a úlohy Spravodajskej správy Generálneho štábu Československej ľudovej armády (GŠ ČSĽA)[2] boli určené predovšetkým realitou začlenenia Československej socialistickej republiky (ČSSR) a jej armády do tzv. Východného bloku. V tomto kontexte je potrebné aj túto spravodajskú službu skúmať a hodnotiť.

Zo zmluvného systému vyplývali ČSSR záväzky spojené so zabezpečením bezpečnosti nielen západného krídla tohto bloku, ale aj ako celku. ČSĽA sa stala súčasťou prvého strategického sledu spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy. Koaličné a najmä sovietske záujmy boli záväzné vo všetkých rozhodujúcich „štátno-politických“ a „vojensko-doktrinálnych“ otázkach.

Územie bývalej ČSSR bolo označené za dôležitý strategický faktor „západného priestoru vedenia bojovej činnosti“. V ňom sa nachádzal aj „stredoeurópsky priestor vedenia bojovej činnosti“, ktorý vojenskí stratégovia vyhodnotili ako priestor budúceho vojnového konfliktu.

„Západný priestor vedenia bojovej činnosti“ bol vyhodnotený ako hlavné nástupište vojsk NATO pre prípravu a vedenie operácií pozemných vojsk a letectva proti členským krajinám

[1] Štúdia je z hľadiska rozsahu rozdelená na tri časti, ktoré na seba chronologicky nadväzujú a riešia problematiku, ktorá vytvára relatívne uzatvorené celky.

[2] V archívnych dokumentoch, ktoré sa nachádzajú vo fonde ZSGŠ Archivu bezpečnostních složek v Prahe, je uvádzaný spracovateľom aj názov „vojenské výzvedné spravodajstvo“. Bežne sa používajú aj pojmy „vojenská rozviedka“, „vojenské spravodajstvo“, „vojenská tajná služba“ a „vojenská špionáž“. Sú to synonymá. Niektoré z nich sú už archaizmy. Spravodajská správa GŠ ČSĽA vznikla v dôsledku reorganizácie ČSĽA (1950), keď 2. oddelenie Hlavného štábu bolo reorganizované a premenované na spravodajské oddelenie. Na jar 1951 (niektoré pramene uvádzajú aj jeseň 1951) z tohto oddelenia vznikla Spravodajská správa GŠ ČSĽA. Za jej náčelníka bol ustanovený genmjr. A. Racek.

Varšavskej zmluvy. Z geografického hľadiska a možností vedenia vojenských operácií rôzneho charakteru a rozsahu sa tento priestor delil na strategické a operačné smery.

Strategické smery: „Severný strategický smer“ a „Južný strategický smer“. Operačné smery: „Prialpský“, „Pražsko – sársky“, „Juhofrancúzsky“, „Západofrancúzsky“, „Jutlandský“, „Severoholandský“, „Rurský“, „Luxemburský“, „Severofrancúzsky“ a „Juhobaltský“. Celková hĺbka tohto priestoru sa odhadovala na 1 500 – 2 000 kilometrov (km) (na území „kapitalistických“ štátov 1 100 – 1 200 km), šírka 850 – 1 250 km. Tieto rozmery ho predurčovali na vykonanie strategickej operácie s hodnotou niekoľkých operačných zväzov a operačných strategických zväzov.

Vojenské rozviedky predpokladali, že NATO bude schopné kedykoľvek realizovať dlhodobý (10 dní až 1,5 mesiaca) a strednodobý variant (3 dni až 10 dní) prechodu na vojnový stav. Na základe vyhodnotenia získaných relevantných informácií vojenskí spravodajskí analytici predpokladali, že NATO v priebehu 80. rokov 20. storočia dosiahne stav, keď bude schopné zrealizovať krátkodobý variant (2 až 3 dni). Varšavská zmluva sa na uvedený variant pripravovala a v tomto smere boli aj koncipované zamerania a úlohy pre jednotlivé vojenské rozviedky členských štátov. Prioritou bolo získať strategickú iniciatívu a minimalizovať riziko strategického prekvapenia.

V novom bezpečnostnom modeli, ktorý bol determinovaný podmienkami gradujúcej tzv. studenej vojny a pretrvávajúcou potenciálnou hrozbou vzájomnej vojenskej konfrontácie dvoch vojensko-politických blokov zohrávala bývalá ČSSR špecifickú úlohu.

Jej územie sa nachádzalo v priestore, ktorý okrem iného tvoril súčasť tzv. nárazníkového pásma obidvoch ideologicky znepriatelených blokov.[3]

Význam tohto priestoru treba hodnotiť aj v spojitosti s faktom, že územie ČSSR ležalo naprieč predpokladanej hlavnej osi každej väčšej vojenskej operácie európskeho významu. Zohrávalo dôležitý význam v povojnovej Európe a vo vojensko-strategickom uvažovaní obidvoch vojensko-politických blokov. Kontakt s južným bokom bývalej Nemeckej demokratickej republiky (NDR) a dôležitosť hranice s NATO ohrozovali kryt sovietskeho tzv. železného trojuholníka, ktorý bol tvorený bývalými sovietskymi baltskými republikami a časťou teritória severozápadného Ruska.[4]

Teritórium ČSSR zaujímalo strategicky dôležitú pozíciu v línii dotyku s potenciálnym „nepriateľom – NATO“. Táto línia, nazývaná ako tzv. obranná línia Varšavskej zmluvy, sa začínala na severozápade tzv. východonemeckou obrannou líniou, prechádzala územím Čiech, Moravy, Slovenska a pokračovala na juhovýchode tzv. maďarskou obrannou líniou.[5]

Z hľadiska Slovenska, Čiech a Moravy možno konštatovať, že i napriek permanentnej príprave Varšavskej zmluvy a NATO na vojnový konflikt a ich polohe v centre potenciálneho priestoru európskej vojnovej činnosti neprechádzal územím ČSSR žiadny vojenský strategický smer. Geostrategický význam jeho polohy bol daný, okrem iného, i faktom, že toto územie oddeľovalo, ale súčasne aj prepájalo priestorom tzv. Moravskej brány hlavný európsky strategický smer, nachádzajúci sa severne, a južný, tzv. pomocný strategický smer.[6]

Ovládnutie územia ČSSR umožňovalo voľnejšie a pružnejšie manévrovanie na hlavných strategických smeroch. Na rozdiel od Slovenska sa poloha Čiech nachádzala v súvislom

---

[3] Pozri: PÚČIK, Miloslav. The East-West security system and the Czechoslovak army in the first half of the 1960s. In *The Journal of Slavic Military Studies.* Vol. 10, No. 4 (December 1977), pp. 44-79.
PÚČIK, Miloslav. Czechoslovakia and its Army in a Buffer Zone of „East – West“ (Period: 1960 – 1968 – August). In *Vojenská história*, 2018, roč. 22, č. 3, s. 95-126. ISSN 1335-3314.

[4] Vojenský ústredný archív – Vojenský historický archív Praha (VÚA – VHA), Ministerstvo národnej obrany (MNO), fond (f.), Sekretariát MNO (S MNO), 1966, sign. č. 24 – 5/2 – 4.

[5] VÚA – VHA, f. MNO/ S MNO, 1967, sign. č. 24 – 5/1 – 2.
VÚA – VHA, f. MNO/ Organizačná a mobilizačná správa (OMS) Generálny štáb Československej ľudovej armády (GŠ ČSĽA), 1967, sign. č. 1 – 4/1.

[6] VÚA – VHA, f. MNO/ S MNO, 1966, sign. č. 24 – 5/2 – 4.

priestore, ktorým prechádzal strategicko-operačný smer Praha – Nürnberg (Norimberg) – Strasbourg (Štrasburg) – Dijon a opačne.

Poloha ČSSR bola z hľadiska vojenského obranného uvažovania nevýhodná, pretože teoretickú hodnotu obrany znižoval nepriaznivý rovnobežkový a poludníkový rozmer spoločného štátu a celková dĺžka jeho hraníc so susedmi.[7]

Vojenskí stratégovia Spojeného velenia Varšavskej zmluvy členili územie ČSSR na dva relatívne samostatné celky, a to česko-moravský geostrategický priestor a slovenský geostrategický priestor. Obidva priestory boli prepojené s časťou územia Slovenska – Záhorím, ktoré je súčasťou tzv. Karpatského oblúka. (V niektorých úvahách sa Záhorie vyčleňovalo zo slovenského geostrategického priestoru a bolo začleňované do česko-moravského geostrategického priestoru – pozn. M. P.). Česko-moravský geostrategický priestor bol vyhodnotený ako náročný na vedenie obranného boja. Vytváral vhodné geografické podmienky pre rozsiahle vojenské operácie.

Z vojensko-geografického hľadiska sa územie ČSSR delilo na dva odlišné celky: „západný" (na západ od čiary Opava – Brno, Znojmo – pozn. M. P.), ktorý ohraničovali pohoria Českej vysočiny, a „východný" (na východ od čiary Český Těšín – Holešov – Bratislava – pozn. M. P.), ktorého kostrou bola časť veľkého tzv. Karpatského oblúka.[8]

Územie ČSSR sa ako celok stalo významným faktorom v predpokladanom stredoeurópskom priestore bojovej činnosti. Svojím hornatým povrchom sa podstatne líšilo od jeho ostatných častí. Súčasne oddeľovalo jeho rozsiahlejšiu severnú časť od južnej. Operačná správa Generálneho štábu Československej ľudovej armády (GŠ ČSĽA) a vojenskí stratégovia štábu Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy územie ČSSR hodnotili, popri alpskom horskom systéme v Rakúsku a Švajčiarsku, ako najmenej vhodný priestor pre vedenie útočných operácií v strednej Európe.[9] V tzv. cieľovej analýze vypracovanej na úrovni Generálneho štábu ČSĽA sa konštatovalo, že územie bývalej ČSSR poskytovalo veľké možnosti a výhodné podmienky pre vedenie obrannej činnosti.[10]

Z geografického aspektu bol česko-moravský geostrategický priestor vyhodnotený ako málo vhodný na vedenie obrannej činnosti. Naopak, odporúčal sa pre vedenie rozsiahlych vojenských útočných operácií.[11] Slovenský geostrategický priestor bol vyhodnotený ako účinnejší na vedenie obrannej činnosti.[12] Vylučovala sa však v ňom možnosť vedenia tzv. priestorovej obrany. V tomto priestore vojenskí odborníci Spojeného vojenského velenia Varšavskej zmluvy a GŠ ČSĽA vylučovali vedenie rozsiahlych vojenských útočných a obranných operácií pozemného či vzdušného charakteru.[13]

Vyššie uvedené aspekty čiastočne ovplyvňovali dislokáciu a organizačnú výstavbu ČSĽA. Táto zložitá problematika vyplývala, okrem iného, aj z predpokladanej „koaličnej obrany" a teoreticky uvažovaného „koaličného útoku" síl Varšavskej zmluvy (niektorí historici nerozlišujú rozdiel medzi operačným plánom a vojenským cvičením a dopúšťajú sa tak zásadnej chyby – pozn. M. P.). V predpokladanom najpravdepodobnejšom variante budúcej vojny mala ČSĽA spolu s armádou NDR a sovietskymi jednotkami dislokovanými na území NDR pôsobiť ako armáda prvého sledu s úlohou zabezpečiť vytvorenie podmienok pre nasadenie druhého strategického sledu vojsk Varšavskej zmluvy do približne 70 hodín.[14]

---

[7] Tamže.
[8] VÚA – VHA, f. MNO/ Operačná správa (OS GŠ ČSĽA), 1962, sign. č. 18 – 3/10.
[9] Tamže.
[10] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 40 – 60/11.
[11] Tamže.
[12] Archív „Komisie vlády Slovenskej republiky na analýzu historických udalostí obdobia rokov 1967 – 1970", Politologický kabinet Slovenskej akadémie vied (A KV SR), Bratislava, f. Archiv Česko-slovenské armády, Olomouc (A Č-SA), škatuľa (šk.), číslo (č.) 1.
[13] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1969, sign. č. 1 – 3/1.
[14] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 157.

Operačné plánovanie GŠ ČSĽA bolo direktívne určené štábom Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy. Na základe súčasného vedeckého poznania možno konštatovať, že plnilo najmä funkciu nástroja na presadenie strategických plánov Generálneho štábu Sovietskej armády v európskom priestore vedenia bojovej činnosti.

Ďalšie úlohy ČSĽA vyplývali z jej operačno-strategického postavenia a začlenenia do vojensko-politického bloku. Z uvedených dôvodov bola ČSĽA ako celok prinútená cieľavedome a systematicky sa pripravovať na variant „agresie NATO“ zo smerov západného a juhozápadného a súčasne na útok západným a juhozápadným smerom. Priestor bývalej ČSSR bol teoreticky predurčený na vedenie vojenských operácií v celkovom počte približne 15 divízií pozemného vojska.

Viac ako 80 percent ľudského potenciálu, zbraní a bojovej techniky bolo dislokovaných v blízkosti pomyselne deliacej línie medzi blokmi. V súvislosti s tlakom mocenských elít satelitov sovietskeho bloku bola ČSSR prinútená udržiavať na počet obyvateľov najvyšší početný stav armády v rámci tohto vojensko-politického bloku.[15]

V predstavách sovietskych politických a vojenských stratégov zostávala vo vyššie uvedených súvislostiach poloha ČSSR prioritná. Sovietska mocenská elita od prvej polovice 60. rokov minulého storočia vyvíjala úsilie a neskôr gradujúci tlak na rozmiestnenie časti sovietskych vojsk v priestore ČSSR. Spočiatku sa jej snaha koncentrovala na presadenie rozmiestnenia zvláštnych útvarov vysokofrekvenčného utajeného spojenia a neskôr i pozemných vojsk.[16]

V súvislosti s predpokladanými plánmi NATO si velenie Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy uvedomovalo dôležitosť územia ČSSR. Predstavovalo významný koridor k operačno-strategickým objektom Poľska a čiastočne Maďarska a ďalej umožňovalo preniknutie na územie Rumunska.[17] Cez územie ČSSR bol teoreticky možný obchvat bývalej NDR z juhu. Podľa názorov vojenských stratégov Varšavskej zmluvy to v konečnom dôsledku umožňovalo rozdeliť zoskupenie ozbrojených síl tzv. východného bloku na dva izolované celky.[18]

Z pohľadu vojenských stratégov Spojeného velenia Varšavskej zmluvy boli ozbrojené sily NATO začlenené do dvoch operačných sektorov.[19] Operačné územia „Severná Európa“, „Stredná Európa“ a „Južná Európa“ tvorili „európsky operačný sektor“.

Operačné územie – „Stredná Európa“ teoreticky vytváralo dôležitý geostrategický a geopolitický priestor, v ktorom sa s vysokou pravdepodobnosťou predpokladal „agresívny úder“ proti krajinám tzv. socialistického tábora.[20]

Hlavné európske strategické a operačné smery v „západnom priestore bojovej činnosti“ boli vyhodnotené mimo územie bývalej ČSSR. V 60. rokoch minulého storočia GŠ ČSĽA vyhodnotil vo vzťahu k územiu republiky dôležité operačné smery, a to Praha, Plzeň, Saar a opačne a Brno, Wien (Viedeň), München (Mníchov) a opačne.[21]

Jedným z najvýznamnejších operačných smerov bol v danom období operačný smer Wien, Přerov, Ostrava a opačne, ktorý rozdeľoval územie ČSSR na dve časti a súčasne spájal a oddeľoval od seba hlavný európsky strategický smer Paríž – Moskva a opačne a jeho tzv. pomocný južný európsky strategický smer Kluj (Kluž) – Nürnberg a opačne.[22] Uvedený

[15] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 155.
A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 157.
[16] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 169.
A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 24.
[17] In *Vojenské rozhledy*, 1992, č. 4. s. 49.
[18] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 25.
[19] Tamže.
[20] Tamže.
[21] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 157.
[22] Tamže.

operačný smer mal v priestore od štátnych hraníc po Znojmo šírku približne 70 km a predpokladanú kapacitu do jednej armády s deviatimi divíziami.[23] Na východ od Brna sa smer zužoval približne v 50-kilometrovom úseku a pri priechode tzv. Moravskou bránou do hrdla, ktoré bolo široké 15 až 20 km.[24]

Operačné smery na území Slovenska v 60. rokoch minulého storočia neboli vyhodnotené ako dôležité, pretože mali len taktický význam. Výnimkou bol smer, ktorý prechádzal údolím rieky Váh.[25] Uvedený operačný smer mal podľa názorov odborníkov z Operačnej správy GŠ ČSĽA a veliteľstva Východného vojenského okruhu malú kapacitu a dal sa prehradiť na mnohých miestach.[26] Približne od úrovne Piešťan sa rozširoval, smeroval k Bratislave a postupne ústil do širokej nížiny.[27]

V 60. rokoch 20. storočia vojenská koncepcia Varšavskej zmluvy vychádzala z predpokladu rýchleho a ofenzívneho nasadenia niekoľkých tankových armád rozdelených do operácií zahrnujúcich rozsiahle územia. Ťažiskom uskutočnenia kalkulovaných operácií mal byť „stredoeurópsky priestor vedenia bojovej činnosti“ (v niektorých dokumentoch bol tento priestor označený aj ako operačné územie „Stredná Európa“) a zvlášť územie Nemeckej spolkovej republiky (NSR) s plánovanou okupáciou v priebehu troch vzájomne sa prekrývajúcich fáz.[28]

Vojenskí stratégovia Varšavskej zmluvy konštatovali, že význam „západoeurópskeho priestoru bojovej činnosti“ určovala najmä jeho geografická poloha, vhodné klimatické a prírodné podmienky, vysoko rozvinutá vojensko-ekonomická základňa, značný počet ľudských a materiálových zdrojov a vysoký stupeň operačnej prípravy jednotlivých štátov.[29] Uvedený priestor si podľa názorov sovietskych vojenských stratégov *„...priam vynucoval vykonanie strategickej operácie hodnotou niekoľkých operačných zväzov, operačných a strategických zväzov a z hľadiska rozmiestnenia štátov Varšavskej zmluvy bude vedená jednoznačne vojskami spojeneckého zloženia...“*.[30]

Vojenské strategické cvičenia armád Varšavskej zmluvy v 60. rokoch minulého storočia overovali vojenskú stratégiu ZSSR. Jej základným rysom bolo prevedenie včasného jadrového úderu na hĺbku predpokladanej úlohy bojovej činnosti v súčinnosti s útočnými operáciami.[31]

Predstavy sovietskych vojenských a politických kruhov spočívali v tom, že jednotky tzv. severného pásma z operačných území „Severná Európa“ a „Stredná Európa“ alebo aspoň vybrané nesovietske vojenské formácie bližšie neurčeného stupňa bude možné rozvinúť v súčinnosti so sovietskymi divíziami za účelom nielen útočných, ale už i plánovaných obranných operácií proti NATO.

Realizovať modelové situácie akejsi „pružnej odvety“ či tzv. nejadrovej prestávky[32] a teoretické úvahy v predpokladanom variante ozbrojeného konfliktu s ideologickým nepriateľom vyžadovalo disponovať spoľahlivými nesovietskymi vojenskými formáciami satelitov tzv. východného bloku, na území ktorých sa nachádzal predpokladaný frontový priestor. V uvedenej súvislosti operačná smernica, ktorú vypracoval generálny štáb sovietskych ozbrojených síl, určila ČSĽA úlohu: „absorbovať“ predpokladaný prvý úder vyčlenených vojenských síl NATO, poskytnúť podporu, súčinnosť a zaistiť nasadenie ďalších strategicko-operačných sledov sovietskych vojsk.[33]

---

[23] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 2/1.
[24] Tamže.
[25] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 157.
[26] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 154.
[27] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 155.
[28] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 17841.
[29] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 155.
[30] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 28/4.
[31] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 17/7 – 14.
[32] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 24.
[33] VÚA – VHA, f. MNO/ S MNO ČSSR, 1966, sign. č. 24 – 4 /1.

Z hľadiska dislokácie boli motostrelecké divízie a tankové divízie v období pred vojenskou intervenciou časti vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 rozmiestnené nerovnomerne po celom území ČSSR. Najvyššia koncentrácia v súvislosti s blokovou doktrínou bola v priestoroch hraníc s NSR a Rakúskom. Išlo o vojenskú silu v hodnote 9 divízií, z toho 5 motostreleckých a 4 tankových divízií. Teritórium Slovenska zahrňovalo tankovú divíziu, ktorá vznikla v roku 1966 reorganizáciou motostreleckej divízie.[34]

Vojenskí stratégovia Varšavskej zmluvy dospeli v hodnotenom období k záveru, že predpokladaná svetová vojna bude z hľadiska použitých prostriedkov, raketovou jadrovou vojnou. Ďalšie kalkulácie ústili do teoreticky najpravdepodobnejšieho záveru, že budúca vojna sa začne prekvapením, bez predchádzajúcich preskupovaní vojsk. Mali to byť tie, ktoré sa na začiatku 60. rokov 20. storočia nachádzali v predpokladaných geografických priestoroch bojovej činnosti.[35]

Spracované dobové analýzy predpokladali, že potenciálny vojnový konflikt bude charakteristický pravdepodobným masovým použitím jadrových a raketových zbraní obidvoch ideologicky znepriatelených blokov.[36] Uvedený teoreticky predpokladaný variant podstatne menil dovtedy platné vojensko-teoretické uvažovanie, charakter, formy a spôsoby vedenia bojovej činnosti, ako i organizáciu armád a druhov vojsk.

Vojenskí teoretici Varšavskej zmluvy predpokladali scenár, charakteristický,*„...premenlivosťou situácie, nasadením množstva techniky a ľudí a zložitosťou manévrov...priestorovým rozšírením bojových akcií s pomerne vysokou dynamickosťou...“*.[37]

Realita existencie kvalitatívne nových zbraní hromadného ničenia znamenala okrem zásadných zmien v názoroch na vedenie vojnových operácií, v príprave, v plánovaní, vytvorení nových špeciálnych druhov vojsk a prostriedkov aj zásadné prehodnotenie použitia klasických druhov vojsk a zbraní vo vzťahu k predpokladanému použitiu jadrovo-raketových zbraní.[38]

Vojenskí stratégovia Varšavskej zmluvy v období druhej polovice 60. rokov minulého storočia vypracovali modelové situácie vypuknutia vojnového konfliktu, v ktorých dominovali nasledujúce dva teoreticky najpravdepodobnejšie nižšie uvedené varianty.

1) Ozbrojenými silami NATO, nachádzajúcimi sa v deň D v predpokladanom priestore vedenia bojovej činnosti, ktorých prvá operačná zostava mohla byť zosilnená a uvedená do bojovej pohotovosti pod zámienkou cvičenia alebo *„...pod inými vhodnými zámienkami...“* [39]

2) Po čiastočnom skrytom rozvinutí ozbrojených síl NATO a vytvorení potrebného zoskupenia na najdôležitejších strategických a operačných smeroch.[40]

V podkladových materiáloch vypracovaných operačnou a spravodajskou správou Generálneho štábu ČSĽA bol vyššie uvedený druhý variant uvádzaný ako najpravdepodobnejší. Tento názor obidve správy GŠ ČSĽA argumentačne obhajovali *„...analýzou strategickej koncepcie a súčasným stavom a rozložením pozemných síl ideologického nepriateľa...“*[41]. Obidva varianty, podľa vojenských predstaviteľov Varšavskej zmluvy, nevylučovali variant masového použitia jadrových zbraní s využitím momentu prekvapenia.[42]

Z dostupných archívnych materiálov vyplýva, že najpravdepodobnejšia vojenská koncepcia velenia Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy z roku 1965 vychádzala

[34] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1962, sign. č. 18 – 3/10.
[35] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1962, sign. č. 17 – 4/11.
VÚA – VHA, f. MNO/ S MNO ČSSR, 1966, sign. č. 24 – 4/1.
[36] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1969, sign. č. 1 – 2/2.
[37] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 155.
[38] Tamže.
[39] Tamže.
[40] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 156.
[41] A KV SR, Bratislava, f. A Č-SA, Olomouc, f. 855/šk. č. 155.
[42] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 17 – 4/17.

z predpokladu, že po obrannej fáze by plynule nadväzovala fáza ofenzívneho nasadenia tankových zväzov do dynamických operácií, zahrňujúcich veľké územia proti vojskám vopred určeného ideologického nepriateľa. Rozhodujúcim priestorom týchto operácií malo byť opäť operačné územie „Stredná Európa“, zvlášť teritórium bývalej Nemeckej spolkovej republiky[43] (v dobových dokumentoch GŠ ČSĽA bol používaný aj pojem Západné Nemecko – pozn. M. P.).

Pre front ČSĽA bola z hľadiska jeho predpokladaného pásma pôsobenia dôležitá časť západoeurópskeho priestoru bojovej činnosti. Na východe ju ohraničovala západná hranica ČSSR, na západe rieka Rhein (Rýn), na severe mestá Cheb a Wiesbaden, na juhu severné hranice Rakúska a Švajčiarska. Potenciálny priestor bojovej činnosti sa rozprestieral v južnej polovici územia bývalej Nemeckej spolkovej republiky s rozlohou asi 100 000 km^2) a rozmermi v smere východ – západ 350 km, sever – juh 270 km.[44]

Uvedeným územím prechádzali dva operačné smery. Operačná správa GŠ ČSĽA a štáb Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy ich pre frontovú operáciu ČSĽA vyhodnotili ako veľmi dôležité:

1) Operačný smer Praha, Plzeň, Nürnberg, Saarbrücken a opačne. Nazýval sa aj ako tzv. plzenský smer. Prechádzal stredom predpokladaného „západného priestoru bojovej činnosti“. Smeroval najkratšou cestou cez určené politické a hospodárske centrá k mestu Köln am Rhein (Kolín nad Rýnom) a ďalej do oblasti Severného Porýnia – Falcka.[45]

Operačné ciele boli stanovené takto: „...zničiť hlavné predpokladané zoskupenia vojsk, ovládnuť norimberskú priemyselnú oblasť, ovládnuť široké predmostia na dôležitej vodnej tepne Rhein a dosiahnuť sársko-lotrinskú ekonomickú oblasť...“.[46]

Celková hĺbka operačného smeru z priestoru okolia Prahy do priestoru mesta Saarbrücken sa odhadovala na 550 až 600 km a po prekročení štátnej hranice ČSSR približne 400 km. Vzdialenosť k rieke Rhein – vytypovanému operačnému cieľu, sa uvádzala okolo 300 km, t. j. približne hĺbka jednej armádnej útočnej operácie.[47]

Priemerná šírka operačného smeru sa uvádzala od 100 do 120 km. Bola to kapacita pre 5 až 6 zväzkov. Smerom k západu od hranice bývalej ČSSR sa šírka zväčšovala a podľa kalkulácií operačnej správy GŠ ČSĽA umožňovala teoretické zvýšenie počtu útočiacich zväzkov.[48] Šírka operačného smeru medzi okrajmi vysočín Rhön a Schwäbischer Jura sa podľa údajov vojenských odborníkov GŠ ČSĽA uvádzala v rozmedzí od 150 do 200 km. V okolí rieky Rhein sa opäť medzi pohoriami Hunsrück a Schwarzwald (Čierny les) zužovala na 100 km.[49]

Operačná správa GŠ ČSĽA predpokladala, že rozvíjanie tempa útoku by ovplyvňovali prirodzené obranné čiary. Tieto vytvárali najmä pásma vysočín, pohorí a vodných tokov. Konfigurácia terénu bola dôležitým faktorom, pretože mohla mať vplyv na spomalenie pohybu tankových vojsk.[50]

Najvhodnejšie podmienky pre vysoké tempo útočnej operácie boli vyhodnotené v priestore okolo mesta Nürnberg a na jednotlivých smeroch pozdĺž hlavných komunikácií.[51] Severná časť, na smere Cheb, Bayreuth, Bamberg, sa najčastejšie uvádzala ako „zvlášť vhodná“, pretože sa v nej nachádzala sieť výkonných komunikácií a väčšie plochy dostupného terénu pre tanky.[52]

---

[43] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1967, sign. č. 1/6 – 8.
[44] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1990, sign. č. 10099.
[45] Tamže.
[46] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1970, sign. č. 19 – 1/3.
[47] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1970, sign. č. 22 – 1/13.
[48] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1970, sign. č. 1 – 4/16.
[49] VÚA – VHA, f. MNO/ Náčelník GŠ ČSĽA (N GŠ ČSĽA), 1970, sign. č. 2 – 1/7.
[50] VÚA – VHA, f. MNO/ Kolégium MNO ČSSR (K MNO ČSSR), 1970, sign. č. 1 /5 – 2.
[51] VÚA – VHA, f. MNO/ K MNO ČSSR, 1970, sign. č. 1 /12 – 4/9.
[52] VÚA – VHA, f. MNO/ K MNO ČSSR, 1970, sign. č. 1 /12 – 4 – 19.

Celú strednú oblasť operačného smeru vyhodnotili ako „vhodnú“ pre plánovanie atómových úderov.[53] Operačná správa GŠ ČSĽA v tzv. cieľovej analýze konštatovala značný výskyt priemyselných a komunikačných objektov, pomerne plochý terén a s tým súvisiacu ľahkú zraniteľnosť vojsk.[54]

V priestore operačného smeru predpokladali dislokáciu väčšiny odpaľovacích základní taktických riadených striel rozmiestnených na území bývalej Nemeckej spolkovej republiky. Prvú líniu vytypovali vo vzdialenosti približne 180 – 200 km od štátnej hranice ČSSR, a to na čiare: Gemünden am Main, Würzburg, Crailsheim a Ulm.

Operačný agentúrny prieskum vojenskej rozviedky zistil hlavné sústredenie základní odpaľovacích zariadení v priestore západne od rieky Rhein v kraji Rheinland-Pfalz, najmä v okolí miest Kaiserslautern, Simmern a Bitburg.[55] V priestore celého operačného smeru sa predpokladalo 21 vybudovaných alebo budovaných základní odpaľovacích zariadení.[56] Z celkového uvedeného počtu agentúrne prostriedky zistili 16 základní západne od rieky Rhein.[57]

Generálny štáb ČSĽA predpokladal, že vyššie uvedené základne sa nachádzali v blízkosti významných leteckých základní, ktoré mali zabezpečovať rýchly prísun rakiet a pohonných hmôt vzdušnou cestou. Proti vzdušnému napadnutiu boli základne chránené protilietadlovými riadenými strelami a vzdušný prieskum zabezpečovali „zvláštne rádiolokačné stanice“.[58]

Hustota letiskovej siete sa dala teoreticky využiť najmä taktickým letectvom na podporu činnosti pozemných vojsk. Najbližšie k štátnej hranici ČSSR, vo vzdialenosti približne 50 km, boli na čiare: Bayreuth, Wilseck, Hohenfels a Regensburg vybudované letiská II. a III. triedy.[59] Ďalšie letiskové priestory a letiská I. až III. triedy boli dislokované v hĺbke pásma operačného smeru vo vzdialenostiach 100 až 400 km od štátnej hranice s ČSSR.[60]

Za najdôležitejší letiskový rajón sa v tzv. cieľovej analýze GŠ ČSĽA považoval priestor: Sembach, Pferdsfeld, Bitburg a Zweibrücken vo vzdialenosti 350 až 400 km od štátnej hranice ČSSR.[61] V uvedenom priestore sa údajne nachádzali najkvalitnejšie letiská, z ktorých väčšina mohla byť zásobovaná prostredníctvom naftovodov.

Zvláštny význam sa pripisoval letiskám Bitburg, Hahn a Sembach, kde sa predpokladalo rozmiestnenie lietadiel – nosičov atómových zbraní a dislokácia najbojaschopnejších jednotiek.[62]

Systém protivzdušnej obrany v rámci popisovaného operačného smeru mal byť podľa informácií GŠ ČSĽA a štábu Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy budovaný podľa zásad prípravy bojovej zóny „stredoeurópskeho priestoru bojovej činnosti NATO“.[63] Teoretické úvahy vojenských odborníkov tzv. východného bloku predpokladali zo strany NATO použitie stíhacieho letectva, protilietadlového delostrelectva a účinných protilietadlových riadených striel.

V priestoroch severného operačného smeru a južného operačného smeru vytypovali päť najdôležitejších priemyselných centier, ktorých *„...ovládnutie bude znamenať nielen ochromenie hospodárstva Nemeckej spolkovej republiky, ale i ochromenie a znemožnenie*

[53] VÚA – VHA, f. MNO/ K MNO ČSSR, 1970, sign. č. 1 /12 – 4/22.
[54] VÚA – VHA, f. MNO/ K MNO ČSSR, 1970, sign. č. 6 /1 – 1.
[55] VÚA – VHA, f. MNO/ S MNO ČSSR, 1971, sign. č. 50/1 – 5.
[56] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1971, sign. č. 1/2/2.
[57] VÚA – VHA, f. MNO/ Kancelária ministra národnej obrany ČSSR (Ka MNO ČSSR), 1972, sign. č. 1/12 – 1.
[58] VÚA – VHA, f. MNO/ Štátny tajomník MNO ČSSR (ŠT MNO ČSSR), 1972, sign. č. 1/12 – 1.
[59] VÚA – VHA, f. MNO/ Ka MNO ČSSR, 1978, sign. č. 6/10.
[60] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1978, sign. č. 2/2.
[61] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1978, sign. č. 5/59.
[62] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1980, sign. č. 25060.
[63] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1980, sign. č. 25930.

mobilizácie vojsk...“, pretože v týchto priestoroch bola i najvyššia koncentrácia obyvateľstva.[64]

Tri významné centrá na severnom operačnom smere sa nachádzali v priestoroch :1) Forchheim, Fürth, Nürnberg a Lauf; 2) Frankfurt am Main (Franfurkt nad Mohanom), Wiesbaden, Ludvigshafen, Darmstadt a Aschaffeburg; 3) Saarbrücken, Zweibrücken, Niesau a Saarlouis.

Na južnom operačnom smere boli vytypované nasledujúce centrá :1) München, Augsburg, Dachau; 2) Stuttgart (Štutgart), Ludwigsburg a Kirchheim.[65]

Operačný smer Brno, Wien, Passau, München, Basel (Bazilej) a opačne. Nazýval sa ako mníchovský, alebo alpský. Z územia západných Čiech na uvedený smer nadväzovali dva pomocné operačné smery: České Budějovice – Linz a opačne a Vimperk – Passau a opačne.[66]

Vo vypracovaných operačných plánoch sa nachádza aj variant, ktorý akceptoval neutralitu Rakúska.[67] Vyššie uvedené operačné pásma v tomto variante oddeľovala hranica: Domažlice, Gunzenhausen, Stuttgart a Saverne. Teoreticky tak vzniklo útočné pásmo pre dve „vševojskové“ armády.

Obidva vyššie uvedené operačné smery mali podľa dobových hodnotení na území ČSSR šírku 110 km. Na rieke Rýn sa pre severný operačný smer kalkulovalo so šírkou 150 km a pre južný 140 km. Územie, ktorým prechádzali obidva operačné smery, bolo hodnotené ako vhodné pre použitie tankových vojsk.[68]

Južná časť územia, najmä vo východnej časti, vytvárala viac prírodných prekážok. Z tohto aspektu GŠ ČSĽA a štáb Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy vypracovali variant, v ktorom predpokladali, že postup na južnom smere bude „značne nižší“, než na severnom smere.[69] Predpokladané tempo sa podľa teoretických úvah malo priblížiť hodnote 70 km/ h.

Pri určení úloh armádam sa počítalo s ovládnutím vyššie uvedených priemyselných centier, letísk, mostov a stálych odpaľovacích zariadení zbraní hromadného ničenia. Zámerom bolo ochromiť hospodárstvo, narušiť mobilizáciu a „citeľne oslabiť“ aktívne zásoby nepriateľa. Takto mali byť vytvorené optimálne podmienky pre rýchle rozvíjanie ďalších útočných operácií.[70]

Pre tankové zväzky boli vyhodnotené tieto najvhodnejšie smery: na severnom smere na krídlach úderného zoskupenia armády.[71] Na južnom smere: Klatovy, Straubing a ďalej medzi riekami Donau (Dunaj) a Isar na smere Augsburg, Freiburg a Belfort. Súčasne nedopustiť, aby došlo ku koncentrácii vojsk pri prechodoch cez Český les, Šumavu, Dunaj a Rhein. V týchto priestoroch boli predpokladané *„...výhodné podmienky pre zničenie našich vojsk zbraňami hromadného ničenia nepriateľa....“*.[72]

Z hľadiska vyššie uvedeného plánu zostávala geostrategická poloha bývalej ČSSR v kalkuláciách vojenských stratégov Varšavskej zmluvy naďalej prioritná, pretože sa nachádzala v pásme operačno-strategického smeru Praha – Nürnberg – Saarbrücken.

V poslednej tretine 60. rokov 20. storočia po vojenskej invázii časti vojsk Varšavskej zmluvy a následnej dislokácii sovietskych vojsk na území ČSSR došlo k zmene strategickej situácie. Zvýraznila to aj nová doktrína Varšavskej zmluvy z konca 80. rokov minulého storočia, ktorá musela byť na úrovni jednotlivých členských štátov tzv. východného bloku ďalej rozpracovaná.

---

[64] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1980, sign. č. 25117.
VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1980, sign. č. 25552.
[65] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1980, sign. č. 25390.
[66] VÚA – VHA, f. MNO/ Ka MNO ČSSR, 1985, sign. č.70128.
[67] VÚA – VHA, f. MNO/ Sekretariát Náčelníka GŠ ČSĽA (S N GŠ ČSĽA), 1985, sign. č. 9901.
[68] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1987, sign. č. 74602.
[69] VÚA – VHA, f. MNO/ Ka MNO ČSSR, 1989, sign. č. 60173.
[70] VÚA – VHA, f. MNO/ OS GŠ ČSĽA, 1988, sign. č. 76631.
[71] VÚA – VHA, f. MNO/ OMS GŠ ČSĽA, 1987, sign. č. 8302.
[72] VÚA – VHA, f. MNO/ Ka MNO ČSSR, 1980, sign. č. 8/12.

V podmienkach ČSSR bol vypracovaný „Plán opatrení na presadenie požiadaviek vyplývajúcich z doktríny členských štátov Varšavskej zmluvy v podmienkach ČSĽA“. Uvedený „Plán...“ schválilo 45. zasadanie kolégia ministra národnej obrany ČSSR dňa 22. 1. 1988 a predložilo ho vláde.[73]

V novej doktríne Varšavskej zmluvy sa konštatovalo, že ČSSR sa *„...nachádza v bezprostrednom dotyku s vojensko-politickým blokom NATO a jeho vojská a ČSĽA tvoria prvý operačný sled prvého strategického sledu spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy...“*.[74] Úloha ČSĽA bola stanovená takto: *„...musí byť spôsobilá vytvoriť účinný systém PVOŠ, včas rozvinúť vojská operačného prikrytia štátnej hranice, organizovane doplniť vojská, vybojovať a udržať nadvládu vo vzduchu, vytvoriť zoskupenie prvého sledu k odrazeniu agresie a prechodu do útoku...“*.[75]

Vojenskí stratégovia Varšavskej zmluvy plánovali, že sovietske vojská budú tvoriť základ „spojeneckých frontových zväzov“ na strategických a operačných smeroch „západného priestoru vedenia bojovej činnosti“. „Front spojeneckého zloženia“ bol charakterizovaný ako operačno-strategický zväz. Mal plniť strategické, operačno-strategické a operačné úlohy na jednom strategickom alebo na niekoľkých operačných smeroch „kontinentálneho priestoru vedenia bojovej činnosti“.

Podľa charakteru a rozsahu bojových úloh a podľa podmienok ich plnenia mala byť zostava „spojeneckého frontového zväzu“ zložená z 3 až 5 armád, prípadne jedného až dvoch armádnych zborov (20 až 30 divízií rôznych členských štátov Varšavskej zmluvy – pozn. M. P.), letectva frontu (frontové a vojskové letectvo vrátane leteckých zväzkov a útvarov rôznych „národných armád“ – pozn. M. P.), niekoľko motostreleckých a tankových divízií frontovej podriadenosti, jedna až dve frontové raketové brigády, jedna až dve delostrelecké divízie, jedna až dve protilietadlové raketové brigády, niekoľko samostatných protilietadlových plukov a iné frontové zväzky a útvary druhov vojsk a špeciálnych vojsk zo zostavy rôznych armád členských štátov Varšavskej zmluvy. Variantne mohli byť začleňované aj vzdušné výsadkové divízie, zväzy, zväzky a útvary diaľkového a vojenského dopravného letectva.

V plánoch štábu Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy mala ČSSR a jej armáda v dôležitú úlohu, pretože jej bezprostredným susedom – *„ideologickým nepriateľom“ bolo vtedajšie „...západné Nemecko s agresívnou podstatou imperializmu...“*.[76]

Strategická rozviedka mala v rámci Varšavskej zmluvy určenú úlohu *„...podieľať sa podstatnou mierou na zabezpečení pred náhlym napadnutím...“*.[77] Prioritne musela nepretržite získať a vyhodnocovať informácie indikujúce hrozbu vojenskej agresie z určených záujmových priestorov (priestorov spravodajskej zodpovednosti a spravodajského záujmu – pozn. M. P.).

Napríklad archiválie, ktoré sú k dispozícii v Archíve bezpečnostných zložiek v Prahe, obsahujú v nariadeniach Hlavného ústredia z roku 1959 (náčelníkom Spravodajskej správy GŠ sa stal 12. 10. 1959 genmjr. Oldřich Burda – pozn. M. P.) úlohy získať *„...materiály o plánoch, zámeroch a stave pripravenosti kapitalistických štátov na vojnu, o možnostiach mobilizačného rozvinutia, o ich ozbrojených silách, o dislokácii skladov ZHN, počte uskladnených atómových bômb a hlavíc s atómovými náložami, o základniach raketových zbraní, o prísunoch ZHN a inej bojovej techniky na určené základne...“*.[78]

---

[73] VÚA – VHA, f. MNO/ S N GŠ ČSĽA, 1979, sign. č. 10/19.
[74] VÚA – VHA, f. MNO/ S N GŠ ČSĽA, 1979, sign. č. 11/21.
[75] VÚA – VHA, f. MNO/ S N GŠ ČSĽA, 1979, sign. č. 3/2.
[76] Archiv bezpečnostních složek (ABS) Praha, f. ZSGŠ, BF č. 81„Dohoda o súčinnosti služieb strategickej rozviedky Varšavskej zmluvy v napätej medzinárodnej situácii“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 234 „Zvýšenie účinnosti vojenskej strategickej rozviedky“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 36 „Plán opatrení agentúrneho prieskumu na rok 1970“.
[77] Tamže.
[78] Tamže.

Ďalšie úlohy v nariadeniach z prvej polovice 60. rokov minulého storočia boli zamerané na získanie poznatkov o príprave predpokladaného priestoru na vedenie bojovej činnosti (v období tzv. studenej vojny to bola „Stredná Európa" – pozn. M. P.), výcviku, bojovej technike a jej vývoji.

Hlavné „sily a prostriedky" strategickej rozviedky sa sústredili na spravodajsky vyhodnotené rozhodujúce operačné smery a záujmové štáty. Z hľadiska dôležitosti to boli v 60. rokoch 20. storočia nižšie uvedené záujmové priestory.

Priestor „Západné Nemecko". Od prelomu rokov 1959 – 1960 sa väčšina agentúrnych prostriedkov strategickej rozviedky sústredila na tento „hlavný záujmový priestor". Napríklad v roku 1959 sa tento zámer aplikoval ako dôvod na zlúčenie skupiny B/3 s oddelením B/1. Tento variant sa prejavil v dosiahnutí vyššej efektívnosti využívania agentúrnych prostriedkov, *„...v zvýšení úrovne konšpirácie agentúrnych akcií prostriedkami oddelenia B/3 v prospech oddelenia B/1, zjednotení zamerania na NSR, obmedzení hraničných operácií pre B/1..."*.[79]

Oddelenie B/1 – operačná rozviedka – malo vo svojom zameraní vymedzené pásmo, ktoré zasahovalo do Rakúska, prechádzalo časťou NSR a Francúzska. V takto geograficky ohraničenom priestore malo za úlohu budovať agentúrne siete. Spojenie bolo zabezpečované prostredníctvom „agentov – chodcov". Súčasne pripravovalo na domácom území *„... agentúru, ktorá bude v prípade vojny nasadzovaná s krátkodobými agentúrnymi úlohami do tyla nepriateľa..."* (spochybnený bol zámer zlúčiť oddelenia B 3 a B 1 – pozn. M. P.).

Na oddelení B/1 pracovalo koncom 50. rokov minulého storočia dovedna 80 dôstojníkov. Z nich bolo 61 „operatívnych pracovníkov".[80] V roku 1959 riadilo oddelenie 47 agentov v záujmových priestoroch (10 „agentov – prameňov", 37 „agentov – chodcov", na domácom území pôsobilo 92 „pomocných agentov" – pozn. M. P.).

Záložné agentúrne siete (v roku 1959 sa používal pojem „vojnová sieť" – pozn. M. P.) boli budované na území NSR, Rakúska a Francúzska. Do týchto sietí bolo zaradených 99 spolupracovníkov. Hlavné ústredie tento stav hodnotilo ako „úplne nevyhovujúci", pretože vybudované agentúrne siete nedokázali *„...pokryť záujmové objekty a zaistiť splnenie hlavných úloh..."*.[81]

Oddelenie B/3 – strategická rozviedka, malo nariadené vykonávať *„...rozviednu činnosť vo všetkých záujmových kapitalistických štátoch z legálnych pozícií..."*.[82] Operatívni pracovníci – legalisti, ktorí boli priamo riadení oddelením, pôsobili v záujmových priestoroch ako príslušníci úradu vojenského pridelenca pod krytím ministerstva zahraničných vecí, ministerstva zahraničného obchodu a *„...iných organizácií, ktoré majú v zahraničí svojho zástupcu..."*.[83]

V roku 1959 malo oddelenie v záujmových priestoroch 62 spravodajských dôstojníkov. Z nich bolo 40 „operatívnych pracovníkov" – legalistov. Riadilo 21 agentov, ktorí pôsobili v NSR (6 agentov), Rakúsku (4 agenti), vo Francúzsku (4 agenti), Belgicku (1 agent), vo Švajčiarsku (2 agenti), vo Veľkej Británii (2), Taliansku (1 agent) a v Sýrii (1 agent). Kriticky bol hodnotený nepomer medzi počtom legalistov a počtom agentov.

Oddelenie B/2, zabezpečovalo nábor, prípravu a vysielanie „ilegálov". Títo absolvovali prípravu na domácom území v rozsahu približne 1,5 roka. V období na konci 50. rokov 20. storočia pôsobilo v záujmových priestoroch spolu 7 „ilegálov". Oddelenie sa nachádzalo v tomto období vo fáze výstavby. V roku 1959 *„...nedodávali žiadne informácie, pretože si*

---

[79] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 234 „Základné spôsoby výstavby siete v podmienkach operačnej rozviedky".
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č.234 „Zvýšenie účinnosti vojenskej strategickej rozviedky".

[80] „Operatívne oddelenie" – oddelenie agentúrneho prieskumu, ktoré organizovalo a vykonávalo agentúrny prieskum v záujmových priestoroch.
Agentúrna terminológia, ktorá je v texte použitá je v súlade s odbornou pomôckou, ktorá bola platná dňom 1. 11. 1983. V novelizovanej terminológii už nebola uvedená kategória „dôverník". (Zrušená bola pôvodná pomôcka z roku 1971 pod čj. 0077584/71 – pozn. M. P.)

[81] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 223 „Hodnotenie plnenia úloh agentúrneho prieskumu v roku 1965".

[82] Tamže.

[83] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Vojenská rozviedka".

upevňovali svoje pozície...“.[84] Prvé správy získané pozorovaním boli poskytnuté oddeleniu v roku 1960. Vyslanie ďalších 30 až 40 „ilegálov“ bolo plánované v roku 1962.

V záujmovom priestore „Francúzsko“ sa dôraz kládol na monitorovanie leteckých základní a skladov ZHN, získavanie relevantných informácií o príprave predpokladaného priestoru vedenia bojovej činnosti, prísune bojovej techniky NATO a vojenských cvičeniach.

Záujmový priestor „Veľká Británia“ bol monitorovaný so zameraním na získavanie včasných a hodnotných informácií s dôrazom na letecké základne a sklady ZHN, prípravu predpokladaného priestoru na vedenie bojovej činnosti, letectvo Veľkej Británie ako celok, výskum a vývoj ZHN, prísun ZHN a inej bojovej techniky z USA a vojenské cvičenia.

Záujmový priestor „USA“. Zameranie sa v plnom rozsahu stotožňovalo s hlavnými záujmovými objektmi, ktoré určili aj v záujmových priestoroch „Západné Nemecko“ a „Francúzsko“. Špecifickou úlohou bol presun zbraní a bojovej techniky mimo územia USA.

Záujmový priestor „Taliansko“. Prioritou boli informácie o zriaďovaní ďalších základní riadených striel, reorganizácii armády, prísune vojnového materiálu do talianskych prístavov a vojenské cvičenia.

V období 60. rokov minulého storočia sa pre plnenie úloh vzhľadom na hlavný záujmový priestor „Nemecká spolková republika“ využívali aj iné krajiny. V tomto období sa zvlášť osvedčil záujmový priestor Rakúska. Ako ideálne záujmové priestory boli vyhodnotené aj Švajčiarsko a Belgicko. V nich boli v ďalšom období budované *„...silnejšie a schopné...“*[85] agentúrne siete. Podľa vypracovaného plánu „ÚDER“ hlavné záujmové objekty pre strategickú rozviedku sa určili v týchto záujmových priestoroch: NSR, Francúzsko, Veľká Británia, USA a Taliansko.

V roku 1960 bola schválená koncepcia „operačnej agentúrnej rozviedky“ (v niektorých archiváliách je použitý aj pojem „operatívna rozviedka“ – pozn. M. P.). Koncepcia ju definovala ako *„...priamy prostriedok náčelníka agentúrnej rozviedky k plneniu agentúrnych úloh operačného významu a charakteru...“*.[86] V tomto sa zásadne líšila od „strategickej agentúrnej rozviedky“.

Operačná agentúrna rozviedka plnila úlohy v pásme predpokladanej činnosti ČSĽA v období vojnového konfliktu (bola rozpracovaná v operačných plánoch – pozn. M. P.), a to v týchto pásmach. Vpravo: Karl-Marx-Stadt (mimo toto mesto, pretože bolo na území vtedajšej NDR – pozn. M. P.), v bývalej NSR to boli mestá Köln am/Rhein, Aachen a francúzske mestá Liege, Lille a Dunkerque. Vľavo: priestor rakúsko-maďarskej štátnej hranice, južné hranice NSR až po švajčiarske mesto Basel a ďalej francúzske mestá Dijon, Tours a Nantes.

V mierovom období bol rozsah objektov informačného pokrytia geograficky vymedzený do hĺbky priestoru štátnych hraníc NSR s Francúzskom. V prípade vzniku vojnového konfliktu medzi a NATO a Varšavskou zmluvou to už bola celá hĺbka priestoru určeného pásma až po pobrežie ohraničené kanálom La Manche na francúzskej strane (útočné operácie boli nacvičované ako najpravdepodobnejší variant budúceho vojnového konfliktu na prelome rokov 1964/1965 – pozn. M. P.).[87]

Operačná agentúrna rozviedka sa v ďalšom období prioritne sústredila na agentúrny prostriedok „agentov – pramene“[88] s väzbami na hlavné objekty a systematické budovanie teritoriálnej siete „agentov – chodcov“.[89] Táto sieť sa budovala z hľadiska predpokladaného

[84] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 117 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrnych úsekov“.
[85] Tamže.
[86] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „Operačná rozviedka, 1960“.
[87] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 6 „Dočasná pôsobnosť oddelenia operačného agentúrneho prieskumu v mieri“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 15 „Návrh smerníc pre operačný agentúrny prieskum“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 36 „Situácia v Európe 1967“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „VRBA – agentúrne metódy“.
[88] „Agent – prameň“ – A/P bol cudzí štátny príslušník s priamymi možnosťami získavať a poskytovať správy z objektu prevažne vo forme dokumentárnych materiálov vyžadovaných VVZ. Agentúrna terminológia, 1983.
[89] „Agent – chodec“ – A/CH bol agent, získaval správy o záujmových objektoch pozorovaním, odpočúvaním a vyzvedaním. Agentúrna terminológia, 1983.

variantu vypuknutia vojnového konfliktu v priestore stredoeurópskeho priestoru vedenia bojovej činnosti, a to území NSR a Francúzska.

Na hlavných operačných smeroch a dôležitých priestoroch bola určená úloha vybudovať *„...silné, akcieschopné a pružné rezidentúry...“*[90] s využitím spolupracovníkov pre dlhodobé nasadenie vyškolených agentov. V priestoroch so silným kontrarozviednym režimom sa využívali aj zálohy agentúrnych chodeckých skupín z územia ČSSR. Ti;eto boli prostriedkom jednotlivých náčelníkov zložiek.

„Operatívne výzvedné spravodajstvo“ (operačný agentúrny prieskum) bolo na začiatku 60. rokov minulého storočia organizované *„...podľa smerníc vojenského velenia s cieľom získavať výzvedné údaje zo susedných kapitalistických štátov...“*[91] (v archívnych dokumentoch je označený aj ako „pohraničný“ – pozn. M. P.).

Operačný agentúrny prieskum sa v tomto období zameral na získavanie hodnotných informácií o stave ozbrojených síl „záujmového štátu“ a stave cudzích vojsk, ktoré sa na jeho území nachádzali. Ďalšou oblasťou boli jeho „vojensko-zemepisné zvláštnosti“, vybavenie predpokladaných priestorov vedenia bojovej činnosti a stav vojenského priemyslu s dôrazom na ten, ktorý vyrábal zbrane hromadného ničenia.

Hlavné ústredie schválilo v roku 1960 základné princípy operačného agentúrneho prieskumu a jeho operatívnych zložiek. Boli to: aktívnosť, cieľavedomosť, plánovitosť, nepretržitosť, včasnosť, hodnovernosť, ostražitosť a konšpiratívnosť.

Výzvedné pásmo pre jednu operatívnu zložku v záujmovom priestore sa určilo v šírke 100 až 200 km a do hĺbky 150 až 200 km. Zameranie „výzvednej činnosti“ konkrétnej operatívnej zložky v tomto období vyplývalo z úloh, ktoré sa určili v príslušnom nariadení celému „operatívnemu výzvednému spravodajstvu“.

Operatívna zložka na začiatku 60. rokov 20. storočia sa skladala z náčelníka a jeho zástupcu, 8 až 10 operatívnych dôstojníkov, 1 referenta, 1 prekladateľa, 1 dôstojníka špeciálneho spojenia,[92] 1 náčelníka rádiostanice, 1 až 2 rádioinštruktorov, 1 až 2 rádiotelegrafistov, 1 dôstojníka materiálneho a technického zabezpečenia a vodičov – vojakov pre ochranu.[93]

Toto zloženie bolo opodstatnené v tom prípade, keď zložka *„...disponovala rezidentúrami*[94]

---

[90] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 15 „Návrh smerníc pre operačný agentúrny prieskum“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 232 „Zásady organizácie a práce operatívnej zložky“.

[91] Tamže.

[92] „Šifrant“ – kádrový pracovník Spravodajskej správy GŠ ČSĽA, ktorý bol zaradený v organizácii a vykonával šifrové spojenie. Zvlášť bol preverený pre šifrovú službu. V podmienkach zahraničných rezidentúr bol používaný pojem „šifrový orgán“. Bolo to pracovisko „kádrových „pracovníkov šifrovej služby Spravodajskej správy GŠ ČSĽA, ktoré bolo vybavené príslušným materiálom, technikou a zariadením na spracovanie šifrových správ v celom odbore VVZ. Šifra bol všeobecný názov pre pomôcku, techniku a zariadenie alebo ich časti, ktoré boli určené na šifrovanie správ tajného alebo prísne tajného charakteru. Agentúrna terminológia. 1983.

[93] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „Operačná rozviedka, 1960“.

[94] V laickej verejnosti, ale niekedy aj u odborníkov na problematiku spravodajstva dochádza k nesprávnemu pohľadu na „rezidentúru“ v pôsobnosti Spravodajskej správy GŠ ČSĽA. Rezidentúry boli často vnímané ako zahraničné pracoviská. Z tohto dôvodu potom každé zahraničné pracovisko bolo označené ako „rezidentúra“. To je nesprávny výklad, pretože len „zahraničné pracoviská“, ktoré boli v podriadenosti agentúrneho úseku, mali charakter „rezidentúry“.
V období do vytvorenia Spravodajskej správy GŠ ČSĽA boli zahraničné pracoviská riadené 2. oddelením Hlavného štábu MNO. Do roku 1973 boli rezidentúry riadené 1. oddelením operačného agentúrneho úseku a 2. oddelením strategického agentúrneho úseku. V roku 1973 vzniklo 23. oddelenie strategického agentúrneho úseku (krajiny 3. sveta) a v roku 1978 bolo vytvorené 25. oddelenie strategického agentúrneho úseku (Európa).
Podľa zachovaných archiválií bolo od rokov 1939 – 1979 zriadených 51 rezidentúr v 38 štátoch sveta. Boli riadené úsekom „B“. Najdlhšie pôsobiacimi boli: Londýn, Západný Berlín, Paríž, Viedeň, Bern a Washington. V období 30 rokov (od roku 1949) bolo na zahraničné pracoviská – rezidentúry vyslaných dovedna 418 orgánov, pomocných a šifrových orgánov. Z nich 344 orgánov (82 %) a 74 pomocných a šifrových orgánov (18 %) pôsobilo v záujmových priestoroch pod vojenským a legalizačným krytím. Za obdobie 30 rokov bolo realizovaných dovedna 565 vyslaní do záujmových priestorov. Takmer 25 % potrebných orgánov pod vojenským krytím bolo zabezpečených druhými a ďalšími vyslaniami („výjazdmi“). Napríklad pod vojenským krytím boli do záujmových priestorov vyslaní viackrát: Václav Vimr (4-krát, spolu 10 rokov), Jiří Hájek (3-krát, spolu 13 rokov), Stanislav Řehák (3-krát, spolu12 rokov, Jiří Boušek (3-krát, spolu 10 rokov) a ďalší. Naopak, u legalistov

a jednotlivými dôverníkmi...“,[95] s ktorými sa predpokladalo rádiové spojenie. Ďalším variantom bolo udržiavanie rádiového spojenia operatívnej zložky s „vyšším výzvedným orgánom“. V prípade, že rádiové spojenie nebolo potrebné, tak operatívna zložka nemusela mať v štruktúre náčelníka rádiostanice, rádioinštruktorov a ani rádiotelegrafistov.

Jednoznačnou podmienkou úspešného fungovania operatívnej zložky bolo, aby v nej pôsobilo viac „operatívnych pracovníkov“ ako „obsluhujúceho personálu“.[96]

Operatívna zložka mala pridelené pre zabezpečenie svojej činnosti 1 automobilovú rádiostanicu do 250 W, 2 až 3 osobné automobily, 1 až 2 nákladné automobily, fotografické vybavenie, „školské“ a „bojové“ agentúrne rádiostanice, adekvátnu výstroj, zariadenie pre „služobné miestnosti“ a ďalší bližšie nešpecifikovaný materiál.

Jednou z hlavných úloh „operatívnej zložky“ bola „búracia“ činnosť, ktorá sa v uvedenom období považovala za *„...nutný predpoklad pre úspešné splnenie výzvedných úloh...“*.[97]

Operačné spravodajstvo v tomto období nemalo v záujmových priestoroch (štátoch), ktoré bezprostredne susedili *„...s našou republikou svojich predstaviteľov...“*.[98]

Typovanie a „búranie“ záujmových osôb vykonávali operatívni pracovníci, dôstojníci, príslušníci operatívnej zložky medzi cudzincami, ktorí žili na území ČSSR alebo medzi „utečencami z kapitalistických štátov“.

V záujmovom štáte medzi miestnym obyvateľstvom „búraciu“ činnosť vykonávali najpripravenejší a najspoľahlivejší „dôverníci“. Tieto osoby mohli byť „zbúrané“ bezprostredne „dôverníkom“ v prípade, keď záujmová osoba bola privedená na územie ČSSR. Občania ČSSR, ktorí boli získaní na výzvednú činnosť a boli vyslaní do záujmového štátu, mohli vykonať nielen proces „búrania“, ale organizovali aj spojenie s osobou, ktorá už bola úspešne „zbúraná“.

Riziko preniknutia „agentov – provokatérov“ kontrarozviedky do agentúrnej siete v konkrétnom záujmovom priestore bolo najmä v procese „búrania“. Bolo to náročné a často dlhé obdobie, ktorom musel byť typ bezprostredne spoznávaný a postupne *„...priťahovaný do výzvednej práce...“*[99] s cieľom konečného „pritiahnutia“ pre agentúrnu činnosť. Zámerom bolo získať pre danú agentúrnu sieť v záujmovom priestore *„...hodnotný prameň správ s dobrými agentúrnym možnosťami...“*.[100] Hlavné ústredie vyhodnotilo, že najviac prípadov aktivít kontrarozviedky bolo zaznamenaných voči agentúrnym prostriedkom, ktoré pôsobili pod krytím legálnych úradov.

Minister národnej obrany armádny generál Bohumír Lomský predložil 16. apríla 1965 Vojenskej komisii obrany ÚV KSČ „Správu o činnosti spravodajskej správy generálneho štábu ČSĽA“. S touto správou vyslovil súhlas vedúci XI. oddelenia Miroslav Mamula a predložil ju prezidentovi Antonínovi Novotnému. Správa bola prerokovaná v máji 1965.[101]

---

malo toto percento hodnotu len 18 % a bolo najnižšie zo všetkých kategórií osôb vysielaných do záujmových priestorov. Najčastejšie bol nasadený Bohumír Lukaj (3-krát, spolu 11 rokov).

V období rokov 1949 – 1979 bolo pod vojenským krytím vyslaných 179 orgánov (52 %) a pod legálnym krytím 165 (48 %). Trendom v tomto období bolo znižovanie vyslaní pod vojenským krytím. Exponovaným záujmovým priestorom bola dlhodobo NSR (rezidentúry v uvedenom období pôsobili na ôsmich miestach).

Vojenských rezidentúr alebo rezidentúr s „...náhodným a krátkodobým výskytom legalistov...“ bolo 27. Zmiešaných rezidentúr (vojaci a legalisti) s dlhodobým pôsobením bolo 8. „Nevojenských rezidentúr“ (legalisti) s dlhodobou pôsobnosťou bolo 16.

V období rokov 1939 – 1979 bolo realizovaných 680 vyslaní na zahraničné pracoviská (630 osôb, niektorí viackrát). Z tohto počtu bolo 460 orgánov (73 %) a 170 pomocných orgánov všetkých druhov, vrátane šifrových orgánov (27 %). Z počtu 460 orgánov bolo vo vojenských funkciách 290 (63 %).

Spracované podľa: f. ZSGŠ, BF č. 13, BF č. 5, BF č. 161.

[95] Tamže.

[96] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 15 „Návrh smerníc pre operačný agentúrny prieskum“.

ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 232 „Zásady organizácie a práce operatívnej zložky“.

[97] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „Operačná rozviedka, 1960“.

[98] Tamže.

[99] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 232 „Búracia činnosť vo vojenskom výzvednom spravodajstve“.

[100] Tamže.

[101] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. K 5 „Správa o činnosti spravodajskej správy generálneho štábu ČSĽA“.

Pre zameranie Spravodajskej správy GŠ ČSĽA bolo na obdobie 60. rokov minulého storočia záväzné uznesenie Vojenskej komisie obrany ÚV KSČ z roku 1961. Pôsobnosť spravodajskej správy určil „Štatút informačnej správy generálneho štábu ČSĽA“, ktorý uvedená komisia schválila 14. decembra 1961. Informačná správa GŠ ČSĽA bola v tomto roku zlúčená so Spravodajskou správou GŠ ČSĽA, ktorá musela prevziať aj zodpovednosť za odborné riadenie orgánov prieskumu armád a druhov vojsk. Súčasne zo svojich počtov vytvárala v *„...prípade potreby spravodajskú správu frontu...“*.[102]

Československá vojenská rozviedka v tomto období získavala informácie vojensko-politického charakteru a o ozbrojených silách „hlavných kapitalistických štátov“, o ich činnosti, plánoch výstavby a dôležitých cvičeniach NATO. Súčasne sa zameriavala aj na získanie cenných vzoriek a dokumentácie bojovej techniky.

Agentúrny úsek dosiahol uznanie od Spojeného velenia Varšavskej zmluvy za identifikovanie 25 % odpaľovacích zariadení strategických riadených striel na území USA aj s určením ich presných koordinátov. Takmer sa mu podarilo odhaliť a určiť komplexnú dislokáciu ozbrojených síl Francúzska a Belgicka.

Na základe úloh, ktoré nariadilo Spojené velenie Varšavskej zmluvy, bola činnosť agentúrnych prostriedkov zameraná na hlavné objekty v NSR, Francúzsku, Rakúsku, Švajčiarsku a Taliansku. Toto zameranie vyplývalo zo spravodajského predpokladu potenciálnej hrozby „náhleho napadnutia“.

V ďalších záujmových priestoroch, ako napríklad USA, Kanada, Veľká Británia, Španielsko a krajiny Beneluxu, boli podľa Náčelníka Spravodajskej správy GŠ ČSĽA genmjr. Oldřicha Burdu[103] úlohy vydané Spojeným velením Varšavskej zmluvy plnené *„...úmerne daným silám a možnostiam...“*[104]

Generálmajor O. Burda argumentoval, že v dôsledku dekonšpirácie[105] časti niektorých agentúrnych sietí v roku 1959 bolo nutné vybudovať nové zahraničné pracoviská a budovať aj agentúrne siete.

Vo Veľkej Británii a v Taliansku bol znížený počet príslušníkov vojenskej rozviedky. Ukončená bola činnosť v Maroku a Mexiku. Posilnili sa rezidentúry v NSR, vo Francúzsku a v Holandsku dovedna o 11 spravodajských dôstojníkov na príslušné funkcie ministerstva zahraničného obchodu a ministerstva zahraničných vecí. Dôvodom uvedených opatrení bola požiadavka komplexnejšieho monitorovania stredoeurópskeho priestoru vedenia bojovej činnosti a „zachytávania“ indikátorov zvyšovania koncentrácie vojsk NATO v uvedenom priestore. V tejto súvislosti sa opatrenia zdôvodnili aj vybudovaním novej efektívnej siete agentov a informátorov v NSR.

V náborovej činnosti dlhodobo prevládal *„...citeľný nedostatok vhodných typov cudzincov s rozviednymi možnosťami...“*[106] na hlavné záujmové objekty. Sieť „nelegálov“ („ilegalistov“), ktorá bola vybudovaná do roku 1960 s cieľom monitorovať indikátory hrozby prípravy „náhleho napadnutia“, musela byť postupne zrušená. Pôvodnú sieť genmjr. O. Burda hodnotil ako *„...nekvalitnú, nelegáli neboli dobre pripravení, s väčšinou z nich nebolo spo-*

---

[102] Tamže.

[103] Oldřich Burda už od septembra 1945 začal vykonávať rôzne stranícke funkcie. Začal ako organizačný tajomník v Uherskom Hradišti. V júni 1960 absolvoval Vysokú stranícku školu pri ÚV KSSZ v Moskve. V tomto období bolo rozhodnuté, že bude ustanovený do funkcie náčelníka Spravodajskej správy GŠ ČSĽA (22. 8. 1960). Nemal však žiadne vojenské vzdelanie a ani prax. Ešte pred vymenovaním do funkcie bol prijatý za vojaka z povolania a bol povýšený do hodnosti „plukovník“. Zvrat v kariére bol po vojenskej intervencii v auguste 1968. Odvolaný bol 23. 8. 1968. V rámci tzv. normalizačných čistiek bol v apríli prepustený bez nároku na výsluhový dôchodok.

[104] Tamže.

[105] „Dekonšpirácia“ – porušenie zásad konšpirácie. „Konšpirácia“ – utajenie všetkých skutočností, ktoré mali vzťah k agentúrnemu prieskumu pred nepovolanými osobami.
Agentúrna terminológia. 1983.

[106] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. K 5 „Správa o činnosti spravodajskej správy generálneho štábu ČSĽA“.

jenie...“.[107] Naviac dvaja z nich zradili. V procese náborovej činnosti nariadil získať nielen československých občanov, ale aj „vhodných cudzincov“ z kapitalistických štátov.

Na začiatku budovania siete „nelegálov“ (pravdepodobne od roku 1955 do roku 1961 – pozn. M. P.) bola koncepcia tejto „nelegálnej rozviedky“ postavená na náborovej činnosti a príprave vhodných typov. V tomto období 3. oddelenie (B – 3) ešte len získavalo skúsenosti a konzultovalo koncepciu so sovietskou vojenskou rozviedkou.[108]

Najčastejšie sa „nelegáli“ vysielali na doklady získané na území ČSSR, a to spôsobom vyhľadania vhodnej osoby, ktorá sa narodila v zahraničí a mohla si uplatňovať nárok na cudzie štátne občianstvo. Zachované archiválie 3. oddelenia uvádzajú, že spravidla šlo o rakúske, kanadské a argentínske štátne občianstvo. Z tejto osoby bola *„...vzatá legenda, vykonané potrebné legalizačné opatrenia a s touto legendou...“*[109] vybavený „nelegál“ požiadal zastupiteľský úrad daného štátu v Prahe o potrebné doklady a potom legálne vycestoval do zahraničia. Spravidla to bola kombinácia „dvojníka na živom“. Týmto spôsobom bolo v rokoch 1957 až 1961 získaných, pripravených a vyslaných do záujmových priestorov 18 „nelegálov“.

Realita budovania a fungovania siete „nelegálov“ bola v uvedenom období diametrálne iná, ako si predstavovalo Hlavné ústredie. Podľa zachovanej dokumentácie 3. oddelenia sa *„...spoliehalo na to, že každý nelegál sám iniciatívne a bez aktívneho prispenia ústredia...“*[110] bude plniť určené úlohy.

Nakoniec museli späť do ČSSR stiahnuť 7 „nelegálov“ z dôvodov *„...neplnenia úloh,... osobných a charakterových nedostatkov, nechuti k práci...“*.[111] Jeden z nich bol *„...preverbovaný cudzou rozviedkou...stiahnutý späť do ČSSR a uväznený...“*.[112] Ďalších 5 prerušilo spojenie s hlavným ústredím, *„...odpútalo sa alebo sa snažilo odpútať...“*.[113] Z celkového počtu vyslaných „nelegálov“ pôsobilo v záujmových priestoroch len 5 „nelegálov“. V roku 1961 sa žiadnemu z nich nepodarilo preniknúť k určeným záujmovým objektom. V rokoch 1964 boli postupne stiahnutí späť ďalší traja.

Pátracie úseky mali v perspektívnom pláne z roku 1963 (na roky 1963 – 1970) nariadené „...odhaľovať zámery vlád a velenia hlavných štátov – členov NATO na použitie ozbrojených síl proti ČSSR a ostatným krajinám socialistického tábora...“.[114] Cieľom bolo znížiť bezpečnostné riziko náhleho rozpútania termonukleárnej vojny.[115]

Za hlavné záujmové priestory[116] sa z tohto dôvodu určili NSR a Francúzsko, pretože sa v nich nachádzali hlavné štáby a zoskupenia vojsk NATO. Hlavnými záujmovými objektmi boli: „Stredná skupina armád“ a 4. STLV (4. Spojené taktické letecké veliteľstvo – pozn. M. P.) s dôrazom na ich prostriedky atómového napadnutia, vojská 2. armádneho zboru (NSR)

---

[107] Tamže.

[108] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 232 „Zásady organizácie a práce operatívnej zložky“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „Operačná rozviedka, 1960“.

[109] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.

[110] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. K 5 „Správa o činnosti spravodajskej správy generálneho štábu ČSĽA“.

[111] Tamže.

[112] Tamže.

[113] Tamže.

[114] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.

[115] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 232 „Zásady organizácie a práce ilegálnych rezidentúr“.

[116] „ZP“ – záujmový priestor bolo územie niekoľkých štátov, jedného štátu, alebo časti jedného štátu, ktoré bolo predmetom spravodajského záujmu vojenského výzvedného spravodajstva – „VVZ“. Záujmový štát bol záujmový priestor jedného štátu. Záujmový objekt – „ZO“ bol objekt agentúrneho záujmu VVZ, v ktorom boli plnené informačné, náborové alebo organizačné úlohy. Hlavný záujmový objekt – „HZO“ bol záujmový objekt, ktorý bol určený v danom záujmovom priestore ako najdôležitejší. Pomocný záujmový objekt – „PZO“ boli ostatné záujmové objekty, ktoré boli využívané agentúrnym prieskumom s cieľom preniknúť do HZO. Boli to aj záujmové objekty z, ktorých boli získavané ďalšie hodnotné informácie.
Agentúrna terminológia. 1983.

a 1. armády (Francúzsko). Ďalšími záujmovými priestormi boli: Taliansko, Rakúsko, Švajčiarsko a štáty Beneluxu.

Agentúrne prostriedky[117] „pátracích úsekov“[118] mali za prioritnú úlohu určené: nepretržite monitorovať prostriedky „raketojadrového napadnutia“, vojenské vzdušné sily, stav ich bojovej pohotovosti, odhaľovať zmeny v bojovom zložení a dislokácii, ich mobilizačné možnosti. Ďalšou úlohou v ich zameraní bolo vykonávať prieskum výstavby a operačnej prípravy stredoeurópskeho priestoru vedenia bojovej činnosti s dôrazom na juh NSR a juhovýchodnú časť územia Francúzska.[119]

Do konca 60. rokov 20. storočia sa podarilo zabezpečiť obojstranné rádiové spojenie s agentúrnymi prostriedkami.[120] Hlavné ústredie[121] nariadilo dosiahnuť „rádiofikáciu“ hlavných rezidentúr [122] v priestore v roku 1966.[123]

Operačná agentúrna rozviedka[124] mala za hlavný priestor činnosti v rokoch 1963 – 1970 určené krajiny NSR a Francúzsko. V rámci ich teritória bol dôraz kladený na pásmo ohraničené severnou hranicou: Fulda – Giessen – Koblenz – Reims (Remeš) – Paris (Paríž) – Tours – Bordeaux. Južnú hranicu tohto pásma tvorili južné hranice NSR a Francúzska. Pri spravodajskej činnosti na území Francúzska bol vypracovaný a Hlavným ústredím schválený scenár, v ktorom sa s vysokou mierou pravdepodobnosti počítalo s tým, že agentúrne prostriedky budú *„...využívať pokrokové sily v širokých masách francúzskeho ľudu...“*[125] a budú získavať spolupracovníkov predovšetkým na základe ideových motívov.

Budovanie agentúrnych sietí,[126] príprava a nasadzovanie agentúrnych prostriedkov prebiehalo na začiatku 60. rokov minulého storočia s cieľom dosiahnuť stav, kedy by operačná agentúrna rozviedka bola schopná od roku 1967 monitorovať a vyhodnocovať vo svojom pásme výstavbu a dislokáciu atómových prostriedkov operačno-taktického dosahu, zbraní hromadného ničenia (ZHN) a hlavných divízií Bundeswehru (BW). Ďalšou úlohou bolo systematicky preverovať väčšinu hlavných objektov na území NSR a Francúzska s dôrazom na základne ZHN, prostriedky navádzania a riadenia. Špecifickou úlohou bolo zabezpečiť stráženie hlavných komunikačných uzlov s dôrazom na prechody cez rieku Rýn.[127]

V období rokov 1967 – 1970 sa kládol dôraz na skvalitnenie „výzvednej“ činnosti najmä v hlavnom záujmovom priestore – na území NSR. Na území Francúzska v tomto období pokračoval proces dobudovania agentúrnej siete. Prioritnou úlohou agentúrnych prostriedkov v týchto krajinách v uvedenom období bolo monitorovať riadené strely operačno-taktického

[117] „AP“ – osoba z radov cudzích štátnych príslušníkov alebo občanov vlastného štátu, ktorá bola získaná orgánmi agentúrneho prieskumu pre agentúrnu spoluprácu s VVZ.

[118] Do roku 1956 bolo „pátracou“ zložkou Hlavného ústredia oddelenie „B“. Bolo zložené z troch skupín. Z nich operačný agentúrny prieskum vykonávala skupina „B – 1“.

[119] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.

[120] Tieto prostriedky a kádroví príslušníci VVZ vykonávali agentúrny prieskum – rozviedku v záujmových priestoroch. Agentúrna terminológia. 1983.

[121] Hlavné ústredie bolo centrálnym orgánom agentúrneho prieskumu československého VVZ. Agentúrna terminológia. 1983.

[122] Organizovaná, jednotne riadená skupina orgánov agentúrneho prieskumu, alebo agentúrnych prostriedkov v zahraničí, ktorí tam vykonávali agentúrnu činnosť. Boli budované tieto druhy rezidentúr: „agentúrna rezidentúra“, „vojenská rezidentúra“, „ilegálna rezidentúra“, „legálna rezidentúra“, „zmiešaná rezidentúra“ a „vojnová agentúrna rezidentúra“. Agentúrna terminológia. 1983.

[123] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.

[124] „OAPs“ bola súčasťou agentúrneho prieskumu, ktorý plnil úlohy operačného významu s cieľom spravodajsky zabezpečiť frontovú operáciu. Používaný bol aj pojem operačná rozviedka. Agentúrny prieskum – „Aps“, bol druh vojenského výzvedného spravodajstva, ktorý plnil výzvedné úlohy prostredníctvom agentúrnych prostriedkov a „kádrových“ príslušníkov VVZ. Používaný bol aj pojem rozviedka. Agentúrna terminológia. 1983.

[125] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 80 „Prehľad rozpracovaných záujmových objektov“.

[126] Súhrn všetkých agentúrnych prostriedkov pôsobiacich v záujmových štátoch a aj na vlastnom území. Agentúrna terminológia. 1983.

[127] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.

dosahu a lietadlá – nosiče ZHN. Agentúrne siete v NSR a vo Francúzsku boli budované aj s cieľom preniknúť do ich vojenských kruhov – hlavných záujmových objektov.[128]

V procese vytvárania záloh bola v roku 1966 ukončená výstavba agentúrnych prieskumných skupín v počte 26. Tieto boli záložným prostriedkom operačnej agentúrnej rozviedky.

Zo záloh *„...odlúčených zložiek na NSR...“*[129] bolo do roku 1965 vytvorených 25 skupín. Tieto boli už v období pred vypuknutím vojnového konfliktu, po nasadení v záujmových priestoroch schopné plniť určené úlohy.

V roku 1966 začal proces budovania a prípravy „skupín zložiek schopných nasadenia“. Pripravovali sa na rôzne varianty začatia vojnového konfliktu a jeho priebehu. Tieto skupiny boli pripravované na nasadenie vo Francúzsku. Do roku 1970 už ukončili prípravnú fázu na scenár vzdušného výsadku. Takmer 50 % z nich už získalo hodnotenie schopných vysadenia padákom. Tretina z nich bola pripravená aj na variant diverznej činnosti.

V súvislosti s predpokladaným scenárom vypuknutia vojnového konfliktu a bojovou činnosťou potenciálneho protivníka v západnej časti územia ČSSR bolo do roku 1967 vybudovaných 12 rezidentúr[130] (do roku 1964 pôsobili na území ČSSR 4 rezidentúry s krycím označením „JASAN“, „VRBA“, „BUK“ a „JEDLE“ – pozn. M. P.).

V období od druhej polovice 60. rokov 20. storočia bola agentúrna sieť operačnej rozviedky vybudovaná na hlavné záujmové objekty v nižšie uvedenej štruktúre.

Hlavný záujmový objekt (ďalej „objekt“) „Riadené strely“[131] monitorovali 2 rezidentúry a 2 agenti. Objekt 38. letecké krídlo taktických riadených striel MACE – Sembach monitorovala rezidentúra, ktorá bola vybudovaná v roku 1970. Objekt 11. skupina taktických riadených striel MATADOR – Kaufebeuren monitorovala rezidentúra, ktorá bola vybudovaná v roku 1967. Objekt 40. delostrelecká skupina REDSTONE – Wackernheim monitoroval agent a neskôr rezidentúra, ktorá bola vybudovaná v roku 1968. Objekt 46. delostrelecká skupina REDSTONE[132] – Neckarsulm monitoroval agent.[133] Rezidentúru vybudovali v roku 1968. Spojenie uvedených rezidentúr s Hlavným ústredím (Spravodajská správa GŠ ČSĽA – pozn. M. P.) bolo zabezpečené takto: 1 kus rádiostanice, 1 tajný atrament, MAS[134] a osobné agentúrne spojenie prostredníctvom 1 spolupracovníka – spojka inštruktor.[135]

---

[128] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 81 „Prehľad správ podľa priestoru za rok 1967, 1967“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 81 „Prehľad o výstavbe agentúrnej siete“.

[129] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.

[130] V 50. rokoch minulého storočia boli dôležitým prvkom operačného agentúrneho prieskumu „predsunuté agentúrne ústredne“. Z nich 9 pôsobilo na území ČSR. Ich krycie názvy boli: „BOROVICA“, „BŘÍZA“, „BUK“, „DUB“, „JASAN“, „LIPA“, „SMRK“, „VRBA“ a „TOPOL“. Tieto pôsobili do roku 1954. Operačný agentúrny prieskum riadil do roku 1964 aj dve agentúrne prieskumné ústredne vo Viedni a v Hamburgu. Tieto rezidentúry prešli do podriadenosti oddelenia „B – 3“ (strategický agentúrny prieskum). Do roku 1964 pôsobili na území ČSSR 4 rezidentúry: „JASAN“, „VRBA“, „BUK“ a „JEDLE“.

[131] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.

[132] Operačno-taktická riadená strela 1. generácie na kvapalné pohonné hmoty. V Európe nasadená v roku 1956.

[133] Agent – „AG“ – cudzí štátny príslušník, ktorý agentúrnou formou spolupracoval s VVZ na základe vydaných úloh a podľa plánu agentúrneho spojenia. Kategórie: „agent – prameň“, „cenný agent“, „hodnotný agent“, „agent – rezident“, „perspektívny agent“, agent – typár“, „agent – búrač“, „agent – chodec“, „agent – krycia adresa“, „agent – krycí telefón“, „agent – živá agentúrna schránka“, „agent – spojka“, „agent – spojka inštruktor“, „agent – radista“, „agent – rádioinštruktor“, „agent – prevádzač“, „agent – oporný bod“, „agent – konšpiračný byt“, „agent – provokatér“, „agent – dublér“.
Agentúrna terminológia. 1983.

[134] „Mŕtva agentúrna schránka“ – prostriedok neosobného agentúrneho spojenia, ktorý predstavoval dohodnuté a v prípade nutnosti vopred vybudované tajné miesto alebo predmet. Boli používané za účelom odovzdania alebo tajného uschovania zamaskovaného agentúrneho materiálu. Typy MAS: „pohyblivá MAS“, „prenosná MAS“, „rádiová MAS“, „príručná MAS“ a „adjustovaná MAS“.Agentúrna terminológia. 1983.

[135] „SP/SI“ – spolupracovník, ktorý bol prostriedkom osobného a neosobného agentúrneho spojenia, prostredníctvom ktorého uskutočňoval riadiaci orgán riadenie iného agentúrneho prostriedku. Spolupracovník – „SP“ bol občan ČSSR, ktorý sa dobrovoľne zaviazal k dlhodobej spolupráci s orgánmi agentúrneho prieskumu ČSĽA. Bol vyškolený, pripravený a využívaný na plnenie agentúrnych úloh. Ďalšími kategóriami SP boli: „SP/rezident“, „SP/chodec“, „SP/pre prácu v zahraničí“, „SP/typár“, „SP/búrač“, „SP/krycia adresa“, „SP/živá agentúrna schránka“, „SP/spojka“, „SP/spojka inštruktor“, „SP/konšpiračný byt“, „SP/oporný bod“ a „SP/veliteľ“. Agentúrna terminológia. 1983.

Hlavný záujmový objekt „Letectvo“ monitorovala 1 rezidentúra. Objekt 4. Spojené taktické letecké veliteľstvo – Ramstein monitoroval agent. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1966. Spojenie bolo zabezpečené ako pri vyššie uvedených rezidentúrach, ktoré monitorovali hlavný záujmový objekt „Riadené strely“.

Hlavný záujmový objekt „Pozemné sily“[136] monitorovalo 7 rezidentúr. Objekt 7. armádny zbor USA (24. mechanizovaná divízia a 4. obrnená divízia – pozn. M. P.) – Stuttgart monitoroval 1 agent. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1968. Objekt 2. armádny zbor NSR (4., 10. mechanizovaná divízia, 12. tanková divízia, 1. výsadková divízia a 1. horská divízia – pozn. autora) – Ulm monitoroval 1 agent. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1965. Objekt Veliteľstvo teritoriálnej obrany – Bad Godesberg. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1965. Objekt 1. armáda Francúzska (3. mechanizovaná divízia, 1. a 7. obrnená divízia – pozn. M. P.) – Baden-Baden monitoroval 1 agent. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1967. Objekt „Francúzske divízie pod národným velením“ monitorovali 2 agenti. Rezidentúru priebežne budovali v roku 1968. Objekt „Ozbrojené sily Rakúska“ monitorovali 2 agenti. Rezidentúra bola vybudovaná v roku 1968.

Hlavný záujmový objekt „Hlavné komunikačné ťahy v NSR“ bol monitorovaný formou vysielania záloh a agentúrnou sieťou, ktorú už vybudovali v tomto záujmovom priestore. Na monitorovaní sa podieľali všetky agentúrne prostriedky. Rezidentúru priebežne budovali v období 60. rokov minulého storočia. Spojenie bolo zabezpečené ako pri hlavnom záujmovom objekte „Riadené strely“.

Záložné agentúrne prostriedky ukončili prípravu v rokoch 1963 – 1964. Agentúrne prostriedky budú v texte uvádzané pod krycími menami.[137]

Mali určené monitorovať tieto objekty: 11. skupina taktických riadených striel MATADOR – Kaufbeuren (3 agentúrne prostriedky – AP, „Kolař“, „Hlasatel“, „Gorica“. Prípravu ukončili v roku 1963.), zbrane hromadného ničenia v priestore Nürnberg (3 AP – „Popelář“, „Kosatec“, „Lampař“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 7. armádny zbor – Stuttgart (2 AP – „Rozhodný“ a „Ovidius“. Prípravu ukončili v roku 1963), Vojenský výcvikový priestor (VVP) Hohenfels (3 AP – „Šampion“. U ďalších dvoch AP krycie mená neboli uvedené. Prípravu ukončili v roku 1964.), 1. Spojené taktické letecké veliteľstvo – Lahr, prechody cez rieku Rhein, Strassbourg (3 AP – „Tabun“, „Matador“ a „Fyskulturník“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 10. mechanizovaná divízia – Sigmaringen, 3. pešia divízia – Freiburg, prechody cez rieku Rýn pri meste Basel (2 AP – „Značkař“ a „Kosinus“. Prípravu ukončili v roku 1963.), VVP Grafenwöhr – (3 AP – „Novátor“, „Daidalos“ a „Laik“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 40. delostrelecká skupina REDSTONE – Wackernheim (2 AP – „Turner“ a „Kameraman“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 3. armádny zbor – Koblenz (1 AP „Skokan“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 12. tanková divízia – Tauberbishofsheim (1 AP – „Mouřenín“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 35. mechanizovaná brigáda – VVP Hammelburg (1 AP – „Aparát“ bol určený ako rádiospojka inštruktor (RSI) pre AP „Malvaz“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 5. mechanizovaná brigáda – Kassel (1 AP – Kontrař“ bol určený ako RSI pre AP „Akord“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 10. mechanizovaná brigáda – Weiden a 12. tanková brigáda – Amberg (1 AP – „Imitátor“ bol určený ako RSI pre AP „Garant“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 31. stíhacie bombardovacie letecké krídlo – Nörwenich, 62. dopravné výsadkové letecké krídlo – Wahn, letecký uzol – Köln (1 AP – „Bohatýr“ bol určený ako RSI pre AP „Kuba“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 49. taktické stíhacie letecké krídlo – Spangdahlem (2 AP – „Rozvážný“ a „Operátor“. Prípravu ukončili v roku 1965.), Prechody cez

[136] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.

[137] „Krycie meno“ – vymyslené meno pre orgán agentúrneho prieskumu, pod ktorým bola vykonávaná agentúrna činnosť. „Prezývka“ – krycie označenie spolupracovníka, agentúrneho prípadu, prostriedkov agentúrneho spojenia a lebo pracoviska agentúrneho prieskumu.
Agentúrna terminológia. 1983.

rieku Rhein (Rýn) v priestoroch Karlsruhe-Speyer (2 AP – „Energetik“ a „Spokojený“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 4. mechanizovaná divízia – Regensburg (3 AP – „Těžkotonážník“, „Obětavý“ a „Hanák“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 71. letka taktických riadených striel TM-76 (3 AP – „Řidič“, „Automontér“ a „Aceton“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 46. delostrelecká skupina REDSTONE (2 AP – „Velociped“ a „Registr“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 1/33. delostreleckého pluku NIKE HERCULES,[138] 4/28. delostreleckého pluku taktických riadených striel LACROSSE-M4E2[139] – Ansbach, (3 AP – „Typický“, „Karmín“ a „Nakladač“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 240. oddiel delostreleckých rakiet HONEST JOHN[140] a komunikačný uzol – Ingolstadt (2 AP – „Apatit“ a „Kantor“. Prípravu ukončili v roku 1963.), 11. ľahký obrnený pluk a komunikačný uzol – Straubing (2 AP – „Mračoun“ a „Hlínař“. Prípravu ukončili v roku 1963.), Veliteľstvo teritoriálnej obrany – Bad Godesberg (1 AP – „Ohnivák“ bol určený ako RSI pre AP „Neptun“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 6. horská brigáda – Innsbruck, vojenské sklady a komunikačný uzol (1 AP – „Janos“ bol určený ako RSI pre AP „Vojáček“. Prípravu ukončil v roku 1963.), Ministerstvo obrany – Wien (1 AP – „Katar“ bol určený ako RSI pre AP „Komtesa“. Prípravu ukončil v roku 1963.), 7. brigáda – Besancon, 2. stíhacia letecká brigáda – Dijon (2 AP – „Orel“ a „Moped“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 11. lid PAU (pôvodnú skratku sa nepodarilo dešifrovať – pozn. M. P.), prechody Španielsko (2 AP – „Běžec“ a „Sparťan“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 7. ľahká obrnená brigáda (lod) – Mulhouse, 13. stíhacia letecká brigáda – Colmar, 4. stíhacia letecká brigáda – Luxeuil (3 AP – „Požárník“, „Pěvec“ a „Pracant“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 8. mechanizovaná divízia – Compiegne (3 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), 1. armádny zbor – Nancy, 1. stíhacia bombardovacia letecká brigáda – St. Dizier, 9. stíhacia bombardovacia letecká brigáda – Metz, 1. letecká divízia – Metz (3 AP – „Mílať“, „Kytarista“ a „Vědec“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 2. armádny zbor – Ulm (3 AP – „Gogot“, „Dynyl“ a „Symfonik“. Prípravu ukončili v roku 1964.), 1. horská divízia – Garmisch-Partenkirchen (2 AP – zo záloh zložiek. Prípravu ukončili v roku 1964.), 24. mechanizovaná divízia – Augsburg (2 AP – zo záloh zložky. Prípravu ukončili v roku 1964.), 8. pešia divízia – Bad Kreuznach (2 AP – zo záloh zložky. Prípravu ukončili v roku 1964.), 3. pešia divízia – Würzburg (2 AP – zo záloh zložky. Prípravu ukončili v roku 1964.), 2/82. delostreleckého pluku – Kitzingen (2 AP – zo záloh zložky. Prípravu ukončili v roku 1964.).[141]

Agentúrne prieskumné skupiny[142] sa v 60. rokoch minulého storočia podarilo vybudovať v celkovom počte 25. Tieto skupiny sa skladali zo spolupracovníkov a boli pripravené na nasadenie do záujmových priestorov v predpokladanom variante vypuknutia vojnového konfliktu. V tyle protivníka mali plniť úlohy operačného agentúrneho prieskumu a udržať schopnosť nepretržitého spojenia s Hlavným ústredím a poskytovať v čo najkratšom čase požadované informácie.

V uvedenom období mali určené tieto objekty: Stuttgart (1 APsS „Panel“, počet: 6 príslušníkov. Prípravu ukončili v roku 1963.), Heidelberg (1 APsS „Bojec“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Kaiserslautern (1 APsS „Apollo“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Karlsruhe (1 APsS „Buditel“, počet 7. Prípravu ukončili v roku 1963.), Freiburg –Mühlheim (1 APsS „Vavřín“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Haguenau-Strassburg (1 APsS

[138] Protilietadlová riadená strela druhej generácie na tuhé pohonné hmoty. V Európe bola nasadená v roku 1958. Bola schopná niesť aj jadrovú hlavicu.

[139] V roku 1963 bola premenovaná na MGM-18A s rádiolokačným navádzaním.

[140] Prvá neriadená taktická delostrelecká raketa na tuhé pohonné hmoty. Do výzbroje bola zavedená v roku 1953.

[141] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.

[142] „APsS“ – skupina spolupracovníkov, ktorá bola pripravená k nasadeniu do tyla protivníka v období vojnového konfliktu. Cieľom bolo plniť úlohy operačného agentúrneho prieskumu.
Agentúrna terminológia. 1983.

„Vahař“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Selestat-Colmar (1 APsS „Labakan“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Mulhouse-Belfort (1 APsS „Polovník“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Nancy (1 APsS „Kamlet“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Dijon (1 APsS „Valdauf“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Grenoble (1 APsS „Kastelán“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Metz 1 APsS „Valon“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Bourg en Bresse (1 APsS „Pernikář“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1966.), Clermont-Ferrand (1 APsS „Viktorin“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1964.), Avignon (1 APsS „Vagonář“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1964.), Toulouse (1 APsS „Lech“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1963.), Bordeaux (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Orleans (1 APsS, „Volaf“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Objekt bol určený neskôr (1 APsS, „Prorok“, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1966.), Záloha (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1964.), Záloha (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Záloha (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Záloha (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.), Záloha (1 APsS, počet 6. Prípravu ukončili v roku 1965.).[143]

V 60. rokoch 20. storočia pre predpokladanú 2. frontovú operáciu budovali aj zálohy agentúrnych prieskumných skupín nasledovne: k 10 hlavným záujmovým objektom, ktoré boli určené neskôr (10 APsS, počet: 60 príslušníkov. Prípravu ukončili v roku 1967 – 1970), k hlavnému záujmovému objektu, ktorý bol určený neskôr (2 APsS, počet 12. Prípravu ukončili v roku 1968.), k hlavnému záujmovému objektu, ktorý bol určený neskôr (2 APsS, počet 12. Prípravu ukončili v roku 1969.), k hlavnému záujmovému objektu, ktorý bol určený neskôr (2 APsS, počet 12. Prípravu ukončili v roku 1970.) a k hlavnému záujmovému objektu, ktorý bol určený neskôr (4 APsS, počet 24. Prípravu ukončili v roku 1970.).[144]

Záložné agentúrne siete[145] vybudovali na území ČSSR v týchto priestoroch: Cheb (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Bor u Tachova-Stříbro (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Karlovy Vary (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Horšovský Týn (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Klatovy (1 rezidentúra zložená zo 7 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Volary (1 rezidentúra zložená zo 4 AP. Prípravu ukončili v roku 1963.), Mariánske Lázně (1 rezidentúra zložená zo 4 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Stod-Přeštice (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Sušice –Horažďovice (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Vimperk (1 rezidentúra zložená zo 4 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Strakonice (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Kaplice-České Budějovice (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Třeboň (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1964.), Jindřichov Hradec-Nová Bystřice (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1965.), Dačice-Telč (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1965.), Znojmo (1 rezidentúra zložená z 5 AP. Prípravu ukončili v roku 1965.), Moravské Budějovice (1 rezidentúra zložená zo 4 AP. Prípravu ukončili v roku 1965.), Pohořelice (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1966.) a Břeclav-Hustopeče (1 rezidentúra zložená zo 6 AP. Prípravu ukončili v roku 1965.).[146]

---

[143] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“. ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.

[144] Tamže.

[145] Súhrn spolupracovníkov, ktorí boli pripravení na nasadenie do záujmového priestoru v mimoriadnej situácii a v období vojnového konfliktu. V mierovom období boli využívaní na plnenie organizačných a informačných úloh na vlastnom území alebo počas krátkodobého nasadenia do záujmového priestoru. Túto sieť budovala predovšetkým operačná agentúrna rozviedka. Agentúrna terminológia. 1983.

[146] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“. ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie agentúrnej siete v záujmovom priestore“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku“.

Operačnej agentúrnej rozviedke sa podarilo v 60. rokoch minulého storočia dosiahnuť stav, že mala vybudované všetky záložné agentúrne prostriedky.[147]

Strategická rozviedka (strategický agentúrny prieskum – „SAPS“)[148] bola v období 60. rokov minulého storočia zameraná predovšetkým na tieto záujmové priestory: NSR, Francúzsko, Taliansko, Rakúsko, Švajčiarsko, krajiny Beneluxu, Veľká Británia, Španielsko, Alžírsko, Egypt, Turecko a podľa možností USA, Kanada, Mexiko a Grécko. Najmä prostredníctvom agentúrnych sietí boli získavané požadované hodnotné informácie (dobový pojem „informačné správy“ – pozn. M. P.) o: plánoch, zámeroch a možnostiach *„... nepriateľa a jeho prípravách na náhle napadnutie ČSSR a tábora socializmu...“*.[149]

Prioritnou oblasťou boli zbrane hromadného ničenia, prostriedky ich prepravy a ciele, ktoré mali mať určené. Zámerom nepretržitého vyhodnocovania varovných indikátorov (príznakov) bolo zo získaných informácií znížiť riziko strategického prekvapenia.

Hlavné ústredie požadovalo získavať aj relevantné informácie o nových bojových prostriedkoch, nových koncepciách vedenia bojovej činnosti, scenároch a spôsoboch vypuknutia a eskalovania vojnového konfliktu, zložení a dislokácii ozbrojených síl predpokladaného protivníka, o dôležitej vojenskej technike, jej vývoji a výrobe.[150]

Strategická agentúrna rozviedka mala za úlohu spravodajsky zabezpečovať „technickú pomoc“, ktorú ČSSR poskytovala krajinám *„...ktoré sa oslobodili z imperialistického útlaku...“*.[151] V uvedenom období to boli hlavne Afganistan a Kuba.

Budovanie „rezidentúr a agentúrnych sietí strategickej rozviedky legalistov“ – legálnych rezidentúr[152] sa prioritne zameriavalo na uvedené záujmové priestory a záujmové objekty. Príslušníci týchto rezidentúr boli v záujmových priestoroch nasadení pod legálnym krytím.

V Nemeckej spolkovej republike pôsobili v období 60. rokov 20. storočia 4 legálne rezidentúry. Vybudovali ich ako viacčlenné. Počty príslušníkov podľa zachovaných archívnych dokumentov boli od sedem do štrnásť (1963 sedem, 1964 jedenásť, 1965 – 1966 trinásť, 1967 – 1970 štrnásť príslušníkov). Počet agentov bol od jedného do štyroch (1963 – 1964 jeden, 1965 – 1966 dvaja, 1967 – 1968 traja, 1969 – 1970 štyria agenti).[153] Počet vedomých informátorov[154] bol od šesť až do tridsať (1963 šesť, 1964 štrnásť, 1965

---

[147] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 117 „Podklady pre doklad o stave a perspektíve rozvoja agentúrnych úsekov“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 60 „Problémy OAPs“.

[148] „SAPS“ – bol súčasťou agentúrneho prieskumu, ktorý plnil spravodajské úlohy strategicko-koncepčného významu v prospech ČSĽA a Varšavskej zmluvy. Niektoré archívne dokumenty uvádzajú aj názov „strategická rozviedka legalistov“.
Agentúrna terminológia. 1983.

[149] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.

[150] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.

[151] Tamže.

[152] Rezidentúra, ktorej príslušníci pôsobili v zahraničí pod legálnym krytím. Legalista bol orgán agentúrneho prieskumu, ktorý plnil úlohy VVZ v záujmovom priestore, alebo na území ČSSR pod krytím pracovníka ministerstva ČSSR, podniku zahraničného obchodu, medzinárodnej organizácie a pod. Legalizácia/civilné krytie bol súhrn opatrení na zaradenie orgánov agentúrneho prieskumu ako pracovníkov legalizačného podniku s cieľom zakryť ich príslušnosť k VVZ. Bol to proces vytvárania podmienok na plnenie agentúrnych úloh agentov a ilegalistov/nelegálov. Vojenské krytie bol proces zaradenia orgánu agentúrneho prieskumu ako príslušníka vojenského a leteckého pridelenca pri zastupiteľskom úrade ČSSR v zahraničí s cieľom zabezpečiť krytie jeho agentúrnej činnosti v záujmovom priestore. Druhým variantom vojenského krytia bolo zabezpečiť zaradenie orgánu agentúrneho prieskumu ako príslušníka krajskej vojenskej správy s cieľom zakryť jeho agentúrnu činnosť na území ČSSR.
Agentúrna terminológia. 1983.

[153] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 83 „Zvláštny rozkaz NZS pre agentúrny prieskum“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Vojenská rozviedka“.

[154] „VI“ – informátor z radov cudzích štátnych príslušníkov, ktorí plnili informačné úlohy s vedomím, že sú určené pre rozviedku. Na vyťažovanie informátora využíval orgán rezidentúry najmä oficiálne možnosti. „VI“ mohol byť postupne prevedený do kategórie agentov.
Agentúrna terminológia. 1983.

dvadsaťjeden, 1966 dvadsaťtri, 1967 – 1968 dvadsaťšesť, 1969 dvadsaťosem, 1970 tridsať vedomých informátorov).[155]

Vo Švajčiarskej konfederácii vybudovali 1 legálnu rezidentúru. Počet príslušníkov bol od troch do štyroch (1963 – 1965 traja, 1966 – 1970 štyria príslušníci). Počet agentov bol od jedného do dvoch (1964 – 1965 jeden, 1966 – 1970 dvaja agenti). Počet vedomých informátorov bol od troch do desať (1963 – 1964 traja, 1965 päť, 1966 – 1967 šesť, 1968 sedem, 1969 deväť a v roku 1970 desať vedomých informátorov).[156]

V Holandsku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. V uvedenom období bola jednočlenná. V rokoch 1963 – 1964 nebola obsadená žiadnym príslušníkom. V rokoch 1964 – 1970 pôsobil na rezidentúre 1 príslušník. Počet agentov: v roku 1969 – jeden a v roku 1970 dvaja. Počet informátorov bol rôzny. V rokoch 1963 – 1964 nebol žiadny vedomý informátor, 1964 – 1965 boli dvaja, 1966 – 1967 päť, 1968 – 1969 osem a v roku 1970 desať vedomých informátorov.[157]

V Rakúsku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet príslušníkov bol od päť do šesť (1963 – 1964 päť, 1966 – 1967 šesť). Počet agentov bol od dvoch do troch (v roku 1963 nebol žiadny, 1964 – 1965 dvaja, 1966 – 1970 traja). Počet vedomých informátorov bol od dvoch do desať (1963 dvaja, 1964 – 1965 štyria, 1966 – 1967 päť, 1968 – 1969 osem, 1970 desať vedomých informátorov).

V Dánsku nevybudovali žiadnu legálnu rezidentúru, ale bol pripravovaný zámer na jej vybudovanie. V rokoch 1968 – 1970 v tomto záujmovom priestore pôsobil jeden agent a vedomí informátori (1963 – 1964 žiadny vedomý informátor, 1965 dvaja, 1966 traja, 1967 – 1970 štyria vedomí informátori).[158]

Vo Francúzsku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol od šesť do desať (1963 šesť, 1964 sedem, 1965 osem, 1966 – 1970 desať príslušníkov). Pôsobil tu jeden až siedmi agenti (1963 – 1964 jeden agent, 1965 dvaja, 1966 traja, 1967 štyria, 1968 päť, 1969 – 1970 sedem agentov). Počet vedomých informátorov bol od päť do dvadsať (1963 päť, 1964 osem, 1965 dvanásť, 1966 pätnásť, 1967 osemnásť, 1968 – 1970 dvadsať vedomých informátorov).[159]

V Belgicku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol jeden až dvaja (1963 – 1966 jeden, 1967 – 1970 dvaja príslušníci). V tomto záujmovom priestore pôsobil jeden agent (1966 – 1970). Počet vedomých informátorov bol od troch do šesť (1963 – 1967 traja, 1978 – 1970 šesť vedomých informátorov).[160]

V Maroku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol jeden až dvaja (1963 – 1965 jeden, 1966 – 1970 dvaja príslušníci). V záujmovom priestore pôsobil jeden agent (1966 – 1970). Počet vedomých informátorov bol jeden až štyria (1963 jeden, 1964 dvaja, 1965 – 1968 traja, 1969 – 1970 štyria vedomí informátori).[161]

V Tunise vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobil v nej jeden príslušník. V záujmovom priestore bol nasadený agent (1963 – 1970 jeden agent) a pôsobilo v ňom aj niekoľko vedomých informátorov (1963 jeden informátor, 1964 dvaja, 1965 – 1967 traja, 1968 – 1970 štyria).[162]

V Alžírsku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol dvaja až traja (1963 dvaja, 1963 – 1970 traja príslušníci). V záujmovom priestore pôsobil jeden a v druhej

---

[155] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
[156] Tamže.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Plán výstavby agentúrnej siete NSR, Švajčiarsko, Dánsko, Holandsko, 1965“.
[157] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Plán výstavby agentúrnej siete NSR, Švajčiarsko, Dánsko, Holandsko, 1965“.
[158] Tamže.
[159] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
[160] Tamže.
[161] Tamže.
[162] Tamže.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.

polovici 60. rokov 20. storočia dvaja agenti (1966 – 1968 jeden agent, 1967 – 1970 dvaja). Vedomí informátori boli dvaja až ôsmi (1960 žiadny, 1964 – 1965 dvaja, 1966 traja, 1967 štyria, 1968 piati, 1969 siedmi, 1970 ôsmi vedomí informátori).[163]

Vo Veľkej Británii vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol od desať do dvanásť (1963 – 1965 desať, 1966 jedenásť, 1967 – 1970 dvanásť). V priestore bol nasadený agent až v roku 1965. Neskôr bol počet agentov zvýšený na štyroch (1963 – 1964 žiadny agent, 1965 jeden, 1966 dvaja, 1967 traja, 1968 – 1970 štyria). V záujmovom priestore pôsobilo aj niekoľko vedomých informátorov (1963 dvaja vedomí informátori, 1964 štyria, 1965 ôsmi, 1966 desiati, 1967 dvanásti, 1968 – 1969 šestnásti, 1970 dvadsiati).[164]

V záujmovom priestore USA vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol od päť do sedem (1963 – 1964 päť, 1965 – 1966 šesť, 1967 – 1970 sedem). V priestore bol nasadený agent až v roku 1965. Neskôr bol počet agentov zvýšený na dvoch (1963 – 1964 žiadny agent, 1965 – 1967 jeden, 1968 – 1970 dvaja). V záujmovom priestore pôsobilo aj niekoľko vedomých informátorov (1963 dvaja vedomí informátori, 1964 štyria, 1965 šiesti, 1966 ôsmi, 1967 desiati, 1968 dvanásti, 1969 štrnásti, 1970 pätnásti).[165]

V Mexiku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol od jedného do dvoch (1963 – 1965 jeden, 1966 – 1970 dvaja). V priestore bol nasadený agent až v roku 1966. (1963 – 1965 žiadny agent, 1966 – 1970 dvaja). V záujmovom priestore pôsobilo aj niekoľko informátorov (1963 žiadny informátor, 1964 dvaja, 1965 traja, 1966 – 1970 štyria).[166]

V Kanade vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Počet jej príslušníkov bol od troch do štyroch (1963 – 1965 jeden, 1966 – 1970 dvaja). V priestore bol nasadený agent až v roku 1967. (1963 – 1966 žiadny agent, 1967 – 1970 jeden). V záujmovom priestore pôsobilo aj niekoľko vedomých informátorov (1963 jeden vedomý informátor, 1964 dvaja, 1965 traja, 1966 štyria, 1967 šiesti, 1968 – 1970 ôsmi).[167]

V Taliansku pôsobili v období 60. rokov 20. storočia 2 legálne rezidentúry, ktoré boli vybudované ako viacčlenné. Počty príslušníkov podľa zachovaných archívnych dokumentov boli od päť do desať (1963 päť, 1964 sedem, 1965 – 1966 osem, 1967 – 1970 desať príslušníkov). Počet agentov bol od troch do sedem (1963 – 1964 traja, 1965 štyria, 1966 piati, 1967 – 1970 štyria agenti). Počet vedomých informátorov bol od dvoch až do dvadsaťjeden (1963 dvaja, 1964 štyria, 1965 osem, 1966 jedenásť, 1967 štrnásť, 1968 osemnásť, 1969 – 1970 dvadsaťjeden vedomých informátorov).[168]

V Egypte (Zjednotená arabská republika) vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej štyria príslušníci (1963 – 1970). V priestore bol nasadený agent až v roku 1965. V záujmovom priestore pôsobilo aj niekoľko vedomých informátorov (1963 jeden vedomý informátor, 1964 – 1965 dvaja, 1966 – 1967 traja, 1968 – 1970 štyria).[169]

V Sýrii vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej dvaja príslušníci (1964 – 1970). V priestore bol nasadený agent až v roku 1969. V záujmovom priestore v období 60. rokov 20. storočia nepôsobil žiadny vedomý informátor.[170]

---

[163] Tamže.
[164] Tamže.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.
[165] Tamže.
[166] Tamže.
[167] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 83 „Zvláštny rozkaz NZS pre agentúrny prieskum“.
[168] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov“.
[169] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
[170] Tamže.

V Grécku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobil v nej jeden príslušník (1965 – 1970). V priestore bol nasadený agent až v roku 1967. V záujmovom priestore v období poslednej tretiny 60. rokov 20. storočia pôsobil jeden až dvaja vedomí informátori (1967 – 1968 jeden, 1968 – 1970 dvaja).[171]

V Turecku vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej dvaja príslušníci (1965 – 1970). V priestore bol nasadený agent až v roku 1969. V záujmovom priestore v období poslednej tretiny 60. rokov 20. storočia pôsobil jeden až dvaja vedomí informátori (1967 – 1968 jeden, 1968 – 1970 dvaja).[172]

V Afganistane vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej dvaja príslušníci (1964 – 1970). V priestore bol nasadený agent až v roku 1969. V záujmovom priestore v období poslednej tretiny 60. rokov 20. storočia pôsobil jeden až dvaja vedomí informátori (1967 – 1968 jeden, 1968 – 1970 dvaja).[173]

Na Kube vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej dvaja príslušníci (1963 – 1970). V priestore nebol v období 60. rokov 20. storočia nasadený žiadny agent a nepôsobili tu ani vedomí informátori.[174]

V Juhoslávii vybudovali jednu legálnu rezidentúru. Pôsobili v nej dvaja príslušníci (1963 – 1970). V priestore nebol v období 60. rokov 20. storočia nasadený žiadny agent a nepôsobili tu ani vedomí informátori.[175]

V záujmových priestoroch bolo v období 60. rokov 20. storočia vybudovaných 26 legálnych rezidentúr, v ktorých pôsobilo dovedna 58 až 95 príslušníkov (1963 päťdesiatosem príslušníkov, 1964 sedemdesiat, 1965 osemdesiat, 1966 osemdesiatšesť, 1967 – 1970 deväťdesiatpäť). Nasadených agentov bolo od päť do štyridsaťštyri (1963 päť, 1964 osem, 1965 pätnásť, 1966 dvadsaťdva, 1967 dvadsaťdeväť, 1968 tridsaťpäť, 1969 štyridsaťtri a v roku 1970 štyridsaťštyri agentov).[176]

V týchto priestoroch pôsobilo aj 29 až 178 vedomých informátorov (1963 dvadsaťdeväť, 1964 päťdesiatšesť, 1965 osemdesiatsedem, 1966 stodeväť, 1967 stodvadsaťosem, 1968 stopäťdesiatšesť, 1969 stošesťdesiatsedem a v roku 1970 stosedemdesiatosem vedomých informátorov). Niektorí z vedomých informátorov boli v neskoršom období prevedení do kategórie agentov.[177]

V období 60. rokov 20. storočia sa v záujmových priestoroch budovali z „pátračov-špecialistov“[178] a „záložných pátračov-špecialistov“ aj nelegálne (ilegálne) rezidentúry.[179] Ich zámerom bolo posilniť získavanie relevantných informácií z určených záujmových priestorov, a to: NSR, Francúzska, Talianska, Rakúska, Veľkej Británie a Španielska. V rokoch 1966 až 1970 sa dovedna vybudovalo 23 nelegálnych rezidentúr z „pátračov-špecialistov“ a v rokoch 1963 až 1967 sa vybudovalo ďalších 8 nelegálnych rezidentúr zo „záložných pátračov-špecialistov“. Hlavnými záujmovými objektmi v uvedených záujmových priesto-

[171] Tamže.
[172] Tamže.
[173] Tamže.
[174] Tamže.
[175] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov“.
[176] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 83 „Zvláštny rozkaz NZS pre agentúrny prieskum“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970“.
[177] Tamže.
[178] „Pátrač“ bol orgán, ktorý pracoval na úseku náboru a riadenia agentúrnych prostriedkov. „Orgán/kádrový orgán“ bol „kádrový“ príslušník agentúrneho prieskumu, ktorý pracoval na ktoromkoľvek jeho úseku. Spravidla musel mať základné spravodajské vzdelanie.
Agentúrna terminológia. 1983.
[179] Rezidentúra, ktorú tvorili ilegalisti. „Ilegalista“ bol orgán agentúrneho prieskumu, ktorý bol legalizovaný v záujmovom štáte ako miestny občan alebo žiadaný cudzinec.
Agentúrna terminológia. 1983.

roch boli ministerstvá obrany, veliteľstvá armád, dôležité francúzske komunikácie využívané na pozemné presuny a významné francúzske prístavy (Le Havre, Bordeaux, Marseille a Toulon – pozn. M. P.).[180]

V 60. rokoch minulého storočia mala operačná rozviedka vybudovaných z agentúrnych prostriedkov 11 rezidentúr. V záujmových priestoroch mala nasadených 16 agentov. V súvislosti s predpokladaným variantom vypuknutia vojnového konfliktu sa vybudovalo 45 agentúrnych prieskumných skupín. Zo spolupracovníkov sa vybudovalo 19 rezidentúr záložných agentúrnych sietí. Legálna rozviedka – „strategická rozviedka legálov" mala v záujmových priestoroch vybudovaných 26 legálnych rezidentúr. V týchto priestoroch mala nasadených 43 agentov, 95 „pátračov" a 178 vedomých informátorov. Nelegálna rozviedka – „strategická rozviedka-nelegálov" mala v záujmových priestoroch nasadených 31 „nelegálnych pátračov-špecialistov".[181]

Dovedna bolo v 60. rokoch 20. storočia v záujmových priestoroch vybudovaných 68 rezidentúr. Nasadených bolo 59 agentov, 23 „pátračov špecialistov" a 16 „záložných pátračov-špecialistov". Vybudovaných bolo 45 agentúrnych prieskumných skupín a 19 rezidentúr záložných agentúrnych sietí.[182]

Úloha operačného agentúrneho prieskumu spočívala v zabezpečení získania požadovaných hodnotných informácií nielen v období mieru, ale najmä v období zvyšovania medzinárodného napätia a v priebehu vojnového konfliktu. Informácie boli zamerané na záujmové objekty *„...nepriateľa v predpokladanom pásme činnosti frontu..."*[183] a na celú hĺbku frontovej operácie.[184]

V hodnotenom období sa ČSĽA v strategickej operácii Varšavskej zmluvy považovala za front (prvýkrát ČSĽA cvičila ako front v roku 1955 – pozn. M. P.). Frontová operácia bola predpokladaná v priestore: južná časť Nemeckej spolkovej republiky a severovýchodná časť Francúzska. Operačný agentúrny prieskum mal v nariadeniach určené získavať informácie aj z priestoru *„...ľavého boku frontovej operácie..."*.[185] Bolo to územie neutrálneho Rakúska.

Operačný agentúrny prieskum mal nariadené systematicky získavať poznatky o najdôležitejších záujmových objektoch pravdepodobného protivníka. Analytici sa v nich pokúšali nájsť indikátory zraniteľnosti. Tieto vyhodnotené objekty sa nachádzali v predpokladanom stredoeurópskom priestore vedenia bojovej činnosti. Ďalšími oblasťami záujmu vojenskej operačnej rozviedky bola výstavba ozbrojených síl potenciálneho protivníka, systém velenia a riadenia, jeho zámery a plány na uvedenie týchto ozbrojených síl do vojnového stavu.

Význam operačného agentúrneho prieskumu bol daný aj jeho úlohou v „období zostreného medzinárodného napätia a v prvom období vojny".[186] V tomto období ešte nemohli byť do priestoru bojovej činnosti nasadené ostatné prieskumné prostriedky frontu. Operačný agentúrny prieskum a prostriedky rádiového a rádiotechnického prieskumu v uvedenom období zodpovedali za získanie potrebného množstva relevantných správ o protivníkovi.

V mierovom období a v období zostreného napätia mal tento agentúrny prieskum za úlohu monitorovať najdôležitejšie objekty predpokladaného protivníka. Boli to najmä prostriedky jadrového napadnutia, významné veliteľské stanovištia, letectvo, základne a hlavné komu-

[180] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky".
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 82 „Základná koncepcia budovania nelegálov".
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 83 „Zvláštny rozkaz NZS pre agentúrny prieskum".
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 7 „Perspektívny plán pátracích úsekov Spravodajskej správy GŠ na obdobie 1963 – 1970".
[181] Tamže.
[182] Tamže.
[183] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete".
[184] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Výstavba strategickej rozviedky".
[185] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete".
[186] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 33 „Základné spôsoby výstavby siete v podmienkach operačnej rozviedky".
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 233 „Stav a perspektívy rozvoja agentúrneho úseku".

nikačné uzly. Zámerom bolo včas zaznamenať a vyhodnotiť varovné indikátory – zmeny v činnosti ozbrojených síl predpokladaného protivníka, ktoré by potvrdili jeho prechod do stavu zvýšenej bojovej pohotovosti alebo vojnového stavu.

Hlavná časť „agentúrnych prostriedkov" operačného agentúrneho prieskumu už v mierovom období *„...spoznávala záujmový priestor..."*.[187] Touto činnosťou sa získavali, zhromažďovali a vyhodnocovali dôležité poznatky o aktuálnej agentúrnej situácii,[188] v priestore a činnosti kontrarozvedky predpokladaného protivníka. Cieľavedome tak boli vytvárané podmienky nielen pre aktiváciu agentúrnej siete v záujmovom priestore, ale aj pre efektívne nasadenie záložných agentúrnych prostriedkov[189] do tohto priestoru.

Dôležitým faktorom bolo získať „patričný predstih". S cieľom splniť túto mimoriadne náročnú úlohu boli systematicky budované a pripravované záložné agentúrne siete.[190] V tejto mimoriadne náročnej fáze sa rozpracovávali a overovali aj nové metódy použitia týchto sietí. Vždy sa realizovali v niekoľkých variantoch.

Všetky opatrenia uskutočnené v mierovom období mali za cieľ v časovom úseku pred uvedením frontu (ČSĽA – pozn. M. P.) do vojnového stavu a pred vyvedením vlastných síl do operačnej zostavy poskytnúť veliteľovi frontu hodnoverné informácie. Tieto potreboval pre svoju rozhodovaciu činnosť.

V období vojnového konfliktu mal operačný agentúrny prieskum úlohu „pokryť" hlavný záujmový priestor. Tento priestor musel byť v súlade s vypracovaným najpravdepodobnejším variantom vytvorenia operačnej zostavy predpokladaného protivníka na celú hĺbku útočnej operácie frontu – ČSĽA (je to hĺbka operačnej zostavy skupiny armád – pozn. M. P.). Z hľadiska lepšieho „pokrytia" tohto priestoru sa určovali aj iné záujmové priestory.

V súvislosti s plnením uvedenej úlohy bolo nevyhnutné v časovej postupnosti aktivovať rôzne druhy agentúrneho prieskumu – „agentúrna sieť" v záujmovom priestore, „agentúrne chodecké skupiny" (ACHS), „agentúrne prieskumné skupiny" (APzS), „skupiny špeciálneho určenia", diverzné oddiely a „rezidentúry záložných agentúrnych sietí" (R/ZAS). Zámer spočíval v tom, aby v období začatia bojovej činnosti boli postupne pokryté priestory rozmiestnenia hlavných prostriedkov predpokladaného protivníka v súlade s usporiadaním jeho operačnej zostavy v období vojnového konfliktu.[191]

Po prípade „major František Tišler"[192] bola v roku 1960 schválená nová koncepcia výstavby a prípravy agentúrnej siete frontu. Aplikovala sovietske odporúčania, ktoré boli výsled-

[187] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete".

[188] Agentúrna situácia – „AS" súhrn všetkých skutočností, ktoré ovplyvňovali agentúrnu činnosť v záujmovom priestore. Napríklad: „AS" záujmového štátu, „AS" záujmového objektu, „AS" miesta, „AS" náborovej bázy, „AS" zdroja informácií, „KRR" – kontrarozviedny režim/kontrarozviedna situácia, administratívno-policajný režim, „ADS" – agentúrna dokladová situácia.
Agentúrna terminológia. 1983.

[189] Agentúrny prostriedok – „AP" bola osoba z radov cudzích štátnych príslušníkov alebo občanov vlastného štátu, ktorú získali orgány agentúrneho prieskumu na agentúrnu spoluprácu s VVZ.
Agentúrna terminológia. 1983.

[190] Záložná agentúrna sieť – súhrn spolupracovníkov, ktorí boli pripravení na nasadenie do záujmového priestoru v mimoriadnej situácii a v období vojnového konfliktu. V mierovom období boli plnili organizačné a informačné úlohy na vlastnom území alebo počas krátkodobého nasadenia do záujmového priestoru. Túto sieť budovala predovšetkým operačná agentúrna rozviedka.
Agentúrna terminológia. 1983.

[191] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete".

[192] František Tišler od roku 1954 pôsobil na Hlavnom ústredí. Už v roku 1955 bol vyslaný na „zahraničné pracovisko – rezidentúru" – ATLANTIC vo Washingtone. Pôsobil pod vojenským krytím ako zástupca vojenského pridelenca. V rekordnom čase za 14 dní získal agenta „Výtečník", ktorý ho s vysokou pravdepodobnosťou naverboval. Tišler mal pridelené krycie meno „Arago". Pred odvolaním z funkcie ušiel (v noci z 24. na 25. júla 1959) s množstvom utajovaných materiálov, ktoré odcudzil z trezorov na ambasáde. S novou identitou ako Frank Laurent žil na Floride. V dôsledku tohto „prevalu" bol odvolaný z funkcie náčelníka Spravodajskej správy GŠ ČSĽA generálmajor Antonín Racek a skončil bez nároku na výsluhový dôchodok.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Plán opatrení z výsledkov konzultácie v Moskve a výsledkov odborných prác 3. odd."
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 78 „Obranné opatrenia na MZO v súvislosti so zradou Tišlera".

kom konzultácií v júli 1960 v Moskve a mali dlhodobú platnosť. Táto koncepcia bola napríklad na úrovni Spravodajskej správy ZVO aktualizovaná a modifikovaná v rokoch 1979 a 1982 (niektoré časti boli upravené ešte v apríli 1983 – pozn. M. P.).[193] Podstata spočívala v niekoľkých nižšie uvedených opatreniach.

Ponechať agentov v určených priestoroch činnosti (v danom období v nich pôsobili – pozn. M. P.) a vyslať „spojky – inštruktorov" (SI) a „rádiové spojky – inštruktorov" (RSI). Toto opatrenie malo vytvoriť podmienky pre činnosť rezidentúr.

Súčasne mali ACHS „pokryť" v období začatia vojnového konfliktu vopred určené dôležité priestory v prihraničných priestoroch do hĺbky 100 až 150 km.[194] Zámerom bolo získať s časovým predstihom relevantné informácie o zložení a rozmiestňovaní operačných zostáv armád prvých sledov, rozmiestnení najdôležitejších objektov a indikátory o prípravách na „...začatie agresie...".[195]

V ďalšej fáze spojenej so začiatkom vojnového konfliktu sa mali zvyšovať počty prostriedkov operačného agentúrneho prieskumu. V uvedenej fáze eskalácie konfliktu to mali byť najmä agentúrne prieskumné skupiny a rezidentúry záložných agentúrnych sietí. Mali pôsobiť v priestore na celú hĺbku operácie frontu alebo na predpokladaných hlavných smeroch prielomu protivníka.

Agentúrna sieť vytvorená v konkrétnom záujmovom priestore musela v dobe mieru „pokryť" hlavné záujmové objekty predpokladaného protivníka. Jednou z prioritných požiadaviek mala byť schopnosť včas zachytiť indikátory zámerov protivníka a identifikovať v nich varovné príznaky príprav k vypuknutiu vojnového konfliktu a jeho ďalšej eskalácie.

Agentúrne chodecké skupiny mali pôsobiť v záujmovom priestore s takým časovým predstihom, aby v období do vypuknutia vojnového konfliktu bola ich činnosť zlegalizovaná. Ich nasadenie do uvedeného priestoru malo byť realizované „legálnou cestou". Museli splniť kritériá vysokej politickej spoľahlivosti, perfektných jazykových znalostí, charakterových vlastností a agentúrnych schopností. V procese prípravy uvedenej koncepcie bol konštatovaný *„...nedostatok spolupracovníkov týchto kvalít..."*.[196] Z uvedeného dôvodu sa realizovalo „prebudovanie ACHS" tak, aby v každej boli 2 až 3 spolupracovníci požadovaných kvalít *„...schopní plne uniesť fals dokladu..."*.[197] Z hľadiska plánovaného priestoru pôsobenia to museli byť nemecké doklady.

Každý spolupracovník z ACHS bol pripravovaný na samostatné plnenie určených úloh. Súčasne sa požadovala vzájomná zastupiteľnosť, a to najmä za spolupracovníka – radistu. Dlhodobé plány prípravy boli spracované tak, aby sa každý spolupracovník z ACHS dostal raz za obdobie 4 až 5 rokov do záujmového priestoru.

Súčasne sa cvičili tak, aby *„...zvládli falzifikát dokladu..."*,[198] s ktorým mali pôsobiť v danom priestore mimo územie ČSSR. Spolupracovníci boli systematicky vedení k tomu, aby sa naučili vierohodné legendy k falzifikátom dokladov. V rámci plánovaného vyslania do záujmového priestoru si legendy „prehlbovali a upevňovali". Legendy a falzifikáty sa pripravovali tak, aby zodpovedali charakteru, schopnostiam a znalostiam spolupracovníkov.[199]

Modelový príklad povolávania príslušníkov ACHS: na základe nariadenia náčelníka štábu ZVO (prípadne náčelníka GŠ ČSĽA – pozn. M. P.) formou šifry do Brna, v dobe zvýšenej bojovej pohotovosti aj skôr, pri skrytej mobilizácii – do Brna prostredníctvom okresnej

[193] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie rezidentúr záložnej siete a ich bojová pohotovosť.
[194] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Metodika výstavby, prípravy a uvádzania rezidentúr ZAS do bojovej pohotovosti".
[195] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete".
[196] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Metodika výstavby, prípravy a uvádzania rezidentúr ZAS do bojovej pohotovosti".
[197] Tamže.
[198] Tamže.
[199] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Metodika výstavby, prípravy a uvádzania rezidentúr ZAS do bojovej pohotovosti".

vojenskej správy, pri variantoch „Vojnové nebezpečenstvo“ a „Plná bojová pohotovosť“– do priestoru zmobilizovania. Bojová pohotovosť príslušníkov ACHS musela byť na najvyššom stupni zo všetkých spolupracovníkov.

Agentúrne chodecké skupiny mali byť podľa revidovanej koncepcie z roku 1960 povolávané skrytou formou, a to skôr než vyhlasovanie jednotlivých stupňov bojovej pohotovosti v rámci ČSĽA. Napríklad pri vyhlásení stupňa „Zvýšená bojová pohotovosť“ by bol časový termín nasadenia ACHS do záujmového priestoru kratší ako 48 hodín. V tomto variante nebol zvažovaný presun do priestoru zmobilizovania, ale z pôvodného priestoru, t. j. z Brna.[200]

Za najrizikovejšiu fázu v činnosti ACHS bolo vyhodnotené ich nasadenie do záujmového priestoru. V tejto fáze museli príslušníci ACHS prekonať jednu až dve štátne hranice, prípadne aj viac. Záviselo to od variantu legálneho alebo ilegálneho prechodu.

Napríklad analýzy poznatkov z prihraničných území NSR upozorňovali na stráženie až do hĺbky 30 km. Tento úsek musel byť prekonaný skrytou formou. Agentúrne chodecké skupiny, ktoré mali pôsobiť v priestore 50 km od štátnej hranice mali odporúčané nevyužívať prostriedky hromadnej dopravy (na základe poznatkov z cvičenia „WINTEW 81“ – pozn. M. P.). Odporúčal sa variant použitia bicyklov (boli zakúpené skladacie v počte 50 kusov – pozn. M. P.). Skúsení príslušníci agentúrneho úseku spochybňovali kalkulačné normy, ktoré uvádzali, že ACHS prekoná za noc vzdialenosť 50 km. Argumentovali, že tieto normy nie je v ľudských silách zvládnuť, a udržanie tohto tempa by mohlo ohroziť celú ACHS.[201]

Mimoriadne nároky sa kládli na každý riadiaci orgán, pretože okrem ACHS musel v priestore zmobilizovania zabezpečiť pre činnosť aj 3 agentúrne prieskumné skupiny.

Rezidentúry záložných agentúrnych sietí mali podľa modifikovanej koncepcie z roku 1982 zabezpečiť, aby časť ich spolupracovníkov bola schopná pôsobiť po obsadení ČSSR v „legálnom postavení“. Pre svoju činnosť mala využívať nevedomých a prípadne vedomých informátorov.[202]

Druhú časť spolupracovníkov už vopred určili na prácu v ilegalite (nevylučoval sa ani variant legálnej činnosti – pozn. M. P.). Táto časť spolupracovníkov sa získavala z priestorov, ktoré sa nachádzali mimo dislokáciu danej rezidentúry. Mali byť pripravení aj na scenár pôsobenia na území protivníka. Boli vyberaní na základe splnenia kritéria „vysokej politickej spoľahlivosti“. Súčasne mali byť schopní riadiť ostatných spolupracovníkov a informátorov, organizovať agentúrne spojenie v rezidentúre a v prípade potreby organizovať aj diverznú činnosť.[203]

Na začiatku 80. rokov minulého storočia znížili počet rezidentúr záložnej agentúrnej siete o päť. O tento počet zvýšili agentúrne prieskumné skupiny. Súčasne bol schválený variant budovať rezidentúry záložných agentúrnych sietí „kombinovaným spôsobom“. Podstata spočívala v tom, že časť budovali na legálnej báze.[204]

Časť doplňovali „ilegalistami“, ktorí mali byť do priestoru pôsobenia týchto rezidentúr nasadení až dodatočne (Na začiatku budovania „nelegálnej rozviedky“ v roku 1955 bol používaný pojem „nelegál“ a neskôr aj „ilegalista“. V agentúrnych dokumentoch sa nakoniec používali obidva v celom predmetnom období. Rozhodujúci bol však spracovateľ. Tieto

---

[200] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete“.

[201] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 526b „Pôsobnosť 2. odd. strategického agentúrneho prieskumu za brannej pohotovosti štátu“.
ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 135 „Návrhy na výcvik budúcich agentov“.

[202] Vedomý informátor – „VI“ bol informátor z radov cudzích štátnych príslušníkov, ktorý plnil informačné úlohy s vedomím, že sú určené pre rozviedku. Na jeho vyťažovanie využíval orgán rezidentúry prevažne oficiálne možnosti. VI mohol byť prevedený do kategórie agentov. Nevedomý informátor – „NI“ bola osoba ako nevedomý zdroj ústnych informácií alebo správ dokumentárneho charakteru.
Agentúrna terminológia. 1983.

[203] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete“.

[204] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 123 „Vyhodnotenie práce rezidentúr z hľadiska plnenia úloh ADS a AS vo VR 1979/1980“.

pojmy sú to synonymá. – pozn. M. P.). Súčasne bola presadená požiadavka, aby ich mohli v prípade potreby využiť aj agentúrne prieskumné skupiny.

Spolupracovníci – „ilegalisti“ mali tvoriť „politicky pevné jadro“ rezidentúr záložných agentúrnych sietí. Vyberali sa preto z komunistov. Ďalšími kritériami boli fyzická zdatnosť, schopnosť výsadkového výcviku a znalosť nemeckého jazyka. Ich príprava prebiehala v „krycích bytoch“ (používal sa aj pojem „konšpiračný byt“ – pozn. M. P.).

Agentúrne prieskumné skupiny mali byť zložené z *„...vysoko psychicky a fyzicky odolných...*“ príslušníkov.[205] Tieto náročné kritériá vyplývali z charakteru ich činnosti. Ich hlavným spôsobom vedenia bojovej činnosti mala byť diverzná činnosť a vykonávanie prieskumnej činnosti.

Nasadenie agentúrnych prieskumných skupín sa predpokladalo až v priebehu vojnového konfliktu alebo tesne pred jeho vznikom. Ich činnosť bola plánovaná v priestore celej hĺbky frontovej operácie.

Vypracované boli rôzne varianty nasadenia. V prvom rade to mal byť padákový výsadok. V jednotlivých prípadoch sa zvažoval aj vrtuľníkový výsadok. Výnimočnými boli varianty nasadenia formou prechodu cez frontové línie, vysadením z obrneného transportéra pri preniknutí vojskového prieskumu do tyla protivníka alebo s využitím „operačnej manévrovacej skupiny“.[206]

Formy nasadenia agentúrnych prieskumných skupín museli prihliadať na fyzické spôsobilosti spolupracovníkov, ktorí im boli určení. Museli však absolvovať prípravu, v rámci ktorej sa organizovali aj výsadky. Zdokonaľovacie formy prípravy spolupracovníkov s agentúrnymi prieskumnými skupinami boli organizované raz za dva až tri roky v rámci cvičiacich vojsk. V období medzi týmito prípravami sa organizovali len „udržiavacie schôdzky“. Frekvencia prípravy bola v porovnaní s ACHS nižšia.[207]

M. PÚČIK: DER TSCHECHOSLOWAKISCHE MILITÄRNACHRICHTENDIENST UND DER POTENZIELLE BEWAFFNETE KONFLIKT ZWISCHEN „OST“ UND „WEST“. TEIL I.

Die Studie befasst sich mit den spezifischen Problemen des tschechoslowakischen militärischen Nachrichtendienstes (Nachrichtenverwaltung des Generalstabs der Tschechoslowakischen Volksarmee - ČSLA) in der Zeit des Kalten Krieges (Zeitraum 1960 - 1989). Sie konzentriert sich auf die individuellen Fähigkeiten der militärischen Aufklärung, die im Zusammenhang mit den Aufgaben der ČSLA im Rahmen des Warschauer Pakts aufgebaut wurden. Der Schwerpunkt liegt auf der operativen Agenturaufklärung, der strategischen Agenturaufklärung und ihren Aufgaben in den einzelnen Interessengebieten. Diese befanden sich auf dem vermeintlichen Territorium des künftigen Kriegskonflikts. Die Studie konzentriert sich auch auf den Aufbau von Agenturnetzwerken, den Aufbau von legalen und illegalen Residenzen, die Rekrutierung von Agenturressourcen, den Aufbau von Reserve- und Kriegsagenturnetzwerken, den Einsatz von Mitteln der Aufklärungsagentur für Haupt- und Nebenobjekte von Interesse im Bereich der Frontoperation der ČSLA, die Ausbildung von Läufergruppen, Nutzung der illegalen Grenzübergänge in die BRD und nach Österreich, um die Agenturmittel auszubilden. Der Schwerpunkt der Studie liegt in der Vorbereitung der militärischen Aufklärung für einen möglichen Kriegskonflikt mit dem mutmaßlichen Gegner - der NATO.

[205] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete“.
[206] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Budovanie rezidentúr záložnej siete a ich bojová pohotovosť.
[207] ABS Praha, f. ZSGŠ, BF č. 8 „Výstavba záložnej agentúrnej siete“.

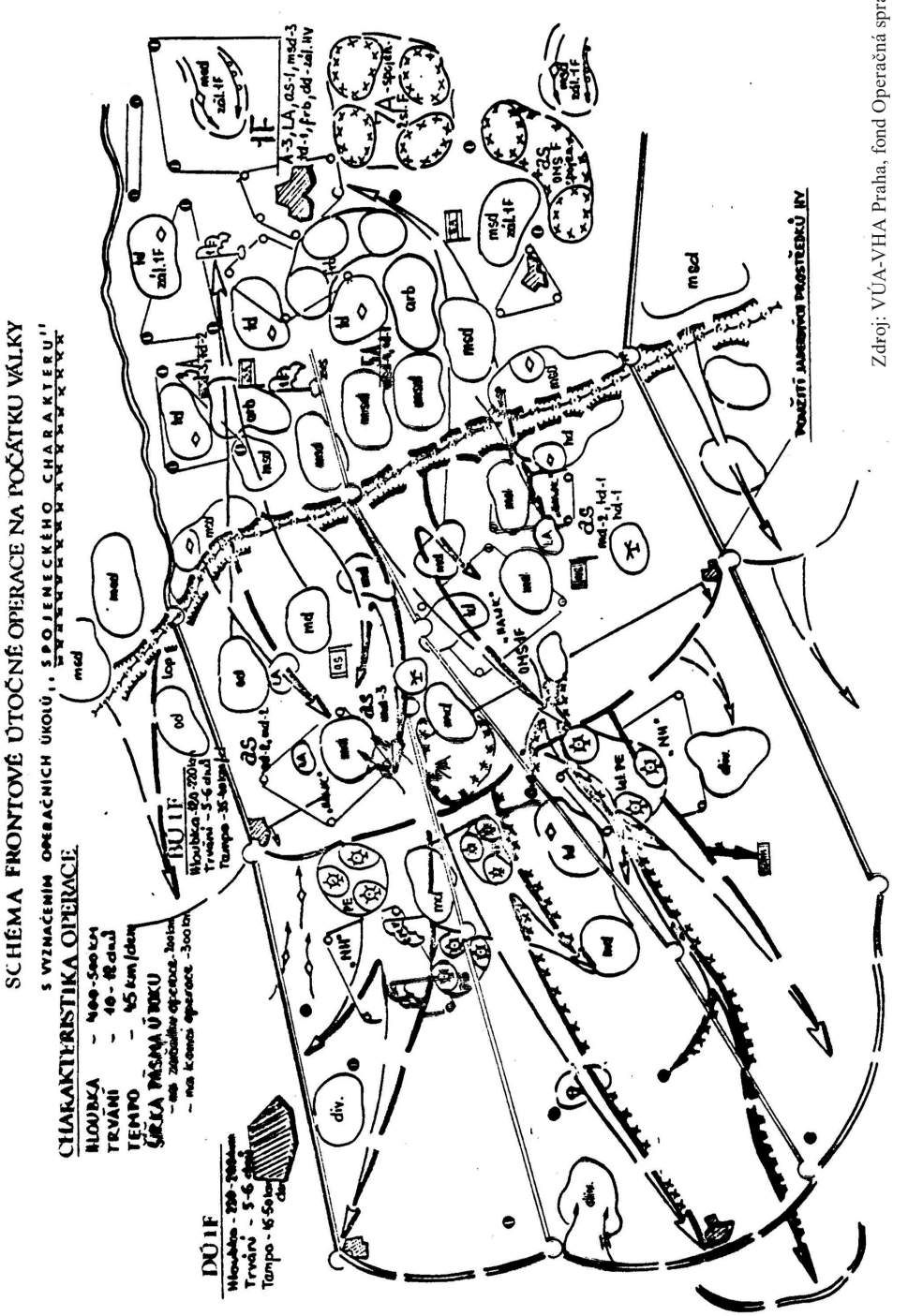

Zdroj: VÚA-VHA Praha, fond Operačná správa

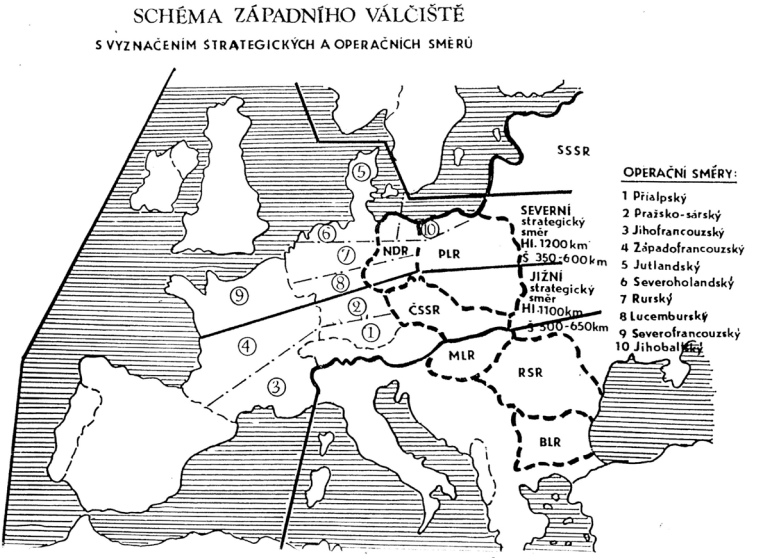

Zdroj: VÚA-VHA Praha, fond Operačná správa

GEOSTRATEGICKÉ REGIONÁLNE PRIESTORY

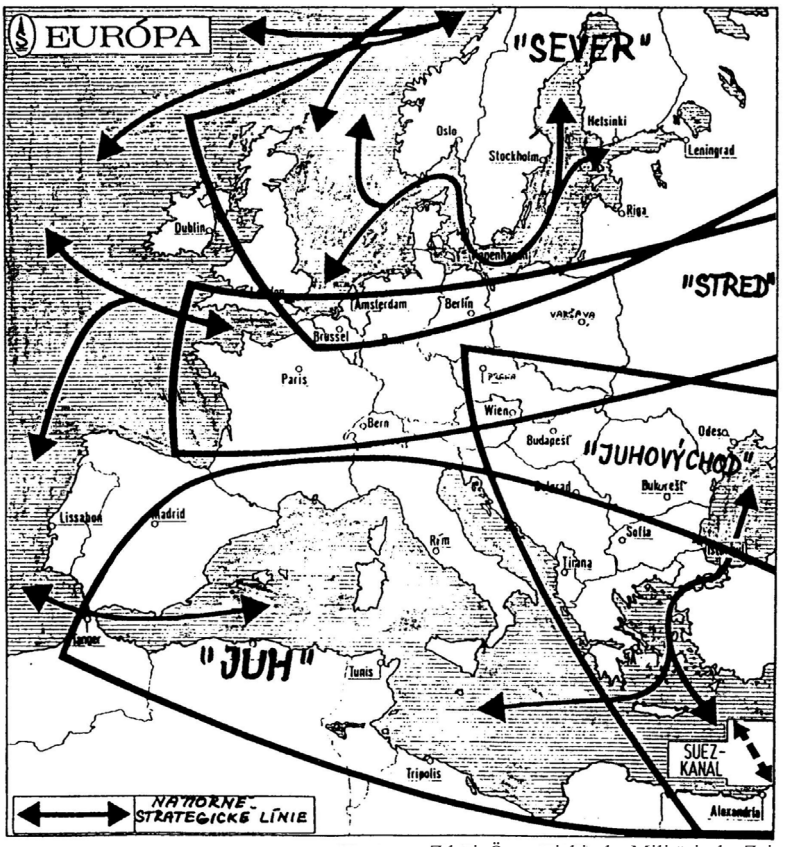

Zdroj: Österreichische Militärische Zeitschrift

DOKUMENTY A MATERIÁLY

KRAGUJEVAC – NOVÉ POHĽADY NA ZNÁME DOKUMENTY

JÁN **VAVRUŠ**

VAVRUŠ, J.: Kragujevac – New Views of the Familiar Documents. Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 93-115, Bratislava.

The author‘s published contribution represents and interprets three archival documents regarding a rebellion of the reserve infantry battalion 71 in the occupied Kragujevac in 1918. In terms of composition, the contribution is divided in a broader introduction, the three documents and an overview of the used sources and literature. In the relatively extensive first part, the author handles critically several issues related to the state of research and knowledge of the said rebellion. In particular, he assesses critically the work of Marián Hronský, Rebellion of the Slovak Soldiers In Kragujevac, issued in 1988.Even if several critical observations are valid, it is also necessary to consider the period when the work in question originated as well as the fact that this is basically a book of popular science. The first part of the contribution exceeds the scope of editorial introduction to the three documents which are presented as Annexes 1, 2 and 3, handling a wider scope of the issue concerned, in particular the historiographical processing of the rebellion, stories and actions of individual actors of the rebellion, executions and the relationship of the historical event and politics, etc. In conclusion of the contribution, three documents related to the rebellion are published. This is firstly the transcription of the dateless report of the first lieutenant Erwin Deutsch on the events (1), transcription of the testimony of the sergeant Anton Jakubík from 1922 (2) and finally the report of the reserve battalion, Lt. Col. A. Marx of 3 June 1918 (3).

Military History. Austria-Hungary. 1918. Rebellion in Kragujevac. New Views of the Familiar Documents.

Cieľom príspevku je poukázať na tri archívne dokumenty (príloha 1 – 3), ktorých obsah výrazne dopĺňa poznatky o kragujevskej vzbure. Text preberáme v pôvodnom znení bez jazykovej úpravy a v prípade nemeckých textov je obsah v podstatných častiach reprodukovaný v rámci príspevku v slovenčine. Zároveň chceme priblížiť správy čs. dôstojníkov (Pekár, Turanec, Hermann) zaslané na MNO do Prahy. Prínosom môže byť aj zhodnotenie obsahu správ kpt. Tascha a Ritzoffyho, ktoré sú v nemeckom jazyku verejne dostupné na internete. Vzhľadom na súčasné možnosti komparatívneho štúdia archívnych prameňov, pripomíname aj viaceré nedostatky monografie M. Hronského.[1] Okrem nesprávnych faktografických údajov[2] nachádzajú sa tam aj chybné odkazy na príslušný dokument a nepresné citácie.

M. Hronský sa napríklad na strane 110 odvoláva na súhrnnú správu plukovníka Kregczyho z 29. júna, avšak reálne citovaný text zodpovedá telegramu z 3. 6. 1918, ktorý bol zaslaný

[1] HRONSKÝ, Marián. *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Martin : Osveta, 1988, s. 208.

[2] HRONSKÝ, ref. 1, s. 25, bitka v roku 1859, ktorá bola impulzom na reorganizáciu cisárskej armády a vznik 71. pešieho pluku nebola pri Custozze, ale pri Solferine a San Martino. 71. pp. nemal posádku v Klosterneuburgu, ale v Klosterbrucku (Kláštor Louny pri Znojme), major Zsambokrethy nebýval v Zamarovciach, ale v Istebníku atď.

z Vojenského generálneho gouvernementu v Belehrade na Ministerstvo vojny do Viedne.[3] „Kregczyho" súhrnná správa v súvislosti s drakonickou prísnosťou kpt. Spiru sa spomína na strane 74 a spomína sa aj v kontexte vyhrážok navrátilcov, že ak nedostanú dovolenky, dezertujú, alebo nepôjdu na front.[4] Za autora záverečnej správy považoval M. Hronský oblastného veliteľa plk. Kregczyho.[5] Nakoľko text je identický s materialmi viedenského vojenského archívu, je evidentné,[6] že zostavovateľom tejto záverečnej správy nie je oblastný veliteľ Alfred Kregczy, ale kapitán-audítor Dr. Kappel, vedúci konania (*Prozessleiter*) vojenského oblastného súdu v Kragujevci. Z pôvodne 17-stranovej správy publikoval M. Hronský preklad necelých 11 strán a z bližšie neznámych dôvodov redukoval počet vojakov zranených vzbúrencami na tri osoby (peš. Jozef Liška, peš. Ján Kolembus, peš. Ján Holíček). Pri preklade textu vynechal vzbúrencami ťažko zraneného peš. Karola Faltusa (bajonetom do chrbta) a peš. Jozefa Čižmárika (úderom pažby do tváre). Spolu boli vzbúrencami zranení piati vojaci a jeden ťažko zranený dôstojník – nadp. Erwin Deutsch.[7]

Vo vojenskom archíve v Prahe sa nachádza po nemecky strojom písaná, nedatovaná a nepodpísaná správa záložného nadporučíka Erwina Deutscha (príloha 1).[8] Z nej vyplýva, že po hlásení dôstojníka-inšpektora o inzultácii šikovateľa z 1. náhradnej roty si Deutsch tento prípad poznamenal a záležitosť mal v úmysle riešiť až v nasledujúci deň. Večer chcel ešte skontrolovať stráž v nemocnici, náhle však hlásil istý šikovateľ, že V., VI., a VI/41 pochodová rota so zbraňou tiahne z barakov na kasárne. Deutsch nechal trúbiť na poplach, odovzdal pohotovosť kasárenskému dôstojníkovi-inšpektorovi[9] a vydal rozkaz okamžite

---

[3] HRONSKÝ, ref. 1, porovnaj s. 110 a 163, 164 (fotokópia). Telegram z 3. 6. 1918 je označený na s. 163 ako príloha 1. Autorom telegramu nie je plk. Kregczy.

[4] HRONSKÝ, ref. 1, s. 73, 74.

[5] HRONSKÝ, ref. 1, s. 185-193, príloha 9 označená podnadpisom: *Podstatná časť textu obsiahlej záverečnej správy vojensko-súdnej vyšetrovacej komisie.* Autor mal pracovať s textom, ktorý bol uložený ako inv. jedn. 488 v Archíve Ústavu marxizmu-leninizmu ÚVKSS v Bratislave.

[6] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918. *Militärgerichtliche Untersuchung über die Meuterei in Kragujevac.* http://wk1.staatsarchiv.at/revolten-und-politische-proteste/kragujevac/. Je to odpis pôvodnej správy vojenského oblastného súdu v Kragujevci (*Militärgericht des k.u.k.Kreiskomandos Kragujevac*) z 29. 6. 2018, ktorý bol ako príloha spolu so sprievodným listom generálplukovníka Adolfa von Rhemen zu Barensfeld zaslaný dňa 11. júla 1918 z vojenského generálneho gouvernementu v Srbsku na 5. oddelenie viedenského ministerstva vojny. S týmto archívnym materiálom pracoval aj rakúsky historik PLASCHKA, Georg Richard. *Avantgarde des Widerstannds. Modellfälle militärischer Auflehnung im 19. und 20. Jahrhundert, Band 1.* Wien : Böhlau, 2000, s. 229-256. ISBN 3-205-98390-4.

[7] Už telegram z 3. 6. 1918 uvádza 36 zaistených, 2 mŕtvych, 12 zranených, jeden z nich medzitým zomrel a 1 veľmi ťažko zranený dôstojník (*36 eingeliefert 2 tote 12 verwundete davon einer mittlerweile gestorben ausserdem 1 offizier sehr schwer verwundet*), HRONSKÝ, ref. 1, s. 164. V čase písania telegrafnej správy boli mŕtvymi vzbúrencami des. Juraj Ridzi (*Georg Rizy*) a peš. Juraj Olešnanik (*Georg Olesnanik-Kukuloncsar*). V nemocnici už 3. júna skonal vzbúrenec peš. Pavol Sýkora (*Szikora*). Ako je vyššie uvedené, vojaci, ktorí zasahovali proti vzbúrencom mali 5 zranených (2 ťažko, 3 ľahko). Zostáva počet 6 zranených. Vieme, že v nemocnici zomreli zranení vzbúrenci peš. Ján Štrbka (5. júna), peš. Ján Domanický (8. júna) a peš. Jakub Kriváček (20. augusta). Zranení vzbúrenci Andrej Pastva a Vincent Záhradník pravdepodobne prežili. Prežil aj ťažko zranený zál. nadp. Deutsch, ktorý zasahoval proti vzbúrencom. Telegrafná správa teda obsahuje počet všetkých zranených, nielen zranených vzbúrencov. HRONSKÝ, ref. 1, s. 108 uvádza, že *„na strane vzbúrencov padlo päť vojakov, traja boli ťažko a siedmi ľahko zranení"*, čo, samozrejme, nie je v súlade s údajmi záverečnej správy Dr. Kapella. Vzbúrencami ľahšie zranení vojaci drobné poranenia ani nehlásili. Napr. šikovateľa Bednára mlátili vzbúrenci stoličkou po hlave (príloha 2), ale Bednárovo meno v správe Dr. Kapella nie je uvedené medzi zranenými. Mjr. Pekár uviedol, že Bednár bol zranený na hlave úderom pušky. VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 552, č.j. 3045.

[8] VÚA - VHA Praha, IR 74 Referát, f. VS - Schöbl, šk. 2. Kompletný prepis textu uvádzame ako prílohu 1. Deutschova výpoveď je založená spolu s listom trenčianskeho policajného podkapitána, ktorým sa dosvedčuje, že *„Erwin Deutsch obchodník v meste Trenčíne od 10-ho Októbra do dneskajsieho dna t.j. 18-ho Decembra bež. roku zdržuval sa, a za tento čas z mesta Trenčína vubec sa neodstranel."* Nie je jasné, kedy nadp. Deutsch text zostavil a ako súvisí s listom trenčianskeho policajného podkapitána, či bol výsledkom výsluchu nadp. Deutscha podkapitánom, alebo text bol súčasťou nejakého spisu, ktorý bol zaistený (alebo odpísaný) v kasárňach 71. pp. Z akého dôvodu trenčiansky policajný podkapitán už 18. decembra 1918 (pred zatknutím kpt. Spiru) vyšetroval nadp. Deutscha a či v danej veci bolo na miestnej úrovni v Trenčíne vedené nejaké iné konanie sa mi zatiaľ nepodarilo zistiť. V prísne tajnej správe mjr. Antonína Herrmanna z r. 1923 sa uvádza: *Deutsch Ervin, npor. v zál.čs.p.pl.č.17, naroz. 1888, odveden 1909, přísl.do Opavy, povoláním:velkoobchdník vinem. Bydliště: Opava-Ostrožná ul.26.* VÚA - VHA Praha, PO inv.č. 587, č.j. 441.

[9] Kasárenským inšpekčným dôstojníkom mal podľa rozsudku K403/18 byť práporčík Kiss. Pozri HRONSKÝ, ref. 1, príloha 7, s. 178.

telefonovať guľometnej rote, aby posilnila pohotovosť za účelom obnovenia poriadku. Deutsch sa odobral k stráži so zámerom zadržiavať vzbúrencov tak dlho, až kým sa nedostaví posila od guľometčíkov. Ani len nestihol nechať nabiť zbrane, keď zrazu hulákajúci dav (asi 300 mužov) napochodoval. Stráž pozostávajúca z 8 mužov včítane poddôstojníkov sa správala *„odvážne a skvelo“*. Keď sa dav priblížil asi na 30 krokov, nadp. Deutsch zakričal *„stoj!“*, dav v tichosti zastal, a potom hlasito pokračoval: *„Chlapci, nerobte žiadne nezmysly, svoje dovolenky dostanete tak ako som vám to dnes poobede povedal.“* Nato znova zaznelo šomranie a niekoľko výstrelov zasiahlo stráž. Deutsch zásah pocítil, ale netušil, že je zranený, až kým ho vojak zo stráže neupozornil, že mu z blúzy tečie krv. Vydal rozkaz strieľať a padol na zem.[10] V bezvedomí ho ešte zranili bajonetom na hlave až po lebku. Neskôr ho čatár Komlos odniesol do nemocnice.

Z protokolárneho výsluchu kpt. Spiru v Žiline[11] zo dňa 29. 12. 1918 vyplýva, že na Deutscha mal vystreliť popravený *Jarjapka z Turca*.[12] Odkiaľ získal Spira túto informáciu, je nejasné. V záverečnej správe Dr. Kappela a ani v rozsudku sa takáto jasná identifikácia strelca nevyskytuje.[13] Pohotovosť povolaná proti vzbúrencom mala podľa správy Dr. Kapella pozostávať z 11 osôb, nadp. Deutsch uvádza len 8 osôb. Porovnaním správy nadp. Deutscha s výsluchom kpt. Spiru dostávame sa aj k diametrálne odlišným počtom vzbúrencov. Kpt. Spira, ktorý pri incidente v kasárni nebol, do protokolu uviedol: *„hlásili mi, že v kasárnách vypukla revoluce, že všechno mužstvo počtem asi 1200 mužů střílí, a že nadporučíka Deutsche...zastřelili“*. Deutsch, priamy účastník udalostí, pritom informuje o dave asi 300 rebelujúcich. Súd konštatoval, že *„na revolte sa zúčastnilo niekoľko sto vojakov“*.[14] Spira v záujme vlastnej obhajoby čs. súdne orgány účelovo zavádzal. Tvrdil, že *„vypovídali lidé, že kdybych byl já u raportu dne 2/ 6. a ne nadp. Deutsch, který místo aby lidi uklidnil, je nerozumným způsobem příkře odbavil, že by k revoluci nebylo přišlo“*. Predstieral, že práve on (Spira) sa zaslúžil o nepotrestanie mužstva decimáciou, *„...shledal, že všichni střílely. To oznámil jsem s tím, že přece všichni nemohou býti potrestáni....rozkaz na justifikaci 120 lidí přišel z Belehradu...bylo popraveno pouze 42 lidí“*. Lživé je aj Spirovo tvrdenie, *„že u náhradního praporu bylo nás 28 důstojníků, mezi nimi i já, potrestáni 4 týdny profosním vězením, že jsme v noci proti revolucionářům nezakročili“*.

Dôvodom Spirovho odsúdenia v riadnom konaní po poprave však nebola skutočnosť, že *„proti revolucionářům nezakročil“*, ale zistenia súdu v Kragujevci, že počas mája 1918 hrubo prekročil svoju trestnú kompetenciu (*mit gröblicher Überschreitung seiner Strafbefugnis*). Rozsudkom K403/18 bol kpt. Spira dňa 22. 6. 1918 uznaný za vinného zo zločinu zanedbania služobného predpisu vo všeobecnosti, a to prekročením služobnej moci podľa §289a, §289b, §290 predposledná veta a §100 vojenského trestného zákonníka (VTZ).

---

[10] Týmto incidentom bola naplnená skutková podstata trestného činu vzbury podľa §167 VTZ.

[11] CHORVÁT, Peter – ZAŤKOVÁ, Jana – ČAPLOVIČ, Miloslav. 225. Protokolárny výsluch bývalého záložného dôstojníka rakúsko-uhorskej armády menom Julius Spira ohľadom vzbury príslušníkov náhradného práporu pešieho pluku 71 v Kragujevci realizovaný československými vojenskými justičnými orgánmi v Žiline 29. decembra 1918. In *Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1,* s. 339. ISBN 978-80-89523-40-5.

[12] Peš. Ondrej Jarjabka, III. náhr. rota, nar. 1897 v Čremošnom, slobodný, evanjelik.

[13] Jarjabka bol odsúdený na trest smrti vzhľadom na svedectvá o vyčínaní v nemocnici so zbraňou v ruke. Ak by mal súd v Kragujevci informáciu o tom, že práve Jarjabka vystrelil na Deutscha, zaiste by to spomenul v zdôvodnení rozsudku.

[14] Okrem Kappelovej správy kragujevského súdu aj prísne tajná správa mjr. Šafranka z 5. 6. 1918 informuje o asi 300 mužoch, ktorí sa vyzbrojili a vzdialili z mesta po okolí (*Ein Teil ca 300 Mann an der Zahl entfernten sich bewafnet aus der Stadt in die Umgebung*...). Odpis je označený ako príloha 5/5 spisu viedenského vojenského archívu KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, *Verhalten der Heimkehrer des Infanterieregiments Nr. 71*, pôvodné číslo: Na. Nr. 893 res. Podľa nášho názoru informácia v Šafrankovej správe vychádza zo správy pplk. Marxa, že asi 30 mužov sa ráno 3. 6. 1918 nevrátilo do kasární po vyhlásení nástupu. Počet 300 považujeme preto za preklep a má byť správne 30. Správa mjr. Šafranka (sprav. odd. v Belehrade) berie do úvahy širší bezpečnostný kontext a v detailoch súvisiacich s Kragujevcom je nepresná. Incident, ktorý bol príčinou vzbury, opisuje inak. Mal sa odohrať na stráži (Torwache), tam dostal vojak „zaucho“ od šikovateľa, keď drzo odpovedal a potom vojak vybehol na dvor a tam kričal, aby mu kamaráti pomohli, lebo ho bijú a chcú ho zabiť.

Podľa §290 mu mali udeliť minimálny trest šesť mesiacov až jeden rok, avšak pri uplatnení mimoriadnych poľahčujúcich okolností v zmysle §125 VTZ a najvyššieho rozhodnutia z 9. novembra 1858 (Präs. Nr. 2045 z 12. 11. 1858) mu nakoniec vymerali štyri týždne väzenia, ktorého výkon bol v zmysle §480 vojenského procedurálneho poriadku odložený až po demobilizácii odsúdeného.[15] Skutočnosti konštatované súdom v Kragujevci, že Spira sa pred vzburou *dokonca vraj v jednotlivých prípadoch dopustil týrania ľudí* (vojakov), neboli vyšetrujúcemu sudcovi čs. voj. orgánov v Žiline Bedřichovi Schreiberovi dňa 29. decembra 1918 vôbec známe. Spira správne odhadol, že všeobecný chaos, zmena režimu a neznalosť súdneho spisu neumožnia ani len vykonanie trestu, ktorý mu bol súdom v Kragujevci vymeraný, a už vôbec nie prípadné obnovenie trestného konania. Dňa 30. decembra 1918 nariadil plk. Schöbl *„dle §138 odst. 1 v.tr.ř odložení oznámení trestního ježto není dostatečných důvodů k zavedení řízení trestního a nařizuji propuštění setníka Spíry z prozatimní vazby vyšetřovací...“*.[16] Podľa justičného referenta pplk. Strouhala sa Spira *„ani jako soudce ani jako svědek“* jednania stanného súdu nezúčastnil a podľa protokulu Dr. Schreibera vypovedal Spira, že *„při soudu jsme museli všichni důstojníci být přítomni v sále, ježto auditoři neznali slovensky, ale účasti jiné jsme neměli žádné“*. Je však evidentné, že kpt. Spira pri stannom súde v Kragujevci nebol v úlohe tlmočníka, ale prísažného svedka, čo vyplýva zo zdôvodnenia rozsudku, kde sa ako dôkaz proti popravenému Riljakovi, Ráczovi, Šelingovi a Smrtníkovi uvádzajú prísažné svedecké výpovede kpt. Spiru.[17]

Ministerstvo národnej obrany v Prahe ani v rokoch 1922 a 1923 nemalo presné informácie o udalostiach v Kragujevci. Hľadali sa svedkovia vzbury a popravy.[18] Takto vznikli písomné správy poddôstojníkov a dôstojníkov archivované vo fonde „Památnik odboje“.

---

[15] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, ref. 6, s. 14. Spirovi hrozilo v zmysle §290 väzenie až na päť rokov v prípade, že by sa dokázala príčinná súvislosť medzi Spirovým prekročením právomoci a vzburou. „Prísne vzaté“ však kragujevský vojenský súd takúto priamu kauzálnu súvislosť nenašiel a Spirovi vymeral najnižší možný trest. V istom zmysle „záchranou“ pre kpt. Spiru bola aplikácia vyhlášky ríšskeho ministerstva vojny (Präs. Nr. 572) z 27.2.1908 o zadelení k inému útvaru. Zo zápisnice o výpovedi svedka Františka Javornického, ktorý vypovedal pred čs. voj. orgánmi v Žiline dňa 30. 12. 1918, vyplýva, že po poprave *„rozhorčení celého mužstva proti němu je takového rázu, že Spira, kdyby nebyl přeložen k druhému pluku , by nebyl u kádru bezpečen svým životem“*. VÚA - VHA Praha, IR 74 Referát, f. VS - Schöbl, šk. 2, Zeugenvernehmung. Podobne ako výpoveď kpt. Spiru aj výpoveď Fr. Javornického bola spísaná na nemeckom formulári v českom jazyku. Vyšetr. sudcom bol Dr. Bedřich Schreiber.

[16] VÚA - VHA Praha, IR 74 Referát, f. VS - Schöbl, šk. 2. Podľa záznamu Mestskej vojenskej polície v Žiline bol Spira prepustený dňa 30. 12. 1918 o 4. hodine popoludní. Zatknutý bol v Spišskej Belej dňa 25. 12. 1918. *„nadporučíkem Ochotem, a obviňován, že v Kragujevaci jako setník 71 bývalého pluku pomohl ku popravě vícero (42) Slovaku“*. Oznámenie vykonalo miestne veliteľstvo v Poprade.

[17] V kontexte Spirovej výpovede o príkaze popraviť 120 vojakov, nie je vylúčené, že autorom legendy o decimácii je práve Spira. Príbeh o príkaze z Belehradu si pred čs. orgánmi vymyslel, aby eliminoval možné dôkazy o svojej aktívnej účasti na vyšetrovaní vzbury. Argument Spirovej obhajoby spočíval v tom, že *„bylo popraveno ....pouze 42 lidí (44)“* a nie 120 (každý desiaty z 1 200). HRONSKÝ, ref. 1, s. 113 uviedol, že hrozbu decimáciou dal vyhlásiť, ale už na poludnie 3. 6. 1918 odvolal, pplk. Marx. Hronský zároveň uvádza, že pri nástupe dňa 3.6. oznamoval práve kpt. Spira zastrelenie každého desiateho na základe rozkazu veliteľa náhradného práporu (pplk. Marxa), ak sa neprihlásia žiadni svedkovia. Účelom tohto Spirom vymysleného príkazu (rozkazu) bolo zastrašiť vojakov. Spomienka Michala Petra o tom, že v kasárňach bolo 5 000 vojakov a zabiť mali 500 vojakov, je nereálna. Takisto je nereálna aj spomienka pamätníka Jána Kusendu, že zastrelených malo byť 300 mužov (z 3 000). Vzhľadom na svedectvá Spiru a Deutscha v kasárňach bolo približne 1 000 vojakov, z toho aktívne jadro vzbúrencov tvorilo asi 300 mužov. Ostatní sa správali pasívne. Nasledujúci deň bolo ťažké vzbúrencov identifikovať (súdržnosť mužstva). Vojaci nechceli vypovedať a súčasťou vyšetrovania boli aj rôzne vyhrážky a fiktívne udania. Pplk. Marx slovensky rozumel, ale vyjadrovať sa nevedel, vyšetrovanie viedol kpt. Spira. Fiktívnymi udaniami, vyhrážkami a sľubmi (dvojmesačné dovolenky) sa Spirovi podarilo vojakov rozoštvať, a tak vznikli výpovede, ktorých, či už presná alebo nepresná nemecká verzia potom pri stannom súde zavážila a priviedla 44 vojakov až na popravisko. V očiach ostatných vojakov (ale aj viacerých dôstojníkov) sa kpt. Spira stal týmto svojím konaním hlavným „zodpovedným“ za popravu, o čom sa hovorilo nielen v náhradnom prápore, *ale aj medzi mužstvom pluku na fronte* (prís. výpoveď Fr. Javornického v Žiline dňa 30. 12. 1918, VHA Praha, IR 74 Referát, f. VS - Schöbl, šk. 2, Zeugenvernehmung).

[18] VÚA - VHA Praha, PO č.j. 39. Rozposlanie obežníka a identifikácia pobytu poddôstojníkov a dôstojníkov, ktorí by mohli k veci podať svedectvo. Rozmnožené exemplár obežníka sú založené pod viacerými evidenčnými číslami.

Mjr. Jozef Pekár[19] *v té době dlel u tohoto pluku, avšak v poli na italském bojišti. K náhr. praporu přišel jsem v červnu 1917 k zotavení po zranění poznal jsem již tehdy dosti neutěšené poměry a poněvadž mojí snahou bylo, abych částečné tyto poměry odstranil, byl jsem po třech měsících v září 1917 od náhr. praporu odvelen.* Pekár ďalej uvádza, že*...hleděl co nejvíce důstojníku a mužstva náhr. praporu (židů) odeslati k pluku do pole a na místo těchto zařazoval jsem důstojníky i mužstvo národosti slovenské. Toto moje jednání bylo velice odsuzováno, já stal se osobou velmi nepříjemnou a byl jsem od náhradního praporu z Kragujevace odvelen k Z.V.V. do Bratislavy. Tentýž osud stihl i jiné dva důstojníky, rovněž vyznání katolického a tak se stalo, že náhradní prapor ovládli potom úplně důstojníci vyznání židovského. Poměry tyto trvaly nepřetržitě do roku 1918...“*.

Zo službukonajúcich poddôstojníkov 17. pp., ktorí by o priebehu vzbury vedeli niečo povedať, vymenoval mjr. Pekár 10 rotmajstrov (Suran, Florl, Režňák, Schneider, Tatoušek, Holý, Šedivý, Marguš, Mutňanský, Guštara). Ich výpovede *„se navzájem shodují“*.[20] Podľa Pekára šikovateľ (rotmajster) Bednár, ktorého vzbúrenci ako prvého zbili, sa nachádza *asi v Nezamyslicích na Moravě.* Veliteľ guľometnej roty náhr. práporu 71. pp. kpt. Stuchlík[21] (zasahoval proti vzbúrencom), *padl dne 6. června 1919 v boji proti maď. bolševikům u Rožňavy.* Pekár navrhol aj vyžiadanie správy *od majora Karla Holuba, který slouží u pěš. pl. č. 43.*

Najobsiahlejšiu správu na ústny rozkaz mjr. Pekára napísal rotm. účtovník Anton Jakubík[22] a na jej zostavení sa spolupodieľal aj rotm. účt. Gustáv Holý (príloha 2).[23] Informuje o niektorých detailoch a incidentoch z obdobia pred vypuknutím vzbury, napríklad o nútenom odkúpení odevu a obuvi navrátilcov za symbolické ceny (blúza 6 kr., nohavice 3 kr., čižmy 20 kr., topánky 10 kr.). Pri privátnom predaji by len za čižmy dostali 100 – 150 korún. Tieto osobné veci *„eraru musel(i) ich za bagatelu prepustit“*. Takisto odškodné za obdobie v zajatí malo byť na základe výnosu krátené. Nespokojnosť so stravou, ubytovaním a oblečením bola dôsledkom týchto pomerov. V správe Jakubíka a Holého sa tiež dočítame, že mnohí vojaci boli donucovaní sa k vzbúrencom pridať. *Tiež i nováčikovia boli k tomu prinútení. Kto odporoval, dostal puškou po hlave.*

K správe mjr. Pekára pre MNO bol priložený aj list kpt. Jozefa Turanca,[24] ktorý na veliteľstvo čs. peš. pl. č. 17 hlásil, že počas vzbury v Kragujevci prítomný nebol a vrátil sa z do-

[19] V období čs. republiky sa podpisoval s dĺžňom (Pekár), tak bol zapísaný aj v rak.-uh. voj. schem. z r. 1902 ako kadet-dôst.zást. V niektorých správach (Mutňanský, Kirchner) je jeho meno uvedené bez dĺžňa (Pekar). Počas ofenzívy na Piave (jún 1918) bol pobočníkom veliteľa pluku. Cez Pekára prechádzala písomná agenda a v liste z 30. 10. 1922 uvádza: *„měl jsem i příležitost čísti dotyčné soudní spisy“*. Kvalifikačnú listinu ani kmeňový list sa vo VÚA-VHA Praha nepodarilo nájsť. Z voj. schem. vyplýva, že po absolovaní kadetnej školy pri 42. pp. prišiel s účinnosťou od 1. 11. 1903 ako poručík do 71. pp. Nadporučíkom 71. pp. bol od 1. 11. 1909. Počas vojny bol povýšený na kapitána. Po vojne slúžil ako major v trenč. peš. pluku, ktorý prečíslovali na 17. pp. Ako podplukovník bol v r. 1923 veliteľom náhr. práporu 25. pp. v Banskej Bystrici. Podplukovníkom sa stal so spätnou účinnosťou od 1. 6. 1919. V hodnosti pplk. bol aj penzionovaný. Na výsluhovom dôchodku býval v Bratislave, Jaskový rad 678.

[20] Výpovede sú v písomnej podobe stručné, bez podrobností. Napr. rotm. Režňák uviedol, že spal a zobudil ho až rotm. Marjenka *„bych se podíval co se děje,..a utíkal jsem z posádky ven, kam tito táhli a co dělali nevím“*. Rotm. Štefan Šedivý *„na nádvorí zbrojnice...potkal pana kapitána Stuchlíka“* a pravdepodobne zasahoval proti vzbúrencom. Rudolf Mutňanský sa uspokojil len s konštatovaním, že *„ohledne tejto záležitosti bol protokol spísaní panom majorom Pekarom kterom sú všetki podrobnosti údate“*. Rotm. Guštara začiatok vzbury, ako sa to stalo, opísať nevedel, *„práve toho času som bol v mestskom biografe...“*. Spomenul si však, že vyšetrovanie viedol kpt. Spira, ktorý *„sľuboval tomu, kto dačo zradí dvojmesačnú dovolenu nasledujuceho dna dostane“*.

[21] Vojenská kariéra kpt. Václava Stuchlíka je spojená so 71. pp., kde začínal ako kadet v roku 1903. Poručíkom bol od 1. 11. 1903 a ako nadp. je evidovaný od 1. 5. 1910. Bol držiteľom viacerých vyznamenaní, získal aj vojenský záslužný kríž s vojnovou dekoráciou. Kpt. Stuchlíka registrujeme v čs. bojovej skupine zač. decembra 1918 v priestore Malacky. Vo svojich pamätiach si na kpt. Stuchlíka spomenul aj Jozef Turanec (s. 65). Podľa neho Stuchlík, so svojou guľometnou rotou, a kpt. Vlasatý, s batériou, len blokovali paľbou kasárne v Kragujevci, aby nikomu neublížili. TURANEC, Jozef. *Pramene obrany* - Pamäti generála Jozefa Turanca. Editor: doc. PhDr. Jozef Bystrický CSc. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2012, s. 316. ISBN 978-80-89514-19-9.

[22] Správa v slovenskom jazyku pozostáva z 12 listov ručne písaného textu. Prepis správy označený ako príloha 2 uvádzame v rámci tohto príspevku.

[23] VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 576.

[24] Originál ručne písanej správy J. Turanca z 21. 10. 1922 je archivovaný vo VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 552, č. j. 3046 (fotokópia na s. 114). Správa mjr. Pekára pre MNO má č.j. 3045 a je odpoveďou na č.j. 2178 PO.

volenky asi týždeň po poprave. Z toho, čo sa vtedy v Kragujevci všeobecne hovorilo, *„celá vzbura bola viacej-menej len krik a streľba pár opitých vojakov, ktorí ani zďaleka nemysleli na volačo vážnejšieho. Že sa celá táto udalosť tak osúdne skončila, a toľko nevinných obetí vyžiadala, bola čiste len krátkozračnosť a nerozmyseľnosť veliteľa náhradného práporu podplukovníka Marxa, a slepá prísnosť kapitáňa Spiry.“* Podobne ako Pekár, aj Turanec sa veľmi kriticky vyjadroval o dôst. kádroch náhradného práporu, čo *sa od začiatku vojny ulievali a odťahovali od frontu*.[25] Vedome vinným bol podľa Turanca len ten rotmajster,[26] ktorý opitých vojakov nutkal na streľbu, preto, aby sám mohol vypáčiť rotnú kasu.

V Kragujevci bol prítomný počas vzbury aj kpt. Václav Beránek. V správe pre MNO do Prahy[27] okrem iného napísal: *„Byl jsem toho mínění, že jest nějaké noční cvičení... . K 2. hodině přišla jedna hlídka vedená jedním poručíkem ke mně se přesvědčiti, jsem-li doma. Zvěděl jsem jen, že nesmím dům opustiti, ale co se děje nebylo mně řečeno.“* Mnohé časové údaje z Beránkovej správy sú nepresné, zaujímavý je však jeho úsudok, že *„vykonání rozsudku bylo obyčejnou vraždou, protože teprve po vykonání bylo telegrafováno o potvrdzení rozsudku“*.

Je pozoruhodné, že podrobnejšie o priebehu vzbury nevedeli informovať ani osoby odsúdené za účasť na vzbure. Protokolárny zápis bol napríklad vykonaný s Jánom Kanzelmárom[28] vo Veľkých Leváročh dňa 9. 4. 1923, podľa ktorého *„...v táboře nedostatečně minážováni a byvše špatně ošacení, počali se všichni bouřiti, protestujúce o zlepšení mináže, pro kteréžto jednání bylo asi 44 vojínu vesměs slováku k trestu smrti zastřelením odsouzeno, já sám ještě s pěti vojíny byl jsem pro účast na vzpouře odsouzen k pětiměsíčnímu žaláři... . Větší podrobnosti o celé té vzpouře nemůže Kanzelmar uvésti.“*

Veliteľ náhradného práporu 17. pp. mjr. Hermann[29] informuje pražské MNO v *„prísně duvěrné“* správe, že *nynejší čs. pěš. pl. 17 nemá skoro žádných pomůcek a spisů bývalého rak.uh. pěš pl. 71, nýbrž pouze neúplné plukovní rozkazy a rozkazy nahr. práp. býv. p. pl. č.71. Kmenová kniha, archiv, evidenční a jiné pomůcky atd. bily úplně zničeny při státnim převratě v r. 1918 v Szaszváros̆i, okr. Beszterce (nyní Rumunsko).... Za těchto okolností jest pátraní... velmi nesnadné ano i nemožné a to tím více, jelikož jsou uvedena ve starých rozkazech pouhá jména bez jakychkoliv osobních a evidenčních dat*. Aj napriek tomu však mjr. Hermann identifikoval osobu Františka Mrázka a pre MNO do Prahy zaslal aj odpisy rozkazov 71. pp. č. 163 a 164, ktoré mohli priťažiť mjr. Pekárovi.[30]

---

[25] TURANEC, ref. 21, s. 66. Turanec spomína samovraždu npor. Dr. Hankovského po konflikte s npor. v zál. Tellemanom. Až po zákroku Dr. D...(asi nadp. Dr. Derera) u min. predsedu Tiszu došlo k preloženiu zaháľačov k iným peším plukom. *„Ovšem tým sa nič nezmenilo, prišli tam druhí, ktorí tiež neboli nikde, ale aspoň sa o tom nevedelo...“*

[26] Popravený šikovateľ (Feldwebel) Viktor Kolibík z Dlhého Poľa.

[27] VÚA - VHA Praha, PO, K42, Varia, odpoveď k č.j. 2178 sign. č. 2941 napísaná v Písku dňa 19. okt. 1922. Štkpt. Václav Beránek uviedol, že k náhradnému práporu do Kragujevca bol pridelený, ale nevykonával žiadne služby, lebo od r. 1917 bol súdne vyšetrovaný *„pro svou národnost, oficialně pak pro zbabělost, neuposlechnutí rozkazu a t.d.“* Bezprostredným dôvodom vzbury bolo, že *„...měl býti odeslán díl náhradního praporu k polnímu pluku na italskou frontu. Do toho byli zařaděni vesměs Slováci,...kdežto Židé a Maďari měli zustati zpět.“* Do času vydania voj. schematismu v r. 1917 v rámci 71. pp. obdržalo 20 kapitánov z povolania vojenský záslužný kríž s vojnovou dekoráciou a Václav Beránek patril medzi tých 11 kapitánov, ktorí toto vyznamenanie ešte nemali. Po vojne pôsobil Václav Beránek na Dopl. okresn. vel. v Písku.

[28] Úrady čs. republiky mali vážne problémy s identifikáciou a vypátraním Kanzelmarovho pobytu. Až notariát v Hasprunke upozornil, že sa nejednalo v čase vzbury o 33-ročnú osobu, ale o ročník 1894. VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 582, č.j. 463. Napriek značnému úsiliu úradov sa nepodarilo identifikovať odsúdeného Jozefa Pilarcsika, lebo hľadaná osoba *„nepodáva svím příbuzným od roku 1920 žádné zprávy a proto jeho pobyt zjistiti nelze“*. VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 610, č.j. 338, 1161.

[29] VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 587, č.j. 441.

[30] VHA Praha, PO, inv. č. 587, č.j. 441 a prílohy v rámci č. jedn. 441 označené č. 4 a č. 6. František Mrázek bol rozkazom č. 252 náhradného práporu 71. pp. v Beszterci (Bistrita, Rumunsko) vyznamenaný dňa 15. septembra 1918 bronzovou medailou za odvahu (*Tapferkeitsmedaille*) pre jeho odvážne správanie počas vzbury. Mrázek bol identifikovaný ako „početný poručík“ v náhradnom prápore 25. pp. v Banskej Bystrici a od r. 1920 bolo voči nemu vedené *„trestní řízení pro podvod a padělání jeho osobních a voj. dokladů“*. Pluk. rozkazy č. 163 a 164 podpísané za správnosť Jozefom Pekárom obsahovali údaje o poprave československých legionárov Koudelku, Kourinského a Cudlina, ktorých zajali pri ofenzíve na Piave dňa 15. 6. 1918 príslušníci 6. roty 71. pp. Legionárov odsúdili za velezradu a v nasledujúci deň v Piavone popravili. Dvaja čatári (Buček, Dutka), dvaja desiatnici (Staňo, Uhrik, slobodník Difko a 13 vojakov (Gago, Kobela, Mikunda, Kula, Galbo, Bezesny, Oklepek, Tobias, Fucko, Pazdiera, Klačko, Baláž, Gažo) dostali finančnú odmenu 710 lír, 55 centov.

Pôvodný záujem PO pri MNO prezentovať vzburu ako akciu uvedomelého národného odboja nebolo možné uskutočniť. Interné šetrenie preukázalo len v prípade popraveného Martina Cingela, že je *„zapsán v kartotéce Svazu čsl. spolku na Rusi. Ze souhrnu všech výpovědí vysvítá, že vojenská vzpoura byla výhradně proti Rakousko-Uherskému útisku bez hlubšího národního uvědomění. Předložili jsme získaný material br. ministru unifikace Dr. Markovičovi k dobrozdání a sdělujeme Vám jeho názor. Br. ministr souhlasí, aby popraveným Slovákům byl postaven pomník architektonicky řešený vhodným nápisem nedoporučuje ale figurální řešení, které by v myšlence a pojetí vyjadřovalo více neš-li tato událost zasluhuje a nabádá k jisté opatrnosti při řešení podobných otázek....Prosíme vás, abyste komitétu vhodným způsobem naše vážné důvody sdělili, aby bez naší a Vaší součinnosti nepodnikal jiného řešení."*[31]

Celková interpretácia vzbury v Kragujevci nadobudla v medzivojnovom období charakter glorifikácie bratstva národov Juhoslávie a Československa. Aj keď v dobových prameňoch nájdeme náznaky sympatií medzi miestnym obyvateľstvom a Slovákmi, netreba reálny historický význam takýchto záznamov preceňovať. Oblastné veliteľstvo v Kragujevci (*Kreiskomando*) bolo obsadené chorvátskym vlastibraneckým (*horvatským zemebraneckým*)[32] práporom, kde boli aj Srbi a vzbúrencov vopred upozornili, že útok ich bude stáť veľa obetí. Tí si to uvedomili a *„roztrateli sa kde kery"*. Vykonať popravu odmietli nielen Slováci, ale aj Nemci a Maďari, popravnú čatu museli zostaviť zo slovanských „bratov" Bosniakov.[33]

Po 2. svetovej vojne bol kladený dôraz na vplyv Októbrovej revolúcie. Zvýraznené boli boľševické motívy vzbury na úkor pochopenia elementárnej nespravodlivosti (ošatenie, strava, šikanovanie, krátenie podpôr), s ktorou boli navrátilci po návrate zo zajatia konfrontovaní. Interpretácia v duchu marxismu-leninismu zastrela reálny obraz o charaktere, náladách a očakávaniach jednoduchých vojakov, ktorí uprednostnili návrat z Ruska do vlasti pred účasťou v boľševických gardách, alebo v československých vojenských oddieloch.

Pramenný materiál dokazuje, že vojaci boli pri návrate objektom práce spravodajských agentov jednej i druhej strany. Viedenské ministerstvo vojny získalo napr. informácie o agitácii v kurskej gubernii medzi nemecky hovoriacimi kovorobotníkmi slovanskej národnosti, ktorých sovieti zaopatrili inštrukciami a peniazmi, aby po návrate do vlasti, najmä vo Viedni, vyvolávali nepokoje.[34] Správa istého navrátilca (poddôstojníka) o vyjadreniach dozorcov a poručíka v karanténnej stanici Wladimir Wolinskyj bola známa aj hlavnému veliteľstvu armády.[35]

---

[31] VHA Praha, PO, inv. č. 629, č.j. 1632, 1697. List zaslaný MNO PO na Veľvyslanectvo Československej republiky do Belehradu dňa 3. 6. 1923 a odpoveď veľvyslanectva z 13. 6. 1923.

[32] Jakubík (príloha 2) v dobovej slovenčine používa pojem zemebranecký prápor. V chorvátskej služobnej reči v časoch monarchie sa používal termín domobranstvo, čo zodpovedá nemeckému termínu Landwehr a maďarskému termínu honvéd. Presné číslo práporu, resp. pluku, sa mi zatiaľ nepodarilo identifikovať.

[33] *...ale nikto nechcel ísť strielať ani Nemci ani Maďari nechceli strielať Slovákov, a predsa Slaviani sa našli, Bosniaci, jedna rota sa prihlásila, že ona bude vraždiť...* Videonahrávka s Alojzom Chvastekom z Terchovej. Videoarchív býv. ext. kameramana RTVS Vladimíra Diana.

[34] VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk. 485, 90-20-30-141.

[35] VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk. 485, 90-20-30-142. Prepis pôvodného textu: *„Als ich in die Quarantänestation Wladimir Wolinski kam, machte ich folgende Beobachtungen. Es gibt dort (mir unbekannte) Leute unter der Aufsichtsmannschaft, was ich den Reden der Heimkehrer entnahm, die den Revolutionären Geist der Heimkehrer zu fördern trachten. So sagte man dort einem Heimkehrer einmal, man wundere sich, dass im Lager noch nicht gemeutert werde, auf die Antwort des Heimkehrers, dass dies schwerer Folgen nach sich ziehen könnte, erwiderte man, wenn alles einig wäre, könnte man nichts dagegen machen. Es werden auch Gerüchte verbreitet, dass die unseren nicht mehr kämpfen wollen und dass täglich Hunderte zu den Italianern überlaufen, weil bei uns nichts mehr zu essen sei. So wird der Geist der zu dreiviertel von der russ. Revolution nicht angesteckten Heimkehrer präpariert. Auf der Herfahrt Wladimir-Wolinski erzählte mir ein unbekannter Mann im Waggon, als er sich beim Abgange von einem Leutnant dort verabschiedet habe, hätte ihm dieser gesagt: „Halten sie sich Bolschevikimässig, wenn sie an die Front kommen." Ein Korporal (Südslave) bekam eine ähnliche Antwort vom dortigen Kanzleifeldwebel mit auf dem Weg. Aufmeiner Reise stieg ein Czeche aus Schlesien ein, der alle diese Äusserungen gut hiess und sagte; es werde bald los gehen, die „Grüne Garde" sei gebildet und werde etwas unternehmen."*

Pre bežného vojaka, navrátilca zo zajatia, bolo len obtiažne rozlíšiť, do akej miery sú výzvy k súdržnosti medzi zajatcami reálnou protištátnou agitáciou, alebo len provokáciou domácich agentov, či rečnením v nie celkom triezvom stave. Veselá nálada uľahčovala prácu agentov, ktorí získali celkom dobrý obraz o názoroch navrátilcov a situácii v Rusku. Vyzvedačstvo medzi navrátilcami je dokumentované mnohými písomnosťami zaslanými z Kragujevca a Belehradu do Bratislavy a Viedne.

Zo správy kpt. Franza Tascha (spravodajské odd. v Belehrade)[36] sa okrem všeobecných problémov s ošatením a stravou dozvedáme aj o pocitoch a sklamaniach navrátilcov, ktorí očakávali kamarátskejšie prijatie a istú formu odškodnenia a uznania za čas strávený v zajatí. Podľa Tascha boli navrátilci z Ruska len prednedávnom konfrontovaní s prejavmi agitátorov, ktorí ich presviedčali, aby sa do Rakúsko-Uhorska nevracali, lebo tam nie je čo jesť a teraz sa ukazuje účinok takýchto rečí, ktoré vytvárajú pocit znechutenia. *Na ich tvárach badať nespokojnosť.*

V správe sa podrobne uvádzajú jednotlivé disciplinárne prehrešky vojakov z 24. 4. a 25. 4. a neúspešné pokusy zatknúť delikventov vzhľadom na masový odpor a kolegialitu ostatných vojakov.

Tasch informuje aj o incidente z 27. 4. 1918 medzi des. Beňovským a jedným poddôstojníkom. Pre krátenie odplaty a nesprávne hodnostné označenie došlo medzi nimi k ostrej konfrontácii.[37] Beňovského nemohli zatknúť, lebo ostatní navrátilci ho obstúpili a neumožnili odviesť. Následne sa vydali ku kasárenskému väzeniu a prepustili ľudí (vojakov).[38]

Napätá situácia nastala aj 30. 4. na záver poobedňajšej školy, ktorú sa podarilo upokojiť až staršiemu skúsenému dôstojníkovi. Ten provokatéra vyzval, aby sa dobrovoľne hlásil. Nasledujúci deň pri nástupe pred veliteľom práporu prosil vojak o prepáčenie kvôli správaniu z predošlého dňa a tiež uviedol, že bol na skutok navedený a podnecovaný (*verleitet und aufgehetzt*) iným vojakom. Ten bol zatknutý a predvedený pred súd.

Tasch mal príležitosť sa s navrátilcami aj osobne pozhovárať[40] a z výpovedí i sledovania došiel k záveru, že navrátilcov v Rusku infikovali protirakúskouhorskou propagandou aktívne československé *„družiny"*. Agitácia bola natoľko silná, že ešte aj tesne pred prekročením hranice ich vyzývali, aby sa vrátili. Taschovi boli známe aj prípady agitátorov na železniciach, ktorí vo vlakoch pripomínali navrátilcom ich „záväzok" (*gegebenes Wort*) a následne zmizli. V *71. pp. majú Slováci takmer 100% zastúpenie a už počas mieru v civilnom živote boli niektorí z nich tak trošku panslavistického zmýšlania*. Tasch spomína trenčianskych advokátov, Turiec aj Oravu.[41] Zlý vplyv majú remeselníci z Budapešti.

---

[36] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, *Verhalten der Heimkehrer des Infanterieregiments Nr. 71* príloha 2 v rámci predmetného arch. dok. Odpis správy kpt. Franza Tascha z 9. mája 1918. Text je identický s odpisom, ktorý je archivovaný vo VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk 485, 90-20-30-120. Nadriadeným kpt. Tascha bol mjr. Šafranek.

[37] Beňovský mal na záver incidentu povedať: *„Wir gehen nicht mehr an die Front, die Juden die in den Kanzleien sitzen, sollen an die Front."*

[38] Zo správy pplk Marxa z 1. 5. 1918 sa dozvedáme, že 27. 4. navrátilcami prepustených troch vojakov nasledujúci deň vypátrali a znovu dali do väzenia. Príbeh z 30. 4. opisuje pplk. Marx trochu inak ako kpt. Tasch. VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk 485, 90-20-30-61.

[39] Podľa Taschovej správy mal vojak povedať: *„Wir haben genug gekämpft, nieder mit dem Kriege, nieder mit den Juden."*

[40] Tasch navštívil Kragujevac 2-krát pred vzburou a raz po vzbure. Túto informáciu nachádzame v sprievodnom liste guvernéra Srbska (gplk. Adolf von Rhemen) z 15. júna 1918 (Präs.Nr. 18.630), KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918. Z listu sa dozvedáme aj o šetreniach voči dôstojníckemu zboru, čo sa týka ich správania a zaobchádzania s mužstvom a prípadných nedostatkoch v materialnom zabezpečení. Podľa Rhemena sa vzbure snáď mohlo zabrániť, keby verejné vystupovanie dôstojníckeho zboru a jeho vplyv na mužstvo boli prikladnejšie. Dôstojníci vôbec v tomto smere neberú vec vážne, čo dokazuje aj usporiadanie verejnej pitky so spevom (*Trinkgelage mit Gesang*) v jednej krčme v deň popravy. Je jasné, že takéto výstupy provokujú. Nariadené bolo vyšetrovanie. Rhemen odporučil zmeny v dôstojníckom zbore. V liste pochvalne vyzdvihol činnosť spravodajského oddelenia, obzvlášť kpt. Tascha, ktorý situáciu predvídal a príčiny presne v správach opísal.

[41] Doslovne: *„...und das Komitat Arva hat auch einen panslavistischen Anstrich"*.

Príslušníci pluku informovali Tascha, že Slovák je dobrý vojak a bojoval na fronte veľmi dobre. Problémom je veľká „masa" navrátilcov a malý počet starších, vojnou skúsených dôstojníkov. Odporučil zastavenie prísunu navrátilcov.

Zaznamenané boli aj názory štábneho dôstojníka, ktorý mal navrátilcov na starosti. Podľa neho *„väčšina navrátilcov sú ešte dobrí vojaci. Tak ako regrúti musia byť odznova vychovaní. V zajatí si pretrpeli oveľa horkejšie veci. Aj keby sa medzi nimi stále nachádzali mnohé neodhalené protištátne elementy, členovia československých družín, či iní agitátori, vďaka výchovnému a spravodlivému zaobchádzaniu, keď sa znova pomaly vovedú do vojenského života a získa sa ich dôvera, budú čoskoro vďaka týmto dobrým vojakom* (protištátne) *elementy odhalené a udané. Okamžité začlenenie do výcvikového procesu nie je možné, naráža to na nevôľu. Ak sa niekomu vyjde v ústrety získa sa jeho dôvera. Nepretržité objasňovanie, poúčanie o postupoch, hrdinských činoch vojenských oddielov počas neprítomnosti* (v čase ich zajatia)*, príklad zaslúžilých, vyznamenaných poddôstojníkov a dôstojníkov vzbudí záujem a preberie ich. V záchytných staniciach sa ľuďom sľubovalo všetko možné, ale obdržať to mali až pri náhradnom prápore. Diety, čo im vymerali, zväčša na cestu nestačili. Dlhé cesty museli absolvovať bez peňazí. Načo také malichernosti? Zaplatiť za dlhšie trvanie cesty, dá sa to pri náhr. prápore vyrovnať. Poddôstojníci z radov navrátilcov sa sťažovali, že nedostali diéty zodpovedajúce ich hodnostnému zaradeniu, ale len ako pešiaci. Potom prídu navrátilci k náhr. práp. a nemôžu byť ani len oblečení, lebo uniformy požadovanej veľkosti vôbec nie su k dispozícii. Navrátilci potrebujú na svojej ceste k náhr. práp. nepretržitý dohľad, tu by mali príslušné jednotky odveliť dôstojníka. Navrátilci dostanú štvortýždňovú dovolenku a po jej uplynutí sa tisíce ľudí znovu dostavia do náhr. práp. Zhromaždia sa znovu najmä masy navrátilcov, a ako bolo už spomenuté, medzi nimi aj mnohé štátu nepriateľské elementy, čo pri nedostatku vlastného inštruktorského personálu narazí na ťažkosti. Navrátilci si vyžadujú v prvom rade individuálne zaobchádzanie a pri tej mase to nie je možné."*

Politické sledovanie navrátilcov na dovolenkách v ich domovských obciach je podľa kpt. Tascha nutné. Doma si zlé elementy najskôr trúfnu. Ak by boli činné, mali by ich politické úrady okamžite stiahnuť, separovať a voj. útvar upovedomiť. Tasch opatrne pripomenul aj príliš vysoké zastúpenie dôstojníkov, kadetov a ašpirantov židovského pôvodu. *Niet sa čomu čudovať, že navrátilcom táto skutočnosť bije do očí a je dôvodom hlbšej pozornosti.*

Vzhľadom na opisované udalosti z apríla dáva na zváženie, či je naozaj potrebné zhromažďovať toľké masy pri náhr. práp., a či by príslušné vojenské miesta nemali ich ponechať na dovolenke a podľa potreby nimi redisponovať. Navrhoval aj zlepšenie informovanosti a organizácie návratu zajatcov na obsadených ukrajinských územiach. V záverečnom konštatovaní kpt. Tasch nezaprel v sebe podozrievavosť spravodajského dôstojníka a upozornil, že obyvateľstvu v Kragujevci sú spomínané prípady (nespokojnosti vojakov) známe a s veľkou sympatiou Srbmi prijímané. Svitá im nádej na oslobodenie a hovoria o počiatkoch revolúcie a konci Rakúsko-Uhorska. Doteraz nebol pozorovaný žiadny dôverný kontakt (*kein intimer Verkehr*) medzi Srbmi a mužstvom náhr. práp. 71. pp., ale navrátilci vzhľadom na svoje zmýšľanie budú každopádne hľadať podporu u Srbov a tam ju aj nájdu.

Uvedená správa bola napísaná už 9. 5. 1918, teda tri týždne pred vzburou. Je pozoruhodné, že spravodajský dôstojník už vtedy odporúčal pre navrátilcov dlhšie dovolenky a táto požiadavka aj reálne bola navrátilcami hlasito a nepretržite predkladaná. Ako konštatuje Kapellova súhrnná správa z 29. 6. 1918, *„každodenne masovo predstupovali na raporte vojaci, a robia to stále aj dnes, aby si znovu vyprosili dovolenky. Jednotlivci sa celkom otvorene vyhrážali, že v prípade zamietnutia ich prosby dezertujú alebo nepôjdu na front.*

Z mnohých, pred vzburou zadržaných listov vyplýva, že k násilnému vynucovaniu dovoleniek boli vojaci podnecovaní.“[42]

Ďalšia zachovaná analytická správa kpt. Tascha bola napísaná v júni 1918 po vzbure.[43] Podľa nej napr. dôstojníci dostatočne nepoznajú pomery v Rusku a jednoznačne a nahlas pred navrátilcami treba upozorniť na skazenosť Ruska a všetkého, čo sa tam udialo. Ak by dôstojníci mali hlbšie vedomosti o protištátnej činnosti (propaganda, družiny, dobrovoľ. divízie), oveľa ľahšie by mohli vysvetľovať, poučovať a jednať s navrátilcami. Až na niektoré výnimky sa väčšina navrátilcov dostala do zajatia nezavinene. Preto kpt. Tasch spísal svoje poznatky o pomeroch v Rusku a o nepriateľskej agitácii, aby poslúžili k pochopeniu problematiky navrátilcov.

Podľa neho životodarnú pôdu nachádza propaganda najmä u slovanskej národnosti. V dôsledku nesprávnej (domácej) osvetovej výchovy (*mangels richtiger Volkserziehung*) a nacionálnym konfliktom, podľahli mnohí vábeniu agitátorov v nádeji na lepšiu existenciu v porovnaní s obyčajnými zajatcami. Výsledkom bol vstup do československých družín a dobrovoľníckych divízií (juhoslovanských plukov). A hoci boli vystavení tomu najhoršiemu vplyvu, keďže tisíce (zajatcov) vstúpili do radov nepriateľa a bojovali proti vlasti, tak množstvo[44] našich vojakov, čo sa z Ruska vrátili domov, si zachovali vernosť. Aj závažnosť zločinu tých, čo zlyhali, sa podľa Tascha vzhľadom na okolnosti vytráca. V správe spomína aj februárovú revolúciu. *Videli silu robotníckej masy a vzostup občana, vedení niektorými mocichtivými elementami živenými cez prísľuby získania pôdy, a keď prepukol chaos, prinieslo to zruinovanie krajiny a (aj) vojny.*

Kpt. Tasch sa nazdáva, že vojna pre život nie je príjemná, ale pre štát nevyhnutná, a jednotlivec, ak len môže, hľadá, ako sa jej vyhnúť. Oduševnenie vzhľadom na dlhé trvanie vojny je preč! Uzavretie mieru zanechalo na navrátilcoch hlboké stopy a tie isté pocity ako u Rusov. Prevrat a koniec vojny priniesli zajatcom v Rusku lepšie časy. *Stali sa slobodnými ľuďmi.* Už nebol rozdiel medzi dôstojníkom, ruským vojakom a zajatcom. Mohli prevádzkovať obchody, živnosti, cestovať a zúčastňovať sa na verejných zhromaždeniach. Mnohí zajatci sa v Rusku zosobášili, zostali tam a našli si nový domov. Koniec vojny a výmena zajatcov prebudila radosť z možnosti dostať sa k svojim. V prúdoch tiahli k hraniciam. Aké veľké bolo sklamanie po dlhých útrapách, keď boli na hranici s nevôľou prijatí, nedostatočne zásobení, atď. Dúfali, že vo vlasti dostanú dovolenku, ale namiesto toho sú zhromažďovaní a v transportoch od hraníc odsúvaní k svojim náhradným telesám. Po 8 – 10-dňovej ceste musia tu zostať a potom síce dostanú dovolenku, ale len 4 týždne. Dlhotrvajúca vojna spôsobila, že monarchia nemôže dať navrátilcom potraviny, oblečenie, aby ich mohla uspokojiť, a nikto im nevysvetlí, prečo tomu tak je. Na hraničných sústreďovacích staniciach pritom vidia zamestnancov, že si žijú lepšie a v dostatku. Vnútorné rozhorčenie strhne aj lojálneho občana. Ich nespokojnosť rastie zo dňa na deň. A potom idú na dovolenku a čo vidia. Núdzu svojich! Ani nie po štyroch týždňoch tiahnu späť k náhradnému práporu a na front, aby ďalej bojovali! A pre koho?...

Pred nami stojí tu masa. Sú nespokojní pre údel, čo ich postihol, kvôli znovunasadeniu na fronte, sklamaní pre krátku dovolenku, nedostatok potravín, ošatenia a zatrpknutí z očividnej nespravodlivosti, že znovu musia bojovať, ale druhí sú oslobodení, alebo ešte vôbec

---

[42] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, ref. 6, s. 12. *Es erschienen täglich massenhaft Leute beim Rapport - und tun es auch noch heute!-, um neuerliche Beurlaubung zu erbitten. Einzelne drohten ganz offen, in Falle der Verweigerung ihrer Bitten zu desertieren bzw. nicht an die Front zu gehen. Vielen vor der Empörung abgefangenen Briefen ist es zu entnehmen, dass unter den Soldaten zur gewaltsamen Erzwingung der Beurlaubungen gehetzt wurde.*

[43] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, *Verhalten der Heimkehrer des Infanterieregiments Nr. 71*. Odpis správy je označený ako príloha 3 v rámci predmetného súboru dokumentov. Pozostáva zo siedmich strán strojom písaného textu, číslované sú listy (15-18), nie strany. Správa bola napísaná niekedy medzi 3. až 15. júnom 1918.

[44] V pôvodnom texte „masa“ - *„... Masse unserer aus Russland heimgekehrten Soldaten...“*

neboli na fronte. Následkom vnútornej nespokojnosti aj ten najnepatrnejší podnet v takto revolučne rozpracovanej mase navrátilcov strhne za pričinenia podnecovačov a vodcov k činom, *ktoré môžu mať pre štát nevypočítateľné dôsledky.*

Na záver kpt. Tasch konštatuje. *Má a musí byť dané do pozornosti predovšetkým nebezpečenstvo, ktoré navrátilci v sebe ukrývajú. Posledné udalosti na to jasne poukazujú*. Núdza učiní rýchlu pomoc a konečne sa pri narábaní s mužstvom uskutoční výchova, zaobchádzanie a vzdelávanie navrátilcov rozvážnymi, skúsenými a dôveryhodnými dôstojníkmi a poddôstojníkmi. Tak bude nebezpečenstvo tlmené, príp. odstránené.

Osobitnú kategóriu tvoria správy a konkrétne udania agenta Huberta Jindru, ktorý približne od 14. mája pôsobil priamo medzi navrátilcami v Kragujevci. Jindrom písané správy boli vyhotovené pre spravodajské odd. v Kragujevci aj pre vel. náhr. práporu.[45] Najznámnejšia z nich bola napísaná 27. 5. 1918 a opisuje udalosti z predchádzajúceho dňa. Hlavným rozprávačom bol peš. Janíček zo Selca.[46] Okrem iného sa dozvedáme, *že dôstojníci sa ukázali ako tí najlepší obrancovia vlasti, ako napr. kpt. Spira Julius, čo si sám revolverom strelil guľku do mäsitej časti nohy...*Keď sa všeobecne nadávalo na dôstojníkov, o svojom pánovi sa rozhovoril aj Spirov sluha Starinský. *Môj pán je aj tak tá najväčšia s.....všade kde môže, buzeruje ľudí, na dva dni nechal zavrieť vojaka za to, že nechcel čistiť topánky jednoročnému dobrovoľníkovi.* O grobianskom charaktere peš. Janíčka svedčia nielen hrubé nadávky,[47] ale aj konkrétne vyhrážky. *...prečo sú tu toľkí žandári? Hneď by som mal chuť jedného odzbrojiť a tamtých pánov pri stole trošku spracovať bajonetom alebo pažbou* (ukázal na dôstojníkov). Zdá sa, že Janíček bol pre kpt. Spiru užitočný. Podľa Ritzoffyho[48] správy Spira častejšie zadával Janíčkovi príkazy na palicovanie mužstva. Peš. Mihok dostal na Spirov rozkaz od Janíčka 50 palíc a aj peš. Gažo mal byť ním až dvakrát potrestaný. Bez uvedenia mien zachytáva udalosti aj Kapellova správa ako hlavný dôvod trestného stíhania a odsúdenia kpt. Spiru kragujevským súdom dňa 22. 6. 1918.

Vojaci 71. pp. nadávali a aj veselo spievali a do Jindrovej správy sa tak dostala zmienka o zakázanej piesni *„Nad Tatru sa blyska“*.[49] Komicky vyznieva časť o tom, ako Janíček s Bačom nahovárali agenta Jindru, aby počas ich dovolenky podnecoval mužstvo na vzburu, ak pošlú písomnú alebo telegrafickú správu s dohovoreným znamením „S. A.“ Jindrovi mali pomáhať vojaci Zámečník, Bušo a Vido.

---

[45] Správy sú zachované ako prílohy rôznych dokumentov, ich rekonštrukcia a komplexné vyhodnotenie presahuje rámec tohto príspevku. Niekedy v rámci jedného dňa registrujeme aj viacero kratších správ a dodatkov. V dlhších správach sú zachytené aj rôzne podozrenia, prechmaty hospodárskeho charakteru, a pod.

[46] Podľa Jindrových údajov bol Janicsek vdovcom. Predbežne ho stotožňujeme s osobou, ktorej údaje sú evidované na kmeňovom liste vo VÚA - VHA Praha na meno peš. Ján Janíček, nar. 12. 10. 1883 v Selci, otec Michal, matka r. Drienková, roľník, r. kat., zadelený 1. 10. 1904 do 16. poľnej roty 71. pp. Táto rota patrila k 4. práporu a v roku 1904/5 sa nachádzala v Kotorskom zálive (Parzagno). V prvom roku voj. služby absolvoval aj „Manschaftskurs“ a v druhom roku „Kompagniekurs“. Kurzy slúžili najmä na doplnenie schopnosti čítať, písať a rozumieť povelovej nemčine. Hoci bol Janíček vedený ako roľník (Landmann), bol podľa KL aj vyučený (Meisterschule). Dátum uvedený v KL sa nezhoduje s údajmi rím.-kat. matriky pokrstených. Podľa nej sa 23. 1. 1883 narodil Joannes Janicsek rodičom Michalovi a Zuzane Dieszka, Selec, č. D. 33. Ďalší Joannes Janicsek sa narodil v Selci 19. 3. 1883 Michalovi a Kataríne Botka, č. d. 63. V októbri nie je evidované žiadne narodenie Jána Janíčka v Selci. VÚA-VHA Praha iný kmeňový list na osobu Ján Janíček, nar. v Selci r. 1883, neposkytol.

[47] Objektom Janíčkových nadávok zachytených v Jindrových nemeckých správach boli farári, židia, cisár, dôstojníci atď. Podľa kmeňového listu vedel Janíček len po slovensky, a písal slabo (notdürftig). Po prvom roku voj. služby (1905) bol hodnotený ako tichý, dobrácky, čestný (*ruhig, gutmütig, erlichend*), správa sa poslušne a je ochotný (*gehorsam, willig*). K zhrubnutiu jeho charakteru došlo očividne počas vojny a zajatia.

[48] KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918, *Verhalten der Heimkehrer des Infanterieregiments Nr. 71*. Odpis Ritzoffyho správy z 5. 6. 1918 ako subpríloha prílohy 1 (plk. Kregczy) v rámci súboru dokumentov zaslaných z voj. gen. guv so sprievodným listom von Rhemena, číslované listy 7 – 9, dovedna 7 strán strojom písaného textu. Túto informáciu získal Ritzoffy nie priamo, ale sprostredkovane cez dôverníka. Je sporné hodnostné označenie. Janíček je označený ako čatár (Zgsf.). Mihoka mal Janíček palicovať v deň svojho odchodu na dovolenku (27. 5. 1918).

[49] Pôvodný text: *„Als man weiter über die Lage allgemein schimpfen hörte,.nn* (preklep) *auf einmal das slowakische, verbotene Lied: „Nad Tatru sa blyska“ singen. Dieses Lied sang die an uns angeschlossene Gruppe von Soldaten des IR. Nr. 71.“*

Benevolentné správanie mužstva a rozličné provokácie medzi mužstvom a dôstojníkmi boli na dennom poriadku. Pri veselej nálade veľkej skupiny bolo obtiažne provokatérov identifikovať a konzekventne trestať. Bolo to najmä vtedy, ak ani dôstojníci neboli v celkom triezvom stave. Verejnými pitkami konkurovali vojakom a po vytriezvení trestali aj za tie najmenšie prehrešky. Situáciu v osudný deň 2.6. opisuje Ritzoffyho správa nasledovne. *Toho dňa popoludní, a to napriek zákazu, bolo nápadne veľa mužstva onoho práporu vidieť v najvykričanejších hostincoch a výčapoch mesta. Ako bolo spomenuté skonzumovalo sa toho dňa naozaj veľa alkoholu a okrem toho boli aj väčšie množstvá alkoholu dovlečené z mesta do kasárne, kde sa takisto poriadne slopalo. Jedným slovom, nálada v mužstve bola už popoludní veľmi veselá*.

Známy incident medzi šikovateľom Bednárom a peš. Riljakom, ktorý bol bezprostrednou príčonou vzbury, je opísaný vo viacerých správach rôznym spôsobom. Vyčínanie v barakoch a následne v kasárňach spočiatku nemalo žiaden plán,[50] až takmer po hodine sa strieľajúci a hulákajúci dav pobral do mesta. Cieľom bolo hlavne vybaviť si záležitosti s dôstojníkmi, tých však nemohli už nikde nájsť.[51]

Keď výstrely začul pplk. Marx, poponáhľal sa zabezpečiť arzenál a podľa jeho správy (príloha 3)[52] proti vzbúrencom v kasárni bola nasadená čata vojakov zo švadróny dragúnskeho pešieho pluku (peši) a tri vlastné guľomety 71. pp.[53] Pplk. Marx včas obsadil most cez riečku Lepenica a paľbou zahnal navrátilcov. Jeden guľomet zostal na hlavnej ulici a s ostatnými sa vybral na námestie pred kasáreň. Dragúnov rozostavil do rojnice a umiestnil guľomety. Prichádzajúcemu davu prikázal, aby zastal a vyzval ich veliteľa. Jeden z dôstojníkov sa mu postavil a keď ten videl, že sa mu postavil dôstojník, snažil sa ho bodnúť. Prv ako sa mu to podarilo, pplk. Marx ho zastrelil.[54] Obďaleč vzdialený muž, čo mu chcel pomôcť, bol tiež zneškodnený.[55] Marx nechal páliť z guľometov[56] a námestie vyčistil. Z prebytočného mužstva od guľometov a z ľudí, čo sa podriadili, väčšinou z regrútov, nechal sformovať polovičnú rotu ako zálohu. Niektorí (vzbúrenci) sa dostali (už predtým) z kasárne von a keď Marx zbadal, že mužstvo sa na kasárenskom dvore zhromažďuje a že sa tam reční, nechal páliť z diel.[57] Vzbúrenci, čo tiahli po meste, sa čoskoro vrátili, ale už bolo všetko obsadené. Na svitaní poslal Marx viaceré hliadky ku kasárňam, a keďže nikto na ne nestrieľal, vtrhol plnou silou dnu. Potom nechal viackrát (*wiederholtenmale*) zatrúbiť signál „nástup“, ktorý bol aj dodržaný, a po 5. hod. rannej bola väčšina mužstva sformovaná do

[50] Ritzoffyho správa opisuje situáciu takto: *Die Meuterer liefen ziel- und planlos auf dem Kasernhofe herum, ihnen schlossen sich immer grössere Haufen an und die Haufen der Meuterer zogen schiessend und brüllend gegen die Stadt.*

[51] Nevybavené účty mali vzbúrenci najmä s veliteľom železničnej stanice a prednostom oblastného zásobovacieho skladu. V situačnej správe zo 7.6. 1918 sa doslovne píše: *Es ist nunmehr festgestellt, dass die Meuterer versonderlich nach Offizieren suchten, so nach dem Bahnhofkommandanten und dem Vorstand des Kreisverpflegsmagazines...*

[52] Správa bola napísaná už 3. 6. 1918 a zaslaná do Bratislavy, tam rozmnožená a rozposlaná veliteľom jednotiek V. zboru. Text zachovaný v mnohých spisoch vo Viedni a v Bratislave, napr. v šk. 485 viackrát. VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk 485, 90-20-30-119, 90-20-30-140.

[53] Tu vzniká problém interpretacie nemeckého textu – skratka 3.M.G. (eigene), pozri nem. text správy v prílohe 3. Môže sa to interpretovať aj ako tri čaty v kontexte predchádzajúceho slovného spojenia, alebo len ako 3 kusy M.G. Skôr sa prikláňam k názoru, že proti vzbúrencom zasahovali okrem čaty dragúnov 3 guľomety (asi 10 – 15 mužov) a zopár ďalších vojakov od guľometov. V arsenáli bola umiestnená guľometná rota (vel. kpt. Stuchlík), tá mala mať tri čaty a každá čata 2 guľomety. Nie je pravdepodobné, že by pplk. Marx vytiahol na vzbúrencov so všetkými šiestimi guľometmi a nenechal si nič v zálohe. Takisto z celej dragúnskej švadróny zaradil do oddielu proti vzbúrencom len jednu čatu. Nadp. Deutsch vydal rozkaz, aby sa telefonovalo o podporu jednou guľometnou čatou.

[54] Prvým zastreleným bol desiatnik Juraj Ryzi zo Zemianskeho Podhradia, nar. 1881 (*Korp. Georg Rizy*), guľka smerovala priamo do hlavy. VHA Bratislava, K. und k. Infanterieregiment Nr. 71, Sterbregister, Tom. VI., Fol. 140. V správe kpt. Kappela je jeho meno uvedené ako Korp. Georg Ridzi. Nevieme, či chcel Ryzi dôstojníka bodnúť nožom alebo bajonetom. Reakcia pplk. Marxa bola okamžitá – nedal mu žiadnu šancu (v nem. orig. *„über den Haufen geschossen“*).

[55] Druhým zastreleným bol peš. Juraj Olešnanik - Kukolancsar z Rakovej, nar. 1886 (*Georg Olesnanik - Kukuloncsar*), zasiahnutý bol do brucha, VHA Bratislava, K. und k. Infanterieregiment Nr. 71, Sterbregister, Tom. VI., Fol. 139.

[56] Nepálil do davu, ale do prázdneho priestoru pred kasárňou, demonštroval svoju palebnú silu.

[57] Paľba bola takisto skôr demonštratívna, kpt. Beránek sa nazdával, že prebieha nejaké nočné cvičenie.

pochodových stotín (*in Marschkompagnien*) a čiat regrútov (*Regrutenzügen*). Mnohí regrúti, ktorí sa vzdialili, lebo ich navrátilci prinútili, aby sa s nimi vydali do mesta, s výnimkou asi 30 mužov, okolo 5 h. 45 min. sa dostavili na námestie (*Alarmplatz*) a celé mužstvo bolo zoradené. Vysvitlo, že potom ako ustúpili, vládlo úplné ticho a celá akcia bola zjavne vedená len niekoľkými navrátilcami, čo sa oneskorene vrátili do kasární. Bolo to mužstvo 5. a 6./ XLI pochodovej roty. Títo zobudili všetkých a prinútili ich, aby s nimi išli...

Z vojenského hľadiska vzbura nebola organizovaná a nemala ani konkrétny vojensko-strategický cieľ. Vypukla ako spontánny odpor nespokojných, sebavedomých a ťažko zvládnuteľných jednotlivcov, namierený proti ich veliteľom. Negatívnu úlohu zohrával alkohol. Vzbúrenci sa snažili aktivovať celú „masu". To sa im však nepodarilo, väčšina mužstva zostala pasívna.

Nedostatočne je reflektovaná skutočnosť, že okrem jednej čaty dragúnov[58] a del. batérie pacifikovali vzbúrencov predovšetkým príslušníci ich vlastného 71. p. pluku. Po ráznom zákroku pplk. Marxa, ktorý osobne zastrelil dvoch rebelantov, sa väčšina vojakov veľmi rýchlo podriadila príkazom velenia náhr. práporu. Názor, že sa pred kasárňou strhla bitka ako na bojisku, je preexponovaný. Marx strieľal zblízka na konkrétne osoby odmietajúce poslušnosť. Viaceré dokumenty dosvedčujú, že streľba z guľometov a húfnic mala len demonštratívny charakter a pripomínala skôr cvičenie.

Prvé správy naznačovali, že asi 30 vzbúrencov sa do kasární nevrátilo a ušlo (príloha 3). Už 5. júna pplk. Marx však konštatoval, že chýba len 9 mužov[59] a Kappelova záverečná správa (29. 6.) uvádza, že z náhr. práporu už nikto nechýba. Ako vznikli informácie spomenuté rotm. Jakubíkom (príloha 2), že niektorí zo vzbúrencov mali ujsť a pridružiť sa k srbským „komitátom", zostáva nejasné.

Z celej situácie v Kragujevci je zarážajúce, že spravodajské oddelenie na eskaláciu napätia v náhr. prápore upozorňovalo a vývoj situácie predpovedalo. Agenti monitorovali nálady medzi vojakmi a identifikovali príčiny ich nespokojnosti. Kritizovali zlé zaobchádzanie s vojakmi a ich nedostatočné materiálne zabezpečenie (obuv, oblečenie), nízke diéty aj krátke dovolenky.[60] Odpor navrátilcov k vojne a frontovému nasadeniu sa stupňoval. Agenti upozorňovali aj na vplyv nepriateľskej propagandy v zajateckých táboroch. Konštatovali nedostatok rozvážnych dôstojníkov, ktorí by argumentmi a individuálnym prístupom dokázali navrátilcov zaujať a nadchnúť pre ďalšiu službu. Odporúčali zastaviť koncentrovanie veľkého počtu navrátilcov v náhradných telesách a dlhšie dovolenky. Tieto odporúčania sa v podstatnej miere realizovali až po vzbure.[61] Podľa gplk. Rhemena sa vzbure snáď mohlo zabrániť, keby verejné vystupovanie dôstojníckeho zboru a jeho vplyv na mužstvo boli príkladnejšie. Dôstojníci vec nebrali vážne, čo dokazuje aj usporiadanie verejnej pitky so spevom (*Trinkgelage mit Gesang*) v jednej krčme v deň popravy. Je jasné, že takéto výstupy provokujú.

Hlboko zakorenená je legenda o súdržnosti mužstva a náhodný výber vojakov na smrť odpočítaním z radu. V skutočnosti však prebehlo vyšetrovanie v zmysle stanného práva. Fiktívnymi udaniami, vyhrážkami a sľubmi (dvojmesačné dovolenky) sa kpt. Spirovi

[58] Čata patrila k 6. švadróne 7. dragúnskeho pluku.

[59] VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk. 485, 90-20-30-118.

[60] Na zlé zaobchádzanie (strava, ošatenie) a ponižovanie svojho syna po návrate zo zajatia do vlasti sa písomne na ministerstve vojny posťažovala aj matka istého vojaka z Tirolska. Opísané problémy sú podobné ako v prípade vojakov náhr. práporu v Kragujevci. Matka si v liste neodpustila poznámku, že v prípade jej syna tu ide o skutočného vlastenca a nie nejakého Čecha alebo Taliana. (*Und das ist ein Tiroler, dem das geschieht, nicht ein Tscheche oder Welscher,...*). VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk. 485, 90-20-30-84. Nepriateľské správanie voči navrátilcom potom kritizovalo aj viedenské ministerstvo vojny v obežníkoch (gm. Dáni, 30.8.1918). VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk 486, 90-20-30-176.

[61] CHORVÁT, Peter – ZAŤKOVÁ, Jana – ČAPLOVIČ, Miloslav. 220. Rozkaz veliteľstva náhradného práporu pešieho pluku 71 dislokovaného v Kragujevci zo dňa 14. júna 1918. In *Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1,* s. 339. ISBN 978-80-89523-40-5.

podarilo vojakov navzájom medzi sebou rozoštvať a tak vznikli výpovede, ktorých, či už presná alebo nepresná nemecká verzia potom pri súdnom pojednávaní zavážila. Až prísažné výpovede a rozsudok priviedli 44 vojakov[62] na popravisko. Do akej miery boli výpovede vynútené a za akých okolností boli objektívne vyhodnotené už nedokážeme po viac ako 100 rokoch posúdiť. Medzi mnohými dôstojníkmi a vojakmi 71. pp. však pretrvával názor o zodpovednosti kpt. Spiru za popravu. Vysoký počet popravených sa nepozdával ani vyššiemu veleniu, a preto sa vyšetrovalo aj správanie dôstojníkov. Tresty vymerané dôstojníkom v riadnom súdnom konaní boli viac-menej symbolické.

Nakoľko v publikácii M. Hronského správy npor. Deutscha, úč. rotm. Jakubíka a pplk. Marxa (z 3. 6. 1918) neboli dostatočným spôsobom prezentované, predkladáme ich úplné znenie v pôvodnom jazyku ako prílohy 1 – 3.

PRÍLOHA 1

Prepis výpovede zál. nadp. Ervina Deutscha o priebehu vzbury v Kragujevci

Am 2. Juni 1918, habe ich den Dienst als Garnisonsinspektions-Offizier der Station Kragujevac Serbien versehen. Am selben Tage habe ich sämtliche Wachen Bereitschaften und Posten laut einem Visitierzettel des k.u.k. Stationskommando Kragujevac visitiert und kam zirka um 9h45 nm. in die Kaserne des I.R.71 wo ich erst die Wache und die Bereitschaft visitierte und die Meldung des Kaserninsp. Offizier entgegennahm. Letzterer meldete mir, dass ein Feldwebel der I. Ers. Komp. wurde von mehreren Infanteristen (Heimkehrer) insultiert. Ich notierte mir den Vorfall mit der Absicht, dass ich am nächsten Tage das Nötige veranlassen werde, aber kaum wollte ich die Kaserne verlassen um die Wachs des k.u.k. Kreis-und Epidemie Spital zu visitieren, meldete ein Feldw. dass die V.,VI. und VI/41. M.Komp. bereits mit Gewehr von den Baracken gegen die Kaserne zieht. Ich lies Alarm blasen, übergab den Kaserninsp.Offizzier die Bereitschaft und habe den Befehl erteilt sofort der M.G.K. zu telefonieren, dass ein M.G.Zug zur Herstellung der Ordnung resp. zur Verstärkung der Bereitschaft anhargeordred[63] werde und begab mich zur Wache, um die Meuterer mit der Wache solange aufzuhalten bis die Verstärkung von der M.G.kommt. Kaum habe ich laden lassen als eine brüllende Menge zirka 300 Mann schon anmarschierte. Die Wache die aus 8 Mann inkl. des U.O. bestand hat sich sehr tapfer und braw benommen. Als die Menge auf zirka 30 Schritte herankahm habe ich halt geschriehen, worauf die Masse ruhig stehen blieb und ich mit lauter Stimme zurufte „Burschen machet keinen Unsinn. Ihr werdet ja eueren Urlaub bekommen, so wie ich es heute nm. euch sagte. Darauf erthönte wieder ein Gemurmel und in dessen einige Schüße von der Menge auf die Wache gefallen. Ich fühlte auch einen Schlag, wusste aber nicht, daß ich verwundet wurde, nur als mich ein Inft. der Wache darauf aufmerksamm machte es vin[64] meiner Bluse Blut rienne. Darauf gab ich den Befehl Schiessen und ich fiel zusammen, danach wurde ich noch mit einen Baionettstich am Kopfe bis zur Schädeldecke verwundet letztere Verwundung erfolgte als ich schon bewusstlos auf der Erde gelegen bin und wurde später von Zgsf. Komlos des I.R.71 in das h.o. Res. Spital gebracht.“

[62] Na tomto mieste by som vyzdvihol úsilie amatérskeho bádateľa P. Pavlíka. Jeho príspevok zameraný na verifikáciu údajov registra zomrelých 71. peš. pluku s údajmi v cirkevných matrikách je doteraz najprecíznejšou a najkomplexnejšou databázou poznatkov o popravených, zranených a v priebehu vzbury zastrelených vojakov. PAVLÍK, Peter. K niektorým otázkam kragujevskej vzbury. https://www.velkavojna.sk/articles.php?article_id=13.

[63] Zjavne preklep, správne angeordnet, písací stroj, na ktorom bola v r. 1918 správa napísaná, mal defektné tlačidlo písmena „G“. Všetky slová dokumentu obsahujúce písmeno „G“ majú toto písmeno vysunuté ponad líniu osnovy a niekedy je len veľmi ťažko čitateľné.

[64] Preklep, pisateľ správy chcel napísať „von“.

PRÍLOHA 2

Prepis textu[65] svedectva o vzbure v Kragujevci od úč.rotm. Antona Jakubíka, pri ktorom spolupracoval aj úč.rotm. Gustáv Hollý. Rukopis napísaný v Trenčíne dňa 18. novembra 1922

Priebeh vzbúry v roku 1918 v Kragujevcu
u náhrad. práp. c. a k. peš. pluku č. 71.
(Na ústny rozkaz p. Majora Pekára I. poboč. peš.
pluku č. 17)

Úvod:

Začiatkom jara v roku 1918 vracali sa zajatci (Heimkehrer) byv. rak. uh. monarkije do vlasti.

Tak i prislušníci bývalého ppl. č. 71 dochadzali ku prislušnému náhrad. telesu do Kragujevcu. Jednotlivci boli dobre oblečený a mnohý dochádzali bosy a velmi v biednom stavu.[66] U náhradného prap. boli[67] s nimi spisovany protokoly kde museli vypovedať okrem svojho pobytu po dobu zajatia ešte zvláštné dotazy jako: Či nesluželi v českej „Družine“,[68] či ich niekdo k tomu nenutel, či neznajú môžno mená takých voj. osób, ktory sa dobrovolne dali zajat a sa previneli vôbec proti rak.-uh. monarkije.

Jednotlivci, ktorý sa nevedeli dobre ospravedlniť, alebo na ních niečo trestne bolo podkazane a dokázať sa ím to nemôhlo dostali v záznamných listov poznamky: verdächtig, politisch unverläßlich, politisch verdächtig[69] a podobne. Rozumie sa, že sa našly taky ktory vyzradzovali a boli to najviac Židia, Maďari a Nemci.[70]

Každý previneny bol ihned eskortovaný do taboru Kenyőrmező[71] u Ostrihoma k disciplinarnej rote, kde boli i súdne stihany. Začiatkom mesiaca dubna 1918 roku bolo ích už navrátených asi do 2000 mužov. Guverner Srbska vydal rozkaz, že donesený odev poneváč je to rusky erar. majetok, ma sa zajatcom odobrať.

Zajatci u vyslechu protestovaly, že doneseny odev nesmie sa považovat erar. majetkom, lebo si ho každý v Rusku musel kupit a od ruského eráru ničeho nedostali. Jejich žiadosť bola na predstavene velitelstvo hlasena načo príšol rozkaz, že sa ím za jednotlive odev. sučiastky ma vyplatiť nahrada a síce: za bluzu dobru asi 6 Kr., nohavice 3K. čižmy 20K a za strevice 10K. Za menej cenne sučiastky - čiastku dľa hodnoti.[72]

Bola to cenna nepatrná len na zalepenie tychto mužov. Pri privatnem predaju za dobre čižmy dostal 100-150 K. a eraru musel ích za bagatelu prepustit. Zo začiatku mužstvo chovalo sa dost dobre až keď sa spomerami oboznamili, začali davať na jávo svoju nespokojnosť skrzena špatnej stravy neporiadku pri ubytovaní a ošatení. Zajatecké požitky boly ím zmenšené vynosom M.N.O.[73]

Na navratenych bolo badat, že sa v rusku naučili spolu držať, ked vždy v kôpkach 5-6 spolu stali, sa zhovarali a radeli. Bolo na ních spozorovať tiež i v sukromnom rozhovore, že sa v Rusku[74]

---

[65] Pri prepise tohto rukopisu sme nezohľadňovali gramatickú správnosť jednotlivých slov a ich spojení. Ponechané sú nárečové i nespisovné prvky, ako aj nesprávna, príp. žiadna interpunkcia.

[66] Vete rozumieme tak, že niektorí jednotlivci boli dobre oblečení, ale niektorí prichádzali bosí a v biednom stave.

[67] Boly – ypsilon v texte preškrknuté a zmenené na „i“.

[68] Slovo podčiarknuté modrou ceruzkou.

[69] Pri nemeckých slovách použitý Kurentschrift.

[70] Pôvodne použil pisateľ malé písmená (židia, maďari a nemci) a následne malé písmená prepísal na veľké písmená, pričom všetky tri slová boli podčiarknuté modrou ceruzkou.

[71] Správne má byť Kenyérmező.

[72] Pôvodne napísané hodnosti, potom „s“ preškrknuté.

[73] Podčiarknuté modrou ceruzkou a za skratkou modrá čiara.V časoch monarchie vydávalo armádne výnosy *„Kriegsministerium“*, čo pisateľ dobre vedel. Napriek tomu použil tvar aktuálneho nadriadeného orgánu v dobe písania správy, ktorým bolo M.N.O.

[74] Pôvodne napísané s malým „r“, ktoré bolo prepísané na veľké „R“, od tohto slovného spojenia až po koniec vety podčiarknuté modrou ceruzkou.

skutočné národné prebudeli ponevač mnoho proti rak.-úh. monarkije vyprávali a všetci proti vojne boli. Nemci a maďari menovali ích boľševikmi zakial slovania citeli pričinu jejích obratu. Spievali rusky a slovensky.

I. Vzbura[75]

U III. náhr. roty mal byt jedon desatník skrzena neuposlechnutia rozkazu potrestany 10 denním zostrením väzenim. Navrateny zajatci neuznali toto potrestanie za správne a vyhrožovali sa, že ho nedovolia zavret.

Pred 6h po polod. desatnik zo dňa * (*Rudolf Mocik)[76] viedol potrestaného desatníka nastupiť trest. Zajatci stojac na dvore kasáreň (bolo ích asi do 500) pitali sa desatníka ktory po medzi prechadzal k zátvoru, že kde vede desatníka N.N. (na jeho méno sa nepamätam).[77] Desatník zo dňa odpovedal so smiechom, že do basy a ubieral sa pochodom ku trestnici, ktorá bola vedla kasárne. Medzitým zajatci, ktorý stáli pred trestnicu prepadly straž, zbráň ím odobraly, zahnali ích, väzne vypusteli, želozne puta hodeli do zachodu a po ukončenej tu práci kričali: Pojme na Kreiskomando vypustit naších bratov ktorý tám hniju. Tento plán už vykonať nemohli, zvolavalo ích domace mužstvo, že prišol veliteľ práporu podpluk. Marx a chce s nimi hovorit. Oni sa nato shromaždili vo dvore kasáreň a všetkych i s pribehlimy z mesta mohlo ích byť do 1000 mužov.

Podpluk. Marx čiastočné slovensky rozumel ale vypravať neznal a preto dal si jeho dotazi nadp. Deutelbaumom tlumočiť. Pri tom rozhovoré boli prítomný mnohy dôstojnici a tiež poddôstojnici. Podpl. Marx opitoval sa, že prečo tieto vystupi robia a aby povedali pričinu jejích nespokojenosti. Oni vykrikmi sťažovali sa, že sa o ních nikdo nestára, v neporiadku žiju, vlastné veci sa ím beru, nedostávaju to, čo je vojakovi vo valce predpisano a nevine ich trestaju.[78] Podpl. Marx dal ím nato tlumočit, aby všetci nekričeli, ale nech vystupi jedon lebo dva a nech jejích žiadosti prednesu. No nikdo vystupiť nechcel veď boli presvedčený, že by ich na druhy deň ako „Rädelsführerov" dali zatknut.[79] Podpl. Marx keď videl, že žiadon vystupit nechce dal nadp. Deutelbaumovi rozkaz aby mužstvu vysvetlel, že v jakem ťažkem a biednem pomere sa monarkija nachádza a že nudza a nedostatek i u civ. obivateľstva a i vojaci tomuto sa prispôsobiť musia. Jednotlivci nato kričali: Zato volebné právo čo ho nemáme, máme bojovať. Ostatni zase: Dajte nam volebné právo?[80] Dajte nam práva jako i druhy občania maju? Podplukovník Marx dal ím tlumočit, že on ím volebne právo nemôže dať, že je to vec ministrov. Oni mu nato padli do reči a kričali z celého hrdla:"Tak ani nebudeme bojovať! Dolu vojnu, dolu so židmi![81] Podpl. Marx keď videl, že nemôže ničeho vykonať slubel ím, že jejích žiadosti predloži na predstavene vrchnosti a odišiel domov.

Na druhý deň, boly vydané rozkazy „Heimkehrerov" disciplinovať.[82] Dali ích do menších oddielov určely k ním dôstoj. a poddôstojníkov a malo sa neumorné cvičit. No oní všade odporovali a tiež i na cvičišti. Keď sa ích dôstojník opitoval, že prečo odporuju znela odpoved: Že od vodi ktoru cez deň ako potravu dostavaju oni lepšie cvičit nemôžu. Na cvičišti,

[75] Rotm. Jakubík člení text na tzv. prvú vzburu (koncom apríla 1918) a druhú vzburu (2/3.júna 1918). V obidvoch prípadoch sa opakuje ten istý cieľ. Vypustiť z väzenia neoprávnene zatvorených kamarátov na Kreiskomande.

[76] Za slovom dňa je značka a meno „Rudolf Mocik" je dopísané na okraji a podčiarknuté modrou ceruzkou.

[77] Bez uvedenia prameňa (zrejme z rozhovoru so svedkami) uviedol HRONSKÝ, ref. 1, s. 77 pri opise tohto incidentu meno navrátilca, ktorého chceli odviesť - desiatnika Peťovského.

[78] Celá veta podčiarknutá modrou ceruzkou.

[79] Celá veta podčiarknutá modrou ceruzkou.

[80] Posledné dve vety podčiarknuté modrou ceruzkou okrem slov „...bojovať. Ostatni zase...". Požiadavka volebného práva pre vojakov bola všeobecne diskutovanou politickou témou. Dokonca aj monarchisticky orientovaní politici uvažovali o volebnom práve pre vojakov (prejav I. Rakovszkého v uhorskom sneme dňa 25. 4. 1915). DVOŘÁK, Pavel – KOVÁČ, Dušan. Slováci v prvej svetovej vojne. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIb*, s. 294. Bratislava : Literárne informačné centrum. ISBN 978-80-8119-027-8.

[81] Posledné dve vety podčiarknuté modrou ceruzkou.

[82] Druhá časť súvetia podčiarknutá modrou ceruzkou.

ktory sa opovažely odpovedat, boly na mieste zatknutý a mužstvom od tam ubytovaného dragunskeho pluku eskortovaný do väzenia.[83]

Dôstojníci keď prišli domov sťažovali sa, že každa jejích namáha je marna poneváč oní jednoducho jejích rozkazov plniť nechcu. Nato bol vydany prisne dôverny rozkaz aby sa mužstvo židovského vyznánia oblieklo do odevu zajateckého a a umiestnili do každej izby a týmto spôsobom očuvali, čo zajatci medzi sebou vypravaju a mena „Rädelsführerov" zisteli a udali.[84]

Táto akcia mala vysledok ten, že kto bol tákym židov. špiclom za Rädelsführera údany, obvineny bol do prap. kancel ktora bola v meste Kragujevac - zavolany, tam ho už prichystana eskorta prevzala a bez jednej poznamky bol do barak. (taborového) leženia Kenyórmezö[85] eskortovaný. Rozumie sa, že sa oní o tomto všetkom dozvedeli a takto jejích nespokojenost so dňa na deň sa stupňovala, a ešte neustalim hromadním príchodom jak z ruska tak i s dovolenej situacia sa zhoršovala. Mnohy ktorý prišli z dovolenej doniesli so sebou cit krivdy a zaroveň poznati, že ích rodinny nudzu trpia poneváč nedostavaju žiadnej podpory.[86]

Z vycvikom sa úž tak energične nezaobierali ale poneváč citeli, že táto sila (bolo ích úž do 3000) je nebezpečná vystrojely z tych, ktory sa navrately z dovolenej jedon pochodový prápor a umiestnilo ho do vedla stojáceho byv srbského skladišta. A tam mali pochodové oblečeny čakať na deň odchodu. Medzitým vel. náhr. práporu urobelo zvláštné opatrenia ako: Prebytečnu municiu z kasáreň odviest s polahlivivím mužstvom a v meste na neznamem mieste ju skovat. V kasárne zostal[88] len ten najnutnejši počet zbrane a streliva

II. Vzbura

A ták prišol deň 2 červňa 1918[89] myslím, že to bola sobota lebo nedela.[90] Zajatci cely predošli mesiac dostavaly dodatečné požitky na dobu zajatia. Ten deň bolo mužstvo rozejdené po meste a dobra čiastka v krčmách debatujúc pri srbskej slivovici: O 3/4 na 9hod jak običajne vracali sa do kasáreň. Mužstvo pochodového praporu vratelo sa do ubikacií v dost veselom stave spievajúc.

Niektorí muži ešte pred jejích príchodom lahli si k odpočinku. Šikovatel Debnar[91] ktory ti ež už ležál opomenul dochadzajucích aby nerobeli krik a nevyrušovali ležiacich ale aby si spokojne polihali na svoje miesta. Jedon z došlých tento rozkaz preposluchnul a ozval sa nato: Že kto mi to zabrani? Šikovatel určel ho nato k raportu. V tom ostatny zahaseli svetlo a stoličkou[92] začaly šikovatela byt. Po prvem obdržením uderu po hlave podarelo sa šikovatelovi po medzi mužstvo v tme újst a len v košele a spodkov dobehol k službymajúcem dostojnikovi (nadp. Deutsch) a oznamel pripad. Tento poslal pohotovost (asi 30 muži)[93] z rozkazom vynikov zatknut. Jakonáhle pohotovost ku skladištu prišla mužstvo pochodové-

---

[83] Celá veta podčiarknutá modrou ceruzkou.
[84] Celá veta podčiarknutá modrou ceruzkou.
[85] Správne má byť Kenyérmező, tentokrát namiesto „é" použil pisateľ „ó" a nie „ö".
[86] Od slova zaroveň až po koniec súvetia podčiarknuté modrou ceruzkou.
[87] *„sila (bolo ích úž do 3000) je nebezpečná"* podčiarknuté modrou ceruzkou. Tu by som rád pripomenul, že toto číslo neznamená, že všetci boli ubytovaní v kasárni, resp. barakoch, kde vzbura vypukla. Ako bolo už spomenuté v čase vzbury sa v tomto priestore nachádzalo 1 000 – 1 200 vojakov. Ďalší vojaci boli ubytovaní v Arsenále a ostatní v okolí Kragujevca.
[88] Pôvodne bolo napísané *„môže zostať"*, potom bolo slovo *„môže"* preškrtnuté a *„ť"* prepísané na *„l"*.
[89] Rok vpísaný a celý dátum dvakrát podčiarknutý modrou ceruzkou.
[90] Dňa 2. 6. 1918 bola nedeľa.
[91] V ostatných dokumentoch sa jeho meno uvádza ako „Bednar". Podľa správy pplk. Marxa z 5. 6. 1918 bol napadnutý šikovateľ tiež navrátilec. VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk. 485, 90-20-30-118.
[92] Mjr. Pekár uviedol, že Bednár bol zranený na hlave úderom pušky. VÚA - VHA Praha, PO, inv. č. 552, č.j. 3045.
[93] Správy o počte vojakov, ktorými disponovala pohotovsť, sú veľmi rozdielne. Deutsch spomína 8 vojakov pohotovosti, Kapellova správa zaznamenala 11 vojakov pohotovosti. Podľa Jakubíka mal Bednár správu oznámiť priamo nadp. Deutschovi, ale Deutsch spomína, že správu o inzultácii prijal od kasárenskeho dôstojníka a nie priamo od Bednára *„...die Meldung des Kaserninsp. Offizier entgegennahm. Letzterer meldete mir, dass ein Feldwebel der I. Ers. Komp. wurde von mehreren Infanteristen (Heimkehrer) insultiert."*

ho praporu čakalo ích pred skladištom, pohotovost so všetkých strán obstanuli, jednotným vystupom pušky ím odobrali tu dobu sa zbureli, napadli kasarne všetko rozbijajúc a nuteli tam ubytované mužstvo aby sa k ním pridalo. Tiež i novačkovia boly k tomu prinuteny. Kto odporoval dostal puškou po hlave. Teraz začali všetko demolovat (okna, dvere rozbijat na skladišťah) kde citeli osoby v kancelariach pracovat strielali do kancelarií a t.d. * (*službukonajúci dôstojník opovažel sa ích prehovoriť ale ihned bol k zemi orazeny. Bolo mu do prs streleno.)[94] Asi 1h trvala tato rozbijajúca práca pri ktorej sa namahali i pokladne vybrat. (U III. nahr. roty bola drevena pokladna rozbita a obnos od 90.000 Kr. odneseny.) Prezenčné listiny, zaznamne listy na kusky dotrhali asi s umyslom aby sa pritomné mužstvo nemohlo zistit.

V posadce ubytovane oddiely vlastneho praporu a síce: V arzenalu kulometné oddieli obsadeli všetke priechody[95] do „Arsenalu" a zaroveň dostali za povinosť chranit delostrelecku bateriju ktora bola na vychodnej strane mesta umiestnena a strielala šrapnelami na cvičište pred kasarne a tiež okolo kasarnach.[96] To ale ništ nepomohlo. Asi o 10h shromaždeli sa zburenci na dvore kasáreň a pochodovali cez mesto ku hotelu „Takovo" kde bola dostoj. „Mensa" z umyslom, že tám pochytaju dostojnikov. Pri pochode si spievali a jednotlivci vykrikovali! Bratia! nebojte sa len smelo ku predu a pri tom zaspievajme si a t.d.

Dôstojnici doslechnuv, čo sa zbyva ukrily sa kde keri môhol. V hotelu „Takovo" nikoho nenašli, vošli zatim na druhej strane do kina a poneváč ani tam dostojnikov nenašli, zaumienili si napadnut „Kreiskomando" a vypustit tam uväznenych sudruhov a Srbov.

Kreiskomando bolo opsadene horvatským zemebraneckým práporom a týto ích napred upozorneli, že ich to bude mnoho obeti stát, aby sa neopovažely „Kreiskomando" napadnut. Že od tohoto umyslu odbočeli bola asi ta pričina, poneváč citeli nedostatek municie. Keď zlihanie ich umyslu si asi teráz uvedomili roztrateli sa kde kery.

Niektory z ních uvedomiac si následky ušli a pridruželi sa srbskym „Komitami" a ostatny predali sa osudu.

Druhy deň t.j. 3.VI.1918 okolo 6h ráno prišol podpl. Marx, kpt. Špira z vojakmi z arzenalu schromaždeli novačkov a utvorili sních pohotovosť. Niektoré ličnosti od voj. sudu z Kreiskomanda tiež sa dostaveli asi zo zvedavosti. Podpl. Marx vydal teraz kpt. Spiremu rozkaz vynikov pochytat a na Kreiskomando uväznit. Začala sa hoňba. Bolo rozkázane, že který sa opovaži utekať na mieste ho zastrelit. Na dvore kasáren mal byť jedon zajatec uväznen a keď to zbadal, dal sa do uteku. Muž od pohotovosti za ním vystrelel a tento na mieste zostal mrtvi.[97] Štab. šikovatel Čerňansky ktory toto jednanie videl, povedal strielajúcemu vojinovi: „Čo strielate po človekovi ako po psovi, keď zmalu namahu možete ho zatknut. Dôstojník ktory tuto poznamku očul ihned to oznámel a štab. šikov. Čerňansky[98] ešte toho samého dňa bol uväznený a druhy den degradovany a na 2 roky ťažkého žaláru odsudeny.

Zo zajatcov bolo velke množstvo uvezneno. Poneváč ale nemohli pre mnohe pripady dokazi dostat vyhlaselo sa v rozkaze, že ten, kto prezradi vynikov tejto vzbury a sám to prisahou potvrdi dostane 1 mesač. dovolenu. Pravda, našli sa ihned taký ktorý svedčely jedon na

---

[94] Text označený hviezdičkou dodatočne dopísaný šikmo v okrajovej časti strany.

[95] *„priecho"* a na ďalšej strane ešte raz napísané *„pri"*, potom preškrtnuté a dopísané *„chody"*.

[96] Chronológia opisu udalosti je tu narušená. Batéria nestrieľala medzi 9.45 – 10.00, ale podstatne neskôr. Podľa časových údajov pplk. Marxa, zareagoval proti vzbúrencom až okolo 10.45 a najskôr o 11.00 h aj s posilou dorazil pred kasáreň, tam zastrelil dvoch vzbúrencov a zablokoval kasárne. Až potom vydal povel na streľbu batérie. Podľa Kapellovej správy bola batéria činná od pol jedenástej a do jednej až druhej hodiny nočnej. Dovedna vystrelila jeden výstražný a 31 ostrých striel. V prípade, že časové údaje pplk. Marxa sú správne, môžeme predpokladať streľbu z batérie najskôr o 11. h.

[97] Zastreleným bol Pavol Kozlar, porovnaj VHA Bratislava, K. und k. Infanterieregiment Nr. 71, Sterbregister, Tom. VI., Fol. 139, príčina smrti: *Brustschuss gefallen in folge fluchtversuche gelegentlich der Meuterei*. Správa kpt. audítora Kapella konštatuje: *Von der Wache am Tage nach der Empörung wegen Fortsetzung Gehorsamsverweigerung und der Widersetzlichkeit an Ort und Stelle erschossen.*

[98] Posledné dve slová podčiarknuté modrou ceruzkou.

druheho. Ospravedlňujuce okolnosti jednotlivca vôbec neboly do ohladu brané stačilo uplne dosvedčenie pod prisahu 1 svedka. Cela právna zaležitost trvala od 3/VI do 7/VI. t.j. 5 dní. Dňa 8.VI.1918 do polud. prišol obežník od velit. praporu, že veškere mužstvo ma byt postaveno o 1h30I. pred kasarnu bez zbrane a tiež bez bočnej zbrane[99] odkial bude pochodovať na cvičište kde bude poprava odsudenych. Okolo 2h po pol. mužstvo bos.herc. roty asi 80 mužov viedlo odsudenych medzi sebou na popravište.

Odsudeny kráčali mirno a nebolo na ních badadat nejaku ochablost. Keď prišli na úrčene miesto strelnice, prvych 22 postavely pred prvim brehom strelnice a druhych 22 zase za breh. Ku každemu dielu odsudenych polovicu bos. hers. strelajucého mužstva. Na vyzvánie kňaza sa pomodleli, rozostaveli ích do 1 radu. (jedon vedľa druheho). Posliček od voj. sudu dal ím na tvar čierne šiatky. Niektorý ích prijali a druhy z tvare ztrhly.

Na znák rukou velitela bos.herc. roty, strielajúce mužstvo prikročilo celkom blizko, pušky už namierene jedon do hlavy a druhy na prsa a na strhnutie ruky vystrelely, tým spôsobom[100] rozsudek bol ukončený u prveho dielu a tým samim spôsobom i u druheho.

Ked ležaly všetci na zemi prikročel lekár a zkumal ktory ešte žije a novymi vystrelmi na zemy ho strielali. Niektory dostali i po 8 rán. Zatím pristupelo zdrav. mužstvo postrielanych z odevu zobliekly a za strelnicu do hromadneho hrobu pochovali. Popl. Marx tam pritomnemu mužstvu držal reč, nazval zastrelených zrádcami cisara a vlasti a že za jejích skutky všetci musime hambit.

Stymto činom žiadne polepšenie mužstva u praporu sa nedosiahlo. Mužstvo chovalo sa zdržujúc i na ďalej a preto bolo u práporu výhlasene „stane právo“. Po tejto zbure náhr. prap. ppl.č.71. ako nespolahlivi pre srbské uzemie bol preložený do Besztercze na Rumunsku hranicu. Mužstvo pochodovej roty bolo doplnene a odvolano na italské bojište ták, že pušky boly umiestnené vo zvlaštnem vagone a mužstvo len vo vyzbroju a vystroju.

U praporu bola od tej doby všeobecna mienka rozširovana, že konec valky z našej strany už neni daleko poneváč každy citel že byvala disciplina je už pochovana.

V Trenčíne dňa 18./XI. 1922

Antonni[101] Jakubík

úč. rotm.

PRÍLOHA 3

Správa pplk. Marxa z 3. júna v znení odpisu ako bola rozposlaná veliteľom jednotiek V. zboru

K.u.k. MILITARKOMMANDO POZSONY VERSCHLUSS!!!
Pras.Nr.14085/Gstb.
Ausführerisches Verhalten der Heimkehrer
beim ErsBaon IR. 71 in Kragujevac.

.....

Nachstehend wird der Bericht des Kmdten des ErsBaons IR.Nr.71 in Kragujevac Obstlt. Arthur MARX, welcher durch energisches, umsichtiges u.zielbewusstes Verhalten die von einigen Heimkehrern des ErsBaons angestiftete Meuterei erfolgreich unterdruckte vollinhaltlich bekanntgegeben.-

[99] Alojz Chvastek o kontrole zbraní pred popravou povedal:*...do jedného či bol šuster, pekár, všetko muselo narukovať, na ten ony, ani nožíka som nemal pri sebe tak kontrolovali všetko.* Videonahrávka s Alojzom Chvastekom z Terchovej. Videoarchív býv. ext. kameramana RTVS Vladimíra Diana.

[100] Na tomto mieste je preškrtnuté nečitateľné slovo.

[101] Posledných päť ťahov je takmer úplne rovnakých, bodka je až na poslednom, čo vyznieva skôr v prospech prepisu *Antonni*, hoci by sme predpokladali Antonin.

K.u.k. Ersatzbataillon des IR.Nr.71. D r i n g e n d
Res.E.Nr.1259 Adj.
Heimkehrer betreffend.

An
das k.u.k M i l i t ä r k o m m a n d o
in
Kragujevac am 3. Juni 1918 P o z s o n y

Gestern 10h 45 I nachm. fand eine Meuterei der Heimkehrer statt. Die Untersuchungen sind noch im Zuge u. berichte ich im folgenden meine persönlichen Wahrnehmungen. Nach 10 h 40 I nachm. als ich mich gerade zu Bette began vernahm ich Schüsse aus der Kaserne. Ich eilte sofort in das Arsenal alarmierte die dort untergebrachte Dragonerschwadron und die Maschinen gewehrKomp. und liess die Artillerie in der Richtung gegen die Kaserne auffahren. Aus der Kaserne erhielt ich die Meldung dass die Heimkehrer meutern und die Kaserne demolieren und derselben Schüsse Abfeuern. Mit einem Zug der Dragonerswadron (zu Fuss) und 3.M.G.(eigene) begab ich mich sofort in der Richtung gegen die Kaserne. Als ich die Brücke über die Lepenica überschritt kamen mir ein Haufen Meuterer entgegen Ich konnte noch rechtzeitig die Brücke in Besitz nehmen und die Heimkehrer durch Feuer verjagen. Ich placierte hierauf ein Maschinengewehr in der Hauptstrasse und ging mit dem Rest bis auf den Rand der vor der Kaserne liegenden Platzes vor wo ich den Dragonerzug in Shwarmlinie auflössen liess und die M.G. placierte. Kaum war ich dort angelangt so kam uns ein Trupp Meuterer entgegen. Ich befahl sie zum halten und den Kommandanten vor. Einer meiner Offiziere stellte den Kommandanten und als derselbe sah dass er sich einem Offizier gegenüber befindet, wollte er denselben niederstechen. Bevor er dies tut, wurde er von mir über den Haufen geschossen, ferner wurde ein zweiter Mann, der diesem zu Hilfe eilte niedergemacht. Ich liess den Platz vor der Kaserne durch die M.G. abstreuen und säuberte denselben von jeglicher Mannschaft. Während der Zeit habe ich mir aus der überzähligen M.G.Mannschaft und den zusammengefangenen Leuten, grösstenteils Rekruten, eine halbe Kompagnie als Reserve formiert. Einzelne Leute gingen aus der Kaserne durch und als ich erfuhr dass sich Mannschaft im Kasernenhofe sammeln soll, Ansprachen gehalten werden, liess ich die Artillerie dahin schiessen. Die durch die Stadt gezogenen Meuterer kehrten da alles besetzt war bald wieder zurück. Beim Anbruch des Tages sendete ich viele Patrouillen gegen die Kaserne und da die selben kein Feuer erhielten, rückte ich mit meiner gesammelten Kraft nach.

Ich liess durch den Baonshornisten zu wiederholtenmale das Signal „Vergatterung“ geben, welches auch befolgt wurde und hatte nach 5 h früh den grössten Teil der Mannschaft in Marschkompagnien und Rekrutenzügen formiert, vor der Kaserne gesammelt. Viele Rekruten, welche sich in der Stadt von den Heimkehrern, welche sie zum Mitgehen gezwungen hatten, entfernten, kamen auf den Alarmplatz und mit Ausnahme von ca. 30 Mann um 5 h 45 I die gesamte Mannschaft in Reih und Glied. Es stellte sich heraus, dass zur Retraite vollkommene Ruhe herrschte und die ganze Aktion anscheinend durch einige Heimkehrer, welche verspätet in die Kaserne rückkehrten, eingeleitet wurde. Es waren dies Mannschaften der 5. und 6/XLI Marschkompagnie. Diese weckten alle Leute und zwangen sie mit ihnen zu gehen.

In der Kaserne wurden die Kanzleien auf die Strasse geworfen, die Kompagnie-Monturmagazine aufgebrochen und die Kassa der III. ErsKomp. ausgeraubt. In der Kaserne selbst wurde eine grosse Anzahl Fenster scheiben vertrümmert, ferner Türen und Fenster demoliert, ferners die Telefonverbindung des Kaserninspektionsoffiziers abgeschnitten. Um

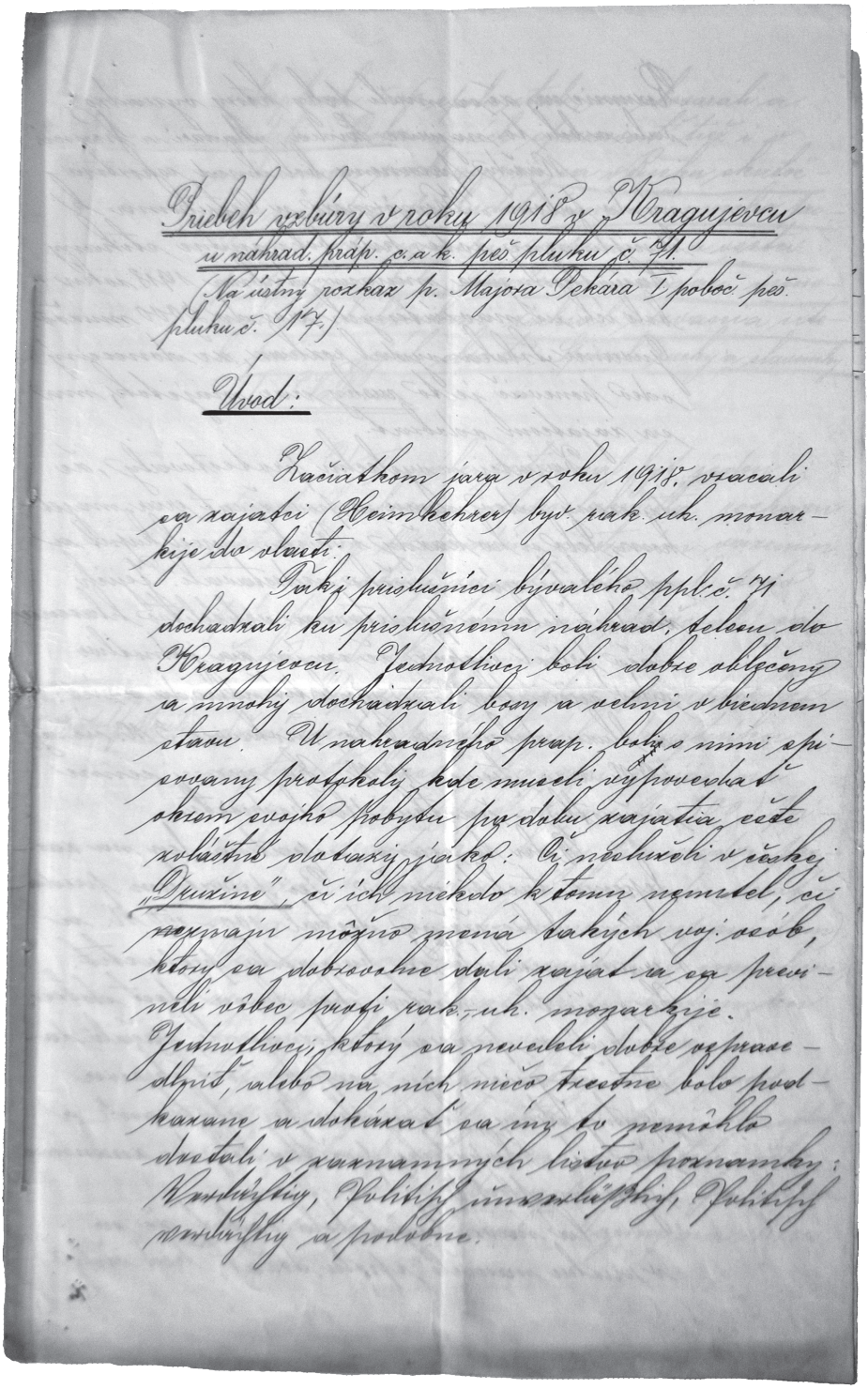

Priebeh vzbúry v roku 1918 v Kragujevcu
u náhrad. práp. c. a k. peš. pluku č. 71.
(Na ústný rozkaz p. Majora Pekára I. poboč. peš. pluku č. 17.)

Úvod:

Začiatkom jara v roku 1918. vracali sa zajatci (Heimkehrer) byv. rak. uh. monarkije do vlasti.

Tak i prislušníci bývalého ppl. č. 71 dochadzali ku prislušnému náhrad. telesu do Kragujevcu. Jednotlivci boli dobre oblečeny a mnohý dochadzali bosy a velmi v biednem stavu. U nahradného prap. boli s nimi spisovany protokoly kde museli vypovedať okrem svojho pobytu po dobu zajatia ešte zvláštne dotazy jako: Či nesluželi v českej „Družine", či ich niekdo k tomu nenutel, či neznaju môžno mená takých voj. osób, ktorý sa dobrovolne dali zajat a sa previneli vôbec proti rak.-uh. monarkije. Jednotlivci, ktorý sa neveleli dobre ospravedlniť, alebo na nich niečo trestne bolo podkazane a dokázať sa im to nemôhlo dostali v zaznamných listov poznamky: Verdächtig, Politisch unverläßlich, Politisch verdächtig a podobne.

Prvá strana Jakubíkovej správy

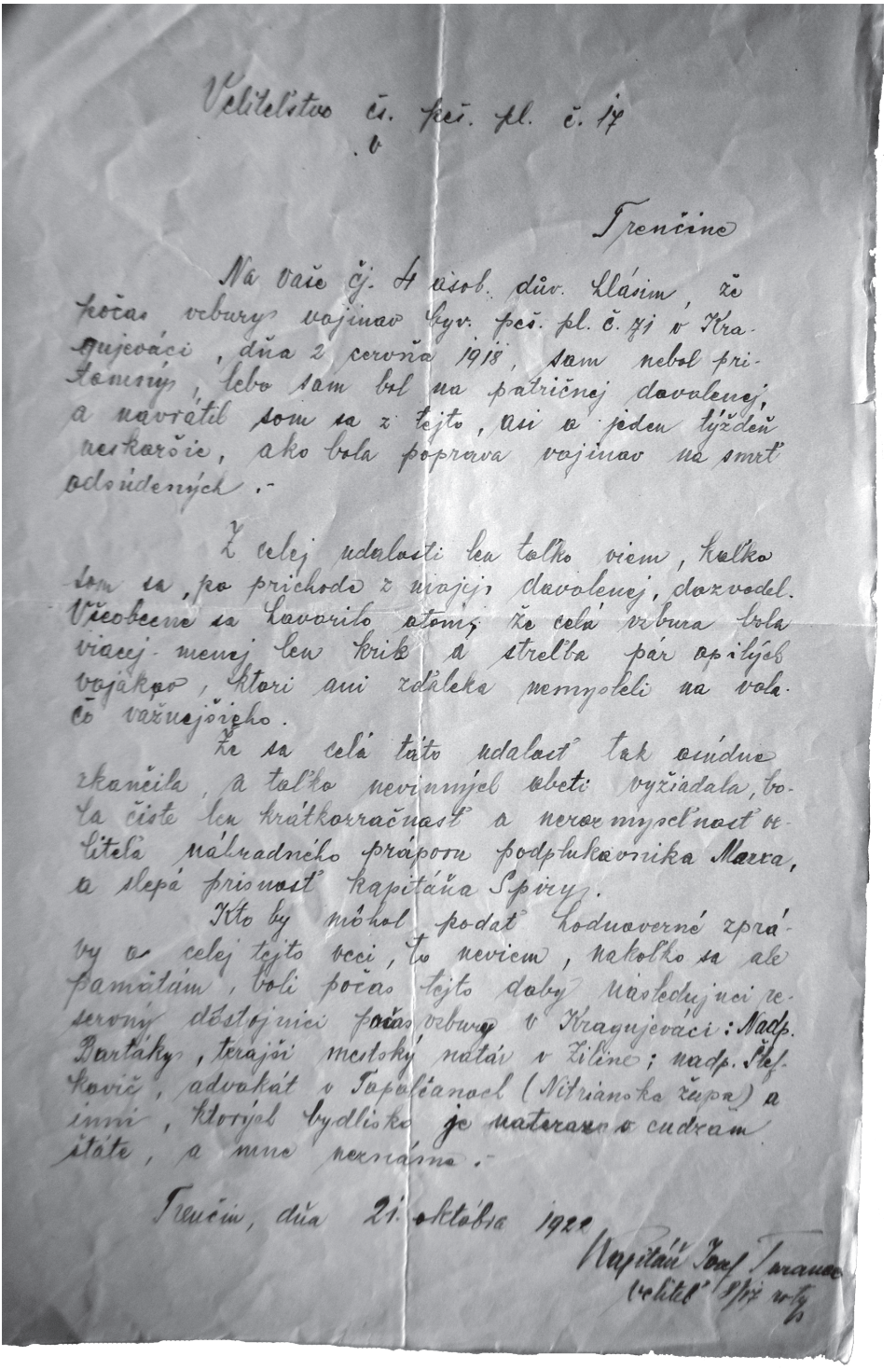

Velitelstvo čs. peš. pl. č. 17
v

Trenčíne

Na vaše čj. 4 asob. dův. hlásim, že počas vzbury vojínov byv. peš. pl. č. 71 v Kragujeváci, dňa 2 cervňa 1918, sam nebol pritomný, lebo sam bol na patričnej dovolenej, a navrátil som sa z tejto, asi o jeden týždeň neskoršie, ako bola poprava vojínov na smrť odsúdených.-

Z celej udalosti len toľko viem, koľko som sa, po prichode z mojej dovolenej, dozvedel. Všeobecne sa hovorilo o tom, že celá vzbura bola viacej-menej len krik a streľba pár opilých vojakov, ktori ani zďaleka nemysleli na voľačo važnejšieho.

Že sa celá táto udalosť tak osúdne zkončila, a toľko nevinných obeti vyžiadala, bola čiste len krátkozračnosť a nerozmyseľnosť velitela náhradného práporu podplukovnika Marza, a slepá prisnosť kapitáňa Spiry.

Kto by môhol podať hodnoverné zprávy o celej tejto veci, to neviem, nakoľko sa ale pamätám, boli počas tejto doby následujuci reservný dôstojnici počas vzbury v Kragujeváci: Nadp. Bartáky, terajši mestský natár v Žilíne; nadp. Štefkovič, advokát v Topoľčanoch (Nitrianska župa) a inni, ktorých bydlisko je naterazo v cudzam štáte, a mne neznáme.-

Trenčín, dňa 21. októbra 1922

Kapitáň Josef Turancov
velitel 8/17 roty

Turancov rukopis

ca. 10 h 30 I visitierte der StatInspOffz.Oblt.DEUTSCH die Kaserne derselbe erhielt gerade als der WachKmdt. ihm die Meldung erstattete einen Schuss durch die Lunge.

Die Hauptursache derselben war, wie sich heute herausstellt, dass den Heimkehrern ausser ihren gebührlichen Heimkehrerurlaub 4 Wochen plus 6 Reisetage, kein weiterer Urlaub bewilligt wurde. Die Leute sollen sich geäussert haben, dass ohne eine neuerliche Beurlaubung sie nicht an die Front gehen werden. Über diese Beurlaubung habe ich unter hierat.Res.Nr.1259 Adj. vom 31.v.M.bereits Bericht erstattet.

MARX m.p. Obstl.

Zoznam použitej literatúry a prameňov:

CHORVÁT, Peter – ZAŤKOVÁ, Jana – ČAPLOVIČ, Miloslav. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1.* Bratislava : Vojenský historický ústav, 2016, 339 s. ISBN 978-80-89523-40-5.

DVOŘÁK, Pavel – KOVÁČ, Dušan. Slováci v prvej svetovej vojne. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XIb.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, 359 s. ISBN 978-80-8119-027-8.

HRONSKÝ, Marián. *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. Martin : Osveta, 1988, s. 208.

KA, KM 5. Abt. 64-50/9 1918. *Militärgerichtliche Untersuchung über die Meuterei in Kragujevac.Verhalten der Heimkehrer des Infanterieregiments Nr. 71.* http://wk1.staatsarchiv.at/revolten-und-politische-proteste/kragujevac/.Dokumenty uvedené v poznámkach a texte podľa autora správy (kpt.-audítor Kappel, kpt. Tasch, kpt. jazd. Ritzoffy, agent Jindra, pplk. Marx, gplk. Adolf von Rhemen, mjr. Šafranek).

PAVLÍK, Peter. K niektorým otázkam kragujevskej vzbury. Dostupné online: https://www.velkavojna.sk/articles.php?article_id=13

PLASCHKA, Georg Richard. *Avantgarde des Widerstannds. Modellfälle militärischer Auflehnung im 19. und 20. Jahrhundert, Band 1.* Wien : Böhlau, 2000, s. 625. ISBN 3-205-98390-4.

TURANEC, Jozef. *Pramene obrany - Pamäti generála Jozefa Turanca*. Editor: doc. PhDr. Jozef Bystrický CSc. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2012, s. 316. ISBN 978-80-89514-19-9.

VHA Bratislava, 5KK 1918 PREZ, šk 485, šk 486.

VHA Bratislava, K. und k. Infanterieregiment Nr. 71, Sterbregister, Tom. VI.

VÚA - VHA Praha, IR 74 Referát, f. VS - Schöbl, šk. 2.

VÚA - VHA Praha, archívny fond MNO Památník Odboje, dokumenty pod rôznymi inv.č. a č.j., ktoré sú uvedené v poznámkach a texte podľa autora správy (Pekár, Turanec, Hermann, Režnák, Mutňanský, Guštara, etc...)

ROZHĽADY

NA MARGO ČATLOŠOVÝCH POZNÁMOK K ROMÁNU *KTO SEJE VIETOR* (MILO URBAN)

TAMARA **JANECOVÁ**

JANECOVÁ, T.: Regarding Čatloš' Comments on the novel *Kto seje vietor* (Who Sows the Wind) (Milo Urban).Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 116-142, Bratislava.
The aim of the contribution is the analysis of the critical text of the Minister of National Defense of the war-era Slovak Republic and chief military commander, Ferdinand Čatloš. In the text, he provides an analysis of Milo Urban's prose, *Kto seje vietor* (Who Sows the Wind) (1964), which describes the World War 2 period. The study includes an annex containing a part of Čatloš' paper which has not been scientifically reflected as yet. In her comparative analysis, the author of the study examined interpretation of two historical events by Čatloš and Urban: the Hungarian-Slovak armed conflict in 1939 and the so called Lichardus coup along with Čatloš' resignation in 1941.Value of the study consists in the enrichment of Čatloš' biography in terms of the memoir-like nature of his elaborate, clarification of the context of Urban's artistic work and completion of his biography, since the "disputation" with Čatloš is a part of his correspondence and to evaluate the informative value for historical research on a sample of Čatloš' commemorative texts.
Military History. Slovakia. World War 2. Reflection of Events - "Small War", so called Lichardusov Coup. Čatloš' resignation in the work of Milo Urban *Kto seje vietor* (Who Sows the Wind).View of the work of the Minister of Defense, F. Čatloš.

Milo Urban (1904 – 1982) vydal v roku 1964 dielo *Kto seje vietor*. Predstavuje druhú časť voľne nadväzujúcej trilógie tematizujúcej obdobie Druhej svetovej vojny; prvý diel má názov *Zhasnuté svetlá* (1957) a tretí je román *Železom po železe* (1996). *Kto seje vietor* je próza venovaná dejinným udalostiam na Slovensku od roku 1939 až po vypuknutie SNP. Protagonistom príbehu je Adam Hlavaj, ktorý je sčasti autobiografickým hrdinom. Sám Urban ho charakterizoval takto: „Mladý Hlavaj nie som ja, aj keď som mu odovzdal veľa, veľa svojich skúseností, najmä redaktorských trampôt. Usiloval som sa spraviť z neho intelektuála, ktorý intenzívne prežíva zvíchrený beh udalostí, bolestne hľadajúc pravdu, zmysel vtedajšieho nášho života."[1] Ostatné románové postavy sú čiastočne identifikovateľní členovia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS), Hlinkovej gardy (HG), predstavitelia Nemeckej ríše, protifašistického odboja, a i. Ide o rozsiahlu prózu, ktorá má bohato rozvetvený sujet tvoreným niekoľkými paralelnými líniami. Môžeme ho charakterizovať ako román-rieku. Urban sa v ňom „programovo usiloval o uplatnenie objektívneho historického prístupu k spoločenskej skutočnosti,"[2] hoci vo vzťahu k umeleckému dielu sa nedá kritérium pravdy absolutizovať, pretože ide o ontologicky odlišný objekt – fiktívny svet. „Skutočné udalosti mi boli iba podnetom," upresňuje Urban, „surovým námetom,

[1] Z Urbanovho list z 10. 10. 1966, podľa: MAŤOVČÍK, Augustín. Z korešpondencie Mila Urbana s Mikulášom Gacekom. In MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Biografické štúdie 31*. Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, 2005, s. 103.
[2] KASÁČ, Zdenko. Žánrová špecifickosť románov Mila Urbana Zhasnuté svetlá a Kto seje vietor. In MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Biografické štúdie 22*. Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, s. 68.

bližším alebo ďalším pozadím, na ktoré som premietal transformovanú skutočnosť tak, aby som ju nezbavil pôvodného zmyslu, aby čitateľ mal nakoľko možnú jasnú predstavu o tom, čo sa kedy, kde a ako dialo, čím naši ľudia žili, čo ich kvárilo a pod.“[3]

Rok po vydaní prózy na ňu zareagoval Ferdinand Čatloš (1895 – 1972) obsiahlym elaborátom s názvom *Na margo knižky Mila Urbana „Kto seje vietor“*, v ktorom sa zameriava na vybrané románové pasáže a ponúka vlastnú verziu stvárnených skutočností. Písal ho rok po tom, ako v máji 1963 dokončil svoje spomienky z čias Slovenského štátu a SNP.[4] Čatloš svoj štyridsaťstranový list poslal Urbanovi prostredníctvom ich spoločného známeho, legionára a spisovateľa Mikuláša Gaceka[5] (1895 – 1971). Publikovaná bola Urbanova odpoveď na Čatlošove pripomienky – v plnom znení a s poznámkovým aparátom ju vydal Augustín Maťovčík.[6] Čatlošov text nebol zatiaľ relevantne reflektovaný.

„Polemika“ Čatloš – Urban môže byť príťažlivá pre historikov i literárnych vedcov: prispieva k poznaniu súvislostí Urbanovej umeleckej tvorby a zároveň predstavuje jeden zo zdrojov Čatlošovej biografie. Jeho kritické poznámky sa totiž svojím zameraním i koncepciou približujú k memoárovej spisbe.

Hodnota textov týchto dvoch významných mužov slovenských dejín nespočíva v hodnovernosti ich výpovede vo vzťahu k okolnostiam vzniku a existencie Slovenskej republiky (1939 – 1945). Hodnovernosť je limitovaná jednak subjektívnym zameraním ich svedectva, ktoré je navyše ovplyvnené časovým odstupom od danej doby, i spomienkovým charakterom ich výpovede a napokon i povahou predmetu ich „sporu“. Román *Kto seje vietor* je literárne dielo, umelecky transponovaná skutočnosť, ako sme už uviedli – fiktívny svet, preto nie je požiadavka pravdy voči nemu celkom legitímna.

„Spor“ Čatloša s Urbanom je teda zaujímavý nie ako priamy prameň k dejinám Slovenského štátu, ale ako prameň širšieho naratívu o Slovenskom štáte. Tento naratív je o to zaujímavejší, že ho vytvárajú dvaja aktéri tejto dejinnej epochy – Milo Urban, jeden z najvýznamnejších slovenských spisovateľov 20. storočia, v rokoch 1940 – 1945 šéfredaktor profašistického denníka Gardista a generál Ferdinand Čatloš, minister národnej obrany Slovenskej republiky, hlavný vojenský veliteľ, člen Štátnej rady a poslanec Snemu SR. Ich texty sú svedectvom o istej interpretácii historických udalostí, príznačnej jednak dobou svojho vzniku, no najmä poznačenej na jednej strane priamou účasťou oboch mužov v skúmanom období, na druhej strane potrebou vysvetliť i ospravedlniť temnejšie stránky tejto účasti.

Vzhľadom na rozsah elaborátu ponúkame pohľad na úryvok, ktorý považujeme za dostatočne reprezentatívny a ilustratívny. Ide o prvých 14 strán listu, v ktorých sa Čatloš postupne venuje daným úsekom románu. Pre názornosť, akým spôsobom Čatloš reaguje na Urbanovo dielo a vysvetľuje svoju pozíciu, sa bližšie pozrieme na dve vybrané románové pasáže venované týmto témam: maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v roku 1939 a okolnosti tzv. Lichardusovho puču spolu s Čatlošovou (ne)úspešnou demisiou v roku 1941.

Vychádzame z verzie elaborátu, ktorá je uložená v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine. Ďalšia verzia sa nachádza v Archíve Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.[7] V prípadoch drobných odlišností významovej povahy sme rozdiely spomenuli v poznámke pod čiarou, prakticky ide ale o rovnaký text.

[3] MAŤOVČÍK, ref. 1, s. 102.
[4] LACKO, Martin. Slovenský štátnik a národovec, Ferdinand Čatloš (1895 – 1972). In JAŠEK, Peter, Branislav KINČOK a Martin LACKO. *Slovenskí generáli 1939-1945.* Praha : Ottovo nakladatelství, 2013, s. 119.
[5] Od 1939 bol vedúcim kultúrneho oddelenia na ministerstve obrany, 1940 – 1941 kultúrny atašé SR v Moskve, 1941 – 1945 úradník na ministerstve zahraničných vecí.
[6] MAŤOVČÍK, ref. 1, s. 97-118.
[7] AM SNP, Osobný fond Jaroslava Šolca, číslo kartónu 40.

Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v roku 1939

Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt (23. marec 1939 – 4. apríl 1939) bol výsledkom snahy Maďarska o korekciu hraníc. Čatloš Milovi Urbanovi vyčíta, že v románe *Kto seje vietor* zobrazuje maďarský útok v roku 1939 ako súčasť hry, *„v ktorej Maďari boli neviniatka a spolu so Slovákmi boli vháňaní do vzájomných svárov špekulačnou politikou Hitlerovou“*.[8] Reaguje najmä na časť, kde Urban rozvíja myšlienky o maďarskej agresii prostredníctvom postavy Serafína Vrtíka.[9] Dej sa odohráva v marci 1939. Vrtík cestuje na východné Slovensko spolu so Zrubcom (Zrubec je Karol Murgaš[10]). Ako jeho šofér a uvažuje o vzniknutej situácii:

„Nuž, ono je to také akési oné... Ono to posmrdkáva. Maďari by len tak neboli šli. Musel im ktosi čosi pošepnúť, povzbudiť ich,´ načínal zďaleka, škriepne, a iba keď sa pristihol, že toto jednoduché vysvetlenie znie mu veľmi pravdepodobne. Veru, Maďari nemuseli byť všetkému na vine. Oni mohli byť len nástrojom, a vtedy, v takom prípade, bolo treba hľadať aj toho, kto ho používa a prečo to robí.“[11]

V otázke stvárnenia maďarsko-slovenského konfliktu ide teda o to, že Urban situáciu hodnotí ako výsledok Hitlerovej politiky, v ktorej figurujú krajiny strednej Európy ako nástroje na realizáciu Hitlerových plánov. Čatloš oproti tomu prisudzuje väčší priestor v rozhodovaní i zodpovednosť jednotlivým krajinám, v tomto konkrétnom prípade zdôrazňuje maďarskú „vinu“, maďarské ašpirácie na ovládnutie slovenského územia.

Čatloš okrem pripomienky, že Urban v románe situáciu konštruuje ako hru pod taktovkou Nemcov, pričom Maďari v nej boli len inštrumentom, ďalej Urbanovi vyčíta voluntárne narábanie s dátumami podpísania tzv. ochrannej zmluvy medzi Nemeckom a Slovenskom. Píše: *„V knižke sa dátumy o príprave a podpísaní tzv. ochrannej zmluvy /Viedeň a Berlín/ akosi umele komolia, aby slúžili na dôkaz toho, že Hitler vyvolal konflikt maďarsko-slovenský len preto, aby donútil Slovákov na otrocké zaviazanosti.“*[12]

Sám Čatloš tu však uvádza chybný dátum, keď ďalej uvádza: *„Ochranná zmluva bola už prerokovaná vo Viedni pred maďarským vpádom a v Berlíne ju 25. marca 1939 s nezmeneným obsahom podpísali. Čiže nátlak Nemcov tu nemohol byť potrebným.“*[13] Táto tzv. ochranná zmluva mala na jednej strane garantovať hranice Slovenska, zároveň však podriadila jeho zahraničnopolitické smerovanie a vojenskú politiku záujmom Nemecka a bola podpísaná slovenskou stranou (Tiso, Tuka, Ďurčanský) 18. 3. 1939 vo Viedni a 23. 3. 1939 nemeckou stranou (Ribbentrop) v Berlíne.[14]

Podľa Čatloša maďarská agresia a podpísanie tzv. ochrannej zmluvy priamo nesúviseli, kým Urban zas v románe jedno podmieňuje druhým. Pokúsime sa rozšíriť rámec tohto problému.

Pri pokuse o zodpovedanie otázok ohľadom motivácie, charakteru participácie maďarskej strany a úlohu Nemecka vo vzniknutom maďarsko-slovenskom konflikte treba brať do úvahy širší kontext a predchádzajúci vývoj udalostí.

---

[8] SNK, Fond Ferdinand Čatloš, 129 E 1, Na margo knižky M. Urbana: „Kto seje vietor“, s. 1.

[9] Jeho reálnym prototypom je Michal Lechta, ktorý bol blízky človek Alexandra Macha. Mach ho v spomienkovej knihe označuje za svojho „kmotra“ a píše o ňom: „(...) noc pred 14. marcom 1939 nemala konca-kraja. Bolo už po polnoci, keď som si ľahol, jednako nie a nie dočkať sa rána. Vedľa mňa ležal Mišo Lechta opásaný granátmi. Spal nepokojne, stále sa obracal a jeho granáty zakaždým akosi divne zašramotili. (...) Michal Lechta – pojem. Jánošík našich dní.“ MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest.* Martin : Matica slovenská, 2008, s. 214.

[10] Od októbra 1938 do jesene 1939 náčelník politického štábu Hlinkovej gardy.

[11] URBAN, Milo. *Kto seje vietor.* Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1964, s. 63.

[12] SNK, Fond Ferdinand Čatloš, 129 E 1, Na margo knižky M. Urbana: „Kto seje vietor“, s. 1.

[13] Tamže, s. 2.

[14] Podľa: FIAMOVÁ, Martina, ROGUĽOVÁ, Jaroslava. Zmluva o ochrannom pomere. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 88-93.

Hitlerovým zámerom bolo vyradenie Československa zo stredoeurópskeho priestoru ako nebezpečného súpera vzhľadom na jeho geografickú polohu umožňujúcu zasadiť úder Nemeckej ríši zboku. Nemenej dôležité boli i hospodárske zdroje a politický vplyv ČSR.

Nemecko preto hľadalo zámienku k vojenskému zásahu proti ČSR. Pokúšalo sa vytvoriť podmienky, v ktorých by pôsobil ako nevyhnutnosť pri upokojovaní situácie v strednej Európe. Do úvahy prichádzali mocenské a územné ambície susedných štátov – Maďarska a Poľska. V septembri 1938, pred podpísaním Mníchovskej dohody, maďarská vláda na nemeckú žiadosť radikalizovala svoj postoj a vystupňovala agresívne kroky voči ČSR. Na druhej strane však neprijala Hitlerovu požiadavku, aby počas nemecko-britských rokovaní začala maďarská armáda vojenské akcie. Maďari sa obávali diskreditácie v očiach britskej a francúzskej vlády. Svoju úlohu tu zohrali aj vojenské obavy z protivníka, najsilnejšej armády Malej dohody, a tiež neisté stanovisko Juhoslávie a Rumunska. Maďarsku prisľúbili podporu pri riešení otázky maďarskej menšiny pod podmienkou, že maďarská vláda nevystúpi vojensky po boku Nemecka proti ČSR. Hitlerov postoj k Maďarsku sa zmenil v dôsledku odmietnutia požiadavky aktívne vojensky vystúpiť. Ďalej už nebol ochotný podporovať maďarské ambície o pripojenie slovenského územia.

Ako sme uviedli, k likvidácii ČSR mal prispieť vnútorný rozklad štátu. O Hitlerových konkrétnych plánoch a zámeroch mal ale predstavu len obmedzený okruh ľudí, a to nielen vďaka úspešnému utajovaniu, ale aj preto, že „celá koncepcia sa rodila a upresňovala postupne.“[15] Hitler spočiatku rátal so zaangažovaním Poľska a Maďarska, no napokon to prebehlo inak. Dôležitú úlohu zohralo Slovensko, najmä časť jeho politického spektra pokúšajúca sa o dosiahnutie samostatnosti za pomoci Nemecka. Okupácii českého územia malo predchádzať vyhlásenie slovenskej samostatnosti a z toho vyplývajúce možné česko-slovenské politické, či vojenské konfrontácie, do ktorých by zasiahlo Nemecko. V ideálnom prípade na požiadanie Slovenska o zabezpečenie existencie a hraníc nového štátneho útvaru.[16] Keď Hitler v marci 1939 naliehal na vytvorenie samostatného Slovenska, vo vzťahu k slovenským politikom využíval strach z Maďarska. S rozhodnutím Viedenskej arbitráže sa totiž Maďarsko neuspokojilo. Naďalej usilovalo o dezintegráciu československého štátu dúfajúc v skoré pohltenie celého Slovenska, čo sa zdôvodňovalo snahou o reštitúciu „historických“ hraníc. Hlavnú pozornosť však maďarská revizionistická politika sústredila na Karpatskú Ukrajinu (oficiálny názov Podkarpatskej Rusi od decembra 1938), ktorej pripojenie by znamenalo zisk spoločnej hranice s Poľskom. Spoločnej hranici sa pritom prikladal veľký význam na obidvoch stranách v súvislosti s obranou spoločných maďarsko-poľských záujmov v tejto oblasti.

Prvé náznaky toho, že Nemci podporia maďarské aktivity na území Karpatskej Ukrajiny, sú v zázname nemeckého vyslanca v Budapešti Otta von Erdmannsdorfa z 11. marca 1939.[17]

Medzitým sa 9. – 10. marca 1939 v Č-SR odohral tzv. Homolov puč, vojenský zákrok ústrednej česko-slovenskej vlády, ktorý viedol k odvolaniu Jozefa Tisa z postu predsedu vlády, zatknutiu asi 250 osôb označených za slovenských radikálov. Za predsedu autonómnej vlády bol vymenovaný Karol Sidor, ktorý však, „hoci podľa vlastných slov mal samostatné Slovensko v programe, odmietol v danej chvíli a za daných podmienok vyhlásiť samostatnosť podľa nacistického želania.“[18] Nemci preto museli ďalej improvizovať.

12. marca 1939 Hitler dal súhlas s vpádom maďarských vojsk na Karpatskú Ukrajinu.[19] 13. marca po tlaku, v ktorom sa realizovali „viedenskí páni“ prostredníctvom Ferdinanda

[15] BYSTRICKÝ, Valerián. Rozbitie ČSR a jeho odraz v informáciách diplomatov a spravodajcov. In CSÉFALVAY, František: *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2000, s. 25.
[16] Tamže, s. 21.
[17] CSÉFALVAY, František. Predohra a priebeh maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu. In *Vojenská história,* 2004, roč. 8, č. 2, s. 44.
[18] BYSTRICKÝ, ref. 15, s. 30.
[19] Tamže, s. 33.

Ďurčanského a na odporúčanie Predsedníctva HSĽS, Tiso priletel nemeckým kuriérnym lietadlom do Berlína: „Na ministerstve zahraničných vecí mu Ribbentrop oznámil, čo sa od neho očakáva. Hitler je rozhodnutý likvidovať Československo, a Maďarsko zadrží iba to, ak bude Slovensko samostatné. V podobnom tóne sa niesol aj rozhovor, vlastne vyše polhodinový monológ Hitlera: buď samostatnosť, alebo vás prenecháme ‚osudu'. Čo sa tým myslí, naznačil Ribbentrop, ktorý ako v režírovanom divadle vo vhodnej chvíli predložil Hitlerovi ‚práve došlú' správu o údajných pohyboch maďarských vojsk na slovenských hraniciach."[20] Súhlas, ktorý 12. marca dostalo Maďarsko na obsadenie zvyšku Karpatskej Ukrajiny, teda Hitler využil pri vytváraní tlaku na Tisa, aby vyhlásil Slovenský štát.

Na maďarskej strane zároveň silneli obavy, minister zahraničných vecí István Csáky sa 12. marca vyjadril, že „Slováci podporovaní z nemeckej strany by nedržali dlho v úcte maďarsko-slovenské hranice určené viedenskou arbitrážou, ktoré, ako je všeobecne známe, bratislavské a viedenské rádio už mesiace napáda. Ak by sa teda Slováci dostali pod moc Nemeckej ríše, Maďarsko by podstúpilo všetko riziko, a aby obnovilo násilím narušenú mocenskú rovnováhu a takto inými porušené rozhodnutie viedenskej arbitráže odvrátilo, bezodkladne obsadí Podkarpatskú Rus."[21]

Dňa 15. marca začalo Maďarsko s okupáciou územia Karpatskej Ukrajiny. V tejto situácii „vypukol 23. marca maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt. Deň predtým Maďarsko získalo súhlas Nemecka s korekciou hraníc Karpatskej Ukrajiny smerom na západ (10 – 15 km)."[22]

S konfliktom pôvodne nepočítala ani jedna strana. Maďari chceli obsadiť východné Slovensko, ale nechceli ísť proti Nemcom. Ako vyplýva z Csákyho listu zo 16. marca, predstavovali si dohodu na spôsob Viedenskej arbitráže: „ak naše vojská aj tak fixne neurčenú hranicu kde tu niekoľko kilometrov prekročia, tu nejde o snahu vytvoriť fait-accompli. Boli by sme vďační Ribbentropovi, aby v tomto smere upokojil Slovákov a upozornil ich na to, že niekoľko dní po ukončení vojenských operácií určíme konečnú hranicu aj tak len v dohode so Slovákmi, tak ako sa to stalo aj po viedenskej arbitráži na južnej časti Slovenska."[23]

Podľa Deáka Maďarov od ďalšieho postupu do slovenského vnútrozemia odradil protiútok slovenskej armády a vzostup protimaďarských nálad.[24] Podľa Cséfalvaya Maďari po dosiahnutí vytýčenej línie nič väčšie neplánovali. V súvislosti s touto otázkou je problematický dokument ilustrujúci vojenský a politický nesúlad na maďarskej strane. Maďarský minister zahraničia Csáky na jednej strane uvádza, že Maďari sa pri postupe na slovenské územie zastavili až po nemeckom proteste a slovenských vojenských zásahoch, čo však nezodpovedá skutočnosti. Z analýzy vojenských aspektov[25] vyplýva, že maďarské jednotky po obsadení vytýčených línií postup do vnútrozemia zastavili. V konečnom dôsledku to nepriamo uznáva aj Csáky, keď tvrdí, že aj tak už dosiahli svoj strategický cieľ: „urobil som iba toľko, že na ochranu železnice v užhorodskom údolí bude nutné obsadiť významnejšie strategické body z toho dôvodu, že rusínsko-slovenská hranica bola vždy sporná. Po horúčkovitých protestoch Nemcov a Slovákov prienik našich jednotiek zastavil,

---

[20] LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 1998, s. 177.

[21] Dokument 82. Budapešť 12. 3. 1939, tajné, vlastnoručný Csákyho text šifrovaného telegramu do Ríma Villanimu. In KRAJČOVIČ, Milan. *Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936-1940/1944: maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentmi v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe*. Bratislava : SAP, 2008, s. 289.

[22] BAKA, Igor. Maďarská agresia na východné Slovensko v marci 1939. In ŠMIHULA, Daniel. *Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti*. Bratislava : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2008, s. 63-64.

[23] Dokument 121. Budapešť 16. 3. 1939, Csákyho šifrovaný telegram vyslancovi do Berlína. In KRAJČOVIČ, Milan. *Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936-1940/1944: maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentmi v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe*. Bratislava : SAP, 2008, s. 301.

[24] DEÁK, Ladislav. *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939*. Bratislava : Veda, 1990, s. 176-177.

[25] KATREBA, Zoltán. Neznámy dokument o maďarsko-slovenskom konflikte v marci (prvá časť). In *Vojenská história*, roč. 7, č. 2, s. 103-105.

lebo z jednej strany nechcem maďarsko-slovenský, alebo maďarsko-nemecký vzťah otráviť, po druhé lebo podľa našich vojenských odborníkov sme svoj strategický cieľ splnili.“[26]

Prišli sme k záveru, že pri probléme maďarskej agresie a podpísania tzv. ochrannej zmluvy sa nedá prikloniť k Urbanovej románovej interpretácii, v ktorej Nemci použili súhlas s okupáciou Karpatskej Ukrajiny ako súčasť nátlakovej akcie na podriadenie si novej slovenskej vlády pri rokovaní o tzv. ochrannej zmluve. Súhlas Hitlera s obsadením úzkeho pásu východného Slovenska v hĺbke 15 – 20 km, ktorý predchádzal maďarskému útoku 23. marca, bol len reakciou na viaceré maďarské žiadosti zdôvodňované, okrem iného, tvrdením, že hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou neboli nikdy presne určené. Okupácia Karpatskej Ukrajiny Maďarskom mala zároveň slúžiť „ako zdôvodnenie a ospravedlnenie nacistickej interpretácie samourčovacieho práva národov“.[27] Navyše, tzv. ochranná zmluva bola podpísaná 18. a 29. marca, zatiaľ čo „už 17. marca maďarskí politici predostreli v Berlíne zámer posunúť hranice karpatsko-ukrajinské smerom na západ a o tom boli nemeckými miestami upovedomení aj slovenskí politici“.[28]

Čatlošov vnímal maďarsko-slovenský konflikt a podpísanie tzv. ochrannej zmluvy ako dve od seba nezávislé udalosti. Jeho postoj k Maďarsku je však výrazne poznačený nedôverou, až animozitou, ktorá sa objavuje na viacerých miestach jeho textu. Čatloš uvádza na okraj obsadenia Karpatskej Ukrajiny, že Hitler „trpel túto maďarskú impertinenciu“, pri uvažovaní o tom, pod ktorou sférou vplyvu by sa mali Slováci lepšie, prichádza k záveru: *„Pod Hitlerom sme mali akú-takú možnosť spravovať svoje veci. Pod Maďarmi by sme nemohli ani dýchať a maďarónstvo by pokračovalo už prichytené starým účinkom. V maďarskej armáde padlo viac Slovákov ako v slovenskom vojsku cez celú vojnu!“* Maďarské nebezpečenstvo predstavuje v Čatlošovom texte jeden z dôležitých zdrojov racionalizácie i ospravedlnenia jeho súhlasu so spoluprácou s Nemcami. V intenciách týchto úvah sa potom odvíja aj jeho hodnotenie historických udalostí.

Čatlošova (ne)úspešná demisia v roku 1941

Čatloš vo svojom elaboráte venuje značnú pozornosť okolnostiam svojej demisie v roku 1941 a tzv. Lichardusovho puču.[29] V románe *Kto seje vietor* tieto udalosti tematizuje časť podávaná personálnym rozprávačom z pozície redaktora *Stráže* Adama Hlavaja (ako sme uviedli na začiatku, je to sčasti Urbanova autobiografická postava, románový denník *„Stráž“* je *Gardista*). Konkrétnu románovú pasáž cituje aj Čatloš, možno si ju pozrieť v prílohe tejto štúdie.

V zjednodušenej podobe má demisia a plánovaný puč v próze takúto podobu: v mocenskom zápase Jozef Tiso – Vojtech Tuka sa Tuka rozhodol s pomocou Otomara Kubalu (vtedajšieho náčelníka štábu HG a zástupcu hlavného veliteľa HG) a za podpory Viktora Nagelera (nemeckého poradcu pre HG) obsadiť Bratislavu a získať absolútnu moc. Čakali na vhodnú príležitosť, ktorá nastala, keď na základe pripravenej intrigy Čatloš podal demisiu. Alexander Mach, veliteľ HG, odcestoval na lyžovačku do Vysokých Tatier a Tiso poveril

[26] Dokument 155. 24. 3. 1939. Minister Csáky – rukopisný šifrovaný telegram Horthymu do Varšavy. In KRAJČOVIČ, Milan. *Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936-1940/1944: maďarské dokumenty v porovnaní s dokument*mi *v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe*. Bratislava : SAP, 2008, s. 312.

[27] BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu.* Bratislava : Prodama, 2008, s. 257.

[28] CSÉFALVAY, ref. 17, s. 57.

[29] Tejto problematike sa podrobne venoval Igor Baka v kapitole Pozadie neprijatej demisie ministra Čatloša v januári 1941. In BAKA, Igor a kol. *Ferdinand Čatloš, vojak a politik*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 91-108. Analyzoval ju vo svojej knihe aj Peter Sokolovič: *Hlinkova garda: 1938-1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009, s. 304-310. Najnovšie sa jej venoval vo svojej monografii aj Anton Hruboň: *Alexander Mach*. Bratislava : Premedia, 2018, s. 253-256.

jeho zastupovaním Tuku. Tiso sa o demisii dozvedel počas víkendu tráveného v Bánovciach z vysielania maďarského rozhlasu. Stihol si uvedomiť hroziace nebezpečenstvo a urýchlene sa vrátil do Bratislavy. Čatlošovu demisiu odmietol a poveril ho zastupovaním Macha, čím zachránil celú situáciu.

Čatlošových verzií tejto záležitosti máme k dispozícii niekoľko. K demisii sa vracia vo svojich spomienkach, pričom jej „pridal nový politický rozmer [...] tvrdil, že v týchto preňho pohnutých dňoch práve on podržal Tisu a zachránil ho pred tzv. Lichardusovým pučom HG, ktorý pripravoval Tuka na uchopenie absolútnej moci".[30] Takúto interpretáciu udalostí Čatloš v podstate sformuloval aj v elaboráte o Urbanovom románe, avšak uvádza v ňom oveľa viac detailov a dojmov o okolnostiach svojej demisie.

Za hlavných organizátorov plánovaného puču považoval Nemcov, ktorí mali zároveň zneužiť jeho demisiu s cieľom uskutočniť prevratové ciele. Čatloš píše, že demisiu podal na jednej strane v dôsledku konfliktov so Štefanom Jurechom, ktorého mal v zákulisí podporovať Štefan Haššík (politik, po Čatlošovi minister národnej obrany). Jurech napísal hanopis na Čatloša, pričom údajne použil Čatlošove články z vyradených vojenských knižiek o československej vzájomnosti.

Ako druhý dôvod svojej demisie Čatloš uvádza konflikty s duchovnými – katolíci sa snažili mocensky realizovať aj na poli Ministerstva národnej obrany, zatiaľ čo protiľahlý protestantský tábor vyvíjal na Čatloša nátlak, aby bol ako luterán ich agentom vo vláde.

Konflikt s Jurechom vyvrcholil v januári 1941, keď si Tiso po doručení Jurechovho hanopisu k sebe zavolal generála Čunderlíka a plukovníka Turanca na podanie „dobrozdania". Čatloš sa o tom dozvedel od prednostu vojenského oddelenia Kancelárie prezidenta republiky majora Antonína Bardona a podal písomne demisiu. Tiso si nechal čas na rozmyslenie, odišiel do Bánoviec a tam sa z maďarského vysielania dozvedel, že vec je prezradená. V pondelok 13. januára sa preto vrátil do Bratislavy a predvolal si Čatloša, aby zistil, ako sa o tom mohli Maďari dozvedieť. Čatloš uviedol, že si text demisie písal sám na stroji a originál mal dať Tisovi a kópiu Tukovi. Tiso si nato telefonicky predvolal Tuku a položil mu rovnakú otázku. Tuka mal povedať: *„Pán minister národnej obrany! Vy ste to povedali doma vašej paničke a tá slúžke, ktorá to vybľabotala na ulici a čomu sa tu diviť, dozvedeli sa tak o tom aj Maďari."* Neskôr Tuka pozval Čatloša na večierok. Spolu s Manfredom von Killingerom (nemeckým vyslancom) sa ho snažili získať na svoju stranu, aby demisiu nesťahoval a podporil armádou plánovaný puč. Tuka mal mať kontrolu nad Hlinkovou gardou, pretože Alexander Mach sa chystal do Tatier a Tuka ho mal zastupovať. Medzitým dal Čatloš vyšetrovať vyzradenie svojej demisie majorovi Eugenovi Janečkovi, šéfovi spravodajského oddelenia MNO. Janeček sa dozvedel od spravodajského dôstojníka Nemeckej vojenskej misie majora Hansa Krohu, že Tuka povedal o demisii Manfredovi von Killingerovi a poslal vyslaneckého radcu Antona Endrösa do Budapešti, aby vykonal ťah proti Tisovi. Čatloš sa potom rozhodol stiahnuť demisiu, pretože Tiso ho presvedčil, aby sa pridal na jeho stranu k opozícii voči Tukovi a Machovi, pričom argumentoval aj nebezpečenstvom maďarskej propagandy. Čatloš sa podľa vlastných slov rozhodol, že demisiu stiahne vzhľadom na situáciu *„nie k vôli Tisovi, ale k vôli veci slovenského ľudu".* Tiso Čatloša poveril zastupovaním Macha v neprítomnosti. Čatloš sa presvedčil, či militantné zložky budú voči nemu lojálne a zistil, že žandárstvo pod velením plukovníka Timoteja Ištóka, HG pod vedením Otomara Kubalu i polícia budú poslúchať Tuku, preto Tisovi poradil, aby ich odstránil z vedúcich miest. V konečnom dôsledku mal teda Čatloš Tisa zachrániť pred hroziacim pučom, pričom tak učinil z vlasteneckých pohnútok. Toľko k Čatlošovej interpretácii udalostí.

[30] BAKA, Igor. Pozadie neprijatej demisie ministra Čatloša v januári 1941. In BAKA, Igor a kol. *Ferdinand Čatloš, vojak a politik*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 103.

Hlavný rozdiel medzi tým, ako situáciu opisuje v románe Urban a ako v liste Čatloš, je v Čatlošovej úlohe v tejto záležitosti – kým u Urbana je len vedľajšou postavou a celú situáciu zachránil svojou prezieravosťou Tiso, tak Čatloš vníma sám seba ako „jazýček na váhach dejín" a tvrdí, že on zachránil Tisa i slovenský národ.

Demisia a plánovaný puč sa časovo, pozadím i personálne (zainteresovanými účastníkmi) prekrývali. Pokúsime sa ich však teraz stručne analyzovať v rámci širšieho kontextu ako dve samostatné udalosti – jednak pre prehľadnosť a zároveň tým vyjadrujeme mienku, že neboli podmienené jedna druhou, hoci sa v závere dostali do súvisu.

Čatloš podal demisiu 10. januára 1941.[31] Z dokumentov o tom hovorí telegram Maxa Ringelmanna[32] poslaný Zahraničnému úradu 10. januára: „Tuka mi práve teraz oznámil, že generál Čatloš dnes predpoludním ponúkol prezidentovi písomne svoju demisiu. Tiso v tejto veci ešte nerozhodol."[33]

Demisii predchádzali Čatlošove konflikty s plukovníkom generálneho štábu Štefanom Jurechom, vtedajším náčelníkom štábu Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici. Čatlošova kritika Jurecha sa týkala najmä jeho nerešpektovania vyššie postavených dôstojníkov a svojrázneho, konfliktného vystupovania. Spor eskaloval na veliteľskej porade 29. októbra 1940, kde Jurech vystúpil kriticky voči Čatlošovi. Ten následne Jurecha potrestal 14-dňovým domácim väzením a nariadil vyšetrovanie okolností výstupu na tejto porade na základe sľubu chovať sa lojálne a vecne voči nadriadeným, ktorý mu mal Jurech dať na jar toho roku. Čatloš v liste Tisovi zo 4. novembra 1940 predostrel návrh na Jurechovo preloženie do funkcie vojenského atašé do Budapešti. Obviňoval ho v karierizme: „Plukovník Jurech je nespratným elementom a chorobne ctižiadostivým. Dokiaľ nenapravia ho životné skúsenosti, je pre kolektívny organizmus priamo nebezpečne rozkladnou bunkou. Zneužíva nepovolané prostriedky pre jeho nedočkavé karieristické snahy, len aby nevyberavým spôsobom driapal sa cez ‚mŕtvoly´ vyššie a vyššie. Nakoľko však nepoužíva ani v dôstojníckom zbore potrebnej dôvery, ukázal sa byť predbežne i na vysokom mieste nemožným. Pre vojsko v terajšom reorganizačnom stave stáva sa nekonsolidačným činiteľom."[34]

Jurech mal zas Tisovi poslať list, „hanopis" na Čatloša. Jeho obsah nie je známy. Ako sme spomenuli, podľa Čatloša išlo údajne o kompromitujúci materiál, jeho články z vyradených vojenských knižiek o československej vzájomnosti (avšak sám v elaboráte uvádza, že mu ten text Tiso ukázal v obale, ale nedal mu ho na nahliadnutie). Podobná zmienka o zozbieranom materiáli sa však nachádza v Čatlošovom liste už 2. novembra 1940, keď nariadil Jurechovo potrestanie 14-dňovým väzením. Trest, okrem iného, odôvodňuje týmto: „Nehoráznym vyhrožovaním sa mi [...] že máte proti mne bez tak obsiahly materiál kompromitujúcich dát, zakladajúcich sa akoby na mojom čechoslováckom počínaní si."[35]

Podľa šéfa Nemeckej vojenskej misie generála Otta si Tiso zavolal veliteľa 1. divízie plukovníka Jozefa Turanca a hlavného veliteľa pozemného vojska generála Alexandra

[31] Dieter Wisliceny (1911 – 1948), poradca slovenskej vlády pre „židovskú otázku", uvádza dátum 11. 1. 1941. Poslal k tejto udalosti 13. 1. 1941 pre RSHA (Hlavný úrad ríšskej bezpečnosti) správu, v ktorej sa píše, že: „Prezident Tiso sa koncom minulého týždňa spojil s niekoľkými generálmi slovenského vojska a rokoval s nimi. Ide o dôstojníkov, ktorých minister [národnej] obrany generál Čatloš disciplinárne potrestal a sú považovaní za jeho protivníkov. Obsah rokovaní nie je známy. Možno sa však domnievať, že Tiso si chcel overiť postoj slovenskej armády vo vnútropolitickom konflikte. Generál Čatloš sa 11. 1. vybral k Tisovi, aby protestoval proti takémuto postupu. Počas búrlivého rozhovoru ponúkol Čatloš svoje odstúpenie." Ďalekopis č. 452 z 13. 1. 1941. BArch Berlin, f. R 70 Slowakei/25, s. 162. Podľa: NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch*. I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1005.

[32] Max Ringelmann (1902 – 1980) – od 19. 3. – 5. 5. 1944 radca nemeckého vyslanectva v Bratislave.

[33] Dokument 369, 1941, január 10. Bratislava- Ringelmannov telegram Zahraničnému úradu o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch*. I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1004.

[34] VHA, f. MNO 1939 – 1945, Fondové oddelenie Kabinet ministra 1939 – 1944, šk. 4, Čatloš Tisovi 4. 11. 1940.

[35] VHA, Bratislava, f. MNO 1939 – 1945, Fondové oddelenie Kabinet ministra 1939 – 1944, šk. 4, Minister národnej obrany, čís. 501, dôv. 1940, vec: Plk. gšt. Štefan Jurech – potrestanie, s. 2.

Čunderlíka, pričom o tom neupovedomil Čatloša. Keď sa to Čatloš dozvedel, rozhodol sa podať demisiu. Otto hodnotil prípad s Jurechom len ako vonkajší podnet demisie. Za pravú príčinu považoval pretrvávajúce vnútropolitické napätie medzi tábormi Tiso – Tuka. Čatloš mal podať demisiu po dohode s Tukom.[36]

Tzv. Lichardusov puč je známy najmä z povojnových výpovedí a spomienok – pred Národným súdom o ňom vypovedal Otomar Kubala, Jozef Tiso, v spomienkach ho uvádza Gejza Medrický i Ferdinand Čatloš. Prakticky však nie sú známe pramene, ktoré by potvrdzovali nejakú konkrétnu plánovanú akciu.

V nemeckých dokumentoch sa o puči zmieňuje Ludin v správe zo 4. februára 1941, avšak podáva ho ako sprostredkovanú informáciu, s ktorou sa mu zveril sám Tiso: „Oznámili mu (Tisovi, pozn. T. J.) však, že Kubala poveril niekoho tretieho, veliteľa gardy – ktorého meno som počul po prvý raz a bohužiaľ mi vypadlo – aby 8. 1. 1941 zorganizoval v Bratislave vzburu gardy. Ten muž však dostal výčitky svedomia a oznámil mu to. Nato on, Tiso, nariadil, aby Kubalu vypočul prokurátor. Ako prezident na to mal nielen právo, ale aj povinnosť to vykonať. Nemohol som s ním nesúhlasiť. Na výsledok vyšetrovania si treba počkať."[37]

Údajný puč sa mal uskutočniť v čase vrcholiacej vnútropolitickej krízy medzi konzervatívnym a radikálnym krídlom HSĽS. Prehlbovala sa od Salzburských rokovaní v lete 1940. Nemci vtedy podporili radikálov a Vojtech Tuka, predseda vlády, získal funkciu ministra zahraničných vecí a Alexander Mach sa stal ministrom vnútra.

Joachim von Ribbentrop, ríšsky minister zahraničných vecí, poslal na Slovensko nového vyslanca Manfreda von Killingera, ktorý nebol obzvlášť vysoko v nacistických kruhoch, avšak bol dlhodobým členom NSDAP a mal diplomatické i konšpiračné skúsenosti.[38] Do Bratislavy prišiel 31. júla 1940. O mesiac neskôr poslal otázku Martinovi Lutherovi,[39] či je jeho misia čisto „vojenského charakteru[40] a ak áno, či sa po splnení vráti do Nemecka. Ak nie, požiadal o povolenie, aby sa jeho rodina mohla presťahovať do Bratislavy. Luther otázku konzultoval s Ribbentropom, a potom oznámil Killingerovi, aby považoval svoj post za dočasný.[41]

Tuka sa pokúšal o presadenie zmien vo vláde a Killinger ho podporoval, bolo to v intenciách línie nacistickej politiky nastolenej počas Salzburgu. Nemci dúfali, že nastanú hlbšie zmeny, než len personálne. V každom prípade však Nemci potrebovali, aby slovenské územie poskytovalo stabilné zázemie plánovaným vojenským akciám. Zároveň mala SR stelesňovať model fungovania malej prosperujúcej krajiny pod nemeckým patronátom. Radikáli sa spočiatku javili ako vhodná voľba, keďže prejavovali najväčšiu ochotu oddane spolupracovať a vyhovieť všetkým nemeckým požiadavkám. Killinger im sprostredkovával aj materiálnu pomoc. Aj vďaka nej sa časopis Gardista stal denníkom.[42]

---

[36] Dokument 370, 1941, január 17. Bratislava - Správa náčelníka Nemeckej vojenskej misie na Slovensku Otta pre OKH o pozadí Čatlošovej zamýšľanej demisie. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1007.

[37] Dokument 376. 1941, Ludinova správa pre Zahraničný úrad o rozhovore s Tisom. Bratislava, 4. februára 1941. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1037-1038.

[38] Pre zaujímavosť uvádzame poznámky sovietskeho vyslanca Grigorija Puškina o Killingerovi: „Nemci teda poslali na Slovensku figúru. Veď Killinger je vrah. V roku 1919 osobne zabil vtedajšieho nemeckého ministra Erzbergera. Vtedy sa stal aj Hitlerovým priateľom," s. 131. Killinger mal byť známy ako znalec Balkánu a na otázku Puškina, odkiaľ pozná Balkán, odpovedal, že bol v Juhoslávii, Maďarsku, Rumunsku, Bulharsku a Slovensku a „lovil v týchto krajinách anglo-francúzskych špiónov". MARJINA, Valentina Vladimirovna. SSSR – *Slovakija 1939-1945 gg.: Vojenno-političeskije aspekty.* Moskva : Institut slavianovedenija RAN (Rossijskaja akademia nauk), 2017, s. 108.

[39] Martin Luther (1895 – 1945) – v rokoch 1940 – 1943 štátny podtajomník Zahraničného úradu a vedúci oddelenia Deutschland.

[40] „Reine Kriegskommandierung".

[41] JELÍNEK, Yeshayahu. Slovakia´s Internal Policy and the Third Reich, August 1940 – February 1941. In *Central European History,* 1971, vol 4, No. 3, s. 248-249. Cituje dokumenty uložené v Politickom archíve Nemeckej zahraničnej služby v Bonne.

[42] Dokument 347. 1940, október 27. Bratislava – Killingerova správa Zahraničnému úradu o situácii na Slovensku ohľadne rozdelenia síl medzi súperiacimi tábormi Tisa a Tuku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 944.

Vývoj udalostí však Nemcom ukázal, že výhodnejšie než silou presadiť vládu radikálov, bude podpora oboch krídel slovenskej politiky a profitovať v ich snahe „prekonať“ súpera v získaní priazne Nemcov. Tiso mal väčší konsolidačný potenciál a Tuka bol „užitočný ako vyrovnávajúci činiteľ v prípade Tisových úskokov“.[43]

V konečnom dôsledku Nemci nedôverovali ani jednej, ani druhej strane – Tisovmu táboru pre jeho politický katolicizmus a hoci mali národnosocialistické kruhy (Tuka, Mach, Murgaš) nemecké sympatie, Ludin v správe z 29. januára 1941 poznamenal na margo Tuku: „Neželal by som si, aby niekedy nastala situácia, v ktorej by mal dokázať svoje údajné veľké priateľstvo s Nemeckom.“ Nemci si dobre uvedomovali, že obom krídlam ide hlavne o moc. Ludin vo svojej správe o politických pomeroch na Slovensku pomenoval túto charakteristiku slovenskej politiky takto: „Situácia sa bude dať lepšie vysvetliť pohľadom na zainteresované osoby, pretože už dnes mi je jasné, že tu nejde o svetonázorové a politické problémy ako skôr o otázku konkrétnych osôb. Bohužiaľ aj v tunajšom politickom živote často zohráva dôležitejšiu úlohu otázka, či chce niekto byť.“[45]

Tukova strana bola pevne presvedčená o nemeckej priazni na základe salzburských rokovaní, podporila to aj Tukova návšteva Berlína v novembri 1940. Nebrali do úvahy varovné signály Nemcov. Tí od novembra totiž naznačovali, že si neželajú zmenu na poste prezidenta. Svedčia o tom, napríklad, Ribbentropove inštrukcie pre Killingera, aby na Slovensku podnikol opatrenia, ktoré by sa nedotkli Tisovho postavenia ako prezidenta: „V skutočnosti by odstránenie Tisa za nemeckej podpory neuľahčilo vnútropolitickú situáciu na Slovensku, ale naopak ju zhoršilo. Tiso je ako Hlinkov nástupca a spoluzakladateľ slovenského štátu všeobecne populárna osobnosť. Odstránenie klerikálneho vplyvu vo vedení slovenského štátu by sa malo dosiahnuť evolučnými metódami.“[46]

Killinger bol prevelený v decembri 1940 do Bukurešti. V úrade ho vystriedal Hans Ludin, ktorý do Bratislavy pricestoval 13. januára a 17. januára poslal Zahraničnému úradu správu o situácii na Slovensku, v ktorej potvrdzuje líniu vyrovnávania vnútropolitického napätia: „Pred mojím odchodom do Bratislavy som od ríšskeho ministra zahraničných vecí 10. januára a 12. januára od Vodcu dostal jasne formulované príkazy, ktoré sa týkali mojej politickej činnosti. V krátkosti ich zopakujem: [...] Nie je žiaduce, aby otvorene prepukol ešte čiastočne skrytý mocenský boj Tukovej skupiny so skupinou Tisa. [...] Ríša si želá vyrovnanie vnútroslovenského napätia a nasmerovanie všetkých politických síl k pozitívnej práci.“[47]

Nemecká strana si teda neželala, aby sa v tomto období odohrala zásadnejšia zmena vo vláde.

Na tomto mieste sa pokúsime vysvetliť prepojenie údajného plánovaného puču a Čatlošovej demisie. Náčelník Nemeckej vojenskej misie na Slovensku gen. Otto vo svojej správe pre OKH (Hlavné veliteľstvo pozemného vojska) zo 17. januára uviedol, že po tom, ako Čatloš podal demisiu, ho všetci traja – Čatloš, Tiso i Tuka požiadali v separátnych rozhovoroch o radu. Preberali rôzne možnosti riešenia problému. Otto navrhol, aby sa ministrom národnej obrany stal Tuka a Čatloš by ako jeho podriadený prevzal funkciu veliteľa brannej moci alebo náčelníka hlavného veliteľstva brannej moci. Otto ako dôvod uviedol, že Tuka

[43] Dokument 372. 1941, január 29. Bratislava – Ludinova politická správa pre Zahraničný úrad o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1027.

[44] Tamže.

[45] Tamže, s. 1025.

[46] Dokument 355 – Woermannov záznam pre Ribbentropa pre jeho pripravovaný rozhovor s Tukom. 1940, 2. november, Berlín. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 962.

[47] Dokument 371. 1941, január 17. Bratislava. Ludinova politická správa pre Zahraničný úrad o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1011-1012.

by mu vyhovoval, pretože by bol ochotný čo najúčinnejšie presadzovať požiadavky brannej moci. Takéto riešenie sa Tukovi pozdávalo, avšak Tiso bol, samozrejme, proti, pretože by to znamenalo veľké posilnenie Tukovho krídla. Prišiel s vlastným riešením – navrhol, aby sa minister obrany dostal pod prezidentskú kanceláriu, toto riešenie však Otto odmietol.

Paralelne so záležitosťou demisie a hľadania jej riešenia sa v úrade striedali nemeckí vyslanci. Killinger bol Tukovi blízky i naklonený, no prišiel Ludin a Tuka, ak sa aj puč plánoval, sa mohol v neistej situácii rozhodnúť vyčkávať – najmä keď do hry vstúpila Čatlošova demisia a možnosť „ľahko" získať post ministra národnej obrany.

Tiso sa najprv rozhodol svoje rozhodnutie o demisii odložiť a mal si vypočuť názor nového nemeckého vyslanca, avšak prekvapujúco ešte v ten deň, 14. januára, pravdepodobne bez konzultácie s vyslancom, k sebe pozval Čatloša a oznámil mu, že jeho demisiu neprijíma.[48]

Gen. Otto uvádza, prečo mohol Tiso demisiu zamietnuť (hrozba propagandistického zneužitia maďarskou stranou, neúspech jeho riešenia – podriadiť ministra národnej obrany prezidentovi, obavy z možného obsadenia postu ministra národnej obrany Tukom). Nie je však jasné, prečo sa so zamietnutím Čatloš uspokojil. Otto uvádza, že demisiu stiahol, pretože dostal od Tisu „prísny rozkaz", aby zostal vo funkcii. Čatloš však mohol na demisii trvať. Najmä ak nemal námietky voči možnému riešeniu situácie spôsobom, ktorý navrhol gen. Otto – Tuka by bol ministrom obrany a on pod ním veliteľom brannej moci. Navyše by sa zbavil funkcie, ktorá ho ťažila. Viackrát sa o tom mal vyjadriť aj pred generálom Ottom, ktorý vo svojej správe poznamenal, že demisijná situácia Čatlošovi vyhovovala, pretože „mu ponúkla príležitosť na to, aby dosiahol uvoľnenie z funkcie ministra" a aj po odvolaní demisie sa mal Čatloš pred Ottom vyjadriť, že „bude sa aj naďalej usilovať o to, aby bol uvoľnený z ministerskej funkcie".

Čatloš teda demisiu stiahol a ostal vo svojej ministerskej funkcii, čo privítal napokon aj šéf nemeckej misie Otto: „Je to potešiteľné aj vzhľadom na nepokoje, ku ktorým by po zmenách na vedúcom poste medzi mužstvom mohlo dôjsť."[49]

15. januára 1941 sa vyslanec Ludin stretol s Tukom a opäť zdôraznil vôľu Nemecka upokojiť atmosféru: „V priebehu tohto rozhovoru som Tukovi oznámil, že si Ríša neželá vyostrenie situácie a očakáva ústupky oboch strán."[50] Ludin si všimol, že Tuka bol sklamaný, „pravdepodobne počítal s pozitívnejšou podporou, než akú som mu bol schopný teraz poskytnúť".[51]

O ďalšom stretnutí s Tukom 20. januára si Ludin poznamenal: „po mojom rozhovore (s Tisom, T. J.) asi očakával nejaké jednoznačné riešenie, na základe ktorého sa Tiso buď bez kompromisov podriadi alebo, ak sa tak nestane, že sa ja skôr postavím proti Tisovi. Nič z toho sa však nestalo."[52] Tuka vyzeral „pomerne zničene", mal dokonca spomenúť aj rezignáciu, avšak Ludin mal dojem, „že to s tým odstúpením nemyslí tak vážne." Aj v neskoršej správe z 29. januára Ludin poznamenal, že hoci sa Tuka s myšlienkou odstúpenia rád pohráva, „ale keď príde na lámanie chleba, je určite radšej s Tisom predseda vlády, ktorý je proti Tisovi, ako byť súkromnou osobou."[53]

---

[48] BAKA, ref. 30, s. 101.

[49] Dokument 370, 1941, január 17. Bratislava – Správa náčelníka Nemeckej vojenskej misie na Slovensku Otta pre OKH o pozadí Čatlošovej zamýšľanej demisie. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1008.

[50] Dokument 371. 1941, január 17. Bratislava. Ludinova politická správa pre Zahraničný úrad o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch*. I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1013.

Tamže.

[52] Dokument 372. 1941, január 29. Bratislava – Ludinova politická správa pre Zahraničný úrad o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1023.

[53] Tamže, s. 1027.

Ak sa vrátime k porovnaniu Čatlošovej a Urbanovej interpretácie januárových udalostí, a to Urbanovmu akcentovaniu Tisovej úlohy a Čatlošovmu zdôrazňovaniu vlastnej dôležitosti, môžeme konštatovať, že obaja muži nebrali do úvahy, že hlavné a konečné slovo mali Nemci.

Čatloš vykresľoval svoje stiahnutie demisie ako odvážny čin, vďaka ktorému bol prekazený gardistický puč. Podľa Antona Hruboňa sa „v skutočnosti sa zrejme žiaden puč proti J. Tisovi nikdy nepripravoval (...) je nanajvýš pravdepodobné, že stále išlo len o iniciatívu V. Nagelera, konajúceho na vlastnú päsť v zmysle Killingerových zámerov“.[54] Každopádne, Čatlošov postoj mohol byť „pomyselným jazýčkom na váhach len v prípade ambivalentného postoja nemeckej strany“.[55] Tá však opakovane naznačovala, že si želá pokojnú politickú situáciu na Slovensku. Pripravovali sa totiž veľké vojenské operácie smerom na Balkánsky polostrov a Nemci nepotrebovali nepokoje v tyle svojich vojsk. Slovenská republika mala navyše naďalej slúžiť ako modelový príklad prosperujúcej krajiny pod nemeckým patronátom. Ako poznamenal Ludin v správe z 29. januára 1941, „každý krok gardy proti strane by bol porušením ústavy. Každé dieťa by okamžite vedelo: takýto krok by bol možný, len ak by za ním stála Ríša. Tukov pokus za pomoci gardy získať moc by bol právom pokladaný za opatrenie Ríše, ktorým chce zo Slovenska viac-menej spraviť protektorát.“[56]

Záver

Čatloš sa po svojom odvlečení do ZSSR v septembri 1944 začal venovať písaniu spomienok: „Po svojom prepustení z väzenia pokračoval v koncipovaní svojich úvah a spomienok v nezmenšenej miere, pričom mnohé z nich boli bezprostrednou reakciou na memoáre účastníkov tej ktorej udalosti.“[57] Ponuku na napísanie uceleného textu mal Čatloš dostať od šéfa politického oddelenia SAV, Bohuša Graca. Zo strany štátnych orgánov to pre neho znamenalo istú satisfakciu a vylepšenie svojej ťažkej sociálnej situácie značným honorárom. Čatloš odovzdal 1 400-stranové spomienky v máji 1963. Charakteristickou pre ne je snaha očistiť si meno a povesť – zdôrazňoval tie momenty, ktoré mu mohli byť užitočné v existujúcom režime, opačné obchádzal.[58] Podobnou reakciou bol i Čatlošov elaborát *Na margo knihy Mila Urbana „Kto seje vietor“*, ktorý sa svojím charakterom do značnej miery blíži Čatlošovým memoárom. Z hľadiska štýlu sú to veľmi podobné texty. Aj pri „rozbore“ Urbanovho románu si môžeme všimnúť Čatlošov sebavedomý tón, emocionálne vyjadrovanie a záľubu rozprávať o sebe v tretej osobe, napr. ako: *„Keby sa bol Čatloš Engelbrechtovi sprotivil, bol by i Tisom, i celým režimom, spolu so slovenským národom, uvalený do istej záhuby!“* Čatloš v štýle miestami presúva ťažisko z ja-rozprávania na on-rozprávanie, aby posilnil „objektivitu“ vypovedaného. O tú mu najviac ide, preto vystupuje v úlohe „očitého“ svedka, ktorého motiváciou je uviesť spisovateľa na správnu mieru, najmä s ohľadom na ďalšie generácie čitateľov. Argumentuje potrebou stvárňovania historickej pravdy. Ale podobnú ambíciu mal aj Milo Urban, hoci jeho slovami by to skôr než „historická pravda“ bola „pravda života“.

Pre oboch mužov je príznačná potreba reflexie svojho účinkovania v danej dobe. Ich texty, hoci sú rozličnej žánrovej proveniencie, sa snažia vysvetliť i ospravedlniť účasť v týchto dejinných udalostiach. Sú to svojím spôsobom apologetické texty. Prinášajú množstvo faktických informácií, no sú najmä svedectvom o spôsobe, akým Čatloš a Urban interpretovali

[54] HRUBOŇ, Anton. *Alexander Mach.* Bratislava : Premedia, 2018, s. 256.
[55] BAKA, ref. 30, s. 107.
[56] Dokument 372. 1941, január 29. Bratislava – Ludinova politická správa pre Zahraničný úrad o situácii na Slovensku. In NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch.* I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, s. 1027.
[57] MASKALÍK, Alex. Kolaborant alebo hrdina? Čatlošove spomienky a úvahy. In BAKA, Igor a kol. F*erdinand Čatloš, vojak a politik.* Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 222.
[58] LACKO, ref. 4, s. 119.

svoju účasť v období existencie SR a svedectvom o ich ambícii presvedčiť ďalšie pokolenia o svojom pohľade na veci, najmä o svojej „pravde“, ktorá má ospravedlniť tienisté stránky ich verejného života v tomto období.

Príloha

Z Čatlošovho textu Na margo knižky Mila Urbana „Kto seje vietor“

Objemné dielo som si mohol iba napochytre, teda zbežne prečítať. Ale už i tak, mal by som nejaké rébusy v dojmoch, ktoré zahorúca uvediem na papier. Ani po dôkladnom preštudovaní tohto umelecky hodnotného diela nebudem môcť, ja, ako laik v literatúre, vysloviť vážnu recenziu, a preto, čo tu uvediem, treba brať s rezervou na vedomie.

V II. diele autorovej trilógie[59] o vojnových veciach z čias SR badať zdôrazňovanie totožnosti línie hlásanej KSS[60] so zmýšľaním autorovým. Z tohto hľadiska jeho majstrovské podanie vecí čitateľ môže len vítať, lebo prináša striezlivé prvky do súčasnej “historiografickej”[61] fantázie.

Jednako sú v knižke neoverené a len paušálne preberané tvrdenia z povojnovej propagandy, na ktoré tu poukážem vo svojom vedomí a obore bez toho, aby som vlastný subjektivizmus v nich popieral.

Čo mi napadlo pri čítaní strany 63? Vpád Maďarov na východné Slovensko v marci 1939[62] autor knižky charakterizuje ako frašku, v ktorej Maďari boli neviniatka a spolu so Slovákmi boli vháňaní do vzájomných svárov špekulačnou politikou Hitlerovou. Pripomína mi to Daxnerovo[63] vyhlásenie pri Národnom súde v Tisovom[64] procese, ktorý mi ako svedkovi snažil sa vsugerovať, že boli sme dokonca s Maďarmi tajne zohraní a obetovali sme nesvedomite svojich vojakov pre špinavú politiku Hitlerovu.

V knižke sa dátumy o príprave a podpísaní tzv. ochrannej zmluvy[65] (Viedeň a Berlín) akosi umele komolia, aby slúžili na dôkaz toho, že Hitler vyvolal konflikt maďarsko-slovenský len preto, aby donútil Slovákov na otrocké zaviazanosti. Pred 14. marcom Hitler poštval Čechov proti Slovákom a nepriamo inscenoval Homolov puč[66] a po 14. marci to isté nastolil medzi Maďarmi a Slovákmi.

---

[59] Prvý diel Urbanovej „vojnovej“ trilógie má názov *Zhasnuté svetlá* (1957) a posledným je román *Železom po železe* (1996).

[60] Komunistická strana Slovenska.

[61] Vo verzii tohto textu uloženého v Banskej Bystrici bez úvodzoviek.

[62] Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt (23. marec 1939 – 4. apríl 1939).

[63] Igor Michal Daxner (1893 – 1960), predseda Národného súdu v Bratislave v období od 16. 5. 1945 do 31. 12. 1947. „V procesoch proti bývalým exponentom vojnovej Slovenskej republiky (dr. Jozefovi Tisovi, prof. Vojtechovi Tukovi, Alexandrovi Machovi, a ďalším), ktoré viedol, sa často podvoľoval rôznym politickým tlakom. Najmä však zo strany komunistov a niektorých vládnych činiteľov z Prahy.” ČAPLOVIČ, Miloslav. Igor Michal Daxner. In LÁNÍK, Jaroslav. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945.* Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2005, s. 53-54.

[64] Jozef Tiso (1887 – 1947) – predseda autonómnej slovenskej vlády, od marca do októbra 1939 predseda vlády SR, následne až do konca vojny prezident SR. Od októbra 1939 predseda HSĽS.

[65] Tzv. ochranná zmluva mala na jednej strane garantovať hranice Slovenska, zároveň však podriadila jeho zahraničnopolitické smerovanie a vojenskú politiku záujmom Nemecka. Zmluva bola podpísaná slovenskou stranou (Tiso, Tuka, Ďurčanský)18. 3. 1939 vo Viedni a 23. 3. 1939 nemeckou stranou (Ribbentrop) v Berlíne. Podľa: FIAMOVÁ, Martina, ROGUĽOVÁ, Jaroslava. Zmluva o ochrannom pomere. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava, ed. *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 88-93.

[66] Vojenský zákrok ústrednej česko-slovenskej vlády, ktorý sa odohral 9. – 10. marca 1939, známy pod názvom „Homolov puč“. Hlavnými iniciátormi bol minister dopravy divízny generál Alois Eliáš a minister bez kresla Jiří Havelka. Od zákroku sa očakávalo, že skonsoliduje pomery na Slovensku podľa želania ústrednej vlády, alebo povedie k zákroku Nemecka, a tým ČSR nezanikne samovoľne, ale zásahom zvonka. Jozef Tiso bol odvolaný z funkcie predsedu vlády, bolo vyhlásené stanné právo, vojaci s četníkmi pozatýkali asi 250 osôb označených za slovenských radikálov a odviezli ich na Moravu. Zásah vyvolal na Slovensku napätie a bol signálom pre Nemecko, aby vyvinulo tlak na slovenských politikov a situáciu využilo na rozbitie republiky. Podľa: LETZ, Róbert. Vrcholenie rozporov medzi ústrednou a autonómnou vládou. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 38. Podrobne: BYSTRICKÝ, Valerián. Vojenský zásah ústrednej vlády na Slovensku 9. – 11. marca 1939. In *Historický časopis,* 2010, roč. 58, č. 3, s. 439-468.

Mám iné pocity. Aj Daxnerovi v r. 1947, aj Urbanovi v r. 1965 nemôžem nepripomenúť nevyjasnený problém: Maďari potrebovali s Poliakmi koridor. Získali ho práve vpádom na Slovensko 23. marca 1939. Hitler garantoval slovenské hranice, ktoré na východe neboli ešte perfektované.[67] Maďari to zneužili a dokazovali, že chcú iba územie, ktoré patrilo Rusínom podľa administratívneho usporiadania v prvej ČSR.

Hitlerovi maďarsko-poľské teritoriálne spojovanie muselo vadiť nie menej než Slovákom, lebo diametrálne sa rozchádzalo s jeho špekulačnými zámermi. Veď sa bolo obávať bloku maďarsko-poľského,[68] ktorý sa pre náhle udalosti mohol prejaviť iba minimálne, no predsa umožnil Poliakom sa v septembri 1939 zachraňovať pred Hitlerom týmto koridorom do maďarského exilu. Ak Hitler vyrval Maďarom Slovensko z projektu maďarsko-poľského, nuž nemohol im vzápätí zo svojej zásady upúšťať. Trpel túto maďarskú impertinenciu[69] len preto, lebo si už nechcel ich znepriateliť nadobro, no ťažko súdiť, že ju vyvolal! Aj Česi pred 14. marcom, aj Maďari po 14. marci neboli len Hitlerovi holými nástrojmi, ale boli popudzovateľmi Hitlerových intríg!

Hoc aj román, no keď sa opiera o historické skutočnosti, tak logika núti ich používať neskreslene – myslím si.

Ochranná zmluva bola už prerokovaná vo Viedni pred maďarským vpádom a v Berlíne ju 25. marca 1939[70] s nezmeneným obsahom podpísali. Čiže nátlak Nemcov tu nemohol byť potrebným. Prečo potom sa pohoršovali, že Hitlerove garancie neplatia?

Na strane 65 je zmienka o tom, čo som svojho času vytýkal martinskému "Kocúrovi".[71] HG[72] si narobila slávy na úkor vojska. HG prišla na východ po funuse a vojsko muselo bojovať. Musela vraj zachraňovať situáciu a zbierala vojskom poodhadzované pušky. Knižka to uvádza asi takto: - *Nepriateľskou propagandou zdemoralizovaní vojaci utekali z frontu a šírili paniku v zázemí.* - Ak sa stali ojedinelé prípady, generalizovanie ich je neverným reprodukovaním historickej skutočnosti, lebo výnimky potvrdzujú iné pravidlo![73]

Aj 73. strana Vrtíkom[74] to omáľa: *A žeby Nemci nevedeli? Hó-hó! Všade majú uši. Počúvajú trávu rásť... Maďari sú malí páni. Stačilo im prst zdvihnúť, ale... To je hotová vzbura!*

Tu si pripomínam tiež prevzaté nesprávnosti (od Sidora)[75] vo veci Tukovej[76] schôdzky so mnou vo februári 1939.[77] To bolo uverejnené v I. diele "Zhasnuté svetlá". Aj po vysvetlení mi

---

[67] Hranice neboli presne stanovené.

[68] Podobne uvádza Lipták: vytvorenie poľsko-maďarskej hranice sa „nehodilo Nemecku, ktoré v tom cítilo nebezpečenstvo, že by sa na jeho východnej hranici mohol vytvoriť nejaký protinemecký blok." LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 1998, s. 166.

[69] Bezočivosť.

[70] Čatloš uvádza nesprávny dátum podpísania tzv. ochrannej zmluvy – nemecká strana ju podpísala v ten istý deň, keď sa začala maďarská agresia – 23. marca 1939.

[71] Humoristický časopis, ktorý vychádzal v rokoch 1919 – 1945.

[72] Hlinkova garda.

[73] O tejto problematike písal Igor Baka: Maďarská agresia na východné Slovensko v marci 1939. In ŠMIHULA, Daniel. *Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti*. Bratislava : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2008, s. 69: „Už 15. marca nový hlavný veliteľ HG Alexander Mach vyhlásil brannú pohotovosť, ako dôsledok pokusov maďarských jednotiek o narušanie hraníc. Miestne jednotky sa zapájali do ochrany hraníc. V deň maďarského útoku nariadilo Hlavné veliteľstvo HG (HV HG) vytvoriť ozbrojené jednotky v regiónoch, v ktorých neprebehla mobilizácia záložníkov. V dôsledku následného príméria však už tieto jednotky do bojových akcií v plných počtoch nezasiahli. Napriek tomu bolo prostredníctvom štruktúry HG mobilizovaných spolu 27 862 vojakov a 21 703 nevojakov. Pritom jednotky HG na ohrozených územiach boli podriadené vojenskému veleniu. [...] Predstavitelia armády si sťažovali na slabú disciplínu gardistov. Napriek viacerým pochvalám bolo totiž veľa takých, čo sa brannej pohotovosti vyhýbali."

[74] Serafín Vrtík je románový Michal Lechta.

[75] Karol Sidor (1901 – 1953) – počas marcovej krízy 1939 odmietol ako predseda autonómnej vlády na Slovensku vyhlásiť samostatnosť napriek nemeckému nátlaku. Po vzniku Slovenského štátu bol z podnetu nemeckej strany odstavený z funkcií. Od júla 1939 do konca vojny slovenský vyslanec pri Svätej stolici.

[76] Vojtech Tuka (1880 – 1946) – od 14. 3. 1939 podpredseda slovenskej vlády, od 18. 4. 1939 minister vnútra, od 29. 7. 1940 do 4. 9. 1944 minister zahraničných vecí a od 27. 10. 1939 do 4. 9. 1944 ministerský predseda.

[77] V Sidorových poznámkach, ktoré ale boli publikované Františkom Vnukom až v r. 1971, čiže 6 rokov po napísaní Čatlošovho textu. Pre zaujímavosť uvádzame úsek Sidorových poznámok z 2. marca 1939: „Predpoludním zhováral som

nevidím nemožnosť si overiť historické detaily, aby román nenarušoval skutočnosť k vôli tendenčnej propagande.

"Vojaci proti Maďarom išli bez nadšenia" - ? (str. 90). Aj taký Dr. Cyril Daxner,[78] neskorší vyslovený odbojár zanietený elánom, bojoval a bol aj vyznamenaný![79] Veta tiež vybočujúca z rámca celkového. Nadšenie vo všeobecnosti bolo![80]

Str. 126: - *"Samostatný štát, záchrana pred rozkúskovaním, tzv. "menšie zlo". - Ešte pred mesiacom pokladal rozkúskovanie sa katastrofu. Ale či to nie katastrofa? - V prvom prípade by diktovali traja, kým teraz bude diktovať jeden. Diktát jedného nebude horší? - Hľa len prašivá výstraha stála nás 15 obcí a 40.000 duší, nehovoriac o mŕtvych - pripomínajúc si trpkú bilanciu vojny s Maďarmi."*

K tomu fakty: Pod Hitlerom sme mali akú-takú možnosť správať svoje veci. Pod Maďarmi by sme nemohli ani dýchať a maďarónstvo by pokračovalo už prichytené starým účinkom. V maďarskej armáde padlo viac Slovákov ako v slovenskom vojsku cez celú vojnu! Koľko by ich padlo, keby bola pod Maďarmi nezrovnateľne väčšia časť Slovákov? A osud Poliakov! Napred by boli Poliaci Slovákov priťahovali asimilačne, a potom by boli Slováci s nimi spolu Hitlerom decimovaní. Ba vari aj v Katynskom lese[81] by boli množili počet obetí. - A celkove: - Rozkúskované Slovensko by nebolo skýtalo svojim občanom nijaké kultúrne, hospodárske, sociálne a iné potreby, ktoré udržovali národný život a najmä teraz tak lákavo prízvukovanú svojbytnosť národa! Ako možno pochybovať, že diktát Hitlerov bol horším, než rozdelené diktáty troch otročiteľov? Čo by bol M. Urban redigoval v Poľsku, resp. Maďarsku a v Nemecku? Aj "Gardista"[82] mu nevoňal a "sloboda" v týchto štátnych útvaroch by mu nebola dovoľovala ani voľne písať romány! Či poľský alebo maďarský? Bol by i sám ako zál. dôstojník v boji v cudzích službách!

Možno, že toto všetko je v knižke dávaní iným do úst, ale smeruje, podľa môjho pochopu, k vyjadreniu autorovho zmýšľania, nakoľko ho iným nevyvracia,

---

sa s podplukovníkom Čatlošom. Oznámil mi, že ho Tuka pozval jeden večer k sebe, upozornil ho, aby prišiel v civíli a zúčastnil sa tam rozhovoru s Tukom, Šaňom Machom a Joštiakom. Čatloš mal dojem, že tieto rozhovory sa vedú v úplnom dorozumení s predsedom vlády Dr. J. Tisom a ministrom Sidorom. Na porade ho žiadali o vysvetlenie, či v prípade vyhlásenia neodvislosti slovenského štátu vedel by situáciu vojensky na Slovensku udržať. Čatloš im odpovedal, že zato garantovať nevie." SIDOR, Karol. *Takto vznikol Slovenský štát.* Bratislava : Odkaz, 1991, s. 59.
Čatloš sa o tejto schôdzi zmieňuje aj vo svojej výpovedi pred Národným súdom: „Koncom februára 1939 povedal mi Dúbravec (Benedikt Dúbravec, 1892 - ?), pozn. T.J.), že ma Tuka volá na jednu návštevu, na ktorú mám prísť v občianskom odeve. Ja som išiel v civile, schôdza bola v miestnosti slobodomurárskej lóže na Sennom námestí. Určite sa pamätám, že mimo iných bol na tejto schôdzi prítomný Tuka i Mach. Pripúšťam, že mohol tam byť Joštiak i Farkaš. Na tejto schôdzi hovoril iba Tuka a to v tom zmysle, že sa ma spýtal, či v prípade zásahu cudzej brannej moci čo by robilo slovenské vojsko, keby tá cudzia branná moc bojovala proti Čechom a Slovákov by ušetrila, poťažne proti ním nebojovala. Samozrejme, ak by nemala na Slovensku proti sebe protivníka, táto branná moc by ušetrila i územie Slovenska. Tuka síce neoznačil, že ide o nemeckú brannú moc, ale ja som tomu jasne rozumel. Ja som oznámil známe skutočnosti, že je v reorganizácii česko-slovenskej armády v tom zmysle, aby na Slovensku boli útvary slovenské a v prípade, že tá reorganizácia bude prevedená, slovenské útvary budú schopné udržať bezpečnosť vnútornú, a keď ako také nebudú terčom zahraničných intervencií, budú môcť udržať bezpečnosť vonkajšiu. Na čas, ktorý sa bude vyžadovať na túto reorganizáciu sa Tuka nespýtal. Bol som spýtaný ešte na to, či túto úlohu možno zveriť garde, na čo som podal zápornú odpoveď." SNA, Fond Národný súd, Ferdinand Čatloš, šk. 139, Zápisnica z 11. a 12. januára 1947 v trestnej veci proti Dr. Jozefovi Tisovi a spol., s. 3.

[78] Cyril Daxner (1904 – 1945), účastník protifašistického odboja, právnik.

[79] Cyril Daxner vyznamenaný bol, ale dostal ČS. vojnový kríž 1939 in memoriam, pretože „pracoval po celých šest rokov v myšlenke ČS. státu, organisoval a viedol partyzanske hnutie na východnom slovensku, neskoršie bol prezradeny, uvezneny, týrany až tomu podlahol." VÚA, Praha: Záznam v kartotéce vyznamenaných osob, Návrh na udělení čš. válečného kříže 1939 (20. február 1946).

[80] Pozri CSÉFALVAY, František. Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt. In HRADSKÁ, Katarína, Ivan KAMENEC a Róbert ARPÁŠ. *Slovensko v 20. storočí. Slovenská republika 1939 – 1945.* Bratislava : Veda, 2015: „Nebývalé zjednotenie rôznych spoločenských vrstiev a skupín vo chvíľach vonkajšieho ohrozenia však naproti tomu prispelo k upevneniu mocenskej štruktúry a stability režimu Slovenského štátu. Vojensky sa emancipovala, vnútorne stmelila a patričné sebavedomie i skúsenosti získala aj jeho armáda, tvoriaca sa na národnom princípe." s. 314.

[81] Hromadná poprava poľských vojakov a inteligencie, ktorú v roku 1940 vykonala sovietska NKVD (tajná služba) v Katynskom lese v Poľsku. Oficiálne Sovietsky zväz priznal zodpovednosť za tieto masové vraždy až v roku 1990.

[82] Vychádzal v rokoch 1939 – 1945; najprv ako politický týždenník, potom ako denník.

Na strane 133 musím dementovať už v samom Ružomberku mi dávno pripisovanú cestu s Machom,[83] aby sme spolu utišovali posádku proti HG a uviedli do chodu trestné sankcie proti výtržníkom. Knižka to takto podáva: -*"Aby posádku utíšili a prípad vyšetrili, vybral sa ta minister nár. obrany Makoš vedno s hl. vel. ČG*[84] *a šéfom ÚP Alexom Markom."*[85] - Tiež prevzaté z prameňov ako v "Zhasnutých svetlách" o schôdzke Tuka – Čatloš. Mach v Ružomberku po bitke vojska a HG na juniálesy v r. 1939[86] bol. No ja som po tomto bezprostredne v Ružomberku nebol ani s Machom, ani sám! Iba som zachraňoval jedného vedúceho výtržníka (čat. Medveckého)[87] pri následkoch, keď tento bol chytený na poľsko-slovenských hraniciach pri pokuse o útek. Od jeho blízkych som sa dozvedúval, ako a čo to vlastne bolo v Ružomberku, hodne neskoršie po úradne mi predložených hláseniach.[88] Aj toto sa mohlo v rukopise mi na overenie ľahko poslať!

Str. 140: - *"Za Boha a národ!" mohlo sa robiť také niečo... Šikanovanie, týranie ľudí i vyslovené lúpeže, to bolo čosi, čím sa garda priam remeselne zapodievala. Vedeli o tom hore i dolu, no nenašiel sa človek, ktorý by udrel na stôl a povedal: "Dosť!"* - Keď mi nemecký vyslanec kedysi úradne vyhlásil toto: "HG tým, že jej do programu nebola daná branná výchova, zanikne. Hovorím otvorene, že som presvedčený, že zánik HG je záujmom gen. Čatloša a že on vedie celý boj proti nej" - som pokladal Mila Urbana, ako zodpovedného redaktora oficiálneho orgánu HG, za bližšieho ku garde, dokonca za zástancu HG. Teraz sa z jeho knihy dozvedúvam, že on bol jej protivníkom a ja som medzi inými nehovoril "Dosť!", čím som bol na opačnom póle s autorom knihy. Darmo som súril u Tisu, aby zabránil Machovi znásilňovať justíciu u Dr. Fritza[89] tým, že obžaloby gardistov, ktorí ukrývali ešte zbrane, boli jednoducho stornované. Darmo som Tisovi dal svojho náčelníka štábu plk. gšt. Tatarku[90] za pobočníka pre Hlinkovu gardu, aby sme oba ním mohli do nej nahliadnuť a ju znemožňovať vo výčinoch. Nik ani hore, ani dolu nepovedal "Dosť!", iba to v r. 1964 vyslovuje sám Milo Urban!? Čo bolo ľahšie, ako v "Gardistovi" sa ozvať a keby nie gardy, nebolo by ani "Gardistu"! Škoda, že Urban nepríšiel ku mne vtedy a boli by sme spoločným usilovaním dajako gardu dorazili i napriek tomu, že ju Tiso nechtiac so snemom držali pri živote! Keď nemecký vyslanec mi takto vytýkal boj proti garde, nuž Urbanov šéf Mach musel o tom nielen vedieť, lež byť priamo jeho inšpirátorom pre toto zakročovanie u mňa! A je ozaj čudné, že Mach svojmu zodpovednému redaktorovi Urbanovi neprezradil, koho majú ako úhlavného nepriateľa v spoločnej ich veci, i keď v nej bol Urban

---

[83] Alexander Mach (1902 – 1980) – od 14. 3. 1939 do 21. 5. 1940 a od 29. 7. 1940 do 5. 9. 1944 hlavný veliteľ HG. Od októbra 1938 do augusta 1940 šéf Úradu propagandy, od júla 1940 do apríla 1945 slovenský minister vnútra.

[84] V románe má Hlinkova garda názov Čierna garda.

[85] Románový Alex Marek je Alexander Mach.

[86] 4. júna 1939 vypukol na tancovačke v Ružomberku incident medzi vojakmi a Hlinkovou gardou. Slávnosť sa konala na počesť 1. výročia posledného Hlinkovho vystúpenia. V tom čase plánovala miestna povstalecká skupina „Mor ho!" hromadný prechod k československej vojenskej skupine v Poľsku. Tibor Medvecký chcel zapojiť do povstania aj ďalšie severné oblasti Slovenska a pripojiť ich k Poľsku. Skupina nedokázala incident využiť vo svoj prospech, členovia boli následne pozatýkaní a prenasledovaní. Pozri: CHYTKA, Stanislav V. Ružomberská vzbura a umlčané povstanie. In CHYTKA, Stanislav V. *Ružomberská vzbura 1939: zborník vystúpení zo seminára 11. júna 1999.* Ružomberok : OV Slov. zväzu protifaš. bojovníkov, 2000, s. 35-49.

[87] Tibor Medvecký (1915 – 1983) – v čase ružomberskej vzbury poddôstojník slovenskej armády, spoluzakladateľ skupiny „Mor ho!". Pri pokuse o útek do Poľska bol zatknutý a odsúdený na 4 a pol roka.

[88] Urban mohol v románe umelecky transponovať inú udalosť – Čatlošovu účasť na stretnutí veliteľov HG v Ružomberku 19. mája 1940. Pozri: BAKA, Igor. Pozadie neprijatej demisie ministra Čatloša v januári 1941. In BAKA, Igor a kol. *Ferdinand Čatloš, vojak a politik*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011: „Čatloš pritom vystúpil aj s vlastným prejavom, ktorý možno chápať ako vyjadrenie podpory radikálov, aj keď viaceré jeho formulácie boli diplomaticky dvojznačné, bez otvorenej kritiky jednej alebo druhej strany. Čatlošova prítomnosť na stretnutí nezostala bez pozornosti nemeckého vyslanca Hansa Bernarda: „Zvlášť zaujímavé je to, že na zasadaní sa zúčastnil aj minister obrany Čatloš v civile a v krátkom prejave vyslovil vraj plný súhlas s požiadavkami HG´", s. 93.

[89] Gejza Fritz (1880 – 1957) – od marca 1939 do septembra 1944 minister pravosúdia slovenskej vlády, od augusta 1940 do 31. 3. 1943 člen Štátnej rady.

[90] Štefan Tatarko (1904 – 1977) – 15. 3. 1941 bol ustanovený náčelníkom štábu ministra národnej obrany Ferdinanda Čatloša, 21. 6. 1941 náčelníkom štábu veliteľa slovenskej armády.

donucovaným spoločníkom.[91] Ako môže potom na strane 191 vysmievať Makoša,[92] že dal sa "spucovať" gen. Engelbrechtom[93] v Spišskej Novej Vsi, pred ktorým vraj ustupoval spolu s Beňom[94] - *"pred obyčajným generálikom"*, ktorý však zastupoval vlastne Hitlera s celou jeho mocou!! - a sukničky sme dvíhali, sťa cudná pouličnica, čo sa znásilňuje? Veď jeho znásilňovanie Machom bolo podradnejšie než znásilňovanie nás Engelbrechtom a dalo sa ľahšie zdolať! Keby Urban sa bol Machovi sprotivil, nebol by slovenský národ ešte väčšmi zotročený. Keby sa bol Čatloš Engelbrechtovi sprotivil, bol by i Tisom, i celým režimom, spolu so slovenským národom, uvalený do istej záhuby! - Nuž tu ide i pri písaní o jednakú mieru, tak pre osoby zodpovedné i nezodpovedné, hore i dolu, svoju i iné! Urban v knihe napr. mňa osobne ohľaduplne šetrí,[95] no týmito riadkami nechcem mu byť nevďačným, lež pripomínam čisto to, čo mi v čítaní napadlo, ako vecná aktualita.[96]

Na strane 146 som videl jednu z mnohých Urbanových správnych proti poznámok vo vete - *"povedal iba polovičku pravdy, vlastne len jej koniec, a ešte aj ten bol spotvorený."* To by bolo treba adresovať Jablonickému v jeho seriáli článkov v "Smene" a 6 autorom knihy "Dejinná križovatka",[97] ktorí napr. z môjho "memoranda" povyťahujú vždy tú čiastku, čo im slúži k hanobeniu.

Avšak aj v maďarskom a poľskom ťažení knihy "Kto seje vietor" sú nábehy na podobné odbavovanie vecí. Tam Hitlerom a tu okrem Hitlera aj Sovietskym zväzom, ktorý si vzal Bielorusov a Ukrajincov rovnakým činom ako sme si vzali my severnú Oravu, Kysucu a Javorinu.[98] My sme boli pritom všetkom do spätného zobratia donútení brachiálne[99] a naši priatelia z východu dodali Hitlerovi chuti geniálnym ťahom paktu o neútočení.[100] Nuž tu chápem, polopravdu aj to trochu spotvorenú. Inak by kniha neuvidela svetlo božie (ani Boh by nebol v knihe dôsledne písaný malým "b"). No sukničky kto tu dvíhal a kto naháňal koho do každej vojny? Dopovedaná úplná pravda by bola aj v knihe románovej, keby sa nakusnuté veci objasnili jednak všestranne a jednak overená tam, kde overenie bolo na dosah ruky. Pravda, tu sa môže namietať, že román si vyberá len vhodné jednotlivosti z masového sveta. Charakteristiku! Ale v tom je práve oriešok, ktorý nám akosi neprirodzene označí predstavu. - *Poľsko bolo odbavené prv, než sa mohlo postaviť na odpor* (s. 170). Mne toto konštatovanie a tiež nasledujúce zistenia vnucujú otázku: Prečo ZSSR neponúkol Poľsku pomoc, ako to mal vraj urobiť Československu predtým? S Poľskom mal svoje rátanie? Ale aj v ČSR bola Podkarpatská Rus rasovým príveskom Sovietskeho zväzu, ktorá po vojne práve tak sa privtelila k ZSSR, ako Bielorusko a západná Ukrajina. Ani v ČSR Beneš[101] voči

---

[91] Milo Urban sa stal šéfredaktorom denníka *Gardista* 1. novembra 1940. Urban pred Ľudovým súdom uviedol, že 10. augusta 1943 podal z postu šéfredaktora výpoveď, ktorá však nebola prijatá. ŠA Bratislava, f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva. Zápisnica z 31. marca 1947.

[92] Románový Makoš je Ferdinand Čatloš.

[93] Erwin Engelbrecht (1891 – 1964) – generál delostrelectva Wehrmachtu. Podieľal sa na obsadzovaní územia ochranného pásma vytvoreného na západnom Slovensku na základe tzv. ochrannej zmluvy s Nemeckou ríšou (23. marca 1939), koncom augusta bol vymenovaný za náčelníka nemeckého styčného veliteľa pri veliteľstve slovenskej poľnej armády. Tá sa spolu so slovenskou armádou zúčastnila útoku na Poľsku v roku 1939.

[94] Románový Beňo je Jozef Tiso.

[95] V textovej verzii v Banskej Bystrici je doplnené „kde sa mu to hodí".

[96] V textovej verzii v Banskej Bystrici je doplnené „a protimienka".

[97] *Dejinná križovatka* (1964) – Ferdinand Beer, Anton Benčík, Bohuslav Graca, Jan Křen, Václav Kural, Jaroslav Šolc.

[98] ČSR stratila v 20. a 30. rokoch tieto územia v prospech Poľska. Oficiálne boli pripojené k Slovenskej republike na základe zmluvy uzavretej 21. novembra 1939 v Berlíne. Pozri: BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2006, s. 163-169.

[99] Brachiálny – používajúci silu, nátlak, násilný, mocenský.

[100] Pakt o neútočení (známy aj ako Pakt Ribbentrop-Molotov) bola zmluva uzavretá medzi Nemeckom a Sovietskym zväzom 23. augusta 1939.

[101] Edvard Beneš (1884 – 1948) – československý prezident (18. 12. 1935 – 5. 10. 1938), po prijatí Mníchovskej dohody abdikoval a odletel do Veľkej Británia, kde sa stal vedúcou osobnosťou československého zahraničného odboja. Od 1940 ho spojenci uznali za československého prezidenta.

ZSSR nebol prijateľnejším v r. 1938 ako Beck[102] v r. 1939! Akáže tu diferencia v podstate?

Ani Slováci nemohli sa zriecť svojich súkmeňovcov v Poľsku a *"nechať Hitlerovi na paprikáš"* podľa str. 189! Vojna, to väčšia zodpovednosť ako redaktorstvo v "Gardistovi", priznávam, ale v zásade to isté, ba v praxi pre Slovensko v daných už podmienkach, politikou ľudákov a českých šovinistov vytvorených, považlivejšia! Keď nejdeme do vojny, tak si Hitler Slovensko zaistí obsadením! Nebol by si ho nechal otvorené pre poľský lebo útok alebo únik! Preto ho vlastne "osamostatnil"! (Rukou - Prečože potom obsadzoval Dánsko, Belgicko, atď. kvôli ceste do Francúzska atď.?)

Na strane 191 kniha tiež traduje propagandistické údaje: *"... odpľul si fúzatý kapitá*n (my sme mali stotníkov - pozn. Č.), *hoci vedel, že nie všade je tak, že v posádkach duch odporu ešte nezasiahol a v Kremnici, Kežmarku i v Levoči vojaci dokonca odopreli účasť v nanútenej vojne."*

Čo bolo v Kremnici (: o Kežmarku a Levoči nič (rukou – meritórneho) neviem!), to sa netýkalo odporu k účasti na vojne. To bolo už po nej a za ďalekou etapou. Keď som sa bol tam podívať na veci, nuž zistil som oprávnenú nespokojnosť s poriadkom. Záložnému mužstvu neschopný i nesvedomitý veliteľ (aktivovaný dôstojník) nezaopatroval potreby elementárneho života i nechal ho v nečinnosti hlivieť. Tak záložníci nevideli cieľ svojho povolania do zbrane i pár ľudí zneužilo túto náladu a zorganizovali protestný pochod po meste a s ojedinelými výkrikmi opozičného zamerania dali ráz akoby proti vojne, do ktorej už ani zasiahnuť oni nemohli.[103] V posádkach, najmä na juhu, boli preto vojaci, aby pre istotu sme nemali obnaženú hranicu proti Maďarom. - O Kežmarku a Levoči rozšíril menšie provokatérske výstupy jednotlivcov komunistický odbojár Krajňák[104] na "vzbury", ale už nabubrene po vojne. Keď sa mali uskutočniť, sme o nich, aspoň mimo týchto posádok, ani nevedeli.

Str. 203: *"- aby robotníkom cez poludnia vyhrávala hudba - aby nepočuli ako im od hladu škŕkajú žalúdky"...* Ani toto nevystihuje charakteristický rys situácie v r. 1939, keď robotníctvo na Slovensku bolo v lepšom stave než v iných štátoch. Pravú tvár Urbanov román zahaľuje prevzatými propagandistickými karikatúrami od straníckych štvancov. Isteže to nešlo z presvedčenia jeho vlastného.

Str. 214: *"Hlavaj bol rád, že mohol nazrieť do Markovej duše. Darmo ho Beňo podceňoval. Mal v sebe čosi, čo jeho partnerom chýbalo: elán, pružnosť, obetavosť hraničiacu až so sebažertvou. Marek bol nezmar."*

To má byť asi dôvod k zapísaniu sa Hlavaja[105] do služieb Markových. Ja som v Tisovom procese v prítomnosti Machovej charakterizoval Macha trochu aj odlišne. Uviedol som výstup vo februári 1939, keď Mach Tisu klamal a ja som ho usvedčil z tohto klamstva.[106] Povedal som, že Tiso Macha nepodceňoval, ale sa ho obával. Dodal som aj to, že Mach pred povstaním Tisu odradil od protinemeckého postoja, keď som Tisu už mal skoro

---

[102] Józef Beck (1894 – 1944) – poľský minister zahraničných vecí v rokoch 1932 – 1939.

[103] Kremnická vzbura sa odohrala v septembri 1939. Marxistická historiografia uvádzala vzbury aj v ďalších mestách, súčasný výskum ich však zatiaľ nepotvrdil. Vojaci skutočne prejavovali nespokojnosť najmä s problémami sociálneho charakteru (zlé ubytovanie, strava, strach o doma zanechané rodiny, nečinnosť). Bližšie o tom pozri: BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 - 1940*. Bratislava : Vojenský historický ústav v Bratislave, 2010, s. 148-149.

[104] Oto Krajňák (1911 – 1973) – funkcionár KSČ, autor viacerých príspevkov o boji ilegálnej KSS proti fašizmu.

[105] Hlavaj je románový Milo Urban.

[106] O februárovom stretnutí v roku 1939 pozri SNA, Fond Národný súd, Ferdinand Čatloš, šk. 139, Zápisnica z 11. a 12. januára 1947 v trestnej veci proti Dr. Jozefovi Tisovi a spol. Pod „usvedčením Macha z klamstva" má Čatloš zrejme na mysli (ako tvrdí vo svojej výpovedi pred Národným súdom) to, že o tejto schôdzi mal informovať Tisu: „Na druhý deň ráno pri obvyklom referáte u Tisu ten sa ma spýtal, že kde som bol včera. Ja som mu rovno povedal, že som bol u Tuku a celý priebeh schôdze som reprodukoval. Nato sa Tiso rozhneval na Macha, dal si ma zavolať z vedľajšej kancelárie a žiadal ma, aby som to znovu opakoval. V prítomnosti Machovej som to znova povedal a Tiso vytýkal Machovi, že prečo to pred ním zatajil. Neskôr som to referoval i Sidorovi," s. 3.

spracovaného pre odboj. To sa stalo v mojej prítomnosti. Ba zdôraznil som to faktom, že Mach prstom ukazoval cez oblok Tisovho paláca na pochodujúcich vojakov, že sú to všetci partizáni a Tiso sa vtedy podíval na mňa vyčítavo i dával mi pocítiť, že Mach má "pravdu" (rukou úvodzovky). Vojaci boli z bratislavskej posádky, ktorí v povstaní neboli, hoc toto už zúrilo oficiálne tretí deň. Inak Machove vlastnosti Urbanom tu označené len doplňujem týmto dodatkom. Nemôžeme každého len haniť alebo klamať, lebo všetci máme dobré i zlé stránky a ani čert nie je tak zlý ako ho maľujú. Záleží na tom, čo prevláda, (rukou kedy) a ako?

Str. 219 (rukou 220): - *"Beňo je nebezpečnejší ako Žilka"*[107] - To autor knihy konštatuje v súvislosti so Salzburgom 1940,[108] a potom aj so židovským kódexom,[109] ku ktorému pripojuje komentár: *"Predseda snemu Chochol*[110] *zatvoriac obe oči dal predsedovi vlády Žilkovi odhlasovať v sneme zákon."*

Keď sa ma predseda Národného súdu[111] r. 1947 spýtal v Tisovom procese, ako odstupňujem fašistickú činnosť u troch slovenských potentátov, vypovedal som takto: Najväčším vinníkom po tejto stránke bol Tuka. Za ním nasledoval Mach. Ďaleko za oboma kráčal Tiso, ktorý mi vo veľa protinemeckých akciách bol poruke a schvaľoval to, čo Mach s Tukom nanucovali v prospech nacizmu. Ani dnes nemôžem sa zhodovať s myšlienkou, že Tiso robil horšie než Tuka a že znamenal väčšie nebezpečie pre nás. Či prevratné pokusy Killingerove[112] boli by Tukom priniesli Slovensku zlepšenie situácie? Ani v sociálnom ohľade nie, lebo všetko by bolo drhlo otrocky pre vojenskú mašinériu Hitlerovu. Slovensko znacizované Tukom, ktorému Mach odovzdal políciu, žandárstvo a HG, aby pod zámienkou rekreácie v Tatrách stál v rezerve na prípad nezdaru a tak mohol nacistické akcie po Tukovi on pre Nemcov zaisťovať svojim ďalším zotrvaním u vesla, neustupoval k vôli Tisovi! Bola to len premyslene zohratá úloha s Tukom a Killingerom! Veď som musel osobne konfiškovať Machov prejav, čo poslal z Tatier v prospech Tuku a proti Tisovi, ako Machov zástupca![113]

Tým, že som sa postavil na stranu Tisovu, vtedajšiemu môjmu protivníkovi som vykonal službu vyvierajúcu z môjho pevného presvedčenia, že Tiso zabraňuje mnohým protislovenským a protiľudovým nacistickým nástrahám, ktoré Tuka, Mach a cez neho aj sám Urban na Slovensku propagovali a chceli zaviesť ľúbivým heslom národného socializmu. Klerikalizmus bol tu humánnejší než do socializmu zabalený nacizmus! Ak ho aj Tiso potom hlásal, nuž len z taktických príčin, aby vybil Tukovi zbraň z rúk.

Nebezpečnejší bol Žilka, ako Beňo![114]

Chochol (Sokol) dal odhlasovať židovský zákon a Urban dal v "Gardistovi" židovský kódex jedinečne propagovať. Nechcem tým mu nič vytýkať, len konštatujem, že ani Sokol, ani Urban nemohli to zaraziť a Sokol nebol nijak voľnejším od Urbana! Keby Sokol sa tu bol protivil (sukničky nedvíhal), čoby bolo nastalo? Bez snemu by bola vec uskutočnená

---

[107] Žilka je románový Vojtech Tuka.

[108] V dôsledku salzburských rokovaní v júli 1940 boli na Slovensko systematicky vysielaní poradcovia (beráteri) do dôležitých oblastí politického a hospodárskeho života. Cieľom tohto opatrenia bolo užšie pripútať Slovenskú republiku k Nemeckej ríši a implementovať nacionálno-socialistické zásady v bežnej praxi. Pozri:
SCHVARC, Michal. Nemeckí poradcovia. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 97-98.

[109] Nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov, „Židovský kódex", ktorý v 270 paragrafoch ustanovil na Slovensku osobitný právny režim občanov židovského vierovyznania, ktorí tak stratili občianske práva. Text je dostupný na stránke ÚPN: http://www.upn.gov.sk/data/pdf/vlada_198-1941.pdf Kódex podpísali členovia vlády, čiže aj sám Čatloš.

[110] Martin Sokol (1901 – 1957) – v rokoch 1939 – 1945 predseda Snemu SR, podpredseda HSĽS, člen jej predsedníctva a Štátnej rady.

[111] Igor Daxner.

[112] Manfred von Killinger (1886 – 1944) – od 29. júla 1940 do 13. januára 1941 nemecký vyslanec na Slovensku.

[113] Nevieme, aký prejav.

[114] Vo verzii textu v Banskej Bystrici doplnené rečnícke otázky: „Pre koho? Pre národ?"

a snem bol by likvidovaný, prinajmenšom jeho predseda, ktorý ešte v ďalšom zachraňoval pre slovenské záujmy veľa výhod.

222. strana obsahuje tieto vety: *"Hlavaj mal u Beňa vrúbok za prepašovaný článok proti Čačkovi. - Život to nie je minulosť, ale budúcnosť!"* - Býva často, že z osobných príčin sa príslušnosť táborová a prívrženectvo mení. To pridalo aj Urbanovi na váhe, ktorá sa priklonila na stranu Machovu a proti Tisovi. Veď aj môj posol Lisický[115] do ZSSR v auguste 1944 odvrátil sa odo mňa v národnej veci preto, že vraj mal u mňa vrúbok a vybavoval si na úkor národa so mnou osobné účty (pre môjho brata).[116] To sú ľudské slabosti, ktoré však by nemali uberať ani Tisovi na jeho cene v národnom ohľade v porovnaní s Tukom a Machom. Mach neskákal medzi Tisom a Tukom v dôležitých vecných povinnostiach, on skákal medzi nimi len v osobných nezrovnalostiach. Mach nebol po tejto stránke Tisovcom, lež vyloženým Tukovcom! Jeho pružnosť vykazovala aj taktické výchyľky, ktoré sa mu pri súde rentovali, avšak ktoré dodatočne jeho kamaráti zidealizovali. Machove schopnosti boli Urbanovi nie maskou, lež pravou tvárou, keď mu zabrnkal na ľúbivej strune: "ideme vydávať denník. Treba štvať proti našim ziskožravcom!" (str. 223), a *"veď máme samostatnosť. - Prevetrať!"* (str. 224).

Z toho vyvodil, že Marek nadržuje i Žilkovi i Beňovi, a keď nebude Ilavy[117] a ÚŠB,[118] bude gestapo a volksgerichty,[119] ako to čítame na str. 226-227. Teda ľudové súdy po vojne nie sú ničím novým pod slnkom.

Mňa sa dotýka menovite strana 229-230, s ktorými stranami sa mi prichodí obšírnejšie zapodievať. Citujem: - *"budapeštiansky rozhlas škodoradostne vykrámil, že v bratislavských kruhoch je kríza, že medzi prezidentom a ministrom národnej obrany vznikol vážny rozpor, o ktorom už vedia aj v Berlíne.*

Keď Žilka videl, že normálnymi prostriedkami svojho súpera nepoloží na lopatky, odhodlal sa na tvrdší zákrok. Posmelený reformistickou náladou v garde, s novým náč. št. Babalom[120] a jeho beráterom[121] Nagelerom[122] zostavil plán na obsadenie Bratislavy, čakajúc na vhodnú príležitosť. Nadišla, keď minister Makoš pre akúsi intrigu - akiste nastrojenú - začal sa rozčuľovať. "Veru, pán kolega, na hrade proti vám čosi chystajú!" podpichol ho. Prchký Makoš podal demisiu, a keďže zastupovaním lyžujúceho Marka (viď o tom už moju zmienku na str, 7! - pozn. Č.) Beňo už predtým bol poveril Žilku, zmizla aj posledná prekážka. Žilka popri garde mal v rukách políciu i žandárstvo, a s ochromenou armádou nemusel veľmi počítať.

Iba náhoda vtedy pomohla Beňovi. V nedeľu ako obyčajne - bol v Bánovciach. Z dlhej chvíle počúval budapeštiansky rozhlas a zachytil podozrivú správu o kríze. Zarazený ňou, chytro sa vrátil do Bratislavy. Tušiac, o čo asi ide, zavolal si Makoša, oznámil mu, že jeho demisiu neprijíma, ba poveril ho ešte zastupovaním ministra vnútra s tým, aby to ihneď oznámil Žilkovi. Makoš poverenie prijal - a Žilka bol vedľa. Do Teplíc síce šiel, aj tam vyhlásil akýsi nár.-soc. program, ale to už len tak, aby sa nepovedalo, keď pochod na Bratislavu zlyhal. - Hlavaj s Markovým výletom do Tatier, kde si odpočinul, súhlasil." (rukou Viď str.).

Toľko z knihy. V čom je tu zdeformovaná skutočnosť?

Makoš sa nerozčúlil pre nastrojenú intrigu. Makoš nepodal demisiu až po Žilkovom podpichnutí, lež toto podpichnutie nasledovalo už predtým Makošom podanú demisiu! Nie

---

[115] Mikuláš Lisický (1908 – 1987) – major letectva, 4. augusta 1944 z poverenia Čatloša odletel do ZSSR. Pôvodne mal plniť úlohu tzv. Čatlošovho emisára – sovietskej strane mal doručiť Čatlošov plán na obrátenie zbraní proti Nemecku a na ukončenie účasti Slovenska vo vojne. Tesne pred odletom ho tejto funkcie zbavil mjr. gšt.Stanek.

[116] Nevieme, čo má Čatloš na mysli.

[117] V Ilave bol zaisťovací tábor, v ktorom mohli byť väznení aj bez právoplatného odsúdenia.

[118] Ústredňa štátnej bezpečnosti – najvyšší policajný úrad počas existencie SR.

[119] Das Volksgericht – nem. ľudový súd.

náhoda zachránila Tisu, ale Makošova pevná vôľa! Makoš nemusel sa uzmieriť s neprijatou demisiou a mohol na nej trvať! Veď zhodenie Beňu z prestolu pomocou Makošovou mohlo demisiu anulovať beztak! Beňo si (pred Nár. súdom v r. 1947) zjednodušil celú aféru výkladom, že neprijatím demisie a poverením Makoša zastupovaním Marka rozťal gordický uzol sťa Alexander Veľký, kdežto zauzelnia (rukou tu) nebolo,[123] aby ho mohol rozťať. Či bol Makoš nástrojom bez svojej vôle?

Autor knihy pominul Čatlošovu výpoveď v tomto ohľade pri Tisovom procese a pominul aj rozličné publikácie. Vybral iba jednostranné a tendenčné zahrotenie veci z Tisovej obrany a z rozličných komentárov odporcov čistej pravdy. Musím opakovať popis skutočnosti. - Nemci maďarskou propagandou zneužili Čatlošovu demisiu na prevratové ciele. To si Čatloš uvedomil a preto sa uzmieril s Tisovým uistením, že potrebuje vo vláde proti extrémistickým germanofilom jeho legionárske založenie, aby sa vážka slovenskej veci udržala v pomernej stabilite. Už týmto Tisovým stanoviskom bola daná istota, že Tiso proti Tukovi a Machovi sa stane strážcom slovenskosti v každom skoro ohľade. Ak štát mal byť domovom Slovákov, nuž šlo o jeho udržaní v stave, že nerozkazoval v ňom iný, než Slovák. Slovák svojou a nie cudzou vôľou! Tejto relativite v danom položení mohol slúžiť Tiso, ktorého cudzia (nemecká) vôľa chcela zničiť.

Ako k tomu došlo? Podplukovník gšt. Jurech,[124] veliteľ 2. divízie so sídlom v B. Bystrici, bol už od počiatku, ako býv. tajný Rodobranec,[125] zaujatý proti Čatlošovi, ktorého menovali ministrom nár. obrany. Jurech tu vystúpil ako hlásna trúba Haššíkova,[126] Turancova,[127] Machova, Tukova, Killingerova a gen. Ottu.[128] Vyhľadal vo vyradených vojenských knižkách Čatlošove články o československej vzájomnosti z r. 1921 (pomáhali mu stot. Danielovič[129] a Šmigovský[130]) a tými zásobil vedúcich politikov v slovenskom štáte, aby zapochybovali o Čatlošovej spoľahlivosti v separatistickom slovenskom nazieraní.

Jurech rozširoval heslo: "V katolíckom štáte nemá vojsku rozkazovať Čatloš luterán, legionár a Čechoslovák!" Jurech napísal okolo 100 listový hanopis na Čatloša a dal ho doručiť Tisovi ľudáckym politickým činiteľom. Tiso začal vážne o veci rozmýšľať. Najmä Tisu v tom podporovali klerikálni pohlavári, ktorí sa okate miešali do vojenských vecí a ktorých Čatloš musel často v požiadavkách odmietať. Chceli napr. meniť branný zákon, aby duchovní mali výhody vo vojenskej službe z dôb Márie Terézie. Boli naučení rozkazovať a vybrali si ako ľudácku doménu aj MNO za pole svojho diktátu. (Rukou na okraji listu pripísané: ev. biskupi dožadovali sa, aby bol ich agentom vo vláde, preto mal s nimi konflikty.) Rozhádzali

---

120 Otomar Kubala (1906 – 1945) – náčelník štábu HG a zástupca hlavného veliteľa HG od 30. 7. 1940 do 20. 5. 1942.

121 Beráter – nemeckí poradcovia, ktorých úlohou bolo dozerať, či sa politika a hospodárstvo vyvíja v súlade s potrebami Nemecka.

122 Viktor Nageler (1903 – ?) – od augusta 1940 až do polovice 1945 nemecký poradca pre HG.

123 Vo verzii textu v Banskej Bystrici je doplnené „v moci Beňovej".

124 Štefan Jurech (1898 – 1945) – v rokoch 1941 – 1942 vojenský atašé v Sofii, Bukurešti a v Budapešti. Od mája 1942 veliteľ vzdušných zbraní, 1942 – 1943 veliteľ Rýchlej divízie na východnom fronte. Od 1943 generál II. triedy.

125 Rodobrana – tajná polovojenská organizácia založená v rámci Slovenskej ľudovej strany v roku 1923 v rámci Slovenskej ľudovej strany. Počas I. ČSR mala na Slovensku vyvolať povstanie. Jej veliteľom bol Vojtech Tuka. Obnovená bola 16. júla 1938, rozpustená 24. júna 1940 rozkazom Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy. Členstvo a majetok Rodobrany prevzala HG. CHREŇO, Jozef. *Malý slovník slovenského štátu*. Slovenská archívna správa. Bratislava 1965, s. 217.

126 Štefan Haššík (1898 – 1985) – politik HSĽS, dôstojník v zálohe, od septembra 1944 do apríla 1945 slovenský minister národnej obrany.

127 Jozef Turanec (1892 – 1957) – od 1942 generál II. triedy, 1940 – 1941 veliteľ 1. divízie v Trenčíne. Od augusta do novembra 1941 a od apríla 1942 do septembra 1942 veliteľ Rýchlej divízie nasadenej v ZSSR. Od januára 1944 stál na čele veliteľstva pozemného vojska.

128 Paul von Otto (1881 – 1961) – generál pechoty Wehrmachtu, od novembra 1939 do marca 1942 vedúci Nemeckej vojenskej misie na Slovensku.

129 Vojtech Gejza Danielovič (1904 – 1955) – od októbra 1939 do konca decembra 1940 pôsobil ako prednosta intendačného veliteľstva 2. divízie v Banskej Bystrici.

130 Ján Šmigovský (1903 – 1945)

mi aj "luteránsky" štáb, keď som bol mimo Bratislavy v poľskom ťažení. Tak musel odo mňa odísť aj prednosta prezídia Dr. Vl. Daxner[131] a šéf kultúrno-propagačného oddelenia M. Gacek,[132] lebo boli vraj luteránmi. V dôstojníckom zbore vyšších hodností bola prevaha luteránov a začal platiť numerus klausus a ja som musel z pomerne veľkého počtu veliteľov (rukou ev. náb.) sa napred presvedčovať, kto je katolíkom a kto luteránom, a len potom robiť presuny, aby katolíci neboli urazení. Nuž mimo Jurechovho hanopisu, mal som aj iných, nie intrigánskych, lež vážne-vecných príčin, aby som zanevrel na funkciu i vyviazol z položenia, kde zodpovednosť ma ťažila.

Tiso si zavolal k sebe generála Čunderlíka[134] a plukovníka Turanca, ktorým prečítal niektoré pasusy[135] Jurechovho hanopisu. Tí mu Čunderlíkovými ústami vyvrátili Jurechove denunciácie,[136] ktoré sa týkali vojensko-odborných vecí, v môj prospech. Tak Tiso bol v pomykove, má prijať, či nie moju demisiu, ktorú som mu po tomto podal. Obával sa, že vojsko bezo mňa sa mu rozsype. Demisia u Tisu zaviazla a nedostával som nijakú odpoveď.

Keď sa Tiso z maďarských správ dozvedel, že vec je prezradená a z Bánoviec sa vrátil v pondelok do Bratislavy, povolal si ma do paláca. Spýtal sa, že komu som o demisii hovoril? Reku, Vám a pánu predsedovi vlády. Nikomu inému, ani mojej žene! Sám som si písal na stroji jej text: originál som dal Vám a kópiu Tukovi. - Tiso: "Ako sa mohli Maďari o tom dozvedieť?" Odpovedal som, že ak nie od neho, tak jedine od Tuku. - Nato si Tiso telefónom povolal Tuku k sebe a ja som musel čakať na jeho príchod v predsieni Tisovej kancelárie. Tuka prišiel a oba sme vstúpili k Tisovi. Tiso sa spýtal Tuku to isté, čo predtým mňa. Tuka rozpačite a arogantne: "Pán minister národnej obrany! Vy ste to povedali doma vašej paničke a tá slúžke, ktorá to vybľabotala na ulici a čomu sa tu diviť, dozvedeli sa tak o tom aj Maďari!"

Tiso pripustil Tukovo podozrenie a odišli sme. Myslel som, že s Tukom som už navždy rozkmotrený a bol som veru ním urazený.

Treba vedieť, že v uvedených už nevojenských zásahoch do vojenských vecí ma Tuka s nemeckou misiou[137] vypočítavo podporoval, a tým sa medzi nami dvoma vytvorilo ovzdušie prijateľnejšie než medzi Tisom a mnou. Teda aj ja som mal u Tisu vrúbok a jednako som ho pri chystanom puči podoprel.

Vyzradenie veci mojej demisie som dal mjr. Janečkovi,[138] ako šéfovi sprav. oddelenia MNO vyšetriť. Výsledok poviem po tejto vsuvke: - Miesto Tukovho hnevu ma prekvapilo jeho súkromné pozvanie na zábavný večierok do jeho bytu. Myslel som si, že chce vyjasniť výstup u Tisu. To bolo v utorok. Prišiel som a našiel som už tam niekoľko slovenských a nemeckých stránok. Po spoločnej besede sme sa s Tukom a Killingerom separovali vo vedľajšej miestnosti. Tuka to tak zaranžoval, teda so svedkom. On začal hovor priamo o veci demisie. Povedal mi, že aby som prepáčil, ale Tisovi sa nemohol inak vyhovoriť. Ide vraj o vážnejšie niečo.

"Prezident vás kontroluje podriadenými dôstojníkmi!" Ja nato: "Viem, Čunderlíkom a Turancom na základe údajov Jurechových. To mi čiastočne aj sám prezident povedal, ale že ma udal

[131] Čatloš vo svojej výpovedi pred Národným súdom však uvádza, že Daxnera zo služby šéfa prezídia prepustil Jozef Turanec počas svojho pôsobenia na mieste vojenského zástupcu MNO v Bratislave. SNA, Fond Národný súd, Ferdinand Čatloš, Zápisnica z 26. januára 1947, s. 1.

[132] Mikuláš Gacek (1895 – 1971) – Urbanov priateľ, prostredníctvom ktorého Čatloš poslal Urbanovi text o románe Kto seje vietor. Gacek vstúpil v roku 1917 do čs. légií, od 1939 bol vedúcim kultúrneho oddelenia MNO, 1940 – 1941 kultúrny atašé SR v Moskve, 1941 – 1945 úradník na ministerstve zahraničných vecí, 1945 bol odvlečený na práce do Kazachstanu, vrátil sa až v roku 1955.

[133] Obmedzený počet, kvóta.

[134] Alexander Čunderlík (1878 – 1947) – od 1939 slovenský generál II. triedy, od 1942 generál I. triedy.

[135] Pasus – úsek textu.

[136] Denunciácia – udanie, obvinenie.

[137] Nemecká vojenská misia – poradný orgán vlády pre MNO, ktorého úlohou bol výcvik a využitie slovenskej armády pre vojenské zámery Nemecka.

[138] Eugen Janeček (1898 – ?)

Jurech, to viem od šéfa prezid. voj. kancelárie mjr. Bardoňa."[139] Zamiešal sa do reči Killinger. "U nás by sa to nemohlo stať. Ani Führer si nedovolí svojho hlavného veliteľa kontrolovať a vyzvať na podanie dobrozdania jeho podriadenými! Musíte vyvodiť z toho dôsledky!" - Ja som odvetil: "Veď ja som demisiu už podal a pán predseda vlády už bol kvôli nej so mnou u pána prezidenta." Tuka prikývol, akoby sa o tom už neboli dávno dohovorili bezo mňa a dodal - Podívajte sa! My vás budeme proti prezidentovi držať a v moci stupňovane podopierať. Nie také dôsledky máme na mysli. Demisia musí platiť a nech ju už prezident príjme lebo nie, na veci to nemení. Viete, aké prekážky vám robí s jeho klerikálnymi kolegami; chce, aby ste tancovali ako sa im uráči pískať, a to neschvaľujú ani vojenskí odborníci z nemeckej vojenskej misie. My vám prekážky odstránime a musíte vo vlastnom vašom záujme s nami držať. Budete pánom vlastnej vôle a nik sa vám nebude miešať do vojenstva a civilistov.

Máme tento plán: Dr. Tiso musí sa vzdať prezidentského miesta. Ja budem šéfom štátu národno-socialisticky pretvoreného. Aj brachiálne zložky ministerstva vnútra budú začlenené do vášho rezortu. - Teraz minister Mach ide do Tatier a ja ho budem zastupovať i s gardou, žandárstvom a políciou urobím náhly prevrat, ktorý vy budete s vojskom podporovať a ak by tieto sily nestačili zakročíte vojensky. Každopádne od vojska závisí úspech celej akcie. Sme presvedčení, že po takomto zaobchádzaní s vami vám ani iné nepozostáva a naše rozhodnutie rozrieši priaznivo aj vašu osobnú záležitosť. Sme prirodzenými partnermi a gratulujeme vám, že nachádzate v nás tak silnú podporu. Čo bude nasledovať uvidíme v najbližších dňoch." Nemohli sme sa ani záverom dobre rozlúčiť a ja som bol aj rád, že nemusím povedať svoju mienku na ich plán, keď nás vyrušila vyvolaním si svojho muža pani Tukovou. Rozišli sme sa medzi ostatných, ktorí už veselo hajdákali, ba pri hudbe i tancovali vari čardáše. Iba Mach musel od nich s vyblednutou tvárou odchádzať. Ktosi ho nahovoril, že ako nefajčiar si môže zapáliť aj na cigaru, aby bol výzorom vážnejším pánom. Polovicu aj vyfajčil a cigaretovo: šľukoval! Stala sa z neho hotová mŕtvola a ak je niečo na veci jeho tatranskej rekreácie a lyžovania podkladom prijateľným, to by mohlo byť zotavenie z fajčiarskych chúťok.

Na druhý deň mi už mjr. Janeček hlásil rozuzlenie vyzradenia mojej demisie. Vysvetlil mu to spravodajský dôstojník mjr. Kroha[140] z nemeckej vojenskej misie. Tuka ju oznámil vyslancovi Killingerovi. Ten poslal svojho zástupcu legačného radcu[141] Dr. Endrösa[142] ihneď do Budapešti, aby s maďarskou propagandou vykonal ťah proti Tisovi. Tak pracovali Nemci! A "Žilka bol pritom menším nebezpečím, než Beňo"!? - (rukou - podľa Mila Urbana).

Okrem Janečka prišiel ku mne aj Lichardus[143] z Ružomberka, ktorého povolali do Bratislavy ako veliteľa HG - a Mach vraj o puči nevedel!?, aby prevzal oblastné veliteľstvo v Bratislave i ním vykonal prevrat tým, že vniknú do paláca a Tisu donútia k abdikácii. (Rukou Dva luteráni: Čatloš a Lichardus - proti Tisovi!!).

Lichardusa som už nevypustil z ruky. Rozhodol som sa s vecou skoncovať. Tisu, či Tuku podporiť, ači nechať oboch v šachu? - Nie, cítil som povinnosť, ktorej sa zbaviť mi nepripustilo svedomie a národná uvedomelosť. Lichardusa som pojal so sebou do paláca k Tisovi. Tiso ma hneď i prijal a Lichardus čakal v predsieni. - Tiso sa pýta, čo som mu priniesol. Reku, seba a tiež svedka vážnych vecí. V jeho rukách mali ste byť, pán prezident. Ale napred mi povedzte, či ste sa už rozhodli vo veci mojej demisie! "To vám poviem na konci! Musíme si vyjasniť situáciu, či mám ju prijať, ači nie." Takto ma Tiso privítal.

---

[139] Antonín Bardon (1896 – ?) – prednosta vojenského oddelenia Kancelárie prezidenta republiky.
[140] Hans Kroha – v rokoch 1940 – 1945 spravodajský dôstojník Nemeckej vojenskej misie, poradca pre slovenskú spravodajskú službu, vedúci spravodajského oddelenia MNO.
[141] Vyslanecký radca.
[142] Anton Endrös (1900 – 1962) – vyslanecký radca na nemeckom vyslanectve v Bratislave, od augusta 1940 do apríla 1945 nemecký poradca Úradu propagandy.
[143] Jozef Lichardus – gardistický funkcionár z Ružomberka.

"Nuž vyjasnenie Vám prinášam ja," - pokračoval som. Viete, ako sa dostala správa o mojej demisii k Maďarom? Tuka, a nie moja slúžka, ju dodal vyslancovi von Killingerovi. Ten Endrősovi a Endrős šiel do Budapešti i zariadil jej bubnovanie do sveta.

Ďalej, Tuka s Killingerom ma včera zasvätili do plánu, ktorý vám vyloží prítomný Lichardus. To je ružomberský občan a keby som mal voliť medzi osobnými záujmami a vecami národa, bol by som napred vyčkal vášho rozhodnutia o mojej demisii a len potom mu povedal, či má robiť dačo lebo nerobiť, bezo mňa a či so mnou. No, ja som už rozhodnutý a preto som vám Lichardusa hneď aj priviedol. Ráčte si ho dať predviesť a vypočuť, ale prosím, aby ste mi vyhoveli a prijali moju demisiu a nech vojsko vedie niekto, kto je vám na to súcejší!

Tiso zazvonil na tajomníka, aby mu Lichardusa predviedol a mňa si nechal pri sebe.

Lichardus Tisovi povedal čistú pravdu a ja som ju doplnil tým, čo mi Tuka s Killingerom predoslali v Tukovom byte.

Tiso Lichardusovi poďakoval za to, že ho aj ako gardista nezradil. Uistil ho, že sa postará o to, aby nemal z neposlúchnutia rozkazu nepríjemné následky, lebo rozkaz jeho ako najvyššieho veliteľa aj pre HG musí platiť a nie rozkaz hl. vel. HG: Lichardus sa vzdialil a mňa si Tiso podržal u seba naďalej.

Povedal: "V elaboráte, ktorý mi významná vojenská osoba proti vám vystavila, je dosť vážnych vecí, ktoré som si musel vyšetriť. Preto sa nezlobte, že v nedostatku iných možností som si povolal k sebe generála Čunderlíka ako objektívneho posudzovateľa a s ním aj plukovníka Turanca, ako v určitom ohľade nakloneného posudzovateľa pisateľovi tohto elaborátu." Tiso ho vybral zo stola, ukázal mi ho v obale, no nahliadnuť doň mi nedal. To som ani nežiadal.

"Oba posudzovatelia ma presvedčili, že elaborát obsahuje údaje zaujatého charakteru, hoc niektoré politické námietky sú a zostanú naďalej aktuálnymi. No ide o základ a ten mi aj touto vašou dnešnou ukážkou dáva záruku, že je zdravý a štátu i národu prospešný. Veď ja potrebujem vás ako bývalého legionára na vyváženie extrému Tukom a Machom reprezentovaného, čiže zdravú opozíciu proti nemeckému tlaku. Ja vám verím a prosím, aby ste zotrvali naďalej na svojom mieste i demisiu pokladali za neprijatú. Budeme sa snažiť, dúfam, obaja sa v budúcnosti porozumieť v každom smere. Nuž, sľúbte mi, že súhlasíte s tým, aby sme demisijnú listinu uložili ako bezpredmetnú, čím maďarskej propagande uberieme na hodnovernosti."

Vidiac situáciu, nie k vôli Tisovi, ale k vôli veci slovenského ľudu, som vstúpil do seba so sebazaprením a demisiu odvolal.

Nato mi Tiso podal ruku a poveril ma zastupovaním Macha, ale tak, že budem aj samého Macha na dovolenke držať na uzde. Ak sa z Tatier vráti, musí napred s Tisom si všetko vyjasniť a len potom mu mám vrátiť agendu v jeho funkcii. Tukovi som mal okamžite oznámiť, že nie on, lež ja Macha zastupujem.

Presvedčil som sa u všetkých militantných zložiek, či vzali na vedomie moje dočasné komando nad nimi. Zavolal som si k sebe plk. Ištóka,[144] hlavného veliteľa žandárstva, a po oznámení mu dočasného ujatia sa velenia nad žandárstvom, spýtal som sa ho, či bude poslúchať moje rozkazy prezidentom republiky podopreté, a či rozkazy predsedu vlády, ktorý nemá právomoci najvyššieho veliteľa? Ištók mi hneď vykrúcal odpoveďou, že jemu je služobný predpis smerodajným. Reku, veď to prízvukujem! On: "Je to teraz zamotané." Prepustil som ho s upozornením, že akékoľvek výchyľky v žandárstve vojenskou silou potlačím v zárodku!

Moje spravodajské orgány sledovali Ištóka. Hlásili mi, že Ištók hneď šiel k Tukovi. Aj odtiaľ som mal dôvernú správu, že Ištók, po oboznámení ho so situáciou, Tukovi sľúbil viesť žandárstvo v Machových intenciách; iným slovom poslúchať Tuka.

[144] Timotej Ištók (1891 – 1947) – od novembra 1939 až do júna 1942 hlavný veliteľ žandárstva.

Nato som si zavolal k sebe náčelníka štábu HG Kubalu.[145] Ten mi tiež nedal odpoveď jednoznačne vyhovujúcu a odvolával sa na nemeckého berátera Nagelera i na okolnosť, že sme mu Lichardusa odviedli z pôvodného určenia. Kubalovi som pohrozil tiež vojskom, ak sa vymkne mojim rozkazom.

Do tretice som si zavolal vedúceho polície. Ten mi úplne vyhovel svojou odpoveďou a tam nebolo obáv, že polícia sklame.

Tisovi som ohlásil, ako sa zachovali Ištók a Kubala. Zároveň som žiadal, aby oba boli zbavení svojich funkcií, ako nespoľahliví jemu a posluhujúci v úchyľkárstve Machovi a Tukovi pre nemecké ciele a proti slovenským záujmom. Tiso prisľúbil ich odstrániť z vedúcich miest. - To však urobil až vtedy, keď sa Mach vrátil z Tatier (keď bola situácia vyjasnená pre Tisu). Mach Tisovi nekládol odpor, lebo bol ako maslo, aby odvrátil od seba vinu na puči. Aj tak, trvalo dlho, než Ištók a po ňom Kubala odovzdali svoje funckie plk. Benkovi,[146] resp. Dr. Danihelovi.[147] - Mimochodom rečeno, mohli byť s tým spokojní a nevrátiť sa už do týchto funkcií pri Povstaní, čo ich stálo život popravou.[148]

Mach mi bol tiež povďačným, lebo on osobne sa mi nepomstil za konfiškovaný mu prejav, čo poslal do Bratislavy z Tatier v prospech Tukov. Nebolo totiž vonkajšieho dôkazu, že držal učupený v zákulisí s Tukom! Všetky tri osobne nepríjemné zákroky /proti Ištókovi, Kubalovi a Machovi/ vyzneli teda pre nich len užitočne a boli by mali trvalého charakteru, keby ich neboli sami pri Povstaní porušili (okrem Macha). Kto to nechce vziať na vedomia, nech si prečíta v "Gardistovi" články z konca roku 1944. Tam je to dokázateľne a jasne publikované! Autor knižky "Kto seje vietor" isteže o týchto článkoch mal vedomosť a preto jeho podanie pučovej epizódy je románovite úsečné. Vyžadovalo môjho doplnku!

Pramene:

AM SNP, Osobný fond Jaroslava Šolca, číslo kartónu 40, Ferdinand Čatloš, Na margo knižky M. Urbana: *„Kto seje vietor"*.

KATREBA, Zoltán. Neznámy dokument o maďarsko-slovenskom konflikte v marci (prvá časť). In *Vojenská história*, roč. 7, č. 2, s. 96-114. ISSN 1335-3314.

KRAJČOVIČ, Milan. *Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927/1936-1940/1944: maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentmi v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe*. Bratislava : SAP, 2008. 439 s. ISBN 9788080950347.

MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest*. Martin : Matica slovenská, 2008. 367 s. ISBN 978-80-7090-894-5.

MAŤOVČÍK, Augustín. Z korešpondencie Mila Urbana s Mikulášom Gacekom. In MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Biografické štúdie 31*. Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, 2005, s. 97-118. ISSN 1338-0354.

[145] Otomar Kubala (1906 – 1946) – po salzburských rokovaniach sa 30. 7. 1940 stál zástupcom hlavného veliteľa HG a neskôr náčelníkom štábu HG.

[146] Eduard Benko – od júla 1942 do októbra 1944 hlavný veliteľ žandárstva namiesto Ištóka.

[147] Karol Danihel (1903 –) Od 25. mája 1942 náčelník štábu HG namiesto Otomara Kubalu.

[148] Ištók sa v roku 1944 opäť aktivizoval ako hlavný veliteľ žandárstva. Spolupracoval s jednotkami Sipo a Einsatzkommanda na zaistení odporcov fašizmu. Proti partizánskym jednotkám zorganizoval a nasadil tri pohotovostné oddiely žandárstva. Národným súdom bol odsúdený na trest smrti zastrelením. Kubala sa aktivizoval ako náčelník štábu HV HG, stal sa šéfom štátnej bezpečnosti pri MNO. V tejto funkcii úzko spolupracoval s Gestapom a SD. Národným súdom bol v roku 1946 odsúdený na trest smrti zastrelením. CHREŇO, Jozef. *Malý slovník slovenského štátu*. Slovenská archívna správa. Bratislava 1965, s. 79 a 104.

NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Slovensko-nemecké vzťahy 1938-1941 v dokumentoch*. I., Od Mníchova k vojne proti ZSSR. Prešov : UNIVERSUM-EU, 2009, 1171 s. ISBN 978-80-89046-61-4.

SIDOR, Karol. *Takto vznikol Slovenský štát.* Bratislava : Odkaz, 1991, 181 s. ISBN 80-85193-12-4.

SNA, Fond Národný súd, Ferdinand Čatloš.

SNK, Fond Ferdinand Čatloš, 129 E 1, Na margo knižky M. Urbana: „Kto seje vietor".

ŠA Bratislava, f. Ľudové súdy, Trestná vec: Milo Urban pre zločin kolaborantstva.

URBAN, Milo. *Kto seje vietor*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1964, 741 s.

VHA, f. MNO 1939 – 1945, Fondové oddelenie Kabinet ministra 1939 – 1944.

VÚA, Praha: Záznam v kartotéce vyznamenaných osob, Návrh na udělení čš. válečného kříže 1939 (20. február 1946).

Zoznam použitej literatúry:

BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2006. 192 s. ISBN 80-969375-1-0.

BAKA, Igor. Maďarská agresia na východné Slovensko v marci 1939. In ŠMIHULA, Daniel. *Viedenská arbitráž v roku 1938 a jej európske súvislosti.* Bratislava : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2008, s. 62-76. ISBN 978-80-8106-009-0.

BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 - 1940.* Bratislava : Vojenský historický ústav v Bratislave, 2010. 322 s. ISBN 978-809-69375-9-2.

BAKA, Igor. Pozadie neprijatej demisie ministra Čatloša v januári 1941. In BAKA, Igor a kol. *Ferdinand Čatloš, vojak a politik*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 91-108. ISBN 978-80-970768-0-1.

BYSTRICKÝ, Valerián. Rozbitie ČSR a jeho odraz v informáciách diplomatov a spravodajcov. In CSÉFALVAY, František. *Slovensko a druhá svetová vojna*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2000. s. 16-57.

BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu.* Bratislava : Prodama, 2008. 301 s. ISBN 978-80-969782-5-0.

CSÉFALVAY, František. Predohra a priebeh maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu. In *Vojenská história,* 2004, roč. 8, č. 2, s. 39-58. ISSN 1335-3314.

CSÉFALVAY, František. Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt. In HRADSKÁ, Katarína, Ivan KAMENEC a Róbert ARPÁŠ. *Slovensko v 20. storočí. Slovenská republika 1939 – 1945.* Bratislava : Veda, 2015, s. 309- 314. ISBN 978-80-224-1351-0.

DEÁK, Ladislav. *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939.* Bratislava: Veda, 1990. 179 s. ISBN 8022401692.

FIAMOVÁ, Martina, ROGUĽOVÁ, Jaroslava. Zmluva o ochrannom pomere. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 88- 93. ISBN 978-80-8119-093-3.

HRUBOŇ, Anton. *Alexander Mach*. Bratislava : Premedia, 2018. 439 s. ISBN 978-80-8159-667-4.

CHREŇO, Jozef. *Malý slovník slovenského štátu.* Slovenská archívna správa. Bratislava : 1965, 297 s.

CHYTKA, Stanislav V. Ružomberská vzbura a umlčané povstanie. In CHYTKA, Stanislav V. *Ružomberská vzbura 1939: zborník vystúpení zo seminára 11. júna 1999.* Ružomberok : OV Slov. zväzu protifaš. bojovníkov, 2000, s. 35-49.

JAŠEK, Peter, Branislav KINČOK a Martin LACKO. *Slovenskí generáli 1939-1945.* Praha : Ottovo nakladatelství, 2013. 392 s. ISBN 9788074512469.

JELÍNEK, Yeshayahu. Slovakia´s Internal Policy and the Third Reich, August 1940 – February 1941. In *Central European History,* 1971, vol 4, No. 3, s. 242-270.

KASÁČ, Zdenko. Žánrová špecifickosť románov Mila Urbana Zhasnuté svetlá a Kto seje vietor. In MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Biografické štúdie 22.* Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, s. 62-69. ISSN 1338-0354.

LÁNÍK, Jaroslav. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 - 1945.* Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2005. 348 s. ISBN 80-7278-233-9.

LETZ, Róbert. Vrcholenie rozporov medzi ústrednou a autonómnou vládou. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 38- 40. ISBN 978-80-8119-093-3.

LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20.* storočí. Bratislava : Kalligram, 1998. 371 s. ISBN 80-7149-225-6.

MARJINA, Valentina Vladimirovna. SSSR – Slovakija 1939-1945 gg.: *Vojenno-političeskije aspekty.* Moskva : Institut slavianovedenija RAN (Rossijskaja akademia nauk), 2017. 495 s. ISBN 978-5-7576-0383-4.

MASKALÍK, Alex. Kolaborant alebo hrdina? Čatlošove spomienky a úvahy. In BAKA, Igor a kol. *Ferdinand Čatloš, vojak a politik*. Bratislava : Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 220-242. ISBN 978-80-970768-0-1.

SCHVARC, Michal. Nemecký poradcovia. In ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Slováci a druhá svetová vojna.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 97-98. ISBN 978-80-8119-093-3.

SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda:* 1938-1945. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009. 559 s. ISBN 9788089335107.

DISKUSIA

FERDINAND ČATLOŠ ZA MOBILIZACE V ZÁŘÍ 1938 JEŠTĚ JEDNOU

PAVEL **ŠRÁMEK**

ŠRÁMEK, P.: Ferdinand Čatloš during the September 1938 Mobilisation one more Time. Vojenská história, 2, 23, 2019, pp 143-148, Bratislava.

The author returns to the question of what function did the lieutenant colonel of the General Staff, Ferdinand Čatloš, hold during the mobilisation in the fall of 1938, before becoming the military representative at the Slovak autonomous government. There are two different opinions. According to the first one, he was the Chief of Staff of the Border Area 37, defending the state border fortification, and according to the second one, he was the Chief of Staff of the 8th Division created during mobilisation as a new one. The author has been dealing with the question of Ferdinand Čatloš' allocation since 1997, originally believing that he was the Chief of Staff of the Border Area 37.However, later on he discovered documents proving that Čatloš was in fact the Chief of Staff of the 8th Division. These documents include mainly the personal files of officers of the Border Area 37 and the 8th division.

Military History. Military Personalities. Mobilisation 1938. Czechoslovak Army. Ferdinand Čatloš.

Když jsem si ve třetím čísle předloňského ročníku přečetl příspěvek Stanislava V. Chytky,[1] potaěšilo mě, že někdo reaguje na můj text starý více než osm let. Současně jsem si připomněl tehdejší okolnosti jeho vzniku. Podařilo se mi seznámit s panem Jaromírem Zahálkou, synem generála Otakara Zahálky, který mi poskytl řadu zajímavých fotografií a dalších dokumentů z působení jeho otce v československé předválečné armádě a následně ve Zlíně u firmy Baťa. Mezi tím byly také fotografie z mobilizace na podzim 1938, na kterých byl podplukovník generálního štábu Ferdinand Čatloš. Vzhledem k tomu, že šlo o fotografie do té doby nepublikované, rozhodl jsem se na ně upozornit a zmínit i podrobnosti k 8. divizi, jejímž náčelníkem štábu Ferdinand Čatloš podle mých zjištění byl. V této souvislosti musím připustit, že můj text z roku 2010 vyvolává dojem, jakoby ony fotografie byly jediným důkazem působení Čatloše jako náčelníka štábu mobilizované 8. divize. Tak tomu ale nebylo. Ve skutečnosti šlo o dlouhotrvající proces pátrání a ověřování, kdy zmíněné fotografie hráli jen doplňující roli.

Jak to tedy bylo? V roce 1997 jsem spolu s Pavlem Minaříkem připravoval pro časopis *Historie a vojenství* personální přehled mobilizované československé armády, který měl vycházet z pramenů, tj. především z osobních spisů dotyčných důstojníků (tzv. kvalifikační listiny) a dokumentů z doby mobilizace. Tehdy jsme na problém zařazení Ferdinanda Čatloše poprvé narazili. Jako náčelník štábu mírové 8. divize se měl v případě mobilizace stát náčelníkem štábu Hraniční oblasti 37, jako to bylo u ostatních náčelníků mírových divizí. Jenže kvalifikační listinu Ferdinanda Čatloše se nám nepodařilo nalézt, stejně jako dokumenty Hraniční oblasti 37. A v kvalifikační listině podplukovníka generálního štábu

[1] CHYTKA, Stanislav V. Ještě k působení Ferdinanda Čatloše v zářijové mobilizaci 1938. In *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 3, s. 78-82. ISSN 1335-3314.

Františka Jandy bylo uvedeno, že byl od 23. září do 12. listopadu 1938 náčelníkem štábu Hraniční oblasti 37 (viz příloha 1).[2]

Že by se náčelníkem štábu hraniční oblasti stal důstojník, který se do té doby nijak nepodílel na obranných přípravách, se nám nezdálo a pátrali jsme dál. Objevili jsme tak telegram z 11. října 1938 o ustanovení podplukovníka Ferdinanda Čatloše zástupcem hlavního velitele u slovenské autonomní vlády.[3] Protože v něm byl Čatloš uveden jako příslušník velitelství Florián (tj. Hraniční oblasti 37), přiklonili jsme se k názoru, že v době Mnichova byl skutečně u Hraniční oblasti 37, což se objevilo i v našem textu vydaném na podzim 1997.[4] Údaj z kvalifikační listiny Františka Jandy, který byl s tímto v rozporu, jsme si vyložili jako možný omyl v dataci, i když u jiných důstojníků tyto záznamy z doby mobilizace odpovídaly skutečnosti. Asi i proto jsme cítili, že problém Čatlošova zařazení zůstává otevřený.

A skutečně, krátce po publikování našeho textu nás dva kolegové upozornili, že Ferdinand Čatloš byl spíše náčelníkem štábu nově vzniklé 8. divize (krycí jméno Mánes). Odvolávali se jednak na fotografie z pozůstalosti generála Zahálky (které jsem tehdy ještě neznal) a dále na záznamy v osobních spisech důstojníků štábu nově vzniklé 8. divize. V rámci dalších prací na našem personálním přehledu mobilizované armády jsme proto pátrali v pražském Vojenském historickém archivu, a to třemi směry. Ve fondu mírové 8. divize jsme hledali dokumenty Hraniční oblasti 37 a mobilizované 8. divize, ve vzpomínkách Ferdinanda Čatloše něco k jeho zařazení za mobilizace a konečně v kvalifikačních listinách záznamy důstojníků ze štábu Hraniční oblasti 37 a 8. divize.

V prvém případě jsme úspěšní nebyli a na žádné dokumenty z doby mobilizace jsme nenarazili. Objevili jsme jen rozkaz z 9. listopadu 1938, kterým bylo Ferdinandu Čatlošovi uděleno pochvalné uznání jako „*náčelníku štábu 8. divise*“. Vzhledem k tomu, že stejným rozkazem se dostalo uznání také majoru Josefu Polesnému „*přidělenému v mob*[ilisaci] *u vel*[itelství] *HO 37*“, brali jsme to jako další náznak působení u mobilizované 8. divize, ale hledaný jasný doklad to nebyl.[5] Ani Čatlošovy vzpomínky takový doklad neposkytly, přinesly ale jiné zjištění. Vyplynulo z nich, že vztahy mezi ním a velitelem mírové 8. divize generálem Birulou (za mobilizace velitelem Hraniční oblasti 37) byly v roce 1938 velmi špatné a negativně ovlivňovaly fungování velitelství divize. Co nejrychlejší výměna náčelníka štábu byla podle všeho jediným možným řešením vzniklé situace, která mimochodem nenastala u generála Biruly poprvé.[6] Čatlošovo setrvání ve funkci, jakkoliv se v napjaté situaci září 1938 zdálo logické, by asi nic pozitivního nepřineslo, jen by dále zhoršilo už tak nedobrou situaci.

Vyřešení otázky Čatlošova působení tak přineslo až studium kvalifikačních listin přednostů oddělení štábu Hraniční oblasti 37 a 8. divize. Přednostové oddělení štábu Hraniční oblasti 37 měli válečnou kvalifikační listinu podepsanou podplukovníkem Františkem Jandou jako náčelníkem štábu této hraniční oblasti (viz příloha 2),[7] přednostové oddělení štábu 8. divize měli válečnou kvalifikační listinu podepsanou podplukovníkem Ferdinandem

---

[2] Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VUA-VHA) Praha, f. Sbírka kvalifikačních listin, kvalifikační listina Františka Jandy, nar. 1898.

[3] Je to ten telegram, který cituje Stanislav V. Chytka (CHYTKA, ref. 1, s. 81).

[4] MINAŘÍK, Pavel – ŠRÁMEK, Pavel. Personální průvodce mobilizované čs. branné moci v době vyvrcholení mnichovské krize. In *Historie a vojenství*, 1997, roč. 46, č. 5, s. 94-130, zde s. 116. ISSN 0018-2583.

[5] VUA-VHA Praha, f. 8. divize, rozkaz velitelství divize č. 11 z 9. 11. 1938.

[6] VUA-VHA Praha, f. Sbírka slovenská armáda, Kabinet ministra národní obrany, i. č. 21/16, kar. 18. Čatloš zde uvádí, že funkci náčelníka štábu 8. divize odevzdal již 15. 9. 1938. Špatné vztahy s generálem Birulou měl už velitel 15. pěší brigády generál Matěj Němec, který odešel počátkem roku 1938 do Prahy. Viz NĚMEC, Matěj. *Návraty ke svobodě*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 164-166. ISBN 80-206-0464-2.

[7] VUA-VHA Praha, f. Sbírka kvalifikačních listin, kvalifikační listina Vojtěcha Špotze, nar. 1905; Antonína Kocího, nar. 1899; Antonína Matla, nar. 1911.

Čatlošem jako náčelníkem štábu této divize (viz příloha 3).[8] Vzhledem ke zkušenostem, které jsme s Pavlem Minaříkem získali během práce na personálních přehledech, jsme věděli, že záznamy ve válečných kvalifikačních listinách podepisovali skuteční velitelé z dob mobilizace. Toto byl jasný a konečný důkaz, že Čatloš zastával funkci náčelníka štábu mobilizované 8. divize (Mánes).

Vše jsme chtěli zveřejnit v novém personálním přehledu, který ale nakonec nevyšel. Způsobil to mimo jiné můj přestup z Vojenského ústředního archivu Praha do jiného archivu. Později jsem navázal kontakt se synem generála Zahálky a dostal se tak i k fotografiím Ferdinanda Čatloše z mobilizace, o jejichž existenci jsem už věděl. Potvrzovaly to, co jsem již dříve zjistil, a tak jsem se je rozhodl zveřejnit, jak jsem již popsal na začátku. Dodal bych, že těchto fotografií bylo celkem šest (otištěny byly tři) a že jsem se snažil o nějakou přesnější dataci, což se mi ale nepovedlo. Dále jsem ověřoval totožnost osob zachycených na fotografiích, kdy se mi podařilo jednoznačně identifikovat plukovníka Bedřicha Šmelcera, přednostu zdravotnické služby mobilizované 8. divize, a pravděpodobně štábního kapitána Bruno Zapletala, přednostu intendanční služby mobilizované 8. divize.[9] Osobně se domnívám, že fotografie by mohly pocházet spíše až z října 1938 z pobytu velitelství divize v Přerově.

Jaký je tedy závěr? Jsem přesvědčený, že podplukovník Ferdinand Čatloš byl za mobilizace na podzim 1938 náčelníkem štábu nově vzniklé 8. divize, nikoliv náčelníkem štábu Hraniční oblasti 37, kterým byl podplukovník František Janda. Tomuto odpovídají, s jednou výjimkou, všechny mně známé dokumenty, se kterými jsem se až dosud seznámil. Nejprůkaznější jsou přitom osobní záznamy důstojníků štábů 8. divize a Hraniční oblasti 37. Odpovídá to i ne úplně přesným vyjádřením ve vzpomínkách Ferdinanda Čatloše z 60. let 20. století o umístění na Olomoucku. Právě 8. divize (Mánes) totiž po ústupu na jih od 10. října zajišťovala obranu nové hranice v prostoru Lipník nad Bečvou s velitelstvím v Přerově.[10] A to až do poloviny října, kdy se přesunula do svých mírových posádek k provedení demobilizace. Hraniční oblast 37 se nacházela východněji s velitelstvím v Rožnově pod Radhoštěm.

Jediný dokument uvádí něco jiného, a to telegram z 11. října 1938 zmiňující Čatloše u Hraniční oblasti 37 (Florián) a Jandu u 8. divize (Mánes). Zde podle mého názoru jde o neinformovanost velení zmobilizované armády, které vycházelo z původních plánů a nedostalo podle všeho informaci, že došlo ke změně. Nebo tuto informaci dostalo, ale v hektické první dekádě měsíce října, kdy se mimo jiné slučovalo Hlavní velitelství polní armády a Hlavní štáb zápolní armády, se na to prostě zapomnělo.[11]

---

[8] VUA-VHA Praha, f. Sbírka kvalifikačních listin, kvalifikační listina Josefa Tichého, nar. 1896; Aloise Pálenského, nar. 1906; Josefa Šteifa, nar. 1905; Jaroslava Hallera, nar. 1906.

[9] VUA-VHA Praha, f. Sbírka kvalifikačních listin, kvalifikační listina Bedřicha Šmelcera, nar. 1887; Bruno Zapletala, nar. 1903. Fotografie obou viz MASKALÍK, Alex. *Elita armády: československá vojenská generalita 1918-1992.* Banská Bystrica, Košice : HWSK, 2012, s. 579, 672. ISBN 978-80-970941-0-2.

[10] VUA-VHA Praha, f. Velitelství útvarů za branné pohotovosti státu, velitelství Palacký, i. č. 211, kar. 5, Všeobecná směrnice č. 2 z 6. 10. 1938 a Dodatek ke všeobecné směrnici č. 2 ze 7. 10. 1938.

[11] Dochoval se dokument Hlavního štábu z 23. 9. 1938, který popisuje poslední změny v mobilizačním určení důstojníků generálního štábu a v němž je Ferdinand Čatloš uveden již jako důstojník 5. oddělení Hlavního štábu s mobilizační funkcí „náčelník štábu vyšší jednotky“, což byl termín užívaný pro nově vytvořené divize. VUA-VHA Praha, f. Hlavní štáb, 1. oddělení, kar. 234, sign. 32-2/6-4, Mobilisace – osobní přípravy – změny k 1/10 1938.

Popisy a posudky:

U útvarů v poli se uvedou v popise podle možnosti funkce, které popisovaný důstojník zastával v době, kterou popisující má při popisu na mysli, dále kterých bojových a jiných válečných podniků se zúčastnil, jak se v které funkci a válečném podniku osvědčil, jaké vojenské vlastnosti při tom projevil, k jakým velitelským funkcím, zvláštním použitím anebo úkolům se hodí, zvláště hodí-li se k funkci (funkcím) vyšší než je ta, která odpovídá jeho hodnosti.

U útvarů v zápolí, když popisující mohl popisovaného poznati jen z činnosti a chování mimo pole válečné, popisuje se obdobně jako v míru, jenže popis může být stručnější.

Od 23. září do 12. list. 1938 náčelník štábu H. o. 37.

10.

Po celou dobu branné pohotovosti státu projevil v plné míře naprostou vyspělost jako důstojník gšt. a náčelník štábu vyššího velitelství.

Klidný, rozvážný, pracuje rychle a přesně, samostatný, přičinlivý, energický a iniciativní.

Výborný náčelník štábu.

Souhrn kvalifikace: výtečný.

Hranice, 15. XI. 1938.

Velitel hran. oblasti:
brig. gen. Jiří J. Birula

Jan. Birula

Příloha 1: Záznam z válečné kvalifikační listiny podplukovníka Františka Jandy

Popisy a posudky:

U útvarů v poli se uvedou v popise podle možnosti funkce, které popisovaný důstojník zastával v době, kterou popisující má při popisu na mysli, dále kterých bojových a jiných válečných podniků se zúčastnil, jak se v které funkci a válečném podniku osvědčil, jaké vojenské vlastnosti při tom projevil, k jakým velitelským funkcím, zvláštním použitím anebo úkolům se hodí, zvláště hodí-li se k funkci (funkcím) vyšší než je ta, která odpovídá jeho hodnosti.

U útvarů v zápolí, když popisující mohl popisovaného poznati jen z činnosti a chování mimo pole válečné, popisuje se obdobně jako v míru, jenže popis může být stručnější.

Od 23./X. 1938 do 12./XI. 1938. přednosta 3. oddělení u H.V. 37.

Velmi svědomitý, initiativní a spolehlivý přednosta 3 odd. Uvažuje logicky, prakticky a má smysl pro potřeby vojsk. Pracuje klidně, neberpečí hodnotí střízlivě a logicky.

Všechny vzdělaný, přesný a ukázněný.

Stupeň kvalifikace: výtečná.

Hranice, 14./XI. 1938.

náčelník štábu č.

pplk. gšt. František Janda

Příloha 2: Záznam z válečné kvalifikační listiny štábního kapitána Antonína Kocího

Popisy a posudky:

U útvarů v poli se uvedou v popise podle možnosti funkce, které popisovaný důstojník zastával v době, kterou popisující má při popisu na mysli, dále kterých bojových a jiných válečných podniků se zúčastnil, jak se v které funkci a válečném podniku osvědčil, jaké vojenské vlastnosti při tom projevil, k jakým velitelským funkcím, zvláštním použitím anebo úkolům se hodí, zvláště hodí-li se k funkci (funkcím) vyšší než je ta, která odpovídá jeho hodnosti.

U útvarů v zápolí, když popisující mohl popisovaného poznati jen z činnosti a chování mimo pole válečné, popisuje se obdobně jako v míru, jenže popis může být stručnější.

Po mobilizácii /od 24.septembra 1938/ vykonával v poli po dobu 1 mesiaca funkciu prednosty 2.oddelenia.Svoju úlohu zastával obozretne a svedomite a postupom času nadobúdal očividnej rutiny a pružnosti/ v jeho dosavádnej meravosti/.
Bratislava,30.nov.1938.

Býv.náčelník štábu 8.divízie
pplk.gšt.Ferd.Čatloš

Příloha 3: Záznam z válečné kvalifikační listiny nadporučíka Aloise Pálenského

RECENZIE

GRAUS, Igor. *PRO VIRTUTE ET MERITO. VZNIK A VÝVOJ VYZNAMENANÍ DO ROKU 1815. PANOVNÍCKE, DYNASTICKÉ, PONTIFIKÁLNE, ZÁSLUŽNÉ A DÁMSKE RADY A DEKORÁCIE.* Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017, 568 s. ISBN 978-80-224-1479-1.

Už v predchádzajúcich rokoch uverejnené štúdie PhDr. Igora Grausa, PhD. naznačovali, že je mimoriadne schopný, na vysokej úrovni pripravený, navyše prvý slovenský odborník vo faleristike. Túto skutočnosť v plnej miere potvrdzuje aj jeho nedávno vydaná knižná monografia o vzniku a vývoji panovníckych, dynastických, pontifikálnych, záslužných a dámskych radoch a dekoráciách do roku 1815, ktoré (spolu s ďalšími faleristickými fenoménmi) možno zhrnúť pod spoločným názvom vyznamenania.

Recenzované dielo Igora Grausa pozostáva, popri úvodnej časti, zo šiestich ťažiskových kapitol, štyroch obsiahlych textových príloh a príslušného kritického aparátu (citácie a poznámky pod čiarou na jednotlivých stranách, zoznam použitých prameňov a literatúry, ako aj register rádov, radov a dekorácií v závere knihy). Objemná publikácia je pozoruhodná aj z hľadiska veľmi kvalitnej grafickej podoby. Osobitne zaujímavé sú obrazové reprodukcie opisovaných vyznamenaní, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou jednotlivých kapitol. Niektoré z nich možno označiť doslova za exkluzívne. Autor pre získanie práva na ich použitie (spravidla zo zahraničia) musel neraz vynaložiť až extrémne, aj časovo náročné úsilie. Pozrime sa teraz na uvedenú štruktúru trochu podrobnejšie z jej obsahovej stránky.

Po *Poďakovaní* autora všetkým, ktorí mu akýmkoľvek spôsobom pomohli pri tvorbe jeho diela, *Predhovore* a *Úvodnom slove* nasleduje nie celkom bežný „vlastný“ *Úvod* (text s. 17- 47 + obr. s. 48-59). V podstate však ide o teoreticko-metodologickú kapitolu. I. Graus v nej osvetľuje potrebu a význam vedeckého výskumu vyznamenaní, vymedzuje význam pojmov „rády“ a „rady“, rieši klasifikáciu a terminológiu rytierskych rádov a vyznamenaní, približuje metodické postupy, relevantnú pramennú bázu. Napokon stanovuje ciele svojho snaženia a načrtáva koncepciu práce.

Po tomto Úvode nasleduje prvá z hlavných kapitol nazvaná *Duchovné rytierske rády a ich vyznamenania* (text s. 63-74 + obr. 75-95). V podstate sa skladá z dvoch textových častí. V prvej z nich I. Graus načrtáva všeobecnú charakteristiku a historický vývoj sledovaných rytierskych rádov a ich vyznamenaní, v druhej časti sa zameriava konkrétne na vzťah týchto rádov k vyznamenaniam.

Kapitola druhá má názov *Laické rytierske rády v úlohe vyznamenaní* (text s. 99-132 + obr. s. 133-155). Tu sa, po všeobecnej charakteristike laických rytierskych rádov, autor venuje postupne a konkrétne insígniám španielskych rádov a čestných pseudorádov v 14. – 15. storočí ako osobitným vyznamenaniam pre oficiálnych návštevníkov španielskeho kráľovského dvora. Následne analyzuje problematiku francúzskych rádov a čestných pseudorádov ako osobitných foriem vyznamenaní. Potom sa zaoberá vývojom rádov najvyššej kategórie k čestným pseudorádom v Anglicku a Burgundsku. Ďalej opisuje nemecké a rakúske laické rytierske rády v úlohe vyznamenaní. Napokon rozširuje geografický rámec svojho prehľadu na teritórium od Uhorska po Cyprus. Insígnie rádov a pseudorádov v tomto priestore predstavuje ako podporný prostriedok na realizáciu politických ambícií a vyznamenávanie

európskej šľachty. Súčasťou tejto kapitoly sú aj „podkapitoly“ o počiatkoch zásluhovosti rádov, o votívnych rádoch a o paraheraldických emblémoch.

Tretia kapitola knihy I. Grausa je obsahovo najväčšia. Pod spoločným názvom *Vznik a vývoj vyznamenaní (1469 − 1815)* ju tvoria tri relatívne samostatné časti:

V prvej časti − *Francúzsko* (text s. 159-176 + obr. s. 177-207) sa čitateľ najskôr oboznámi s obdobím „hľadania identity“ francúzskych rádov a radov v 15. − 19. storočí. Potom I. Graus predstavuje bonapartovské vyznamenania založené v rokoch 1805 − 1811, ako neúspešnú manifestáciu nadvlády a násilného francúzskeho importu. V závere tejto časti je ešte osvetlené vojvodské vyznamenanie Rad Svätého Huberta pod patronátom kráľa.

Druhá časť tretej kapitoly nesie názov − *Nemecko* (text s. 211-230 + obr. s. 231-259). Autor v nej spočiatku poukazuje na nemecké panovnícke, dynastické a záslužné rady a konfrontuje ich ako „nový obsah v starom balení“. Následne hovorí o ich „zjednodušovaní“ v 19. storočí. A na konci kapitoly charakterizuje trendy vývoja nemeckých radov.

Posledná − tretia časť opisovanej kapitoly obsahuje „*Zvyšok sveta*“ (text s. 263-287 + obr. s. 288-355). Konkrétne sa týka habsburskej monarchie a tereziánskych faleristických inovácií až po Františka Jozefa I. Taliansko malo viacero štátnych útvarov, a tým pádom aj viacero radov. Pre Španielsko a Portugalsko bola spoločná dlhodobá absencia vyznamenaní v podobe radov. V Poľsku I. Graus dokonca zaznamenal „unikátny odpor voči vyznamenaniam“. V Dánsku a Švédsku zasa zistil v prístupe k vyznamenaniam dva rozdielne prístupy. Na britských ostrovoch pozoroval recyklovanie osvedčeného vzoru, respektíve nové vyznamenania napodobňujúce stredoveké tvary. V Rusku sa vplyv (západo) európskej faleristiky začal výraznejšie prejavovať až za vlády cára Petra I. Veľkého koncom 17. storočia. Napokon nie je bez zaujímavosti, že Spojené štáty americké (USA) uplatňovanie radov v praxi principiálne odmietali.

Aj keď nositeľmi radov a vôbec ostatných vyznamenaní boli predovšetkým muži, niektoré špeciálne dostávali aj ženy. Tejto problematike venoval I. Graus štvrtú kapitolu, ktorú označil *Dámske rady* (text s. 359-373 + obr. s. 374-391). Najskôr ich stručne charakterizuje a potom sa zameriava na vzťah žien a rytierskych rádov, ženy a vyznamenania a nakoniec získané poznatky z tejto vecnej oblasti faleristiky hodnotí.

Piata kapitola − *Dekorácie* (text s. 395-399 + obr. s. 396-413) sa zaoberá vyznamenaniami pre „nižšie“ spoločenské vrstvy. Namiesto radov, ktoré sa udeľovali iba šľachticom, sa uplatňovali tzv. dekorácie. I. Graus tu približuje okolnosti ich používania, ako aj ich rozličné tvary.

Poslednú, šiestu kapitolu, ktorá je zároveň zo všetkých kapitol aj najkratšia, tvorí *Náčrt vývoja vyznamenaní po roku 1815* (text s. 417-419). I. Graus v nej v skratke naznačuje, ako sa vyvíjala celá táto problematika v období po hornom chronologickom medzníku, ktorý si vymedzil pre toto svoje dielo. Záverom konštatuje, že všetky podstatné inovácie a trendy sa v tejto oblasti vykryštalizovali do začiatku 19. storočia a moderné vyznamenania iba nadviazali (a platí to aj pre súčasnosť!) na predchádzajúci historický vývoj.

V úvode tejto recenzie spomínané *Prílohy* nie sú iba akési jednoduché prevzatia cudzích materiálov, ale vysoko odborné, vrátane autorovho poznámkového aparátu, spracované texty. V prílohe číslo 1 sú zhrnuté *Modelové príklady transformácie rádov na vyznamenania* (text s. 423-432), konkrétne Radu zlatého rúna a Radu zvestovania. Príloha číslo dva mapuje *Vývoj fyzickej podoby insígnií radov, ich vnútorného členenia spôsobov nosenia* (text s. 435-460). Príloha číslo 3 poukazuje na *Relikty rytierstva a rytierskych rádov vo vyznamenaniach* (text

s. 463-521). Napokon príloha číslo 4 *Chronologický prehľad vyznamenaní medzi rokmi 1469 – 1816* (s. 525-530) obsahuje tabuľkovým spôsobom zoradené údaje o jednotlivých radoch: Rok založenia − Názov − Krajina pôvodu − Počet tried v čase založenia − a (prípadná) Poznámka.

Analyzovaná kniha nie je bežná monografia. Možno ju celkom oprávnene označiť aj za základné, východiskové dielo slovenskej faleristiky ako vedy. Treba ju vnímať a rešpektovať v celoeurópskom kontexte a pritom v chronologickej kontinuite od stredoveku až do súčasnosti. I. Graus tu ukázal, aká je táto veda (pre niekoho azda až neočakávane) metodologicky zložitá a terminologicky citlivá (pripomeňme len jeho hĺbkovú analýzu a špecifikáciu dvojice pojmov *rád* a *rad*).

Svoju teoretickú vyzretosť demonštroval v systematicky vystavanej štruktúre podrobného prehľadu vzniku, historického vývoja, konkrétnych podôb (a to vo všetkých variantoch), ako aj vo vzájomných súvislostiach vybraných, z európskeho hľadiska najvýznamnejších rádov, radov a vyznamenaní. Do jeho heuristického záujmu sa dostali duchovné aj laické rytierske rády, panovnícke (vrátane pontifikálnych), dynastické a záslužné rady, a napokon, ako istá osobitosť, aj tzv. dámske rady. Nemenej pozoruhodný je jeho, takpovediac, geografický záber – Španielsko, Francúzsko, Burgundsko, Anglicko, Prusko, Bavorsko, Rakúsko, Poľsko, Dánsko, Švédsko, Rusko, Taliansko, Vatikán, Cyprus, samozrejme, Uhorsko a ďalšie európske krajiny. To si, prirodzene, vyžadovalo zvládnuť aj príslušnú početnú cudzojazyčnú literatúru a pramene. Ich zoznam, pripojený k práci, je – mierne povedané – úctyhodný. A tak by sa dalo pokračovať.

Každý si určite, bez akéhokoľvek zaujatia, urobí o tomto diele pozitívnu mienku už pri jeho zbežnom prezretí. Bez preháňania ju možno označiť za jeden z klenotov slovenskej nielen faleristickej, ale aj celej historickej odbornej literatúry. Kniha by mohla byť zaujíma aj pre všetkých a každého, koho zaujíma vojenská symbolika ako taká.

O kvalite a jedinečnosti diela PhDr. Igora Grausa, PhD. celkom jednoznačne svedčia aj dve významné ocenenia, ktoré mu zaň boli udelené v roku 2018. Konkrétne Literárny fond Sekcia pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy ho ocenil *Prémiou za vedeckú a odbornú literatúru za rok 2017* v kategórii slovníkovej a encyklopedickej literatúry a Slovenská historická spoločnosť pri SAV *Cenou SHS za rok 2018* v kategórii Vedecká práca.

Leon Sokolovský

GALLÍK, Martin. *ZA CISÁRA PÁNA.* Martin : Matica slovenská; Rožňava : Dom Matice slovenskej, 2018, 31 s. ISBN 978-80-570-0412-7.

V roku 2018 si celá spoločnosť prostredníctvom kultúrno-spoločenských, osvetových, vzdelávacích a politických podujatí pripomínala ukončenie prvej svetovej vojny, ktorá z mapy Európy zmietla habsburskú monarchiu. Jej miesto v regióne strednej Európy zaujali nástupnícke štáty a jedným z nich bol prvý spoločný a demokratický štát Čechov a Slovákov.

Práve roky 2014 až 2018 sa pre mnohých historikov či amatérskych záujemcov o regionálne dejiny stali výrazným impulzom pri bádaní po padlých vojakoch z obdobia prvej svetovej

vojny a celkovom vývoji konkrétnej obce v rokoch 1914 až 1918. Podobne tomu bolo aj v obci Nižná Slaná v okrese Rožňava, kde sa Martin Gallík rozhodol v stručnosti načrtnúť život obce v priebehu Veľkej vojny. 31-stranová publikácia je rozdelená do menších a prehľadnejších celkov. Po úvodnej časti (str. 1-3), ktorá je venovaná všeobecnému vývoju pamätníkov z prvej svetovej vojny na území súčasného Slovenska, autor sumarizuje najvýznamnejšie historické udalosti a osobnosti späté s obcou Nižná Slaná (str. 3-5). Čitateľ sa tak dozvedá, že obec založili členovia rodiny Ákossovcov-Bubekovcov spolu s nemeckými baníkmi. Aj v nasledujúcich storočiach sa oblasť vyznačovala baníckou činnosťou, ktorá pretrvala až do začiatku 20. storočia. V ďalšej časti s názvom *Vyhlásenie vojny a mobilizácia* (str. 5-9) Martin Gállik približuje dianie v obci počas 26. júla 1914, keď v Rakúsko-Uhorsku bola nariadená čiastočná mobilizácia, prostredníctvom zápisu v pamätnej knihe obce, čím dodáva textu vyššiu autenticitu. Nasledujúce udalosti sú všeobecne známe. 28. júla 1914 Rakúsko-Uhorsko vyhlásilo Srbsku vojnu, a tak sa čiastočná mobilizácia na prelome júla a augusta zmenila na všeobecnú. Podľa výskumu Martina Gállika deväť mužov narukovalo na základe mobilizačnej vyhlášky *K mojim národom!* a pridali sa tak k ďalším siedmim mužským obyvateľom Nižnej Slanej vykonávajúcich v tej dobe povinnú vojenskú službu. Ďalších 18 mužov z obce narukovalo 21. augusta 1914. Veľkým prínosom je konkrétny menný zoznam narukovaných mužov, čo môže mať veľký prínos najmä pre rodákov z obce a okolia. V poradí štvrtá časť nazvaná *Bojové cesty jednotiek, v ktorých bojovali naši predkovia* (str. 9-20) postupne rozoberá jednotlivé bojové útvary rakúsko-uhorskej armády, v ktorej bojovali rodáci z obce. Autor publikácie postupne v stručnosti charakterizuje cisársky a kráľovský peší pluk č. 25, prápor poľných strelcov č. 29, honvédsky peší pluk č. 16 a honvédsky peší pluk č. 9. Samozrejme, počas vojny mohli byť muži z Nižnej Slanej nasadení aj v iných vojenských útvaroch pechoty, delostrelectva, jazdy či pomocných oddielov. Osobne by sme chceli vyzdvihnúť stručné biografické údaje a charakteristiku vojenského nasadenia príslušníka honvédskeho pešieho pluku č. 16 Jána Gallíka na stranách 14 až 17, ktorý bol počas prvej svetovej vojny dekorovaný Zlatou medailou za statočnosť, Veľkou striebornou medailou za statočnosť, Bronzovou medailou za statočnosť a Karolovým vojenským krížom. Na stranách 17 až 19 sú v prehľadnej tabuľke uvedené základné údaje (hodnosť, meno a priezvisko, dátum narodenia, vojenská jednotka, dátum úmrtia, miesto úmrtia, dátum pohrebu, miesto pochovania, front, príčina smrti, krajina, zdroj) o padlých, zajatých a ranených mužoch z obce Nižná Slaná. Na stranách 20 až 25 v časti *Nevrátili sme sa...* sú stručne opísané životné príbehy 13 mužov, ktorí zahynuli na bojiskách Veľkej vojny. Medzi nimi nájdeme radových vojakov, ale dokonca aj jedného desiatnika. V tejto časti taktiež autor uverejnil dva listy. Konkrétne Michala Fábryho a Ondreja Kominára. Oceňujeme, že autor ich prepísal v pôvodnom znení a zachoval tak vtedajší miestny dialekt, čo môže byť zaujímavé pri skúmaní jazyka či štýlu písania oproti neskorším obdobiam. Z obsahu listov sa dá vyčítať, aký bol vzťah medzi odosielateľom a prijímateľom, či v akom fyzickom a psychologickom rozpoložení sa vojak nachádzal. Na strane 26 v časti *Po skončení vojny a boľševický prevrat* sa čitateľovi vo veľmi skrátenom a zjednodušenom obraze ponúka opis situácie súvisiacej so vznikom prvej Československej republiky a následnom boji o Slovensko, ktoré prebiehalo aj v druhej polovici roka 1919. Na strane 27 nasleduje opis rekvirácie zvona a aj následné aktivity miestneho duchovenstva a občanov o vyhotovenie nového zvona. 28. strana je venovaná záverečným slovám a na stranách 29 až 31 sa autor publikácie rozhodol uverejniť v dobovom jazyku prepísanú rozprávku Zuzany Dovcovej, ktorá bola manželkou Ondreja Šlosárika.

Napriek krátkemu rozsahu sa v texte vyskytuje viacero gramatických a terminologických chýb. Na strane 9 je nesprávne uvedené meno generála pechoty Moritza von Auffenberga,

ktorý velil rakúsko-uhorskej 4. armáde. Na strane 11 v poslednom riadku je uvedené len krstné meno náčelníka generálneho štábu a neskôr veliteľa vojsk na tirolskom, respektíve talianskom, bojisku Conrada von Hötzendorfa, čo pre menej znalého čitateľa môže spôsobiť problémy pri identifikácii osoby. Ďalej autor Martin Gallík neuvádza jednotnú terminológiu jednotiek rakúsko-uhorskej armády. Raz uvádza skratky jednotiek alebo ich nedodržiava konštantne v celom texte. Osobne by som geografickú príslušnosť pluku udával ako prvotný údaj a v úvodzovkách (napr. „lučenský" 25. peší pluk/ „lučenecký" IR 25). Na strane 25 nie je správne vyskloňovaný názov obce Chyrów/Khyriv. Gramatické chyby a terminologická nepresnosť v publikácii krátkeho rozsahu pôsobí negatívne, o to viac, keď prezentuje dejiny konkrétnej obce. Za zmienku však stojí viacero zaujímavých dobových fotografií, na ktorých sú vyobrazení účastníci bojov z obce Nižná Slaná či dobová korešpondencia. Na prvý pohľad zaujme určite aj obálka. Na prvej strane sú vyobrazení vojaci kráčajúci rozbahnenou cestou. Na zadnej strane sa nachádza fotografia zachytávajúca pamätnú tabuľu venovanú mužom z obce Nižná Slaná, ktorí sa domov už nikdy nevrátili.

Celkovo publikáciu, ktorá vznikla s odbornou a finančnou podporou Matice slovenskej, Folklórnej skupiny Hrabina, Jána Kolesára, Združeného cirkevného zboru evanjelickej cirkvi augsburského vierovyznania na Slovensku, Nižnej Slanej – Kobeliarovu a Klubu vojenskej histórie Beskydy, hodnotíme pozitívne a pre okolité obce by mala byť vzorom pri spracúvaní osudov mužov bojujúcich v radoch rakúsko-uhorskej armády. Výzvou do budúcnosti je detailnejšie spracovanie dejín obce v časovom úseku rokov 1914 až 1918 pomocou odbornej literatúry či dennej tlače.

Matúš Burda

FRANKS, Norman. *SOPWITH CAMELS OVER ITALY 1917-1918.* Pen & Sword Books, Barnsley 2018, 103 s. ISBN 978-1-52672-308-6.

Letecké operácie nad tzv. talianskym frontom patria, v porovnaní s leteckou vojnou nad západným frontom, k menej preskúmaným kapitolám prvej svetovej vojny. I preto sú publikácie o vzdušných bojoch nad rakúsko-uhorsko-talianskym pohraničím spravidla zaujímavým prínosom. Známy britský autor Norman Franks nedávno vydal svoju knihu o nasadení britských stíhacích jednotiek v Taliansku v rokoch 1917 a 1918. Z opačnej strany frontu štartovali nemeckí, no predovšetkým rakúsko-uhorskí letci, vrátane rodákov z územia dnešného Slovenska. I o nich Franks vo svojom diele píše.

Kniha je rozdelená do piatich kapitol, pričom za textom každej z nich sú uverejnené početné dobové zábery. Prvá časť má názov *Vojna na talianskom fronte* a mapuje dianie na vojnovej oblohe do konca roka 1917. Franks najprv predstavuje nemecké a britské stíhacie jednotky dislokované na talianskom bojisku po prelomení frontu na jeseň 1917, pozornosť venuje najmä histórii troch jednotiek Kráľovského leteckého zboru (RFC) vyzbrojených stíhačkami Sopwith Camel. Kým *No. 28 Squadron* mala za sebou krátku operačnú minulosť a nad západným frontom jej príslušníci dosiahli sedem víťazstiev, *No. 45. Squadron* pôsobila vo Francúzsku už od októbra 1916 a jej štatistiky tvorilo do prevelenia vyše 50 víťazstiev. No a do tretice určilo velenie pre potreby talianskeho frontu *No. 66 Squadron*. Stíhačky Sopwith Camel, ktoré sú hlavným motívom publikácie, patrili k najrozšírenejším stíhacím strojom prvej svetovej vojny. Svoju podstatnú úlohu zohrali aj v Taliansku. Napr.

stroj B6313 Kanaďana W. G. Barkera bol vôbec najúspešnejším stíhacím lietadlom celého konfliktu, tento pilot s ním vybojoval 46 víťazstiev. Autor sa venuje i letectvu druhej strany, v tomto prípade však nesprávne tvrdí, že tzv. Fliky (skratka od termínu *Fliegerkompagnie*) boli rakúsko-uhorské stíhacie jednotky a zvyšné „bombardovacie a pozorovacie jednotky boli známe ako *Aufklärungs*". V skutočnosti všetky rakúsko-uhorské letecké jednotky boli tzv. Fliky, ich určenie prezrádzalo po lete 1917 písmeno za číslom útvaru, napr. „J" pre stíhacie jednotky či „F" pre jednotky vyčlenené pre diaľkový prieskum.

Norman Franks v knihe podrobne vypočítava mnohé víťazstvá a straty britských pilotov. Prvé britské víťazstvo nad talianskym bojiskom dosiahol 29. novembra 1917 pri Trevise *Captain* Barker, naopak prvou stratou bolo zostrelenie *Second Lieutenanta* Robertsona, ktorý 8. decembra 1917 skončil v zajatí. Viaceré zábery uverejnené na konci kapitoly sú výnimočné, predstavujú nielen leteckú techniku a jednotlivých pilotov, no i každodenný život chlapov z RFC. Prínosom knihy sú informácie pod portrétmi letcov, ktoré neraz dokazujú, aké boli ich osudy nevyspytateľné. Jedným z mnohých príkladov je príbeh *Captaina* Granta-Smitha, ktorý po návrate z talianskeho frontu do Francúzska utrpel 29. mája 1918 ťažké zranenia a následne zomrel na operačnom stole, keď nemocnicu zasiahla nemecká bomba.

Druhá kapitola sa volá *Stíhačky Camel nad Piavou*. Autor v nej znova vypočítava mnohé letecké boje počas prvých dvoch mesiacov roku 1918 a mapuje ich často veľmi zaujímavý priebeh. Nevynecháva ani víťazstvo *Second Lieutenanta* Hudsona, keď 5. februára 1918 zahynul stíhací pilot *Feldwebel* Karl Semmelrock zo Svätého Kríža nad Hronom. Franks upozorňuje aj na jeden zaujímavý fenomén, stíhací letci si totiž neraz nárokovali viac víťazstiev, než bolo skutočných strát druhej strany. Čo sa týka fotografickej časti, prínosné sú zábery, kde autor upozorňuje na zaujímavé detaily – napr. zameriavač Aldis na lietadle *Captaina* Bella či stuhu pripevnenú o vzperu, ako znak veliteľa roja.

Marec – Akcia Viktóriinho kríža – tak znie názov tretej kapitoly, keďže *Lieutenant* Alan Jerrard, ktorý bol 30. marca 1918 zostrelený a skončil v zajatí, získal následne prestížny Viktóriin kríž. Franks znova uvádza mnohé britské víťazstvá, vychádza z dobových hlásení, no, žiaľ, neupozorňuje na ich chybné údaje. Nemecké letecké jednotky boli prevelené naspäť na západný front koncom zimy, no Franks i naďalej spomína zostrely strojov DFW. Tieto lietadlá však Rakúsko-Uhorsko vo výzbroji v tom čase nemalo. Ako autor píše, 18. marca 1918 poslal *Captain* Mitchell k zemi červený Albatros D.V *Hauptmanna* Brumowskiho, no rakúsko-uhorskí stíhači v skutočnosti stroje Albatros D.V nepoužívali, iba stroje Albatros D.III (Oef). Navyše uvedený letecký boj sa zrejme udial už 4. februára 1918, keď Brumowski havaroval blízko Piavy. K fotografiám tretej kapitoly patria i zábery letcov z habsburskej ríše, vrátane Brumowskiho. Franks píše, že najúspešnejší rakúsko-uhorský stíhací pilot dosiahol 35 víťazstiev, no dnes je už známe, najmä vďaka výskumu rakúskeho historika Karla Meindla, že Brumowski mal na konte až 39 úspechov.

V štvrtej kapitole, s názvom *Pred bitkou na Piave*, Norman Franks vysvetľuje, ako vplývalo počasie na nasadenie letcov a ako ich hliadky nad frontom vlastne prebiehali. Čitateľ sa znova dozvie o viacerých pozoruhodných misiách britských letcov, príslušníkov Kráľovského letectva (RAF), ktoré vzniklo 1. apríla 1918. Spomeňme letecký útok *No. 45 Squadron* 4. mája 1918 na vodnú elektráreň pri Gardskom jazere. Autor nevynecháva ani boje proti rodákom z územia dnešného Slovenska, keď 24. mája 1918 zahynul *Offiziersstellvertreter* Jozef Kiss z Bratislavy či 26. mája 1918 núdzovo pristál *Zugsführer* Nándor Udvardy. Kiss patril k najúspešnejším rakúsko-uhorským stíhačom, Franks ale mylne tvrdí, že po

dosiahnutí troch víťazstiev začal lietať na strojoch Aviatik Berg D.I (v skutočnosti ovládal stíhačky Hansa-Brandenburg D.I). Medzi početnými fotografiami na konci štvrtej kapitoly nechýbajú ani zábery rakúsko-uhorských letcov, vrátane rodákov z územia dnešného Slovenska. V publikácii nájdeme Kissa pred ukoristeným strojom Savoia-Pomilio SP.3, Franks však nesprávne uvádza, že to je bombardér Caproni.

Posledná kapitola s názvom *Bitka na Piave* približuje letecké boje od začiatku júna 1918 až do konca vojny. V jej úvode je uverejnený veľmi zaujímavý list, ktorý autor dostal od bývalého stíhača *No. 45 Squadron* J. P. Huinsa a opisuje v ňom priebeh boja s leteckým esom *Oberleutnantom* Frankom Linke-Crawfordom. Neskôr Franks opisuje dianie počas rakúsko-uhorskej júnovej ofenzívy, napr. britské letecké útoky na člny a pontónové mosty vojakov z podunajskej ríše. Letci v strojoch Sopwith Camel vzlietali do bojov až do konca vojny, na rakúsko-uhorských vojakov či letiská útočili aj vysoko explozívnymi bombami. Napr. *Lieutenant* A. Paget z *No. 66 Squadron* dosiahol všetkých šesť víťazstiev v posledných vojnových týždňoch, žiaľ, napokon 30. októbra 1918 padol. Súčasťou piatej kapitoly sú taktiež viaceré pozoruhodné fotografie, spomeňme aspoň záber Camelu E7167 z októbra 1918 patriaceho *No. 66 Squadron.* Na trupe však niesol biele činky, emblém *No. 45. Squadron*, čo malo zrejme zmiasť nepriateľa, *No. 45. Squadron* bol v tom čase už prevelený vo Francúzsku.

Na konci knihy čitateľ nájde prehľadnú tabuľku víťazstiev britských letcov v strojoch Sopwith Camel, ktorí bojovali v rokoch 1917 a 1918 nad talianskym frontom. Publikáciu Normana Franksa ocení zrejme každý, kto sa zaujíma o bojové operácie na talianskom bojisku či leteckú vojnu. Jej prínosom je množstvo informácií o britských leteckých jednotkách nad oblasťou vtedajšieho južného Tirolska, mesta Asiago, masívu Monte Grappa či Piavou. Žiaľ, nedostatkom je pomerne veľa nepresností o rakúsko-uhorských leteckých oddieloch. I fotografické prílohy majú slabinu, keďže viaceré zábery sú nekvalitné. Týka sa to najmä, no nie iba, fotografií z rakúsko-uhorského prostredia, pričom poväčšine ide už o uverejnené zábery v iných dielach, a to v oveľa lepšom rozlíšení.

Juraj Červenka

POHĽADY NA SLOVENSKÚ POLITIKU PO ROKU 1989, I. a II. časť. Ved. aut. kolektívu a zostavovateľ M. Pekník. Bratislava : Veda. Vydavateľstvo SAV 2016 I. časť 645 s., II. časť 546 s., ISBN: 978-80-224-1513-2.

Zostavovateľ a vedúci autorského kolektívu z hľadiska štruktúry predmetnú publikáciu rozdelil do dvoch častí. Prvá (I.) časť má nasledovnú štruktúru:

Po Predhovore (7-8) nasledujú jednotlivé témy, ktoré spracovali príslušní autori. Prvá najrozsiahlejšia téma, či kapitola: *Premeny slovenskej politiky* (Miroslav Pekník) (s. 11-305). Po nej nasleduje desať ďalších tém, a to: *Záhadný Listopad* (Oskar Krejčí) (306-319), *Dom slovenskej kultúry v Prahe v prelomovom čase roku 89* (Vojtech Čelko) (320-324), *Reminiscencie na november 1989* (Milan Čič) (325-336), *November 1989 z pohľadu verejnej mienky* (337-373), *Úvaha o našich prevratoch a víziách* (Ladislav Hohoš) (374-388), *Vláda národného porozumenia* (Eleonóra Petrovičová – Pavel Pollák) (389-427), *Východiská a cesty vzniku Slovenskej republiky v roku 1993* (Ivan Laluha) (428-547), *Rozdělení ČSFR a otázka legitimity* (Vladimír Srb) (548-551), *Československé vztahy po roce 1989*

(Zděnek Veselý) (552-584), *Základné smery vývoja ponovembrového politického myslenia* (Peter Dinuš) (585-600). Prvá časť obsahuje i rozsiahle zhrnutie – Summary – v anglickom jazyku a Použitú literatúru.

Druhá (II.) časť knižnej publikácie z hľadiska štruktúry, čo do obsahu, je rozdelená na 20 tém, a to: *Dvadsaťročné dejiny ústavy* (Jozef Beňa, 9-33), *Prezident Slovenskej republiky* (Peter Horváth – Pavel Juhás, 34-65), *Politické strany a hnutia na Slovensku* (Svetozár Krno - Marcela Slobodníková, 66-112), *Voľby do Slovenskej národnej rady a Národnej rady SR po roku 1989* (Oľga Plávková, 113-128), *K problematike vzťahu demokracie a partokracie v podmienkach Slovenskej republiky* (Marcela Gbúrová, 129-141), *Zahraničná politika Slovenskej republiky a napĺňanie národnoštátnych záujmov Slovenska* (Peter Juza, 142-162), *Bezpečnosť Slovenska – vybrané aspekty a súvislosti* (František Škvrnda 163-193), *Slovensko-české vzťahy po roku 1993* (Norbert Kmeť, 194-220), *Formovanie slovensko-maďarských vzťahov* (Jozef Schwarz, 221-255), *Problematika menšín na Slovensku v kontexte medzinárodného vývoja* (Zuzana Poláčková, 256-274), *Slovenské politické strany a vstup SR do Európskej únie* (do roku 2012) (Juraj Marušiak, 275- 316), *Národná identita, štátna identita a európska identita* (Mojmír Benža – Michal Kráľovský, 317-324), *Ekonomický vývoj samostatného Slovenska* (Mila Šikula, 325-363), *Slovensko a otázka sociálneho štátu* (Ľuboš Blaha, 364-394), *Kultúrna politika* (Stanislav Mičev, 395-446), *Cirkevno-politické otázky Slovenska v kontexte budovania samostatného štátu po roku 1993* (Milena Sokolová, 447-475), *Tvárou v tvár politickej reflexii na Slovensku. Dôvera a pamäť* (Jozef Lysý, 476-489), *Zelené ideály a realita* (Ivan Dubnička, 490-499), *Scenáre budúceho vývoja spoločnosti* (Kristína Šabíková, 500-510). Publikácia obsahuje Summary v anglickom jazyku (511-542), Použitú literatúru (543-554), Menný register (555-561) a Zoznam autorov (562-564).

Pri pohľade na II. časť publikácie je potrebné uviesť, že autor Jozef Beňa v tejto časti spracoval a zhodnotil tému: Dvadsaťročné dejiny ústavy. V rámci tejto témy rozobral a zhodnotil desať ústavných zmien, teda noviel Ústavy Slovenskej republiky. Téma – štúdia bola vypracovaná v rámci projektu „Kontinuita a diskontinuita práva na Slovensku v 20. storočí a jej vplyv na právny poriadok SR“, ktorý bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vyvoja APVV – 0607-10. Podľa môjho názoru je predmetná štúdia správne a vhodne zaradená do publikácie.V tejto súvislosti chcem poukázať, že autor štúdie mohol rozobrať a zhodnotiť i ďalšie zmeny Ústavy SR, čo by bolo prínosom pre kompletné poukázanie doterajších zmien Ústavy SR, ako aj potvrdenie kontinuity a diskontinuity právneho poriadku Slovenskej republiky. (Predpokladám, že autor štúdie sa pri spracúvaní a zhodnotení zmien Ústavy SR riadil časom odovzdania rukopisu publikácie do tlače, a preto asi spracoval len desať zmien Ústavy SR).

Predhovor k predmetnej knižnej publikácii napísal Miroslav Pekník, ktorý bol jej zostavovateľom a vedúcim autorského kolektívu. Autor predhovoru poukázal, že: „*Základ k predkladanému dielu dala vedecká konferencia pri príležitosti 20. výročia Nežnej revolúcie v Československu na tému Slovensko a odkaz novembra 1989. Za zmienku stojí, že konferencia, ktorá sa konala 13. novembra 2009 v Bratislave pod záštitou predsedu vlády Slovenskej republiky Róberta Fica v hoteli Bôrik, mala mediálny ohlas už pred jej otvorením. Na stránkach tlače dominovala polemika o tom, kto má právo hlásiť sa k odkazu Novembra 89. Napriek tomu, že polemika prispela k zvýšenému záujmu o konferenciu, naše stanovisko k tejto otázke ponechávame bokom. Vďaka televíznemu záznamu sa však s obsahom jednotlivých príspevkov prezentovaných na konferencii mohli oboznámiť nielen jej priami účastníci, ale aj verejnosť. Zachoval sa tak jediný ucelený dokument o konferencii,*

keďže plánovaný zborník štúdií z tohto podujatia z viacerých príčin nevyšiel." Ďalej autor predhovoru, okrem iného, zdôraznil, že: „*Nevzdali sme sa však zámeru pripraviť knižnú publikáciu, ktorá by z interdisciplinárnych hľadísk – historických, politologických, filozofických, sociologických – sledovala politický vývoj Slovenska po roku 1989. Príležitosťou na jeho realizáciu bolo blížiace sa 20. výročie vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Pod záštitou prezidenta SR Ivana Gašparoviča sa 13. a 14. decembra 2012 v Kongresovom centre VEDY, vydavateľstva SAV, v Bratislave uskutočnila ďalšia vedecká konferencia Pohľady na politický vývoj Slovenska po vzniku samostatného štátu v roku 1993.*"

V Prvej (I.) časti je dovedna spracovaných 11 tém od 12 autorov. Medzi najrozsiahlejšie patrí: *Premeny slovenskej politiky*, autor Miroslav Pekník s rozsahom od s. 11-305 strán. Druhou najrozsiahlejšou je téma autora Ivana Laluhu: *Východiská a cesty k vzniku Slovenskej republiky v roku 1993* (s. 428-547).

Autor Miroslav Pekník na 294 stranách rozoberá a hodnotí významnú problematiku a udalosti, ktoré sa bezprostredne dotýkali „premeny slovenskej politiky". Ide predovšetkým o tieto parciálne časti či podkapitoly: 1. Smerovanie od totality k demokracii. 2. Hľadanie nových ciest pre slovenskú politiku do parlamentných volieb v roku 1992. 3. Počiatky formovania slovenskej politiky v samostatnom štáte. HZDS a tí druhí. Vznik vládnej koalície HZDS – SNS. 4. Výzva združenia miest a obcí Žitného ostrova. Zhromaždenie v Komárne. Rozpad SNS a kríza vládnej koalície HZDS – SNS. 5. Pád vládnej koalície HZDS – SNS. Nástup Moravčíkovej vlády a smerovanie slovenskej politiky k predčasným parlamentným voľbám. Zhrnutie (6.).

Pri téme spracovanej Pekníkom môžeme podotknúť, že táto téma z hľadiska obsahu a formy spracovania, ako aj rozsahu, by mohla byť publikovaná samostatne, knižne. I keď ona vhodne zapadá i do tejto I. časti publikácie.

Autor ôsmej témy Ivan Laluha na 119 stranách rozoberá a hodnotí: *Východiská a cesty k vzniku Slovenskej republiky v roku 1993.* V rámci nej autor venuje osobitnú pozornosť predovšetkým týmto problémom a udalostiam: Úvodná poznámka (historické reminiscencia) 1. november 1989 – začiatok úsilia o zmeny postavenia Slovenska v spoločnom štáte. 2. rok 1991 – zmeny na domácej politickej scéne a ich vplyv na programové riešenie vzťahov Čechov a Slovákov v spoločnom štáte. 3. rok 1992 – pokojné rozdelenie spoločného štátu Čechov a Slovákov. Vznik nástupníckych štátov ČR a SR k 1. januáru 1993. Záver (4.). V tejto súvislosti sa žiada poukázať, že jednotlivé časti, či podkapitoly, obsahujú ešte delenie na menšie časti – podkapitolky. Čo sa týka rozsahu jednotlivých tém, čo do rozpracovanosti ich obsahu tie sú okrem prvej a ôsmej témy spracované približne v rovnakom a menšom rozsahu, ako témy Pekníka a Laluhu. To sa vlastne dotýka i rozsahu obsahu tém uvedených i v druhej časti publikácie.

V súvislosti s hodnotením prvej časti (I.) publikácie autor recenzie považuje za potrebné poukázať na skutočnosť, že autor deviatej témy Vladimír Srb v rámci svojej témy okrem iného polemizuje, či rozdelenie ČSFR bez referenda bolo legitímne. Autor tejto recenzie ďalej poukazuje, že politická a štátna reprezentácia Českej republiky, ako aj Slovenskej republiky nesúhlasili s uskutočnením referenda. Legitimitu získali víťaznými výsledkami volieb v júni 1992 ODS v ČR a HZDS v Slovenskej republike do FZ ČSR a ČNR a SNR na to, aby konali v prospech rozdelenia ČSFR, respektíve jej zániku, a to bez referenda. Pritom by bolo možné uviesť i iné dôvody, prečo sa nekonalo referendum pri rozdelení ČSFR.

Autor tejto recenzie považuje za potrebné poukázať tiež na skutočnosť, že v II. časti publikácie autor František Škvrnda rozoberá a hodnotí tému: „Bezpečnosť Slovenska – vybrané aspekty a súvislosti“. V úvodnej časti témy okrem iného poukazuje na vládny program vlády SR schválený SNR 15. júla 1992, ktorý predpokladal rozdelenie ČSFR, konštatuje, že: „*Postavenie Slovenskej republiky ako suverénneho štátu si vyžiada, aby jej štátne orgány prevzali ochranu štátnej hranice Slovenskej republiky, spravodajskú ochranu dôležitých štátnych záujmov a zabezpečovanie informácií potrebných pre rozhodovanie vrcholných štátnych orgánov Slovenskej republiky. Vláda bude podporovať a presadzovať proces odzbrojovania v Európe i vo svete. Bude nepretržite sledovať dokončenie redislokácie česko-slovenskej armády na princípe rovnomerného rozdelenia všetkých druhov vojsk a špeciálnych vojsk. Bude usilovať o zmenu organizačných štruktúr armády, profesionalizáciu vybraných funkcií česko-slovenskej armády, skrátenie vojenskej základnej služby, o zabezpečenie ochrany obyvateľstva a majetku pretvoreným systémom Civilnej obrany, kde bude presadzovať jej riadenie vládou Slovenskej republiky.*“

Ďalej autor v príslušnej téme venuje osobitnú pozornosť bezpečnosti Slovenska, a to prostredníctvom slovenskej armády, ktorá je budovaná na profesionálnom princípe, a ktorá je úspešne zapojená do mierových misií v rámci OSN, ako i EÚ, OBSE a NATO.

Taktiež autor v súvislosti s bezpečnosťou Slovenska pozitívne hodnotí prijatie ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, ktorý nadobudol účinnosť 1. mája 2002. Poukazuje i na ďalšie prijaté zákony NR SR, ktoré sa dotýkajú obrany SR, riadenia štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, ako aj ďalších zákonov, ktoré sa dotýkajú bezpečnosti štátu a slovenskej armády. Pritom poukazuje i na zákon č. 321/2002 Z. z. o Ozbrojených silách Slovenskej republiky, v ktorom sa okrem iného zakotvuje, že: „ozbrojené sily sú rozhodujúcim výkonným prvkom systému obrany Slovenskej republiky.“

Záverom našej recenzie treba jednoznačne konštatovať, že ide o pôvodnú vedeckú monografiu, ktorá môže byť využitá pre ďalšiu vedeckú a metodickú prácu, najmä v ďalšom vedeckom výskume v oblasti slovenskej politiky a jej uplatňovania v spoločensko-politickej a legislatívnej praxi. V každom prípade je prínosom do vedeckého poznania v oblasti politickej a historickej vedy, resp. do rozvoja spoločenských vied vôbec, a to najmä z oblasti transformácie slovenskej spoločnosti a štátu na pluralitnú demokratickú spoločnosť pri rešpektovaní ekonomicko-sociálnych a ekologických aspektov a právneho poriadku.

Ďalej sa v závere ešte žiada osobitne zdôrazniť, že z hľadiska obsahu rozsahu a formy spracovania, ako aj z metodologického hľadiska je to dielo originálne. Problematika, ktorá sa v ňom rozoberá a hodnotí, nebola doteraz v takom rozsahu a monograficky spracovaná. Preto toto dielo treba privítať a dať do pozornosti vedeckej komunity, ako aj laickej čitateľskej verejnosti. Predmetnú knižnú publikáciu taktiež dávame do pozornostii poslancom všetkých stupňov zastupiteľských zborov, ako aj iným štátnym orgánom, politikom a štátnikom Slovenskej republiky.

Jaroslav Chovanec

BIBLIOGRAFIA

VOJENSKÁ HISTÓRIA SLOVENSKA
Výberová bibliografia XXIV. – 2016

BOŽENA **ŠEĎOVÁ**

DO ROKU 1526

Furman, Martin: Opevnenia na Liptove : Refúgiá, hradiská a hrádky od praveku po stredovek. Žilina : Martin Furman, 2016. - 419 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-972396-2-6.

Hudáček, Pavol: Castrum Salis : Severné pohraničie Uhorska okolo roku 1000. Bratislava : Historický ústav SAV - Veda, 2016. - 477 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-224-1535-4.

Hurbanič, Martin: Konstantinopol 626 : Poslední bitva antiky / Ze slov. přel.: Vlastimil Drbal. - Praha : Academia, 2016. - 741 s. : mp,., obr. - ISBN 978-80-200-2559-3.

Lysý, Miroslav: Husitská revolúcia a Uhorsko. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o. - Prvávnická fakulta UK, 2016. - 201 s. : pram. a lit. - ISBN 978-80-8168-503-3; 978-80-7160-403-7.

Marek z Káltu: Chronica picta 1358 – 1370 : Viedenská maľovaná kronika 1358 – 1370. Z lat. orig. prel.: Július Sopko; Tünde Lengyelová; štúdia: Ján Lukačka. - Bratislava : Perfekt, a.s., 2016. - ISBN 978-80-8046-770-8.

Orbini, Mauro – Dukljanin, Pop: Kráľovstvo Slovanov / Z ruských, čiernohorských a talianskych zdrojov preložil a spracoval Ratko Sudecký. Bratislava : Nitrava s.r.o., 2016. - 203 s. : obr., tabl. - Mauro Orbini: Il regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti... (Pesaro 1601). - Pop Dukljanin: Regnum Sclavorum (Bar, okolo 1050), neskôr čiernohorský preklad Ljetopis Popa Dukljanina (Titograd 1967). - Publius Cornelius Tacitus: Germánia (ako príloha). - ISBN 978-80-971290-9-5.

Žarnovský, Peter (zost.): Husiti a bratríci na Slovensku. Červený Kláštor - Kežmarok - Stará Ľubovňa : Múzeum Červený Kláštor - Múzeum v Kežmarku - Ľubovnianske múzeum-hrad, 2016. - 208 s. : obr. Autori príspevkov: Segeš, Vladimír; Jurok, Jiří; Ilečko, Martin; Baráthová, Nora; Lysý, Miroslav; Lenčiš, Štefan; Harčár, Peter; Lopatková, Zuzana; Tatáriková, Monika; Vranovská, Elena. ISBN 978-83-7490-925-9.

* * *

Gálik, Zdenko: Hlohovec vo víre vojenských udalostí po páde Veľkej Moravy do konca 13. storočia. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 6-22 : obr.

Homoľa, Tomáš: Vzťahy Uhorského a Českého kráľovstva v druhej polovici 60. rokov 15. storočia. In: Historický časopis.- Roč. 64, č. 1 (2016), s. 3-20.

Marsina, Richard: O hľadaní pôvodnej pravlasti starých Maďarov a tatárskom vpáde. In: Historický zborník. - Roč. 26, č. 1 (2016), s. 15-28.

Roháč, Peter: Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna 1252 – 1254. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 18-42.

Roháč, Peter: II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrune. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 23-44.

Roháč, Peter: III. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1270 – 1271. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 6-36.

Segeš, Vladimír: Hlavné črty stredovekého vojenstva so zreteľom na husitov a bratríkov. In: Husiti a bratríci na Slovensku / Zost.: Žarnovský, Peter. Červený Kláštor - Kežmarok - Stará Ľubovňa : Múzeum Červený Kláštor - Múzeum v Kežmarku - Ľubovnianske múzeum - hrad, 2016. - Roč. 48, č. 12 (2016), s. 9-31.

* * *

Dvořáková, Daniela: Karol IV. a Uhorsko. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 5 (2016), s. 64-68 : obr.

Robak, Zbigniew: Prví Slovania na Bojnej. In: Historická revue. - Roč. 27, č. 12 (2016), s. 44-47 : obr., mp.

Zábojník, Jozef: Kontakty a strety Avarov so Slovanmi : Najmä na území Karpatskej kotliny. In: Historická revue. - Roč. 27, č. 12 (2016), s. 48-53 : obr.

1526 – 1914

Bitka pri Moháči - historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie) : Die Schlacht bei Mohács - ein historischer Wendepunkt in der Geschichte Mitteleuropa (490. Jahrestag) : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie z XX. archívnych dní v Slovenskej republike, v Tatranskej Lomnici v dňoch 23. - 25. mája 2016 / Eds.: Mária Grófová, Božena Malovcová, Pavel Sůra. - Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2016. - 304 s. : obr., 1 CD. Autori príspevkov: Lukačka, Ján; Rosner, Willibald; Rácz, György; Jasiński, Maciej; Laczlavik, György; Ďurčanský, Marek; Bodnárová, Miloslava; Martinický, Miroslav; Žažová, Henrieta; Markusková, Helena; Obuchová, Viera. - ISBN 978-80-224-1579-8.

Demmel, József: Panslávi v kaštieli : Zabudnutí príbeh slovenského národného hnutia. Bratislava : Kalligram, 2016. - 240 s. : obr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8101-940-1.

Dobrić, Katarina: Grof Chadik - život i delo : Gróf Hadík - život a dielo : Projekat istraživanja, konzervacije, restauracije, prezentacije i popularizacije : Projekt výskumu, konzervácie, reštaurátorstva, prezentácie a popularizácie / Aut. fotografija: Petrović, Vladimir. Petrovaradin : Pokrajinski zavod za zaščitu spomenika kulture Vojvodine, 2016. - 63 s. : fotogr. ISBN 978-86-80929-33-0.

Imendörffer, Benno: Obrana Vídně při obléhání Turky 1683 / Z něm. přel.: Veronika Jungová. - B. m. : Lukáš Lhoťan v Pstruží, 2016. - 86 s. - ISBN 978-80-906030-6-6.

Juráš Ján – Kodajová, Daniela a kol.: Sláva šľachetným IV. Osudy kapitánov slovenských dobrovoľníkov 1848/49 a vojenských duchovných. Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa v spolupr. s Tranosciusom, 2016. 257 s. ISBN 978-80-97201-62-3.

Skramoušský, Jan: Mýtus jménem Krnka. Praha : Ministerstvo obrany ČR - VHÚ Praha, 2016. - 189 s. : fotogr., nákr. - ISBN 978-80-7278-680-0.

Vontorčík, Emil: Bitka pri Viedni 1683 : Stret civilizácií kresťanského kríža a moslimského polmesiaca. Nitra - Bratislava : Sobor - Spolok slov. spisovateľov, 2016. - 651 s. : mp., obr., lit., reg. - ISBN 978-80-89727-46-9.

Zrínyi Miklós nagy napja : Az 1663 - 1664. évi török háború egyik meghatározó eseménye: a vati hadimustra 1663. szeptemb er 17-

én / Géza Pálffy. - Budapest - Pápa : MTA BTK Történettudományi Intézet - Jókai Mór Városi Könyvtár, 2016. - 58 s. : fotogr., mp. - ISBN 978-963-9818-43-9.

* * *

Dangl, Vojtech: Bitka pri Solferine. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 29-47 : mp.

Dangl, Vojtech: Obraz dôstojníka v dobových súvislostiach (1850 – 1914). In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 97-110. ISBN 978-80-224-1503-3.

Dangl, Vojtech: Ťaženie v severnom Taliansku a bitka pri Magente 1859. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 53-69.

Dohnanec, Tibor: Vplyv vybraných vojenských konfliktov habsburskej monarchie na komárňanský pevnostný systém v rokoch 1683 – 1810. In: Dejiny - internetový časopis Inštitútu histórie FFPU. - Roč. 11, č. 2 (2016), s. 10-25 : http://dejiny.unipo.sk/PDF/Dejiny_2_2016.pdf

Janura, Tomáš: Úradnícka a vojenská kariéra uhorských šľachticov v službách viedenského dvora. In: „Pre blaho nášho ľudu, všetkých našich kráľovstiev a provincií“ : Reformná politika Márie Terézie a jej pokus o modernizáciu Uhorska / Ingrid Kušniráková a kol. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 85-108 : fotogr. ISBN 978-80-224-1534-7.

Kalecká, Karolína: Rakousko-uherský zákon o flotě z roku 1911. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 4 (2016), s. 58-73 : fotogr.

Kónya, Peter: Prešov počas povstania Gabriela Bethlena. In: Annales historici Presovienses. - Roč. 16, č. 1 (2016), s. 7-19.

Kónya, Peter: Prešov počas povstania Štefana Bocskaia. In: Annales historici Presovienses. - Roč. 16, č. 2 (2016), s. 85-95.

Kucík, Štefan: Otvorený list newyorských Slovákov grófovi Mihályovi Károlyimu z roku 1914. In: Historický časopis. - Roč. 64, č. 3 (2016), s. 521-543.

Liščák, Marián: Verbovačky (vojenské odvody) v Žilinskom slúžnovskom obvode Trenčianskej stolice v prvej polovici 19. storočia. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 43-52 : fotogr.

Medvecký, Matej – Zaťková, Jana – Ondra, Hubert: C. K. Evidenz Bureau - k vývoju rakúsko-uhorskej spravodajskej služby. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 111-126.

Pászti, László: A katonai jog harcászati vonatkozázai az 1848/49-es szabadságharc páldáján. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 129, č. 1 (2016), s. 92-119.

Segeš, Vladimír: Armáda - pilier moci Márie Terézie: In: Varia Theresiana : A tereziánus időszak aspektusai a történelmi Magyarország területén : Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia, 25. september 2013 : Zost.: Paluga, Lukáš.- Bratislava - Komárno : MV SR - Štátny archív v Nitre, Archív Komárno, 2016, s. 20-44.

Segeš, Vladimír – Dangl, Vojtech: Fenomén slovenského dobrovoľníckeho vojska meruôsmeho roku. In: Juráš, Ján – Kodajová, Daniela a kol.: Sláva šľachetným IV : Osudy kapitánov slovenských dobrovoľníkov 1848/49 a vojenských duchovných. Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa v spolupr. s Tranosciusom, 2016, s. 13-27.

Sípos Ferenc: Felvidéki hadi események 1704 tavaszán : Kiadatlan részlet Markó Árpád monográfiájából. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 129, č. 2 (2016), s. 506-531.

* * *

Dangl, Vojtech: Hradec Králové 1866 : Prusko-rakúska vojna a bitka, ktorá zmenila Európu. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 6 (2016), s. 60-67 : obr.

Dangl, Vojtech: Prusi na západnom Slovensku : Bitka pri Lamači 1866. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 6 (2016), s. 68-73 : obr.

Dolinay, Ján: Slávne bitky histórie – Slavkov. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 6 (2016), s. 32-33 : obr.

Oravec, Marek - Frátrik, Andrej: Bitka pri Moháči (1526) a jej význam pre dejiny Slovenska. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 1 (2016), s. 3-26.

Segeš, Vladimír: Stavovské povstania v Uhorsku (1604 - 1711) a ich význam pre dejiny Slovenska. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 2 (2016), s. 31-59.

Segeš, Vladimír: Vojna zvaná sedemročná (1756 - 1763) : Zápas habsburskej monarchie a Pruska o Sliezsko. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 2 (2016), s. 30-37 : obr.

Šeďová, Božena, zost.: Slovenský kontext európskych dejín počas napoleonských vojen (1792 - 1815) : Výberová bibliografia publikovaných prác v rokoch 1990 – 2015. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 148-157.

1914 – 1918

Babják, Juraj: Bolesť v kameni ukrytá : Pomníky padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku. Bratislava : Pozsony-Pressburg-Bratislava, 2016. - 200 s. : fotogr., pram. a lit., reg.

Boj s rakouskou hydrou : Deník legionáře Čeňka Klose. - 2. preprac. vyd. - Praha : Československá obec legionářská, 2016. - 203 s. : fotogr. - (Paměti Čs. obce legionářské ; sv. 4). - ISBN 978-80-87919-19-4

Čaplovič, Miloslav – Drobňák, Martin – Szabó, Viktor – Turik, Radoslav (eds.): Karpatský front 1914/1915. Bratislava : Vojenský historický ústav - Klub vojenskej histórie Beskydy, 2016. - 311 s. : fotogr., tabl., mp. Obsah: Korba, Matúš: Operácie v roku 1914 a rastúci význam karpatského bojiska, s. 10-34; Drobňák, Martin - Korba, Matúš: Boje o mesto Humenné (23. - 28. novembra 1914), s. 35-42; Olejko, Andrzej: Niekoľko informácií o leteckej technike a jej použití nad Haličou. Pohľad na vybrané biele miesta podkarpatského úseku východného frontu Veľkej vojny 1914/1915, s. 43-56; Rózsafi, János: Boje a vojnové cintoríny v obci Repejov a na výšine Korunková, s. 57-65; Rózsafi, János: Boje v okolí obce Soľník v marci 1915, s. 66-72; Rapavík, Radim: Zajetí 28. pěšího pluku u Stebníku 3. 4. 1915, s. 73-86; Rapavík, Radim: Působení 81. pěšího pluku v Karpatech na jaře 1915, s. 87-99; Turik, Radoslav: Účasť "slovenských" plukov rakúsko-uhorskej armády v karpatskej kampani 1914/1915, s. 100-119; Woźny, Tomasz: Operácie 3. rakúsko-uhorskej armády v priebehu bitky pod Gorlicami (2. - 8. mája 1915), s. 120-143; Woźny, Tomasz: Rakúsko-uhorská 10. pešia divízia v bitke pri Brzostku 7. mája 1915, s. 144-159; Turik, Radoslav: Karpatská zima 1914/1915 v spomienkach poľného podmaršala Josepha Metzgera, s. 160-170; Olejko, Andrzej: Veľká vojna v Karpatoch. Pohľad na vojnovú matematiku, geografiu, klímu a medicínu z hľadiska Rakúsko-Uhorska počas "Karpatskej vojny - Zimnej vojny" 1914/1915, s. 171-195; Vrábel, Ferdinand: Odraz vojnových udalostí na severovýchodnom Slovensku na prelome rokov 1914/1915 v materiáloch uhorského kráľovského ministerstva vnútra, v orgánoch verejnej správy a samosprávy, s. 196-207; Chorvát, Peter: Šarišská župa 1914 - 1915, s. 208-217; Bartók, Béla: Drahý nevlastný otec (Úloha Jágerskej arcidiecézy pri obnove Hunkoviec v rokoch 1915

- 1916), s. 218-227; Takács, Róbert H.: Ferenc Molnár vo "Veľkej vojne", s. 228-231; Vrábel, Ferdinand: Boje v Karpatoch (príklady vojnovej propagandy na stránkach Národných novín júl - december 1914), s. 232-237; Szabó, Viktor: Karpatský front 1914/1915 v zemplínskej dobovej tlači (propaganda a realita), s. 238-254; Zaťková, Jana: Boje v Karpatoch v spomienkach vojakov, s. 255-265; Stencinger, Norbert: Pastoračná činnosť poľných duchovných slúžiacich v zložkách Uhorskej kráľovskej vlastibrany v prvej svetovej vojne, s. 266-278; Turik, Radoslav: Vojnový cintorín Humenné vo svetle archívnych dokumentov, s. 279-285; Molnár, Martin: Cintoríny z prvej svetovej vojny v súčasnom okrese Michalovce, s. 28-290; Ruszała, Kamil: Vojnové cintoríny v Haliči v zbierkach Národného archívu v Krakove, s. 291-296; Frodyma, Roman: Dušan Jurkovič a jeho diela v Karpatoch, s. 297-302; Pintér, Tamás: Cholerový cintorín príslušníkov segedínskych IR46 v Tisinci. Možnosti spoločných slovensko-maďarských výskumov, s. 303-309. - ISBN 978-80-89523-43-6.

Červenka, Juraj: Letci z Prešporka vo veľkej vojne 1914 - 1918. Bratislava : Marenčin PT, spol. s r. o., 2016. - 251 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-8114-788-3.

Činčurák, Samuel: Vojna : Malé poznámky z môjho života na bojišti v rokoch 1914 – 1918. Odb. štúdia: Pavel Mičianik. - B. m. : Miloš Hric, 2016. - 247 s. : fotogr., reg. ISBN 978-80-972385-3-7.

Dubánek, Martin – Filip, Ondřej – Pavel, Jan: Pevnosti v bojích Velké války : Západní fronta. - Praha : Mladá fronta, 2016. - 350 s. : fotogr., nákr. - ISBN 978-80-204-4021-1.

Chorvát, Peter – Zaťková, Jana – Čaplovič, Miloslav (eds.): Pramene k vojenským dejinám Slovenska IV/1 : Rakúsko-uhorská armáda - Slováci - Slovensko v období prvej svetovej vojny 1914 – 1918. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2016. - 429 s. : fotogr. ISBN 978-80-89523-39-9.

Jakl, Tomáš: Hrdinové z Londýna : Československí krajané ve Velké Británii v prvním odboji. Praha : MO ČR - Vojenský historický ústav, 2016. - 391 s. : fotogr., příl. - ISBN 978-80-7278-696-1.

Janda, Jaroslav: Moje vzpomínky na světovou válku 1914 – 1918. K vyd. připr.: Jaroslava Hlavačková. - Praha : Národní archiv, 2016. - 271 s. : fotogr. - ISBN 978-80-7469-050-1.

Kónya, Peter (ed.): Prvá svetová vojna : Első világháború a Kárpátokban : Perša svitova vijna v Karpatach. Prešov : Vyd. Prešovskej univerzity, 2016. - 335 s. - ISBN 978-80-555-1717-9.

Kručinin, Aleksandr M.: Začarovannyj front : Boji v Lesnom Zaurale v ijule - okťabre 1918 g. Jekaterinburg : Bank kuľturnoj informaciji, 2016. - 192 s. : fotogr., mp., zozn. - (Očerki istorii Urala ; Vypusk 82). - ISBN 978-5-9907690-2-1.

Lyon, James: Serbia and the Balkan Front, 1914 : The Outbreak of the Great War. London : Bloomsbury Academic, 2016. - 306 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-1-4725-8003-0.

Prokš, Petr: Vítězové a poražení : Střední Evropa v politických plánech velmocí za Velké války a na mírové konferenci v Paříži (1914 - 1918/1919 - 1920). Praha : Naše vojsko, 2016. - 274 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-206-1610-4.

Tunstall, Graydon A.: Written in Blood : The Battles for Fortress Przemyśl in WWI. - Bloomington - Indianapolis : Indiana University Press, 2016. - 386 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-02-53021977.

* * *

Bremm, Klaus-Jürgen: Die Monarchie am Abgrund : Brussilows Armeen zerschmettern den Südflügel der Ostfront. In: Öster-

reichische Militärische Zeitschrift.- Roč. 54, č. 3 (2016), s. 360-365 : fotogr.

Delić, Nino: Život vojnových zajatcov v Srbsku 1914 - 1915 : Organizácia, politické a etnické otázky, konflikty, osudy a skúsenosti. In: Vojenské konflikty v dejinách Európy. Stretnutie mladých historikov V. Studia historica : Acta Facultatis Philosophicae UŠ. Košice : UPJŠ, 2016. - S. 81-93 : fotogr.

Dzurikaninová., Nikoleta: Vznik spolkov Červeného kríža v Abovsko-turnianskej župe po vypuknutí prvej svetovej vojny. In: Vojenské konflikty v dejinách Európy. Stretnutie mladých historikov V. Studia historica : Acta Facultatis Philosophicae UŠ. Košice : UPJŠ, 2016, s. 67-80.

Chorvát, Peter: Katalóg vojnovej výstavy banskobystrického 16. vlastibraneckého pešieho pluku z roku 1918. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 137-151.

Chorvát, Peter – Čaplovič, Miloslav: Slovak Soldiers on the Frontlines in World War I. In: Doctrinal Change. Using the Past to Face the Present : Proceedings of the 14th Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium Euro-Atlantic Conflict Studies Working Group, s. 45-52.

Konečný, Martin: Album Henricha Lišovského. In: Pamiatky a múzeá. - Roč. 64, č. 4 (2016), s. 20-24 : fotogr. [npor. 32. honvédskeho pešieho pluku].

Konečný, Martin: Výzbroj rakúsko-uhorskej armády na fotografiách Antona Brechera. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 152-180 : fotogr.

Kreisinger, Pavel: Přes australskou armádu do československých legií ve Francii : Příspěvek k účasti Čechoslováků v australské armádě za Velké války (1914 - 1918). In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 4-9 : fotogr.

Orsolya Tóth: A Przemyśli erődben megjelent tábori újságok, 1914 – 1915. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 129, č. 3 (2016), s. 761-777.

Sallay, Gergely Pál: 1916 az osztrák-magyar kitüntetés-történetben. In: Hadtörténelmi közlemények. - Roč. 129, č. 3 (2016), s. 795-807.

Škorvanková, Eva - Ivančík, Matej: Úloha britských vnútropolitických mechanizmov počas prvej svetovej vojny a vznik Československa : Masaryk a jeho aktivity vo Veľkej Británii. In: Acta historica Posoniensia XXX. Historické štúdie k životnému jubileu Pavla Valachoviča.- Bratislava : Katedra všeobecných dejín FiF UK, 2016, s. 207-224.

Vácha, Dalibor: Knedlíky na frontě : Československí dobrovolci v Rusku a jídlo. In: Dějiny a současnost.- Roč. 38, č. 1 (2016), s. 22-25.

Vrábel, Ferdinand: Podiel Slovákov na politickom usmernení česko-slovenskej zahraničnej akcie v Rusku (1914 - 1916). In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 45-58.

Vrábel, Ferdinand: Sarajevský atentát a zákulisie medzinárodnej politiky. In: Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. - Roč. 9, č. 2 (2016), s. 74-85.

Zaťková, Jana: Z denníka 71. pešieho pluku. (Mobilizácia a účasť pluku na bojoch pri Kraśniku v auguste 1914). In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 94-110.

* * *

Červenka, Juraj: Nad Alpami a Jadranom : C. a k. letectvo v rokoch 1916 – 1918. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 7 (2016), s. 62-66 : fotogr.

Hrubý, Milan: Počátek československé armádní kinematografie. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 124-127 : fotogr.

Jakl, Tomáš: V Tokiu byl obnoven náhrobek čs. legionářů. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 128 : fotogr.

Kudlička, Bohumír: Fliegerkompagnie 40 a 40/D. In: REVI. Čtvrtletník o letadlech a letcích. - Roč. 23, č. 104 (2016), s. 2-7 : fotogr.

Marek, Vladimír: Pomenovali po něm pluk. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 27, č. 6 (2016), s. 48-49 : fotogr. (Čapek Jan)

Špitálník, Zdeněk: Bílý kvítek za čepicí... : Polní čepice rakousko-uherských vojáků, 1914 – 1918. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 4 (2016), s. 118-123 : fotogr.

Špitálník, Zdeněk: Ocelové přilby rakousko-uherských vojáků. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 2 (2016), s. 110-115 : fotogr.

Štrégl, Erik: Legionář a výtvarník Ota Matoušek : „Velel obrněným vlakům". In: Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské. - Roč. 4, č. 4 (2016), s. 19-21 : fotogr.

Tolar, Peter: První československý legionář František Kryštof. In: Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské. - Roč. 4, č. 3 (2016), s. 24-25 : fotogr., obr.

Tolar, Petr: Sté výročí bojů v Dobrudži. In: Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské. - Roč. 4, č. 3 (2016), s. 20-23 : fotogr.

Vrábel, Ferdinand: V Bytči odhalili pamätnú dosku príslušníkovi Roty Nazdar Jozefovi Adamíkovi. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 168-169 : fotogr.

Zaťková, Jana: Brusilova ofenzíva : Účinná pomoc či premárnená šanca na prielom? In: Historická revue.- Roč. 27, č. 7 (2016), s. 46-49 : fotogr.

1918 – 1939

Novotný, Lukáš: Britské vyslanectví v Praze, Foreign Office a jejich vnímání česko-německého vztahu v Československu v letech 1933 – 1938. Praha : Agentura Pankrác s.r.o., 2016. - 245 s. : pram. a lit., reg. ISBN 978-80-86781-30-3.

Pejša, Robert: Podkarpatská Rus v Československu 1919 - 1922 : Právní a politicko-společenské aspekty připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Praha : Karolinum - Univerzita Karlova, 2016. - 203 s. : pram. a lit. - ISBN 978-80-246-3205-6.

* * *

Duch, Michal – Lukeš, Petr – Břínek, Miroslav: Po stopách československých křídel : Naše první rychlostní závody. In: AERO-Jakab Publishing. - Roč. 3, č. 25 (2016), 34 s. : fotogr.

Džujko, Ján: 28. október (30. október) - dobová interpretácia vzniku ČSR v slovenskej straníckej regionálnej tlači v medzivojnovom období. In: Annales historici Presovienses. - Roč. 16, č. 1 (2016), s. 97-110.

Fedorčák, Peter: Defenzívna spravodajská činnosť spravodajskej odbočky v Košiciach v medzivojnovom období. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 35-51.

Ferenčuhová, Bohumila: K vzťahom medzi Talianskom a ČSR v rokoch 1918 – 1920 vo svetle diplomatického archívu Ministerstva zahraničných vecí Talianska. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 181-188.

Fuksa, Ivan - Špitálský, Jaroslav: Československé obrněné vlaky 1918 – 1928. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 35 (2016), s. 70-81 : fotogr., tabl.

Chalupa, Jiří: Osmdesát let poté : Španělská občanská válka s (jistým) odstupem. In: Dějiny a současnost. - Roč. 38, č. 8 (2016), s. 10-13.

Jakl, Tomáš: Rádiové depeše Kominterny mezi Moskvou a Prahou na počátku španělské občanské války. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 106-110 : fotogr., dok.

Kšiňan, Michal: Štefánikova úloha pri urovnávaní konfliktu medzi talianskou a francúzskou vojenskou misiou v Československu. In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 13-26.

Kurhajcová, Alica: Od monarchie k republike : Symbolické utváranie verejného priestoru a „nových" identít na príklade Banskej Bystrice (1918 - 1922). In: Historie - otázky - problémy. - Roč. 8, č. 1 (2016), s. 33-50.

Letz, Róbert: Jozef Rudinský a denník Slovenský hlas v rokoch 1938 – 1939. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 51-64.

Lupták, Adam: Vojenskí invalidi rakúsko-uhorských ozbrojených síl na území medzivojnového Slovenska. In: Vojenské konflikty v dejinách Európy. Stretnutie mladých historikov V. Studia historica : Acta Facultatis Philosophicae UŠ. Košice : UPJŠ, 2016, s. 94-104.

Majtenyi, David: Osobnost Osvalda Závodského (1910 - 1954) s důrazem na jeho účast v občanské válce ve Španělsku. In: Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století. - Roč. 24, č. 2 (2016), s. 183-220.

Majtenyi, David: Španělská občanská válka (1936 - 1939) v dokumentech Archivu Národního muzea. In: Časopis Národního muzea. Řada historická. - Roč.1854, č. 3-4 (2016), s. 3-18 : fotogr.

Michela, Miroslav: K aktivitám slovenskej pro-uhorskej emigrácie v prospech zmeny hraníc v rokoch 1922 – 1926. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 70-85.

Nedvěd, Jiří: „Verbování" československých dobrovolníků do mezinárodních brigád a jejich cesty do Španělska.In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 4-18 : fotogr.

Petruf, Pavol: Prvé reakcie francúzskej tlače na pripravovanú Zmluvu o priateľstve a spolupráci medzi Francúzskom a Československom. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 189-206.

Procházka, Michal: Politická činnosť Vojtecha Tuku od návratu na Slovensko na jeseň 1938 až po vyhlásenie slovenskej samostatnosti 14. marca 1939. In: Acta Historica Neosoliensia. - Roč. 19, č. 2 (2016), s. 98-118.

Schwarc, Michal: Sicherheitsdienst a slovenská secesia 1938/1939. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 287-302. ISBN 978-80-224-1503-3.

Skawiński, Marek: Granica polsko-słowacka w latach 1938 - 1939 w ujęciu etnicznym i funkcjonalnym. In: Stosunki polsko-słowacko-węgierskie na przestrzeni

wieków / Tomasz Gajownik et al. - Nowy Targ : Polskie towarzystwo historyczne, oddział w Nowym Targu, 2016, s. 189-208 : fotogr., mp.

Strnisko, Igor: Slovenská rodobrana v druhej fáze pôsobenia (september 1923 - december 1925). In: Kultúrne dejiny. - Roč. 7, Supplement (2016), s. 97-116.

* * *

Barič, Miroslav: Československo bolo tanková veľmoc. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 12 (2016), s. 21-27 : fotogr.

Biederman, Jan: Faleristický materiál ve vztahu k občanské válce ve Španělsku. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 4 (2016), s. 102-106 : fotogr.

Bjaček, Petr: Fotografie Jána Nálepky z doby jeho prezenční služby v československé armádě. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 112-115 : fotogr.

Čiefová, Adriana: Zlyhanie Západu : Politika appeasementu a cesta k Mníchovskej dohode. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 6 (2016), s. 50-55 : fotogr.

Dub, Michal - Břínek, Miroslav - Brojo, Petr: Bombardovací letouny Letov Š 6 : Po stopách československých křídel. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 33 (2016), s. 14-35 : fotogr.

Dub, Michal – Břínek, Miroslav – Studený, Josef: Zapomenuté výpravy : Propagační let do Dánska v roce 1925. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. - Roč. 7, č. 36 (2016), s. 18-26 : fotogr.

Dubánek, Martin: Čs. námořní baterie na Slovensku. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 48, č. 12 (2016), s. 68-70 : fotogr.

Dubánek, Martin: Historie československých válečných plavidel na Dunaji : Pokusy se zadýmením v letech 1934 – 1935. In: ATM.- Roč. 48, č. 8 (2016), s. 82-84 : fotogr.

Gonda, Radim: Československá úloha pri formování mezinárodních brigád ve Španělsku : Organizace náboru a vysílání dobrovolníků. In: Dějiny a současnost. - Roč. 38, č. 8 (2016), s. 14-16.

Marek, Vladimír: Hrozba válkou : Od první mobilizace naši armády uplynulo v těchto dnech devadesát pět let. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 27, č. 10 (2016), s. 8-9 : fotogr.

Z historie československé aviatiky - pozoruhodná letadla Letov (IV) : Vodník „šmolík“ aneb plováková a vlečná třistaosmadvacítka / Michal Ovčáčík.In: REVI. Čtvrtletník o letadlech a letcích. - Roč. 23, č. 104 (2016), s. 22-23 : fotogr.

1939 – 1945

Baier, Werner: Dopisy z koncentračního tábora Sachsenhausen Oswalda Jilicha do Žacléře a Josefa Čapka do Prahy. - Trutnov : Oblastní výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 2016. - 110 s. : fotogr., obr. - ISBN 978-80-260-9822-5.

Bursa, Stanislav: Mitchely : Operácie sovietskeho diaľkového letectva nad Slovenskom v rokoch 1944/45 (časť 1.). - B. m. : Degart, s.r.o., vl. nákl., 2016. - 172 s., obr. príl. - ISBN 978-80-971891-2-9.

Cocuľa, Michal: Leteli nad Karpatmi v 1944 roku. 2. vyd. - Svidník : Honty, o. z. - Mestský úrad Svidník, 2016. - 20 s. : fotogr., 1 mp. príl. - ISBN 978-80-972222-1-5.

Černák, Tomáš – Mocko, Martin: Husák v odboji a SNP 1938 - 1945. - Bratislava : Marenčin PT, spol. s r. o., 2016. - 349 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-8114-653-4.

Grau, Lester – Gress, Michael (eds.): Příručka pro partyzány : Bojový manuál Rudé armády pro záškodnický boj s nacisty : Upravené a doplněné vydání z roku 1942. Praha : Grada Publishing, a.s., 2016. - 247 s. : obr. - ISBN 978-80-247-5732-2.

Kaššák, Peter – Cibula, Martin – Bursa, Stanislav: Od Hrona k Morave : Operácie sovietskeho letectva nad juhozápadným Slovenskom v roku 1945. B. m. v. : Degart, s. r. o., 2016. - 178 s., príl. : fotogr. - ISBN 978-80-971891-1-2.

Kaššák, Peter - Kršák, Pavol - Tupý, Ľuboš: Bomby nad Bratislavou 1944 – 1945. Praha : Ottovo nakladatelství, s.r.o., 2016. - 191 s. fotogr. ISBN 978-80-7451-397-8.

Klubert, Tomáš: Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom. - Bratislava : Perfekt, a.s., 2016. - 445 s. : fotogr. - ISBN 978-80-8046-773-9.

Klůc, Jiří: Sokolovo ve stínu propagandy. Cheb : Svět křídel, 2016. - 254 s. : fotogr. ISBN 978-80-87567-85-2.

Lang, Tomáš: Zbavení práva - majetku - života : Židovský osud na Južnom Slovensku 1938 – 1947. Nové Zámky : Finecom s. r. o., 2016. - 400 s. - ISBN 978-80-971677-3-8.

Majer, Petr: Na perutích RAF : Plukovník in memoriam Antonín Velebnovský. Jablunkov : Sdružení pro rozvoj Třinecka a Jablunkovska, 2016. - 80 s. : fotogr. - ISBN 978-80-270-0052-4.

Mikuš, Tibor a kol.: Trnavská posádka v SNP v okolí Horných Hámrov. Trnava : Trnavský samosprávny kraj, 2016. - 89 s. : fotogr. ISBN 978-80-897-59-25-5.

Němeček, Jan – Kuklík, Jan: Československá zahraniční politika v roce 1943. Sv. I (1. leden - 31. červenec 1943). Praha : Historický ústav AV ČR, 2016. - 559 s. - (Dokumenty československé zahraniční politiky; sv. B/1/1). - ISBN 978-80-7286-299-3.

Nemčok, Jozef: Cesta smrti a života alebo útek z partizánskeho hrobu v Sklabini. 2. vyd. Námestovo : Tlačiareň Kubík s.r.o. v spolupr. s o. z. Múzeum ozbrojených zložiek 1939 - 1945, 2016. - 175 s. : fotogr. ISBN 978-80-89602-51-3.

Nižňanský, Eduard a kol.: Obraz nepriateľa v propagande počas II. svetovej vojny na Slovensku. - Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2016. - 143 s. : obr., lit., reg. - ISBN 978-80-89514-41-0.

Nižňanský, Eduard: Politika antisemitizmu a holokaust na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. - Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2016. - 495 s. : fotogr., dok., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-89514-40-3.

Pajer, Miloslav: Českoslovenští letci v RAF : Jednotky britského bombardovacího a pobrežního letectva 1940 - 1945. - Praha : Naše vojsko, 2016. - 588 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-206-1598-5.

Petraško, Ľudovít: A svetlo bolo ako vo dne : V Prešove na konci vojny. Prešov : Vyd. Prešovskej univerzity, 2016. - 99 s. : fotogr. ISBN 978-80-555-1575-5.

Procházka, Ivan: A královskou korunu měly : Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války. Praha : Ministerstvo obrany ČR - VHÚ Praha, 2016. - 255 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7278-679-4.

Ralich, Jiří: Karel Janoušek : Jediný československý maršál. - 2. vyd. - Brno : Jota, s.r.o., 2016. - 302 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-7565-086-3.

Rajlich, Jiří: S Indiánem na letounu : Stíhací pilot Otto Hanzlíček (1911 - 1940). - Cheb : Svět křídel, 2016. - 430 s. : fotogr. - ISBN 978-80-87567-99-9.

Rodák, Jozef jr.: Tokajík : Minulost a súčasnosť : Prošloje i nastojaščeje : Past and Present. - [Svidník] : Adin, s.r.o. pre Regionálnu rozvojovú agentúru, 2016. - 41 s. fotogr. - ISBN 978-80-89540-80-8.

Sacher, Vilém: Nebeská brigáda : K vydání připravil Petr Podroužek, poznámkami opatřil Milan Kopecký. - B.m. : Vyd. Pavel Mervart, 2016. - 484 s. : fotogr., príl. - ISBN 978-80-7465-225-7.

Solár, Marek – Doležal, Petr – Kos, Vladimír: AFV Photo Album 2 : Armoured Fighting Vehicles on Czechoslovakian territory 1945 : Bojová technika na území Československa v roku 1945. B. m. v. : Canfora Grafisk Form & Förlag, 2016. - 176 s. fotogr. - ISBN 978-91-982325-2-3.

Sovilj, Milan: Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939 - 1941 : Od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie. - Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. - 350 s. : fotogr. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7306-686-2.

Stanislav, Ján - Švacho, Jaroslav: Siločiary pomoci SNP a západní spojenci : Lines of force of the aid to the Slovak National Uprising and the western Allies. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2016. - 326 s. : fotogr., dok. ISBN 978-80-89514-37-3.

Tokárová, Zuzana: Slovenský štát : Režim medzi teóriou a politickou praxou. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016. - 270 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-8152-459-2.

Veselovský, Miroslav: Aby sme nezabudli : Venované 70. výročiu Slovenského národného povstania v Liptovskej Osade, Liptovskej Lúžnej a celej Revúckej doline. - Lipt. Osada - Lipt. Lúžna : Yvex, s.r.o. - OÚ Lipt. Osada - OÚ Lipt. Lúžna, 2016. - 206 s. : fotogr. - ISBN 978-80-971057-8-5.

Vimmer, Pavel: Partizáni Sečanského : História partizánskej brigády kpt. Jána Nálepku. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2016. - 276 s. : fotogr., tabl., pram. a lit., reg. ISBN 978-80-89514-38-0.

Vrzgulová, Monika: Nevyrozprávané susedské histórie : Holokaust na Slovensku z dvoch perspektív. Bratislava : Ústav etnológie SAV - Veda, 2016. - 140 s. : lit. - ISBN 978-80-224-1542-2.

Women and World War II : Acta historica Posoniensia XXXI : Judaica et holocaustica 7 / Eds.: Eduard Nižňanský; Denisa Nešťáková. - Bratislava : Katedra všeobecných dejín FiF UK – Stimul - centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, 2016. - 252 s. - ISBN 978-80-8127-170-0.

Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně V. [1945] / Eds.: Jan Němeček; Ivan Šťovíček; Helena Nováčková; Jan Kuklík; Jan Bílek. - Praha : Právnická fakulta UK - Historický ústav AV ČR - Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2016. - 520 s. : reg. - ISBN 978-80-7286-282-5.

Zůbek, Bohuslav: Nezlomený orel : Podle vzpomínek a pamětí Jána Režňáka. - B. m. v., 2016. - 147 s. : fotogr. - (Zapomenuté knihy). - ISBN 978-80-270-0645-8.

* * *

Aláč, Ján: Dramatické Vianoce roku 1944 v novohradských obciach Závada a Pravica. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 110-123 : fotogr.

Baka, Igor: Posledná vojenská mobilizácia ľudáckeho režimu a spoločnosť na Slovensku na konci druhej svetovej vojny: In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 59-85.

Baláž, Claude: K účasti Slovákov v protifašistickom odboji vo Francúzsku. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 127-131 : fotogr.

Balcová, Milena: Technický zbor a jeho pôsobenie na bojiskách druhej svetovej vojny. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 52-75.

Bielik, Peter: K otázke hľadania vinníkov tragédie v Kľaku a v Ostrom Grúni v januári 1945. In: Historický zborník. - Roč. 26, č. 2 (2016), s. 109-121.

Bobák, Ján: Dohoda o ochrane slovenských utečencov v Rakúsku a Nemecku. In: Nové historické rozhľady : New Historical Perspectives. - Roč. 6, č. 1 (2016), s. 73-99.

Bursa, Stanislav: Rosinovci - príbeh prieskumníkov. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 38-43 : fotogr.

Bursa, Stanislav: Zahynuli na Bahamách. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 35 (2016), s. 38-43 : fotogr. (311. čs. bombardovacia peruť, r. 1943).

Bystrický, Jozef: Slováci v československom vojsku v ZSSR v období jeho výstavby na základe dobrovoľnosti (február 1942 - február 1945). In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 48-73.

Černák, Tomáš: Za Milošom Bobockým. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 57-59 : fotogr.

Červenka, Juraj: Civilné letectvo na Slovensku počas druhej svetovej vojny. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 19-27 : fotogr.

Červeň, Ladislav: Denník vojnového zajatca : Denník Ladislava Červeňa z obdobia po potlačení SNP. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 111-122 : fotogr.

Daneková, Adriana: Rómovia na Slovensku v období druhej svetovej vojny. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 19-24 : fotogr.

Drgo, Ján: Reakcia na diskusný príspevok Kataríny Zavackej publikovaný v Historickom časopise č. 4/2015, s. 679-687. In: Historický časopis. - Roč. 64, č. 4 (2016), s. 751-754.

Flosman, Martin: Vojenský duchovní Pavel Šuľan. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 2 (2016), s. 59-65 : fotogr.

Guba, Ivan – Syrný, Marek: Premety komunistickej propagandy v rokoch 1939 – 1942. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 44-41 : fotogr.

Hallon, Ľudovít: Stavebníctvo a staviteľský podnikatelia na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 145-158.

Hallon, Ľudovít: Úloha medzištátnych vládnych výborov v slovensko-nemeckých hospodárskych vzťahoch 1939 – 1945. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 269-286.

Harvan, Daniel: Židia v Banskej Štiavnici a holokaust. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 14-15 : fotogr.

Hešterová, Zdenka: Financovanie považských zbrojoviek v rokoch 1938 - 1945. In: Slovensko v rokoch neslobody 1938 - 1989 IV. Slovensko, jeho susedia a Európa. - Banská Bystrica : FiF UMB, 2016, s. 248-266.

Hradská Mešková, Katarína: Dislokácie Židov z Bratislavy na jeseň 1941. In: Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 315-324.

Chorvát, Peter: „Bratislavský fantóm" : Predpoklady a súvislosti vzniku mestskej povesti zo záverečnej etapy druhej svetovej vojny. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 147-149.

Chytka, Stanislav V.: Málo známy dokument o Slovenskej národnej rade. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 2 (2016), s. 53-58 : fotogr.

Janek, István: Spoločné slovensko-maďarské pokusy o vystúpenie z vojny (1943 - 1944). In: Slovensko v rokoch neslobody 1938 - 1989 IV. Slovensko, jeho susedia a Európa. - Banská Bystrica : FiF UMB, 2016, s. 48-81.

Jelinek, Ješajahu: Spomienky na SNP a koniec vojny. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 52-56 : fotogr.

Kamenec, Ivan: K článku Petra Mosného a Miriam Laclavíkovej Slováci a slovenská štátnosť 1939 - 1945 alebo nemali by sme už konečne prijať našu štátoprávnu minulosť? In: Historický časopis. - Roč. 64, č. 4 (2016), s. 745-749.

Kinčok, Branislav: Denník Dominika Mandráka z Povstania a nemeckého zajatia (1944 -1945). In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 12, č. 3 (2016), s. 33-61 : fotogr.

Kmoch, Pavel: Boj v kostele v Resslově ulici. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů.- Roč. 10, č. 2 (2016), s. 27-42 : fotogr.

Kopecký, Milan - Mojžiš, Milan: Tanky v bojích u Sokolova: In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 35 (2016), s. 44-53 : fotogr.

Kreisinger, Pavel: Československí Židé v australské emigraci za druhé světové války. In: Vojenské konflikty v dejinách Európy. Stretnutie mladých historikov V. Studia historica : Acta Facultatis Philosophicae UŠ. Košice : UPJŠ, 2016, s. 111-123 : fotogr.

Kreisinger, Pavel: Do australské nebo československé armády? : K okolnostem (ne) úspěšného náboru mezi čs. krajanskou komunitou v Austrálii za druhé světové války. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 4 (2016), s. 4-19 : fotogr.

Kušnír, Jozef: K tragickému osudu prešovských Židov. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 9-13 : fotogr.

Láníček, Jan: Československé vysílání BBC a Židé během druhé světové války. Z angl. přel.: Vít Smetana. In: Soudobé dějiny. - Roč. 23, č. 3 (2016), s. 293-320 : fotogr.

Lepko, Jozef – Martin Lacko, Martin: Zápisy vo farskej kronike zo Starých hôr (1938 - 1945). In: Historický zborník. - Roč. 26, č. 2 (2016), s. 95-108.

Lônčíková, Michala: Pred očami súdu : Banskobystrické vyrovnávanie sa s holokaustom? In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 56-59 : fotogr.

Makyna, Pavol: Augustín Morávek - kariéristický úradník s diktátorskou právomocou. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 12, č. 4 (2016), s. 3-21 : fotogr.

Makyna, Pavol: Riešenie tzv. rómskej otázky na Slovensku v rokoch 1939 - 1945 a masová vražda Rómov v Dubnici nad

Váhom. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 12, č. 1 (2016), s. 3-18 : fotogr.

Mičianik, Pavel: Npor. jazd. Bartolomej Jakabčin : objasnenie osudu jedného nezvestného dôstojníka slovenskej armády. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 60-66 : fotogr.

Mičianik, Pavel: Obsadenie západného Slovenska Wehrmachtom v marci 1939 a vyrabovanie slovenských vojenských skladov. In: Slovensko v rokoch neslobody 1938 - 1989 IV. Slovensko, jeho susedia a Európa. - Banská Bystrica : FiF UMB, 2016, s. 226-247.

Mikulášová, Alena - Palárik, Miroslav: Názvy ulíc a námestí v zajatí politiky. Zoznam slovenských dejateľov schválených na pomenovanie verejných priestranstiev v rokoch 1939 – 1945. In: Studia Historica Nitriensia 20/1.- Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2016, s. 178-211.

Mosný, Peter – Laclavíková, Miriam: Slováci a slovenská štátnosť 1939 - 1945 alebo nemali by sme už konečne prijať našu štátoprávnu minulosť? In: Historický časopis. - Roč. 64, č. 3 (2016), s. 545-554.

Němeček, Jan: Sovětofil, nebo sovětský agent? K úloze Zdeňka Fierlingera v zahraničním odboji za druhé světové války. In: Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 79-93.

Palárik, Miroslav – Mikulášová, Alena: Libri prohibiti: zásahy politiky do knižnej produkcie a knižničných fondov počas druhej svetovej vojny na príklade mesta Nitra. In: Muzeológia a kultúrne dedičstvo. - Roč. 4 , č. 2 (2016), s. 117-138.

Papajík, David: Obraz Slovenského národního povstání v česky psaných československých a českých učebnicích dějepisu z let 1945 - 2015. In: Kultúrne dejiny. - Roč. 7, Supplement (2016), s. 171-180.

Pejčoch, Ivo: Zběhové z Aleppa. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 34-49 : fotogr. (čs. 11. peší prápor-východný)

Pejs, Oldřich: Návšteva chorvatského generála Vilko Begiće na Slovensku v roce 1942 a její vojenské pozadí. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 2 (2016), s. 86-109.

Plachý, Jiří: Tanky u Dunkerque: In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 33 (2016), s. 10-13 : fotogr.

Plachý, Jiří: Vzbouřenci z Cholmondeley : I. - II. Část. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 - 4 (2016), s. 19-38, s. 20-57 : fotogr.

Plachý, Jiří - Plachá, Pavla: Bojiště jednotek čs. zahraniční armády v hlášeních Vrchního velení Wehrmachtu. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 86-98 : fotogr.

Podolec, Ondrej: Esterházy János Szlovákia politikai életében 1938 és 1945 között : János Esterházy v politickom živote Slovenska v rokoch 1938 – 1945. In: Zilizi, Zoltán (zost.): Esterházy Jánosról a közép-Európai dialógus jegyében : O Jánosovi Esterházym v duchu stredoeurópskeho dialógu.- [Dunajská Streda] : Lilium Aurum - Živé Podzoborie, o. z., 2016, s. 84-103.

Podolec, Ondrej: Obnova župného zriadenia v roku 1939. In: Roguľová, Jaroslava - Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 303-313.

Podolec, Ondrej: Slovenská ozvena Katyne : Prípad Ondrej Žarnov. In: Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. - Roč. 12, č. 1 (2016), s. 38-55 : fotogr. (vl. menom František Šubík).

Poláková, Miroslava: Partyzáni a osvobozování moravsko-slovenského pomezí v někdejším okrese Uherský Brod. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 28-37 : fotogr.

Pospíchal, Jonáš: Odtažitost a vyčkávání : Vztahy exilových vlád Československa a Jugoslávie v letech 1941 - 1943. In: Slovanský přehled. - Roč. 102, č. 3 (2016), s. 451-502.

Rajlich, Jiří: Neznámá epizoda do „františkovské“ mozaiky. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 116-125 : fotogr. (František Josef).

Repka, Ondrej: Služba u svetlometnej batérie a organizácia a činnosť PVO Slovenskej republiky : 1. časť: roky 1939 – 1941. In: REVI. Čtvrtletník o letadlech a letcích. - Roč. 23, č. 105 (2016), s. 8-11 : fotogr.

Sabol, Miroslav: Civilná letecká preprava počas II. svetovej vojny. In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 159-172.

Salner, Peter - Vrzgulová, Monika: Holokaust a židovská komunita v Bratislave. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 52-53 : fotogr.

Segeš, Dušan: Internácia československých politikov vo Veľkej Británii v období druhej svetovej vojny ako prostriedok boja s opozíciou. In: Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 231-246.

Šnajdr, Miroslav: Spitfire Mk.V : 1. - 3. díl. In: AERO-Jakab Publishing. - Roč. 3, č. 21, 23, 26 (2016), 34 s.; 34 s.; 34 s.

Šrámek, Václav: Balkánská cesta v letech 1939 - 1941 přes Jugoslávii do zahraniční československé armády na Západě. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 2 (2016), s. 98-102 : fotogr.

Šteiner, Pavol: Činnosť posilového delostrelectva sovietskej 7. gardovej armády pri prielome nemeckých postavení na začiatku Bratislavsko-brnianskej operácie. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 3-11 : fotogr., mp.

Šumichrast, Peter: Ako to bolo naozaj... Fakty o okolnostiach mimoriadneho vymenovania Ladislava Hodra za dôstojníka letectva. In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 111-126.

Šumichrast, Peter: „Lietajúce oko“ Wehrmachtu v službách slovenského letectva. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 127-146.

Vaněk, Oldřich: Vojna a mier podľa Nikolaja Tegzu (životná cesta frontového vojaka). In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 123-136 : fotogr.

Vašš, Martin: Tido J. Gašpar a jeho chápanie slovenského národného socializmu. In: Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 65-78.

* * *

Bartoš, Štefan: Prešiel som bránou smrti. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 4 (2016), s. 8 : fotogr. (Porubský Rudolf).

Beránek, Matej: Pracovný a koncentračný tábor v Seredi. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 50-52 : fotogr.

Bystrický, Jozef: Československý peší prápor 11 – Východný. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 61, č. 25-26 (2016), s. 11 : fotogr.

Bystrický, Jozef: Pred 72 rokmi vznikla 2. čs. paradesantná brigáda v ZSSR. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 2 (2016), s. 3 : fotogr.

Bystrický, Jozef: 1. čs. samostatný prápor v ZSSR v charkovskej obrannej operácii Červenej armády (4. 3. - 25. 3. 1943). In: Ročenka odbojárov 2016. - Bratislava : SZPB, [2016], s. 25, podľa Obrana 3/2015.

Cséfalvay, František: Partizánske hnutie na Slovensku v rokoch 2. svetovej vojny. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 18 (2016), s. príl. 1-2 : fotogr.

Fábry, Branislav: Význam SNP a problém majetkových konfiškácií. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 19 (2016), s. 4.

Hlavinka, Ján: Augustín Morávek : Muž, ktorý riadil arizáciu. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 28-32 : fotogr.

Hrdlovičová, Sylvia: Generálmajor letectva Michal Pridala. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 61, č. 24 (2016), s. 8 : fotogr.

Hruboň, Anton: Ferdinand Ďurčanský : Plány medzi snom a realitou. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 12-19 : fotogr.

Hruboň, Anton: Vojtech Tuka : Nečitateľný kariérny obojživelník? In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 20-27 : fotogr.

Hruboň, Anton: Alexander Mach : Mocný muž kontrastov. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 33-37 : fotogr.

Hruboň, Anton: Franz Karmasin : Hitlerova pravá ruka na Slovensku. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 38-42 : fotogr.

Kamenec, Ivan: Jozef Tiso (1938 - 1945) : Na vrchole politickej moci a zodpovednosti. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 6-11 : fotogr.

Karafa, Vincent: Čo vieme o hrdinskom Imrichovi Lysákovi-Jackovi? In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 19 (2016), s. 8 : fotogr.

Liška, Ladislav: Spomienky, nielen o hrdinstve. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 9 (2016), s. 8 : fotogr.

Marek, Vladimír: Dovednosti od jezera Morar. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 27, č. 2 (2016), s. 48-49 : fotogr.

Marek, Vladimír: Malý velký výsadkář : Od narození jednoho ze zakladatelů československého výsadkového vojska Josefa Černoty uplynulo sto let In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 27, č. 7 (2016), s. 48-49 : fotogr.

Marek, Vladimír: Noční jestřáb : Od narození našeho nejúspěšnějšího stíhače za druhé světové války Karla Kuttelwashera uplynulo sto let. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 27, č. 9 (2016), s. 44-45 : fotogr.

Marek, Vladimír: Semlelo ho soukolí dějin : Od narození druhoválečného veterána majora Jaromíra Nechanského uplynulo sto let. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 27, č. 12 (2016), s. 48-49 : fotogr.

Marek, Vladimír: Vítěz od malé Dukly. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 27, č. 5 (2016), s. 44-45 : fotogr. (Selner Jaroslav)

Marek, Vladimír: Z textiláka tankista. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany

ČR.- Roč. 27, č. 2 (2016), s. 45 : fotogr. (Beer Alexander).

Mojžiš, Milan: Jak to vlastně bylo u Sokolova. In: Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské.- Roč. 5, č. 1 (2016), s. 30-39 : fotogr.

Niko, Jozef: Splnený sľub. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 12 (2016), s. 8 : fotogr. (Spišiak Miroslav)

Novák, Štefan: Spomienka na Ondreja Dubovca. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 18 (2016), s. 10 : fotogr.

Odišiel František Hejl – aktívny bojovník v SNP /-JH-/. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 4 (2016), s. 10 : fotogr.

Odišiel nám jeden z posledných víťazov (-JD-). In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 61, č. 25-26 (2016), s. 17 : fotogr. (Ján Kubík)

Odišiel zanietený antifašista: In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 3 (2016), s. 10 : fotogr. (Harťanský František).

Pupala, Jozef: Ladislav Sládek (ne)známy hrdina. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 8 (2016), s. 8 : fotogr.

Pupala, Jozef: Pocta tichému hrdinovi. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 2 (2016), s. 8. (Bolfík Július).

Rausová, M.: Smutný návrat. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. - Roč. 61, č. 24 (2016), s. 8 : fotogr. (Korda Alexander).

Repka, Ondrej: Pompézna oslava či medzinárodný incident? 14. marec 1944 v Bratislave. In: REVI. Čtvrtletník o letadlech a letcích. - Roč. 23, č. 104 (2016), s. 18-20 : fotogr.

Slezáková, Marta: Anton Prvonič - hrdý pilot RAF. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 6 (2016), s. 6 : fotogr.

Šneberg, Emil: Vojenské letectvo v SNP. In: Národní osvobození.- Roč. 27 /94/, č. 18 (2016), s. 2 : fotogr.

Šumichrast, Peter: Oslobodenie Bratislavy. In: Pontes.- Roč. 2, č. 4-5 (2016), s. 16-19 : fotogr. (rozhovor).

Švanda, Petr: Malíř válečného času – Karol Antonín Ladislav Molnár. In: Karol Molnár - čas chvění. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2016, s. 7-17 : fotogr.

Švanda, Petr: Poslední, kdo bojoval na polském nebi. In: Národní osvobození.- Roč. 94, č. 7 (2016), s. 5 : fotogr. (Gablech Imrich).

Vitko, Pavol: Narodený 8. mája. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 5 (2016), s. 29 : fotogr. (Filadelfi Milan).

Vitko, Pavol: Povýšenia a poníženia vojnového veterána In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 10 (2016), s. 21 : fotogr. (Šesták Ludvík).

Zo spomienok Akexandra Bachnára /-VD-/. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 3 (2016), s. 3.

Žiak, Jozef: Neopakujme staré chyby. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 6 (2016), s. 29 : fotogr. (Šteflovič Štefan).

1945 – 1992

Baka, Igor - Maskalík, Alex - Medvecký, Matej - Minařík, Pavel: Vojenské dejiny Slovenska VII. 1968 – 1992. Bratislava : Magnet Press Slovakia v spolupr. s Vojenským historickým ústavom, 2016. - 361 s. : fotogr., tabl., pram. a lit. ISBN 978-80-89169-34-4.

Bange, Oliver et al.: Zwischen Bündnistreue und staatlichen Eigeninteressen : Die

Streitkräfte der DDR und der ČSSR 1968 bis 1990 / Andere Autoren: Rüdiger Wenzke, Daniel Povolný, Jochen Maurer, Karel Sieber, Fritz Minow, Prokop Tomek, Ivo Pejčoch. - Potsdam : Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr, 2016. - 168 s. : reg. - (Potsdamer Schriften des Zentrums für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr ; Bd. 26). - ISBN 978-3-941571-32-7.

Crump, Laurien: The Warsaw Pact Reconsidered : International relations in Eastern Europe, 1955 – 69. London - New York : Routledge Taylor & Francis Group, 2016. - 322 s. : pram. a lit., reg. ISBN 978-0-415-69071-3; 978-1-315-73254-1.

Der Bundesnachrichtendienst und der „Prager Frühling“ 1968 : Spolková zpravodajská služba a pražské jaro 1968 : Mitteilunger der Forschungs- und Arbeitsgruppe „Geschichte des BND“ Nr. 9. - Berlin 2016. - 339 s. : dok., fotogr. - ISBN 978-3-943549-12-6.

Fiala, Jaroslav: Jak se zbavit Castra : Kuba, Spojené státy a Československo ve studené válce. - Praha : Rybka Publishers, 2016. - 318 s. : reg. - ISBN 978-80-87950-32-6.

Fojtík, Jakub: Albatros Aero L-39, L-59, L-139. Bratislava : Magnet Press Slovakia, s.r.o., 2016. - 244 s. : fotogr. - ISBN 978-80-89169-37-5.

Frýba, Jiří: Legendární Praga V3S. Praha : Grada Publishing, a.s., 2016. - 256 s. : fotogr., nákr. ISBN 978-80-24757247.

Irra, Miroslav: „Čtrnáctka“ : Iljušin Il-14/ Avia Av-14 v československém vojenském letectvu. Nevojice : Jakab Publishing, s.r.o., 2016. - 96 s. : fotogr., nákr. - ISBN 978-80-87350-45-4.

Irra, Miroslav: „Spitfajr“ Supermarine Spitfire L.F. Mk. IXE v československém letectvu. Nevojice : Jakab Publishing, s.r.o., 2016. - 104 s. : fotogr., tabl. - ISBN 978-80-87350-39-3.

Kaňák, Petr - Dvořáková, Jiřina - Jurová, Zdeňka: Československá rozvědka a pražské jaro. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. - 199 s. : fotogr., dok., pram. a lit., reg. ISBN 978-80-87912-46-1.

Londák, Miroslav – Sikora, Stanislav: Od predjaria k normalizácii : Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia. Bratislava : Veda, 2016. - 388 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-224-1531-6.

Mulík, Peter a kol.: Prelom dejín : Rok 1945 v slovenských a európskych dejinách. Martin : Matica slovenská v spolupr. so Slov. historickým ústavom MS, [2016]. - 339 s. ISBN 978-80-828-154-9. Obsah: Mulík, Peter: Stereotypy hodnotenia dejín vyplývajúce z vojenských a politických dôsledkov konca 2. svetovej vojny, s. 7-21; Katuninec, Milan: Pokus o stručnú analýzu príčin vzniku 1. a 2. svetovej vojny, s. 22-45; Bobák, Ján: Zápas o Slovenskú republiku v roku 1945, s. 46-105; Katrebová-Blehová, Beáta: Počiatky slovenskej politickej emigrácie po roku 1945 a medzinárodno-politické súvislosti, s. 46-105; Mulík, Peter: Rok 1945 ako prelom v dejinách z pohľadu náboženskej slobody, s. 128-156; Letz, Róbert: Katolícka cirkev na Slovensku v prelomovom roku 1945, s. 157-177; Pehr, Michal: Česko-slovenský vztah v roce 1945 pohledem nejen dobového tisku, s. 178-194; Štefanica, Ján: Povojnový odsun a výmena osôb maďarskej národnosti zo Slovenska ako riešenie problému revizionizmu (1945 - 1948), s. 195-215; Čanády, Bruno: Ústredné orgány a územné orgány na Slovensku a ich právne postavenie v roku 1945, s. 216-242; Malatinský, Michal: Retribučné súdnictvo na Slovensku, s. 243-262; Tkáč, Marián: Menové opatrenia v roku 1945 a ich dôsledky, s. 263-282; Parenička, Pavol: Slovenská kultúra v roku 1945, s. 283-295; Koreň, František: Región Oravy ako príklad významných zmien v ro-

koch 1944 - 1945, s. 296-314; Lacko, Martin: Obnova Československa v roku 1945 - slepá ulička slovenských dejín, s. 315-318.

Rogl, Stanislav: Třiadvacítky. Stíhací Migy v našem letectvu. - Cheb : Svět křídel, 2016. - 235 s. : fotogr. - ISBN 978-80-7573-004-6.

Sehnal, Jiří: Zbarvení a označování vozidel československé armády v letech 1945 – 1992. Praha : Grada Publishing, a.s., 2016. - 1123 s. : fotogr., nákr. ISBN 978-80-271-0142-9.

Vlach, Jiří: Suchoj Su-7 v československém vojenském letectvu : Verzi Su-7BM, Su-7BKL, Su-7. Cheb : Svět křídel, 2016. - 135 s. : fotogr., nákr. - ISBN 978-80-87567-91-3.

Višňovský, Július: Lietajúce spomienky. Aviatik team s.r.o. : B. m., 2016. - 143 s. : fotogr. - ISBN 978-80-972158-0-4.

Vystavěl, Stanislav: Přes nás neproletí : Přehled organizační i personální výstavby a výzbroje čs. protiletecké / protivzdušné obrany státu vojsky stíhacího letectva, hlásné služby a radiotechnického vojska, protiletadlového dělostřelectva a raketového vojska v období od 1. 10. 1950 do 30. 6. 1997. - Cheb : Svět křídel, 2016. - 207 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-87567-98-2.

* * *

Bílý, Matěj: Je načase opustit alianci s Moskvou? : Organizace Varšavské smlouvy v kontextu krize východního bloku v roce 1956. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů.- Roč. 10, č. 1 (2016), s. 25-39 : fotogr.

Dejmek, Jindřich: Zpráva Jiřího S. Hájka o jeho diplomatické aktivitě po 21. srpnu 1968. In: Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století. - Roč. 24, č. 2 (2016), s. 265-284.

Flosman, Martin: „Bojí se nás. Proč? Nevím...“ Situace vojenské duchovní služby po roce 1945 a osudy vybraných duchovních po únoru 1948. In: Církev za totality - lidé a místa : Sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla. - Markéta Doležalová (ed.). Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 184-204 : fotogr.

Francev, Vladimír: Akce 122 - Československý zbrojní vývoz na Kubu v letech 1960 – 1966. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 68-79 : fotogr.

Fremal, Karol: 26. – 28. október 1944 a Donovaly. In: História - revue o dejinách spoločnosti. - Roč. 5, č. 2 (2016), s. 14-22 : fotogr.

Gabčo, Martin: Zväz slovenských partizánov a očista Slovenska od kolaborantov : (od vzniku Zväzu po parlamentné voľby 26. mája 1946). In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 12-18 : fotogr.

Irra, Miroslav: „Čáp“ : Fieseler Fi 156 /C-5 /K-65 v československém vojenském letectvu : 1. - 2. díl. In: AERO-Jakab Publishing. - Roč. 3, č. 22, 24 (2016), 34 s., 34 s.

Jankech, Juraj: Povojnová repatriácia obyvateľstva v Európe v rokoch 1945 - 1947. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 2 (2016), s. 23-32 : fotogr.

Kalina, Juraj: K „spolupráci“ Ladislava Nižňanského s československými vojenskými spravodajcami v rokoch 1947 – 1949. In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 197-206.

Kubátová, Hana: Teraz alebo nikdy : Povojnové protižidovské násilie a väčšinová spoločnosť na Slovensku. In: Soudobé dějiny. - Roč. 23, č. 3 (2016), s. 321-346.

Malatinský, Michal: Konanie o milosti pred Národným súdom v Bratislave. In: Historický zborník . - Roč. 26, č. 1 (2016), s. 64-75.

Malatinský, Michal: Slovensko a retribúcia v rokoch 1945 – 1948: In: Securitas Imperii.- Roč. 28, č. 1 (2016), s. 134-171.

Medvecký, Matej: Zabudnutý útvar. Krátke dejiny 73. pešieho pluku (1949 - 1954). In: Vojenská história.- Roč. 20, č. 1 (2016), s. 86-110 : fotogr.

Medvecký, Matej – Sivoš, Jerguš: Slovakia : State Security and Intelligence since 1945. In: De Graaf, B. – Nyce, James M. (eds.): The Handbook of European Intelligence Cultures. - Lanham : Rowman & Littlefield, 2016, s. 335-346.

Plachý, Jiří: Smutný návrat : K problému repatriace ostatků padlých a zemřelých příslušníků čs. zahraniční armády ve Velké Británii po válce do vlasti. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 50-53 : fotogr.

Pleiner, Horst – Speckner, Hubert: Der Einsatz des Österreichischen Bundesheeres während der „krisenhaften Situation“ in der CSSR. In: Österreichische Militärische Zeitschrift : 60 Jahre Schutz der Grenzen durch das Österreichische Bundesheer. - Roč. 54, Sonderheft (2016), s. 67-76 : fotogr.

Rodák, Jozef: Prechody banderovcov v regióne pod Duklou. In: Ročenka odbojárov 2016. - Bratislava : SZPB, [2016], s. 116-117 : fotogr.

Smíšek, Martin: Stěhovavé baterie : Operační nasazení československého protiletadlového dělostřelectva proti americkým vojenským letounům v roce 1952. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. - Roč. 7, č. 36 (2016), s. 4-17 : fotogr.

Steiger, Andreas: „... zum Schutz der Grenze bestimmt“? Das Bundesheer und die CSSR-Krise 1968. In: Österreichische Militärische Zeitschrift : 60 Jahre Schutz der Grenzen durch das Österreichische Bundesheer. - Roč. 54, Sonderheft (2016), s. 77-88 : fotogr., mp.

Šach, Jan: Akce Javor, sklady spediální munice na území Československa. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 33 (2016), s. 4-9 : fotogr.

Šutaj, Štefen: Parížska konferencia 1946 - mierové zmluvy a Československo po II. svetovej vojne. In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 175-196.

Šutaj, Štefan: Problematika revizionizmu a príprava mierovej zmluvy s Maďarskom po druhej svetovej vojne. In: Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - HÚ SAV, 2016, s. 247-265.

Tomek, Prokop: Jiný pohled : Zpráva přidělenců obrany velvyslanectví Spojeného království v Praze za rok 1981. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 2 (2016), s. 60-72 : fotogr.

Tomek, Prokop: Ladislav Nižňanský. Válečné zločiny a studená válka. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů.- Roč. 10, č. 2 (2016), s. 68-78 : fotogr.

Tomek, Prokop: Taktické rakety Luna Točka v ČSLA In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. - Roč. 7, č. 36 (2016), s. 38-45 : fotogr.

Vilímek, Tomáš: To koukáte, bolševici, kdo vám šlape po Měsíci! K problematice tzv. protistátních písemností v Českoslo-

vensku v letech 1969 až 1971. In: Securitas Imperii. - Roč. 29, č. 2 (2016), s. 162-189.

Voráček, Emil: První kroky poválečné rekonstrukce a hospodářské obnovy v Československu v létě 1945. In: Slovanský přehled. - Roč. 102, č. 2 (2016), s. 205-247.

Vyhlídal, Milan: Čechoslováci na Military Technical College v Káhiře. In: Vojenské konflikty v dejinách Európy. Stretnutie mladých historikov V. Studia historica : Acta Facultatis Philosophicae UŠ. Košice : UPJŠ, 2016, s. 176-185.

Vyhlídal, Milan: Československá pomoc syrským ozbrojeným silám v letech 1955 – 1958. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 54-67 : fotogr.

Žatkuliak, Jozef: Príprava konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v kontexte s československým vývojom (1970 - 1975). In: Michálek, Slavomír - Manák, Marián a kol.: Dejinné premeny 20. storočia : Historik Pavol Petruf 70-ročný. - Bratislava : Veda, 2016, s. 299-316.

* * *

Dubánek, Martin: Československé vojenské kuriozity : Elektromagnetický sběrač střepin a samohybný stroj na odstraňování náledí ON-3. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 14, č. 11 (2016), s. 73-75 : fotogr.

Dubánek, Martin: Minový lezec : Nerealizovaný zlepšovací návrh na jednoduchý odminovací prostředek. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR.- Roč. 48, č. 1 (2016), s. 68-69 : fotogr.

Dubánek, Martin: Snahy o přezbrojení IL-10 v roce 1957. In: Střelecká revue. - Roč. 49, č. 2 (2016), s. 76-78 : fotogr.

Dubánek, Martin: Vývoj a zavedení do výzbroje - 85 mm kanon vz. 52. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR.- Roč. 48, č. 2 (2016), s. 68-71 : fotogr.

Dubánek, Martin: 85 mm kanony vz. 52 a vz. 52/55 : Výrobní problémy, adaptace děla a zavedení nové verze. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR.- Roč. 48, č. 3 (2016), s. 66-69 : fotogr.

Filla, Pavel: Pod listy rotorů : Před šedesáti lety se v československé armádě objevily první vojenské vrtulníky. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 48-49 : fotogr.

Hanich, Tomáš: Pancierovka zo Vsetína. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 10 (2016), s. 39 : fotogr.

Koller, Martin: DŠK a DŠKM v ČSLA a AČR. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. - Roč. 7, č. 36 (2016), s. 65-71 : fotogr.

Kostrec, Bohumil: Absík, absi, špagát, špagi... In: Líder.- Roč. 5, č. 1 (2016), s. 46-61. (vojenská príprava, katedry vojenské).

Maskalík, Alex: Československá armáda v boji s banderovcami. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 9 (2016), s. 46 : fotogr.

Maskalík, Alex: Príslušníci východného odboja v čs. brannej moci. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 7 (2016), s. 46 : fotogr.

Maskalík, Alex: Príslušníci západného odboja v čs. brannej moci. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 6 (2016), s. 46 : fotogr.

Maskalík, Alex: Slovenská otázka v čs. armáde v rokoch 1945 – 1948. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 10 (2016), s. 38 : fotogr.

Maskalík, Alex: Sovietizácia pri výstavbe čs. armádnych štruktúr. In: Obrana. Me-

sačník MO SR.- Roč. 24, č. 5 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Armáda na Slovensku po roku 1945. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 3 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: ČSR v povojnovej Európe a základná bezpečnostná stratégia. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 1 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Február 1948 a armáda. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 11 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Formovanie čs. vojenskej správy a obnova branného systému. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 2 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Partizáni v povojnovom období. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 8 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Politický zápas o čs. armádu. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 4 (2016), s. 46 : fotogr.

Medvecký, Matej: Vojenské spravodajstvo po druhej svetovej vojne. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 12 (2016), s. 46 : fotogr.

1. zjazd slovenských partizánov : 70. výročie 1. zjazdu slovenských partizánov. In: Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov.- Roč. 61, č. 18 (2016), s. príl. 1-4 : fotogr.

Valent, Jaroslav: Tiso a spol. Predstavitelia ľudáckeho režimu pred Národným súdom. In: Historická revue.- Roč. 27, č. 3 (2016), s. 53-55 : fotogr.

Vitko, Pavol: Ozveny Púštnej búrky : Vojna v Perzskom zálive v roku 1990 – 1991. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 5 (2016), s. 9-13 : fotogr.

Zapomenutá perla, aneb Zbrojovák o CZ 75 : Připr. DP: In: Střelecká revue.- Roč. 48, č. 9 (2016), s. 73-75 : fotogr.

OD ROKU 1993

Biela kniha o obrane Slovenskej republiky. - Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2016. - 116 s. : fotogr. - ISBN 978-80-89261-65-9.

Hofreiter, Ladislav: Bezpečnostné prostredie súčasného sveta. - Zlín : Radim Bačuvčík - VeRBuM, 2016. - 160 s. : tabl. - ISBN 978-80-87500-79-8.

Lisý, Peter – Bridik, Lukáš – Perun, Peter: Hlavňové zbrane : Zavedená výzbroj : Skriptá. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2016. - 149 s. : obr., tabl. - ISBN 978-80-8040-540-3.

Žiak, Jozef – Vitko, Pavol (zost.): Ročenka Ministerstva obrany SR 2015. Bratislava : Ministerstvo obrany SR - Odd. rezortnej tlače SEĽUZ, 2016. - 149 s. : fotogr., tabl. ISBN 978-80-89261-64-2.

* * *

Purdek, Imrich: Vojenská symbolika Ministerstva obrany SR a Ozbrojených síl Slovenskej republiky v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexilológie po roku 2002. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 76-110 : fotogr.

* * *

Arnold, Miloslav: Vojenská etiketa : Základy protokolu a etikety. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 2 (2016), s. 82-104.

Etický kódex profesionálneho vojaka. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. mimoriadne (2016), s. 148-150.

Etický kódex profesionálneho vojaka. In: Líder.- Roč. 5, č. 1 (2016), s. 62-65.

Kmošena, Miroslav: Psychické procesy a stavy u profesionálnych vojakov v záťažových situáciách. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 2 (2016), s. 2-30.

Slyšková, Ivana: Mobbing na pracovisku v podmienkach OS SR. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 2 (2016), s. 60-81.

Špička zo Záhoria. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 10 (2016), s. 10-11 : obr. (Vojenský technický a skúšobný ústav).

Vitko, Pavol: Mládež a obrana. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 9 (2016), s. 8-13 : fotogr.

Vitko, Pavol - Žiak, Jozef: Na rozhraní. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 7 (2016), s. 8-13 : fotogr. (civilno-vojenská spolupráca).

Vojenský výcvikový priestor Záhorie : Zbrane sa skúšajú na Záhorí. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 10 (2016), s. 8-9 : mp.

Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. mimoriadne (2016), s. 3-147

Znamenáková, Jana: Mravné požiadavky na profesionálneho vojaka. In: Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre.- Roč. 13, č. 1 (2016), s. 27-45.

Žiak, Jozef: Od Dunaja po šíravu : 25 rokov Vojenskej polície. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 3 (2016), s. 8-13 : fotogr.

PRÁCE PRESAHUJÚCE VYMEDZENÉ CHRONOLOGICKÉ OBDOBIA

Dérer, Ivan: Antifierlinger II : Politické pamäti 1914 – 1938. Eds.: Tomáš Jahelka; Roman Jančiga. - Bratislava : Communio Minerva o. z., 2016. - 250 s. - ISBN 978-80-89019-32-8.

Friedl, Jiří: Generál Karel Lukas : Životní příběh severomoravského rodáka. Štíty : Nakl. Pavel Ševčík - Veduta, 2016. - 222 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-86438-60-3.

Gajownik, Tomasz et al.: Stosunki polsko-słowacko-węgierskie na przestrzeni wieków. Nowy Targ : Polskie towarzystwo historyczne, oddział w Nowym Targu, 2016. - 312 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-83-64477-26-3.

Guba, Ivan – Syrný, Marek a kol.: Jozef Lettrich a jeho doba. Martin : Nadácia J. Lettrich v Martine v spolupr. s FMV a PV UMB v Banskej Bystrici, ŠA v Bratislave, HÚ SAV a ÚPV SAV, 2016. - 325 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - Obsah: Hanula, Matej: Jozef Lettrich ako mladý agrárny politik a publicista v 30. rokoch 20. storočia, s. 7-19; Arpáš, Róbert: Za silné Slovensko v jednotnom Československu. Mladí slovenskí agrárnici o problémoch Slovenska, s. 20-32; Guba, Ivan: Jozef Lettrich a jeho miesto v dejinách, s. 33-78; Hallon, Ľudovít - Sabol, Miroslav: Jozef Lettrich a vývoj slovensko-českého hospodárskeho vzťahu 1945 - 1948, s. 79-93; Macháček, Michal: Příliš dusné objetí, Jozef Lettrich a komunisté, s. 94-111; Pehr, Michal: Jozef Lettrich a jeho obraz v českém tisku třetí republiky, s. 112-120; Žáček, Pavel: Agent V-101. Způsob kontroly politických oponentů po roce 1945, s. 121-132; Mocko, Martin: Občiansky odboj v slovenskej komunistickej historiografii, s. 133-152; Štefanský, Michal: Útek Jozefa Lettricha za hranice, s. 201-209; Kmeť, Norbert: Počiatky demokratického exilu v rokoch 1948 - 1949 a ich reflektovanie

v korešpondencii Jozefa Lettricha s Martinom Kvetkom, s. 210-222; Goněc, Vladimír: Ke kontaktům Jozefa Lettricha a Huberta Ripky v exilu. O myšlenkovém vývoji Jozefa Lettricha po roce 1948, s. 223-234; Čelko, Vojtech: Časopis Čas v exile, s. 235-241; Syrný, Marek: Jozef Lettrich v exile, s. 242-278; Z exilovej korešpondencie a článkov Jozefa Lettricha, s. 279-308. - ISBN 978-80-972561-5-9.

Hladký, Juraj a kol. Príbeh Leopoldova : História a súčasnosť pevnosti a väznice. Leopoldov : Ústav na výkon trestu odňatia slobody a Ústav na výkon väzby Leopoldov, 2016. - 103 s. : fotogr., pram. a lit. - ISBN 978-80-972409-3-6.

Junek, Jaroslav – Pomsahár, Štefan: História puškárov a delostrelectva v Bratislave. - Bratislava : Cech puškárov a delostrelcov v Bratislave, 2016. - 59 s. : obr., lit.

Kmec, Július – Kostková, Etela: Vojenské zdravotníctvo v regióne východného Slovenska. - B. m. v. : Lumina, 2016. - 215 s. : fotogr.

Kováčová, Viera a kol.: Rusko (Sovietsky zväz) a Slovensko v priesečníkoch dejín : Rossija i Slovakija na obščich perekrestkach istoriji / Prel.: Dagmar Čekunovová. - Banská Bystrica - Bratislava : Múzeum SNP v spolupr. s Historickým ústavom SAV, 2016. - 258 s., 298 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-89514-39-7.

Marés, Antoine: Edvard Beneš : Od slávy k propasti : Drama mezi Hitlerem a Stalinem. Z franc. orig. přel.: Helena Beguivinová. - Praha : Argo, 2016. - 372 : fotogr., pram. a lit., reg. - (Ecce Homo; sv. 25). - ISBN 978-80-257-1895-7.

Roguľová, Jaroslava – Hertel, Maroš a kol.: Adepti moci a úspechu : Etablovanie elít v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického. - Bratislava : Veda - Historický ústav SAV, 2016. - 599 s. : pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-224-1503-3.

Rokoský, Jaroslav – Urban, Jiří a kol.: František Udržal : Sedlák a politik. Praha : Vyšehrad, 2016. - 283 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7429-633-8.

Rychlík, Jan – Rychlíková, Magdaléna: Podkarpatská Rus v dějinách Československa 1918 – 1946. - Praha : Vyšehrad, 2016. - 236 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7429-556-0.

Slovensko v rokoch neslobody 1938 - 1989 IV. : Slovensko, jeho susedia a Európa / Zost.: Anton Hruboň; Juraj Jankech; Katarína Ristveyová; Martin Gabčo. - Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2016. - 281 s. ISBN 978-80-557-1180-5. Obsah: Goňcová, Marta: Národ a stát ve slovenském politickém životě (ideologie a koncepce Štefana Polakoviče a Milana Hodži po roce 1938), s. 6-27; Kowalski, Robert: Polsko-słowackie rokowania graniczne z jesieni 1938 r. w świetle doniesień prasy czeskiej oraz raportów prasowych Konsulatu RP w Morawskiej Ostrawie, s. 28-47; Janek, István: Spoločné slovensko-maďarské pokusy o vystúpenie z vojny (1943 - 1944), s. 48-81; Gabčo, Martin: Reakcie verejnosti na správy o ochorení a úmrtí J. V. Stalina v situačných správach Štátnej bezpečnosti, s. 82-108; Hasarová, Zuzana: Oslavy československo-sovietskeho priateľstva v 50. rokoch 20. storočia, s. 109-139; Jašek, Peter: "Ahoj, Európa!" Pochod cez Železnú oponu a symbolický návrat Slovenska do Európy, s. 140-150; Ristveyová, Katarína: Riešenie menšinovej otázky na odstúpenom území Komárňanskej župy v období Szálasiho režimu, s. 151-176; Jankech, Juraj: Ostrov nádeje? Slovensko na mape tranzitného prechodu zahraničných Židov v druhej polovici 40. rokov, s. 177-203; Šromovský, Martin: Emigrácia Židov z Československa do Izraela v rokoch 1948 - 1953 v kontexte sovietskeho bloku, s. 204-225; Mičianik, Pavel: Obsadenie západného Slovenska Wehrmachtom v marci 1939 a vyrabovanie slovenských vojenských skladov, s. 226-

247; Hešterová, Zdenka: Financovanie považských zbrojoviek v rokoch 1938 - 1945, s. 248-266; Bartošíková, Tereza: Maďarsko-československá spolupráca pri výstavbe hlinikární, s. 267-275.

Smetana, Vít: Ani vojna, ani mír : Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové války. - Praha : Nakl. Lidové noviny, 2016. - 663 s. : fotogr., pram. a lit., reg. - ISBN 978-80-7422-358-7.

Vaňourek, Martin: Kapitán Rudolf Krzák : „Armáda je posvátným nástrojem národa a státu...“ Jindřichův Hradec : Klub výsadkových veteránů, 2016. - 112 s. : fotogr. - ISBN 978-80-88028-06-2.

Vrzgulová, Monika – Kubátová, Hana a kol.: Podoby antisemitizmu v Čechách a na Slovensku. Praha : Univerzita Karlova - Karolinum, 2016. - 241 s. : pram. a lit. - Ďalší autori: Szabó, Miloslav; Panczová, Zuzana; Láníček, Jan; Bumová, Ivica; Soukupová, Blanka; Salner, Peter; Novotná, Hedvika; Šmok, Martin; Kamenec, Ivan. - ISBN 978-80-246-3461-6.

* * *

História, historiografia a etika : 15. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti. In: Historický časopis. - Roč. 64, č. 4 (2016), s. 577-743; autori príspevkov: Kováč, Dušan; Šuch, Juraj; Holec, Roman; Lengyelová, Tünde; Vörös, László; Švorc, Peter; Orosová, Martina; Benko, Juraj; Gogoláková, Elena; Škvarna, Dušan; Zavacká, Marína; Pekár, Martin; Vorel, Petr; Čičaj, Viliam; Szeghyová, Blanka.

Hruboň, Anton: Taliansky fašizmus ako modernizačný prvok slovenskej politickej scény v medzivojnovom a vojnovom období. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 2 (2016), s. 3-13 : fotogr.

Kukánová, Zlatuše: Nunciem a internunciem v jedné zemi : Diplomatické vztahy Československa s Vatikánem v letech 1939 – 1946. In: Securitas Imperii.- Roč. 28, č. 1 (2016), s. 96-133.

Pejčoch, Ivo: Alexej Surin - nejvýznamnější konstruktér tanků v československé historii. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 4 (2016), s. 87-93 : fotogr.

Rajlich, Jiří – Majtenyi, David: Španělská stopa generála Josefa Pavla. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 39-72 : fotogr.

Ryder, John Luke: „Nezradíme“. Politika a história Slovenského národného povstania v procese liberalizácie v 60. rokoch. In: Tížik, Miroslav - Kmeť, Norbert, eds.: Príliš ľudská tvár socializmu? Reforma zdola a okolnosti reformného procesu v Československu 1968. - Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2016, s. 392-409.

Rychlík, Jan: Překračování hranic a emigrace v Československu a východní Evropě ve 20. století. In: Securitas Imperii. - Roč. 29, č. 2 (2016), s. 10-73.

* * *

Dub, Michal - Zapletal, Edward: Zapomenutý učitel létání Antonín Zábranský (1898 - 1925). In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století.- Roč. 7, č. 34 (2016), s. 52-54 : fotogr.

Dubánek, Martin: Předmostí Prešpurk 1809 – 1919. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 14, č. 10 (2016), s. 6-69 : fotogr.

Chovanec, Jaroslav: Vývoj médií v Československu a na Slovensku so zreteľom na armádu. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 3 (2016), s. 74-93.

Marek, Vladimír: Učil se bojovat v džungli : Od smrti legionáře a pozdějšího prvo-

republikového generála Eduarda Kadlece uplynulo padesát pět let. In: A-report. Měsíčník Ministerstva obrany ČR. - Roč. 27, č. 8 (2016), s. 48-49 : fotogr.

Meca,Viktor – Voska, Michal: Vojenský technický ústav. In: ATM + Informační příloha MO ČR a AČR. - Roč. 48, č. 12 (2016), s. 84-85 : fotogr.

Pejčoch, Ivo: Brigádní generál Ladislav Forbelský. In: Hobby historie - osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. - Roč. 7, č. 36 (2016), s. 58-59 : fotogr.

Pejčoch, Ivo: Brigádní generál in memoriam František Konopásek, hrdina legií i protinacistického odboje. In: Historie a vojenství.- Roč. 65, č. 1 (2016), s. 80-85 : fotogr.

Stolár, Michal J. – Gyürösi, Miroslav: V Nitre si pripomenuli 25. výročie redislokácie. In: Letectví + kosmonautika.- Roč. 92, č. 7 (2016), s. 80-81 : fotogr.

Tomek, Prokop: From Anti-Nazi Resistance Movement to Resistance against Communist Rule: In: Doctrinal Change. Using the Past to Face the Present : Proceedings of the 14th Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium Euro-Atlantic Conflict Studies Working Group, s. 104-108.

Vodička, Ľuboš: Kaverny z Veľkej vojny v Prešporku. In: Pamiatky a múzeá. - Roč. 65, č. 2 (2016), s. 34-39 : fotogr.

Vrábel, Ferdinand: Dobrudža 1916 – 2016. In: Vojenská história. - Roč. 20, č. 4 (2016), s. 194-195.

Vyhlídal, Milan: Generálmajor Jan Reindl (1902 – 1981). In: Vojenské rozhledy. - Roč. 25 /57/, č. 3 (2016), s. 120-124 : fotogr.

ARCHÍVNICTVO A MÚZEJNÍCTVO

311 : Příběhy sbírkových předmětů Vojenského historického ústavu Praha : Stories behind Collection items of The Military History Institute Prague / Připr.: Michal Burian, Aleš Knížek, Zdeněk Polčák, Jan Šach. - Praha : MO ČR - Vojenský historický ústav, 2016. - 399 s. : fotogr. - ISBN 978-80-7278-672-5.

Ackerman, Jakub - Beránek, Matej - Naster, Marián - Palaťková, Helena: Múzeum holokaustu v Seredi. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 2-3 : fotogr.

Biederman, Jan: Nejen Červený kříž : Zdravotnická tematika na odznacích a vyznamenáních první světové války ze sbírek VHÚ. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 117-123 : fotogr.

Gabčo, Martin: Uniforma generála Kristína. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 2 (2016), s. 47 : fotogr.

Hanich, Tomáš: Útočný nôž UTON. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 9 (2016), s. 47 : fotogr.

Holík, Peter: Najlepšia pištoľ druhej svetovej vojny. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 12 (2016), s. 47 : fotogr. (Walther P.38).

Holík, Peter: Najrýchlejšia puška. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 1 (2016), s. 47 : fotogr. (Mannlicher, model 1985).

Holík, Peter: Trhač papiera. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 11 (2016), s. s. 47 : fotogr. (guľomet MG 42).

Jurková, Viera: Zástava spojovacej školy. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 4 (2016), s. 47 : fotogr.

Jurková, Viera: Zástava Delostreleckého učilišťa. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 6 (2016), s. 47 : fotogr.

Kadlec, Peter: Rádiostanica Astra. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 5 (2016), s. 47 : fotogr.

Kárpáty, Vojtech: Téma holokaustu a antisemitizmu v zbierkach Východoslovenského múzea v Košiciach. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 4-8 : fotogr.

Kováčová, Viera: Prezentácia holokaustu v Múzeu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 48-51 : fotogr.

Makýš, Oto: Pamiatkový výskum Starej pevnosti v Komárne. In: Monument revue. Časopis Pamiatkového úradu SR na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 40-46 : nákr.

Naster, Marián: Zbierkové predmety SNM - Múzea židovskej kultúry v stálej expozícii Múzea holokaustu v Seredi. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 25-29 : fotogr.

Šikulová, Stanislava – Vaněk, Michal: Reflexie holokaustu v múzejnej činnosti SNM - Múzea židovskej kultúry. In: Múzeum. Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií.- Roč. 62, č. 1 (2016), s. 44-47 : fotogr.

Špitálník, Zdeněk: Pod prapory interbrigád. In: Historie a vojenství. - Roč. 65, č. 3 (2016), s. 111-114 : fotogr.

Uhrin, Marian: Dopravné lietadlo Lisunov Li-2. In: Vojnová kronika. Odborný časopis Múzea SNP. - Roč. 5, č. 1 (2016), s. 70-72 : fotogr.

Váry, Jerguš: Dunaj [rádiolokátor P-19 (1RL134 Dunaj)]. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 7 (2016), s. 47 : fotogr.

Váry, Jerguš: Svetlomet APM-90M. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 8 (2016), s. 47 : fotogr.

Váry, Jerguš: Tabletka z Uľjanovska. In: Obrana. Mesačník MO SR.- Roč. 24, č. 3 (2016), s. 47 : fotogr. [automobil UAZ-452]

Žiak, Jozef: História sústredená v múzeu. In: Obrana. Mesačník MO SR. - Roč. 24, č. 11 (2016), s. 10-13 : fotogr. (VHM VHÚ).

Zoznam excerpovaných časopisov a periodických zborníkov vydaných v roku 2016

A Review. ISSN 1804-9672

A-report. Čtrnáctidenník Ministerstva obrany ČR. ISSN 1211-801X

Acta historica Neosoliensia. Vedecký časopis pre historické vedy. ISSN 1336-9148

Acta historica Posoniensia. (Katedra všeobecných dejín FiF UK). ISBN 978-80-7165-852-8

Annales historici Presovienses. Ročenka Inštitútu histórie FiF PU. ISSN 1336-7528

ATM. ATM+Informační příloha MO ČR a AČR. ISSN 1802-4823

Bibliographie internationale d´ histoire militaire. ISSN 0378-7869

Bojovník. Dvojtýždenník antifašistov. ISSN 03223-2018

Bratislava. Zborník Múzea mesta Bratislavy. ISSN 0524-2428, ISBN 978-80-89636-06-8

Časopis Národního muzea – řada historická. ISSN 1214-0627

České, slovenské a československé dějiny 20. století. ISBN 978-80-7405-103-6

Český časopis historický. ISSN 0862-6111

Dejiny – internetový časopis (Inštitút histórie FF PU) http://dejiny.unipo.sk/

Dějiny a současnost. Kultúrně-historická revue. ISSN 0418-5129

Druhá svetová. Časopis o moderných dejinách Slovenska. http://www.druhasvetova.sk/ ISSN 1336-8222

Dvacáté století : The Twentieth Century. ISSN 1803-750X

Forum historiae. Časopis a portál pre históriu a príbuzné spoločenské vedy http://www.forumhistoriae.sk/ ISSN 1337-6861

Hadtörténelmi Közlemények. ISSN 0017-6540

Historická revue. Vedecko-populárny časopis o dejinách spoločnosti. ISSN 1335-6550

Historický časopis Historického ústavu SAV. ISSN 0018-2575

Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. ISSN 1210-6097

Historický zborník. Zborník Slovenského historického ústavu MS. ISSN 1335-8723-19

Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu. ISSN 0018-2583

Hobby historie – osobnosti, letectví a vojenská technika 20. století. ISSN 1804-2228

Legionářský směr. Časopis Československé obce legionářské

Letectví + kosmonautika. Český a slovenský populárně-odborný časopis. ISSN 0024-1156

Militärgeschichte. Zeitschrift für historische Bildung. ISSN 0940-4163

Militärgeschichtliche Zeitschrift. ISSN 2193-2336

Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století. ISSN 1210-6860

Monument revue. Časopis Pamiatkového úradu SR na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva. ISSN 1338-807X.

Muzealnictwo wojskowe. ISSN 0023-5881

Múzeum. Metodický, študijný a informačný recenzovaný časopis pre zamestnancov múzeí a galérií. ISSN 0027-5263

Národní osvobození. Čtrnáctideník Českého svazu bojovníků za svobodu a Československé obce legionářské. ISSN 0231-8161

Nové historické rozhľady. Vedecký časopis Katedry histórie FF UCM v Trnave. ISSN 1338-4813

Obrana. Vojenský mesačník MO SR. ISSN 1336-1910

Österreichische Militärische Zeitschrift. ISSN 0048-1440

Pamäť národa. Nacizmus a komunizmus vo svojej epoche. ISSN 1336-6297

Paměť a dejiny. Revue pro studium totalitních režimů. ISSN 1802-8241

Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. ISSN 1335-4353

Politické vedy. Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy. ISSN 1335-2741

Policajná teória a prax. Časopis Akadémie PZ v Bratislave. ISSN 1335-1370

Przeglad Historyczno-wojskowy. ISSN 1640-6281

REVI – dvouměsíčník o letadlech a letcích. ISSN 1211-0744

Securitas imperii. ISSN 1804-1612

Slezský sborník. ISSN 0037-6833

Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History. ISSN 0037-6922

Soudobé dějiny. ISSN 1210-7050

Střelecká revue. ISSN 0322-7650

Studia historica Nitriensia. ISSN 1338-7219

Studia historica Tyrnaviensia XIII. Historiae vestigia sequentes. ISBN 978-83-7490-439-1

Studia politica Slovaca. Časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a medzinárodné vzťahy. ISSN 1337-8163

Századok. A magyar történelmi társulat folyóirata. ISSN 0039-8098

Vojenno-istoričeskij žurnal. ISSN 0321-0626

Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívnictvo. ISSN 1335-3314

Vojenská osveta. Spoločenskovedné semináre. ISBN 978-80-89609-10-9, 978-80-89609-12-3

Vojenské reflexie. Vedecko-odborný časopis. ISSN 1336-9202

Vojenské rozhledy. Teoretický časopis Armády ČR. ISSN 1210-3292

Záhorie. Náučno-popularizačný časopis venovaný dejinám, tradíciám, prírode a kultúre Záhoria. ISSN 1335-7840

ANOTÁCIE, GLOSY

FLOSMAN, M. *S ORLEM I LVEM, PŘÍBĚHY ČESKÝCH VOJENSKÝCH DUCHOVNÍCH OD 17. STOLETÍ DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY*. Praha : Epocha, 2018, 432 s., ISBN 9788075571359.

Mgr. Martin Flosman, Ph.D. – pracovník Vojenského ústredného archívu – Vojenského historického ústavu v Prahe – je odbornej verejnosti v Českej republike, ale aj u nás, známy svojimi odbornými príspevkami týkajúcimi sa predovšetkým vojenského duchovenstva. Viaceré personálie vojenských duchovných doposiaľ publikoval jednak osobitne v odborných periodikách a jednak v monografii *Padre a rebe*, *Vojenští duchovní československé zahraniční armády u Tobruku a Dunkerque* (2015). Anotovaná publikácia z jeho pera, ktorá vyšla v edícii Traumata války, sa opäť týka predmetnej problematiky a približuje osudy českých, ale aj niekoľkých slovenských vojenských duchovných od 17. storočia do prvej svetovej vojny. Ide o veľmi zaujímavú tému, ktorej sa s výnimkou Oldřicha Pejsa a niekoľkých ďalších historikov doposiaľ nik širšie nevenoval. Kniha Martina Flosmana obracia pozornosť čitateľov na túto problematiku, vnímanie ktorej je u časti laickej verejnosti do súčasnosti ovplyvnené niektorými textami fabulárnej povahy. Preto treba len uvítať tento jeho autorský počin, ktorému predchádzalo dlhodobé bádanie v archívoch a, samozrejme, štúdium odbornej literatúry. Z obsahového hľadiska text výrazne presahuje vytýčený titul. Sú tu prítomné presahy jednak do starších období, ale aj do súčasnosti. Autor sa v nich zaoberá organizáciou duchovnej služby s dôrazom na rakúsku, resp. rakúsko-uhorskú armádu, bežným životom vojenského duchovného v monarchii, charakterom služby vojenských duchovných na fronte i v zázemí atď. Tým čitateľovi všeobecne približuje činnosť týchto mužov v armáde, ktorých poslaním ale nebolo (a ani v súčasnosti nie je) bojovať. Uvedené rozsiahle pasáže týkajúce sa dejín vojenskej duchovnej služby je potrebné vnímať ako širší úvod k jednotlivým personáliám. Vo vzťahu k Slovensku sú tu publikované zaujímavé a podnetné informácie nielen o Emmerichovi Bielikovi alebo Kolomanovi Belopotoczkom, ale aj o činnosti vojenských duchovných československej armády na Slovensku v roku 1919. V monografii autor skĺbil časové i tematické hľadisko, pričom prejavil výraznú erudovanosť. K tomu okrem spomínaného dlhodobého bádania prispeli aj jeho predchádzajúce štúdiá a osobné záujmy. Knihu s poznámkovým aparátom, pútavými fotografiami a kvalitným remeselným spracovaním by si mal prečítať každý, kto sa zaujíma o vojenské dejiny. Ku jej kvalite rozhodne prispieva pútavý jazyk a fakt, že vypĺňa doterajšiu medzeru aj na poli interdisciplinarity, a to vo vzťahu k cirkevným dejinám.

Peter Chorvát

KRACÍK, Karel. *ZE ŽIVOTA ZAJATÝCH RUSŮ U NÁS*. Praha : PR-Aspekt International, s.r.o., 2016. ISBN 978-80-904339-2-2.

Karel Kracík (1859 – 1930), obyvateľ českého Josefova a duchovný vodca hnutia na pomoc ruským zajatcom počas 1. svetovej vojny, vydal tesne pred svojou smrťou v roku 1930 zbierku príbehov o živote v zajateckom tábore. V roku 2016 bolo publikované tretie vydanie Kracíkových próz. Iniciátorkou nápadu a redaktorkou bola ruská prekladateľka Natália Sudlenkovová. Kniha obsahuje českú aj ruskú verziu textov a vyšla pri príležitosti 100. výročia inštalácie súsošia *Padlým za vlasť* na vojenskom cintoríne v Josefove. Pamätník v roku 1916 vybudovali Rusi, ktorí sa nachádzali v miestnom tábore pre vojnových zajatcov. Autorom návrhu tohto pomníka bol ruský sochár, práporčík Nikolaj Alexandrovič Suškin. Kracík v 22 črtách opisuje vznik a každodennú realitu života v zajateckom tábore, ktorý bol postavený pre asi 30 000 ľudí, no bývalo ich v ňom až 42 000. Bol to koncen-

tračný tábor, z ktorého boli zajatci rozvážaní do ostatných častí Rakúsko-Uhorska. Autor uvádza faktické informácie o prevádzke tábora, ale aj drobné historky tematizujúce komunikáciu obyvateľov Josefova so zajatcami, ktorá sa uskutočňovala pri čistení mesta, prácach na cintoríne, v budove pošty, a pod. Niektoré príbehy sa objavia opakovane vo viacerých črtách, napr. Kracíkovo prvé nadviazanie kontaktu so zajatcami pri darovaní škatuľky cigariet. Časť próz je písaná v prvej osobe (ja-rozprávanie), vďaka čomu majú charakter spomienkového písania, no niektoré črty sú podávané z perspektívy rozprávača v tretej osobe (on-rozprávanie), ktorý sám seba označuje menom „Papaša" – po rusky ocinko. Tieto texty sú literárne štylizovanejšie. Z Kracíkovho písania vyplýva, že motiváciou pomoci Rusom zo strany českých obyvateľov bolo okrem altruizmu, rusofilstva aj naznačované nepriateľstvo voči Nemcom a Maďarom. Na základe udaní o nedovolených stykoch s väzňami boli Kracík a jeho blízky kruh osôb vyšetrovaní. Paradoxne však vyšetrovanie prerušila intervencia rakúskej ríšskej rady: „V měsíci červenci 1918 bylo rozhodnutím rakouského ministerstva války zastaveno další projednávání našeho velezrádného procesu. Slzy mně vytryskly, když jsem si uvědomil, že nás Čechy zachránil předseda Schulvereinu v Rakousku president rakouské říšské rady Dr. Gustav Gross." (s. 41) Kniha obsahuje množstvo dobových fotografií zachytávajúcich život v tábore – baraky, zajatecký pravoslávny chrám, pekáreň, očkovanie zajatcov, atď. Súčasťou publikácie je aj zoznam ruských vojakov, ktorí sú pochovaní na cintoríne v Josefove.

Tamara Janecová

BUSCH, Reinhold. *PŘEŽILI JSME STALINGRAD. VZPOMÍNKY PŘÍSLUŠNÍKŮ 6. ARMÁDY MARŠÁLA PAULUSE*. Neratovice : Vlastimil Dominik – Omnibooks, 2018, 237 s., fotogr. ISBN 978-80-88274-01-8.

Z doposiaľ väčšinou nezverejnených správ, zápiskov, rozhovorov, denníkov i novinových článkov Reinhold Busch sprostredkováva čitateľovi vojnové prežívanie jednotlivých nemeckých vojakov v jednom z najexponovanejších a najkritickejších období druhej svetovej vojny pre nemeckú armádu. Málo známe osobné príbehy sa odohrávajú v celom kontexte vojnového diania v stalingradskej oblasti východného frontu v druhej polovici roka 1942 a začiatkom roka 1943, keď Hitler presunul ťažisko vojenských operácií do južných oblastí sovietskej krajiny a napriek radám svojich generálov trval na ovládnutí Stalingradu a jeho okolia.

Publikáciu tvoria tri časti pozostávajúce zo spomienok obyčajných vojakov, ako aj nositeľov všetkých vojenských hodností, zaradených pri všetkých možných druhoch zbraní. Sú to príbehy rôzneho rozsahu od 2-stranových až po 20-stranové, rôznej faktografickej hodnoty, rôzneho emocionálneho sprostredkovania, ale približne rovnakých prejavov húževnatosti, zodpovednosti, oddanosti. V prvej, najrozsiahlejšej časti s výpovedným názvom *Přežili zranění a němocní*, nemeckí vojaci absolvovali ťaženie na Stalingrad, bombardovanie mesta, až kým z neho nezostali ruiny a popol, prežili mohutnú sovietsku ofenzívu v druhej polovici novembra 1942 zo severu a juhu na najslabšie nemecké pozície, vrcholiacu v úplnom obkľúčení 6. armády generála Paulusa. Ohlásenú prípravu na prielom ako jediné možné záchranné riešenie prekazil rozkaz najvyšší – udržať mesto za akúkoľvek cenu. Göringovmu vyhláseniu, že Luftwafe zabezpečí dostatočné zásobovanie 280 000 obkľúčených vojakov potravinami, šatstvom, zdravotníckym materiálom, pohonnými hmotami a muníciou, nemohli uveriť ani obyčajní vojaci. Kruh okolo Stalinovho mesta uzavierali sovietske vojská stále tesnejšie a oni budovali nové a čoraz viac provizórnejšie bojové pozície. Po neúspešnom pokuse o prielom v polovici decembra zdecimovaní Paulusovi vojaci stratili akúkoľvek nádej, pričom si uvedomili, že sú definitívne stratení a ich osud v stalingradskom kotli je spečatený. Napriek tomu zmobilizovali sily na jeho obranu a vlastné prežitie.

Viacerí vojaci približujú aj situáciu počas vianočných dní ako pokojnú, bez výstrelov, s naaranžovanou sviatočnou atmosférou, clivou náladou a len minimálnym obsadzovaním pozorovacích stanovísk. Sovieti postavili poľné tlampače, z ktorých zneli nemecké vianočné piesne a výzvy, aby rakúski vojaci prešli k Červenej armáde, keďže Hitler vojnu prehral a v obkľúčení zomiera každú minútu jeden nemecký vojak! V januári sa sovietske útoky opäť zintenzívnili. V protiklade s viacerými opismi drsnej sovietskej bojovnosti a krutého zaobchádzania s ranenými a zajatcami sú zmienky aj o prejavoch ľudskosti. Zaznamenané sú tiež prípady nadštandardnej starostlivosti ruských ošetrovateliek a lekárok vo vojnovom lazarete, napríklad o nezaváhaní ruskej lekárky pri darovaní krvi ranenému nemeckému vojakovi, taktiež prípad kamarátstva nemeckého vojaka so sovietskym zajatcom.

V prvej časti sú príbehy tých, ktorým sa zo stalingradského pekla podarilo uniknúť vďaka zraneniu alebo vážnemu ochoreniu a museli byť letecky evakuovaní, aj to za ťažko opísateľných podmienok. Hitlerov príkaz im však ani po čiastočnom vyliečení a spamätaní sa z prežitej kataklizmy ešte dlho nedovolil vrátiť sa domov do Nemecka. Bolo nežiaduce, aby či už zúboženým vzhľadom alebo zmienkou o tom, čo prežili, boli priamym dôkazom vojnového utrpenia.

Na rozdiel od množstva príbehov prvej časti, druhú časť knihy *Až do hořkého konce*, tvoria len štyri príbehy. Sústreďujú sa na eskaláciu situácie v decembri 1942 a najmä januári 1943. Opisy obrany narýchlo vybudovaných bojových postavení, zákopov, provizórnych bunkrov, vyčerpanosti z boja a hroziacich náletov striedajú opisy drastického nedostatku potravín, keď vojaci jedli väčšinou mäso z vyhladovaných koní ležiacich pod snehom, museli sa pozerať na narastajúce hromady mŕtvych spolubojovníkov, ktorých nebolo možné zahrabať do zmrznutej zeme, s opismi pohľadu na ťažko ranených, ktorým nebolo možné poskytnúť ani základné ošetrenie, ani zmierniť bolesť, keďže už neboli lieky ani ošetrovatelia. Nechýbajú zmienky o kamarátoch trasúcich sa od zimy a vyčerpania, poslednom strelive, nepoužiteľnej technike keďže nebolo motorové palivo a stále intenzívnejších sovietskych útokoch a boji až do posledného náboja. Napriek tomu, viacerí z nich, keď sa im naskytla možnosť evakuácie v dôsledku zranenia alebo choroby, prežívali dilemu, či je správne opustiť kamarátov v najťažších chvíľach. V podmienkach s posledným strelivom pre ľahké i ťažké zbrane, v situácii, keď zvyšky delostreleckých jednotiek museli pre každý výstrel dostať súhlas z velenia divízie, sa ťažko chápe, že vojaci boli stále pripravení na boj. Napriek vedomiu, že každý, kto prežije, musí počítať s ruským zajatím, sa len ťažko stotožňovali s predstavou, že o pár dní budú už len kolónou vyziabnutých a osudu odovzdaných, z posledných síl sa vlečúcich zajatcov. Navzdory situácii bol Paulus 30. januára povýšený do hodnosti poľného maršala a vyzvaný na vytrvanie boja do posledného náboja. Nasledujúci deň sa vydal Sovietom do zajatia bez podpísania kapitulácie. V severnej časti kotla ešte odolávala 16. tanková divízia. Definitívny koniec nastal 2. februára. Podľa opisov zajatie prebehlo bez incidentov, obe strany boli totálne vyčerpané a v danom okamihu boli radi, že sa to konečne skončilo. Vojna pre nemeckých zajatcov sa síce skončila, ale vedeli, že nič dobré ich nečaká. Mnohí z nich sa však živili nádejou, že obete Stalingradu by nemuseli byť márne a že by sa snáď mohli stať podnetom k vzbure proti Hitlerovi. V zajatí sa ocitlo deväťdesiattisíc väčšinou zranených, chorých, vyhladovaných a omrznutých vojakov. Väčšina z nich zahynula počas pochodov a v táboroch, domov sa vrátilo len okolo šesťtisíc.

Tretia časť *Pochody smrti a lágry* prináša päť príbehov. Po priereze udalostí kratšieho alebo dlhšieho časového úseku pred definitívnou porážkou (pár dní – niekoľko týždňov) nasleduje popis odzbrojenia, oddelenia dôstojníkov od mužstva, odobratia cenných i praktických vecí a nástup na ťažko opísateľné pochody v nedozerných kolónach do zberných táborov, väčšinou do tábora

v Beketovke, kde Sovieti sústreďovali nemeckých, rumunských a chorvátskych zajatcov. Prvý väčší zajatecký transport tu bol umiestnený už 26. januára. Nekonečná cesta holou, snehom pokrytou stepou, posiatou mŕtvolami, hlad, týfus, omrzliny, nedostatok vody, útoky civilistov pri prechode dedinami, do prasknutia natlačené železničné transporty bez akéhokoľvek hygienického zabezpečenia, vyhadzovanie mŕtvych z vlaku a opäť pochody do vysilenia. Preživší zajatci spomínajú, že na ceste do Beketovky zostali tri štvrtiny mŕtvych zajatcov. A v preplnených táboroch fungoval rovnaký princíp zväčšovania existenčného priestoru pre zajatca – keď sa ráno rozvidnelo, zistil, že sedí medzi mŕtvymi. Od začiatku februára do polovice mája podľahlo hladu, zraneniam, chorobám a umrznutiu vo všetkých zberných táboroch 45-tisíc zajatcov. A tých, čo prežili, čakali ďalšie presuny. Opisy v tejto časti pôsobia stále strohejšie a vecnejšie, až sa čitateľovi definitívne zlejú do jediného obrazu úzkostne tichého umierania a nevládne sa vlečúcich radov zajatcov, vysilených a apaticky neschopných akéhokoľvek emočného prejavu.

Každý príbeh v publikácii je uvedený menom vojaka bojujúceho za Tretiu ríšu, má svoj názov a stručné informácie o jeho pôsobení počas druhej svetovej vojny, príslušnosti k jednotke, vyznamenaní, prípadne povojnovom osude. Niektoré príbehy sú dotvorené čiernobielou fotografiou opisovaných udalostí a sú čitateľné aj samostatne.

Božena Šeďová

KRONIKA

OŠETROVANIE ZBIERKOVÝCH PREDMETOV VHÚ – VHM V ROKOCH 2016 – 2018

Ochrana, ošetrovanie a údržba zbierkových predmetov je jednou z hlavných priorít každého múzea. Rovnako to platí aj v prípade Vojenského historického ústavu – Vojenského historického múzea. V priebehu rokov 2016 – 2018 pracovníci VHM, múzejné oddelenie Piešťany a Svidník, systematicky pokračovali v ochrane predmetov kultúrneho dedičstva, uložených v svojich zbierkach.

V nemalej miere sa na tomto procese podieľali príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky, bez pomoci ktorých by počet ošetrených predmetov bol výrazne nižší, a to veľakrát v náročných podmienkach. Zainteresovaní renovované predmety očistili, zbavili starých náterov a korózie a postupne obnovili základný a vrchný náter. Vo finále potom zavŕšili svoju prácu dokončením detailov od vežových či trupových čísiel až po popisy a znaky.

Zamestnanci VHM spolu s príslušníkmi OS SR a dobrovoľníkmi z radov členov klubov vojenskej histórie urobili množstvo drobných prác a opráv počnúc dofukovaním a ošetrovaním pneumatík, odstraňovaním trusu a hrubých nečistôt, obnovením výsostných znakov až po leštenie sklenených a priehľadných častí kokpitov lietadiel a kabín vozidiel, prípadne čistenie exponátov od prachu, ako aj čistenie a údržbu samotných výstavných priestorov expozícií Mo Piešťany a Mo Svidník. Dovedna bolo v rokoch 2016 – 2018 ošetrených 4 393 zbierkových predmetov zo zbierkových fondov múzejných oddelení Piešťany a Svidník. V podrobnejšom pohľade jednotlivé roky vyzerali nasledovne.

Rok 2016

Konzervátori Mo Piešťany v spolupráci s príslušníkmi OS SR urobili konzerváciu alebo čiastočnú renováciu 6 ks múzejných predmetov. Táto spočívala v odstránení starého náteru, nástreku základnou a vrchnou farbou, ich doplnení a v obnove výsostných znakov a vežových čísiel. Jednalo sa o tieto veľkorozmerné zbierkové predmety: kolesový dozér DOK-M (žpr Sereď), zákopový stroj TMK-2 (žpr Sereď), protilietadlový raketový systém 2K12 KUB/SA-6 Gainful vozidlo 2P25 (plrb Nitra), protilietadlový raketový systém 2P24 KRUG/SA-4 Ganef (plrb Nitra), pásové samohybné súlodie GSP-55 ľavé (žpr Sereď), terénny automobil skriňový UAZ 452PP.

Príslušníci VÚ 8009 Martin v rámci technickej pomoci vykonali presuny 11 ks nadrozmerných zbierkových predmetov do depozitára a úpravu vonkajšej expozície. Príslušníci Vrtuľníkového krídla Prešov obnovili značenia leteckej techniky na 3 lietadlách, príslušníci Dopravného krídla Kuchyňa zostykovali lietadlo MiG-15.

V Mo Svidník rovnako za prispenia príslušníkov OS SR v roku 2016 bola vykonaná konzervácia alebo čiastočná renovácia veľkorozmerných zbierkových predmetov, a to predovšetkým v areáli múzejného oddelenia vo Svidníku – stredný tank T-34/85, 152-mm kanónová húfnica vzor 37, vyslobodzovací tank VT-34, žeriavový tank JT-34, 85-mm protilietadlový kanón vzor 44, 122-mm húfnica vzor 38, stredný delostrelecký pásový ťahač ATS-712 a gardový mínomet BM-13/16 (2016).

Celkové počty ošetrených zbierkových predmetov v roku 2016 sú nasledovné:

Ošetrovanie zbierkových predmetov dovedna:	**1 315**
Základné ošetrenie	
Mo Piešťany	**459**
Mo Svidník	**835**
Konzervácia	
Mo Piešťany	**0**
Mo Svidník	**7**
Čiastočné reštaurovanie	
Mo Piešťany	**14**
Mo Svidník	**0**

Rok 2017

V Mo Piešťany bola činnosť zameraná na základné ošetrenie, renováciu zbierkových predmetov v múzejnej expozícii. V rámci základného ošetrenia bolo vykonané dofukovanie kolies, očistenie od nečistôt, ošetrenie povrchových náterov karosérií na pásovej a kolesovej technike pred významnými akciami a taktiež odmastenie znečistených plôch a nakonzervovanie konzervačným olejom.

Na základe uzatvorenej dohody o vzájomnej spolupráci a pomoci medzi Vojenským historickým ústavom Bratislava a Súkromnou strednou odbornou školou sídliacou na Exnárovej ulici v Bratislave, pracovali študenti tejto školy v rámci odborného výcviku pod dohľadom skúsených zamestnancov VHÚ – odborných pracovníkov VHM Piešťany na údržbe a repasovaní historickej leteckej techniky. V rámci tohto výcviku vykonávali montážne a demontážne činnosti, jednoduché opravárenské a údržbárske činnosti, prípadne pomocné práce pri konzervovaní múzejnej vojenskej techniky. Žiaci sa podieľali na oprave trupov lietadiel L-410MA a L-410FG, údržbe a príprave interiéru na renováciu vrtuľníka Mi-4A, čistení draku a krídel lietadla MiG-15, na údržbe a čistení podvozkov, drakov a krídel lietadiel MiG-21, MiG-23, Su-22 a Su-25. Svojou prácou pomáhali udržiavať a obnovovať zbierkové predmety zo zbierkového fondu VHM Piešťany. Na leteckej technike boli obnovené výsostné znaky ČSĽA (Mi-4, MiG-15bis, Su-7, MiG-19PM) a bolo vykonané vyčistenie a ošetrenie interiéru na lietadle Jak-40. V spolupráci s príslušníkmi OS SR vykonali konzervátori Mo Piešťany konzerváciu alebo čiastočnú renováciu 9 ks múzejných predmetov. Táto spočívala v odstránení starého náteru, nástreku základnou a vrchnou farbou, ich doplnení a v obnove výsostných znakov a vežových čísiel. Jednalo sa napríklad o tieto veľkorozmerné zbierkové predmety: rampa odpaľovacia 5P 71 protilietadlového raketového kompletu S-125 NEVA (plrb Nitra), vozidlo ZIL – 131 s návesom – prepravník protilietadlových rakiet VOLCHOV/DVINA (plrb Nitra), prehľadový rádiolokátor zo systému KRUG 1S12 RL-128/Long Track (plrb Nitra), navádzací rádiolokátor zo systému KRUG 1S32/Pat Hand (plrb Nitra), kolesový obrnený transportér BRDM-1, motocykel CZ – 125, terénny automobil valníkový UAZ 452D so svetlometom APP-90P.

V rámci rozšírenia prezenčných priestorov bol dokončený a skolaudovaný krytý prístrešok P2. Prístrešok P2 slúži ako výstavný priestor vonkajšej expozície s dôrazom na ženijnú a automobilovú techniku. Prístrešok bol okamžite využitý na vystavenie zbierkových

predmetov a zároveň aj k zvýšeniu stupňa ich ochrany pred poveternostnými vplyvmi.

Príslušníci Ozbrojených síl SR v spolupráci s Mo Svidník vyhotovili vo Svidníku a na Dukle nové ochranné nátery na 7 veľkorozmerných zbierkových predmetoch zo zbierky Mo Svidník. Konkrétne sa jednalo o nasledovné predmety: v areáli múzejného oddelenia vo Svidníku – 152-mm kanónová húfnica vzor 37, 57 mm protitankový kanón vzor 43, 152-mm kanónová húfnica vzor 18/47, obrnený transportér OT-810, v areáli pred vstupom na Pamätník sovietskej armády vo Svidníku - 2x152-mm kanónová húfnica vzor 37, v areáli Vyhliadkovej veže na Dukle – 120-mm plukovný mínomet vzor 38. Taktiež na pamätnom mieste tragédie gen. Jaroslava Vedrala-Sázavského na Dukle osadili zábradlie. Do priestorov svidníckej Centrálnej expozície umiestnili originál čs. hraničného stĺpa, ktorý sa pôvodne nachádzal na hraničnom priechode na Dukle. Vykonali tiež množstvo drobných údržbárskych a pomocných prác, ako aj úpravu zelene v rozsiahlych areáloch národných kultúrnych pamiatok v správe VHÚ.

Celkové počty ošetrených zbierkových predmetov roku 2017 sú nasledovné:

Ošetrovanie zbierkových predmetov dovedna:	**1 648**
Základné ošetrenie	
Mo Piešťany	**609**
Mo Svidník	**864**
Konzervácia	
Mo Piešťany	**138**
Mo Svidník	**28**
Čiastočné reštaurovanie	
Mo Piešťany	**9**
Mo Svidník	**0**

Rok 2018

V Mo Piešťany konzervátori za prispenia príslušníkov OS SR, prevažne zo ženijného práporu v Seredi vykonali konzerváciu, prípadne čiastočnú reštauráciu 5 zbierkových predmetov prevažne vo vonkajšej expozícii VHM. Z veľkorozmerných predmetov sa jednalo o nasledovné: pásové samohybné súlodie GSP-55 pravé (žpr Sereď), riadiaci a navádzací rádiolokátor zo systému KUB 1S91 SURN (plrb Nitra), stredný tank T-55 C1 s odmínovacím zariadením KMT-7 (žpr Sereď), operačno-taktický raketový komplex 9K714 OKA/SS-23 Spider vozidlo 9P71 (žpr Sereď) a prístroj riadenia paľby 57mm protilietadlového kanóna S-60 PUAZO 6-60 (žpr Sereď). V ďalšom sa vykonávalo základné ošetrenie automobilovej techniky (dofúkanie kolies) tankovej, delostreleckej a leteckej techniky.

V rámci konzervácie bolo taktiež vykonané ošetrenie 8 bojových zástav a jednej uniformy. Či už vlastnými silami a prostriedkami, ako napríklad bojové zástavy 12. pluku gen. Dr. Milana Rastislava Štefánika (replika), 217. protitankového delostreleckého pluku a 311. Bombardovacej perute (replika), alebo v spolupráci s Digitalizačným centrom múzea SNP v Banskej Bystrici, kde boli ošetrené a konzervované nasledovné bojové zástavy: 10. hraničiarsky prápor, Zástava – Ženijná jednotka, Slovenská jednotka 1. č-s práporu KFOR,

Jednotka RCHBO a Letecké učilište. V uvedenom digitalizačnom centre múzea SNP v Banskej Bystrici boli rovnako konzervované aj časti uniformy brigádneho generála J. M. Kristína, a to konkrétne blúza a plášť.

Profesionálni vojaci z brigády bojového zabezpečenia pomáhali s prípravami expozície múzea na letnú sezónu, s opravami a defektáciou tankovej techniky, ako aj a pri prepravách zbierkových predmetov. Príslušníci Vzdušných síl pomáhali pri opravách lietadiel, obnove výsostných znakov u 2 lietadiel, ale hlavne pri presunoch lietadiel a vrtuľníkov v rámci plánovanej prestavby expozície VHM, ktorej prvou ucelenou časťou je vytvorenie samostatnej časti expozície venovanej technike protivzdušnej ochrany ČSĽA.

V Múzejnom oddelení VHM Svidník príslušníci 21. zmiešaného mechanizovaného práporu Trebišov, 22. mechanizovaného práporu Michalovce, 23. motorizovaného práporu Trebišov, Samohybného delostreleckého oddielu Michalovce a Práporu CSS Prešov zrealizovali vo Svidníku a na Dukle viacero pracovných brigád. V tomto období bola vykonaná obnova náteru na 7 veľkorozmerných zbierkových predmetoch – na pomníku TARAN na rázcestí medzi Svidníkom a obcou Kapišová – stredný tank T-34/85 a stredný tank T40/75 (Panzerkampfwagen IV), v areáli vyhliadkovej plošiny v Nižnom Komárniku – 85-mm protilietadlový kanón vzor 44 a 152-mm kanónová húfnica vzor 37, v areáli Vyhliadkovej veže na Dukle – 152-mm kanónová húfnica vzor 37 a napokon 120-mm plukovný mínomet vzor 38 a 12,7 mm veľko-kalibrový guľomet DŠK vzor 38/46 z depozitárov VHM - Mo Svidník. Okrem toho bolo opäť množstvo rôznych údržbárskych prác v areáloch jednotlivých národných kultúrnych pamiatok a objektov v správe VHÚ.

Celkové počty ošetrených zbierkových predmetov roku 2018 sú nasledovné:

Ošetrovanie zbierkových predmetov dovedna:	**1 430**
Základné ošetrenie	
Mo Piešťany	**598**
Mo Svidník	**756**
Konzervácia	
Mo Piešťany	**48**
Mo Svidník	**15**
Čiastočné reštaurovanie	
Mo Piešťany	**6**
Mo Svidník	**7**

Sumarizáciou vyššie uvedených údajov sa dostávame k záveru, že v posledných troch rokoch kontinuálne pokračuje plnenie stálej a jednej z nosných úloh VHÚ-VHM, a to ochrana a ošetrovanie zbierkových predmetov v zbierkovom fonde jednotlivých múzejných oddelení. V prvom rade vlastnými silami a prostriedkami a v ďalšom s významnou podporou Ozbrojených síl SR a dobrovoľníkov z klubov vojenskej histórie. Všetkým, ktorí sa na uvedenom podieľali, patrí veľká vďaka za pomoc, ktorou prispeli k ochrane a záchrane kultúrneho dedičstva našej krajiny.

Celkové počty ošetrených zbierkových predmetov VHÚ-VHM v rokoch 2016 – 2018

Ošetrovanie zbierkových predmetov dovedna:	**4 393**
Základné ošetrenie	
Mo Piešťany	**1 666**
Mo Svidník	**2 455**
Konzervácia	
Mo Piešťany	**186**
Mo Svidník	**50**
čiastočné reštaurovanie	
Mo Piešťany	**29**
Mo Svidník	**7**

www.vhu.sk

VOJENSKÍ HISTORICI SI PRIPOMENULI VÝZNAMNÝ DEŇ – DEŇ DELOSTRELECTVA A RAKETOVÉHO VOJSKA

Členovia Cechu puškárov a delostrelcov si dňa 15. januára 2019 na slávnostnom zhromaždení v Posádkovom klube v Bratislave pripomenuli už 74. výročie bitky pri poľskom Jasle, kde naši delostrelci v zostave 1. čs. armádneho zboru v ZSSR úspešne zasiahli do bojov proti fašizmu. Tento pamätný deň vojenskej minulosti Slovenska sa v radoch príslušníkov delostrelectva a raketového vojska slávi ako Deň delostrelectva a raketového vojska. Na slávnostnom zhromaždení, ktoré bolo venované tomuto historickému výročiu, sa okrem členov Cechu puškárov a delostrelcov zúčastnili predstavitelia Ministerstva obrany SR, delostrelci OS SR, ale aj bývalí náčelníci raketového vojska a delostrelectva, velitelia delostreleckých brigád a plukov, ako aj ďalší významní hostia. Prítomní delostrelci boli za svoju prácu a rozvíjanie tradícií delostrelectva vyznamenaní medailami ministra obrany SR, odznakmi náčelníka Generálneho štábu OS SR, medailami Českej a Slovenskej obce delostreleckej, plaketami a ďakovnými listami rôznych vojenských útvarov a spoločenských organizácií.

Do Delostreleckej galérie cti a slávy boli uvedení genmjr. in memoriam Alexander Korda a genmjr. in memoriam Mirko Vesel. Vojen-

skému historickému ústavu bol za aktívny prínos k zachovávaniu tradícií delostrelectva a príkladnú spoluprácu s Cechom puškárov a delostrelcov v Bratislave udelený Ďakovný list, ktorý z rúk veľmajstra Cechu puškárov a delostrelcov plk. v. v. Jaroslava Juneka prevzala zamestnankyňa Vojenského historického ústavu – kurátorka Vojenského historického múzea Piešťany Mgr. Viera Jurková. Osobitný slávnostný ráz zhromaždenia umocňovali historické bojové zástavy zo zbierkového fondu Vojenského historického múzea Piešťany. Konkrétne boli prezentované bojová zástava Delostreleckého učilišťa Martin a replika bojovej zástavy 110. delostreleckého pluku.

www.vhu.sk

NÁVŠTEVA PRÍSLUŠNÍKOV NATO VO VOJENSKOM HISTORICKOM MÚZEU PIEŠŤANY

Dňa 5. februára 2019 sa v priestoroch VHÚ – Vojenského historického múzea v Piešťanoch („VHM“) uskutočnilo služobné zamestnanie príslušníkov Generálneho štábu ozbrojených síl SR a veliteľstva pozemného komponentu NATO – LANDCOM/Izmir. Účastníkov zamestnania privítali riaditeľ VHM Piešťany a vedúci múzejného oddelenia – zástupca riaditeľa VHM, ktorí ich oboznámili s históriou pracoviska a programom akcie. Následne boli odprezentované prednášky „Malá vojna 1939“ a „Smer oslobodzovania Slovenska 1944-1945“, ktoré pripravili vedeckí pracovníci odboru vojensko-historických výskumov. Po skončení prednášok, ktoré odprezentovali odborní pracovníci VHM, sa uskutočnila živá diskusia, do ktorej aktívne vstúpili členovia francúzskych a maďarských ozbrojených síl zaoberajúci sa staršími dejinami. V ďalšej časti programu sa účastníci zamestnania oboznámili so zbierkovými predmetmi - historickými zbraňami z medzivojnového obdobia a z konca 2. svetovej vojny. Odborný pracovník VHM, Mgr. Tomáš Hanich, im k tomu poskytol fundovaný odborný výklad. Zaujímavý program služobného zamestnania pokračoval komen-

tovanou prehliadkou vonkajšej a vnútornej expozície VHM Piešťany a bol zavŕšený audio-vizuálnou prezentáciou vybraných zbierkových predmetov v 3D prezentačnej miestnosti VHM Piešťany, ktorého obstaranie, ako súčasť projektu Centrum výskumu zbierkových predmetov (CVZP), bolo spolufinancované zo zdrojov Európskej únie.

www. vhu.sk

II. ROČNÍK MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE SLOVENSKO A PRVÁ SVETOVÁ VOJNA

Dňa 22. februára 2019 sa v priestoroch Kultúrno-vzdelávacieho centra Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach uskutočnil II. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie s názvom „Slovensko a prvá svetová vojna“, ktorá nadviazala na udalosť rovnakého formátu z roka 2018, keď sme si pripomínali sté výročie ukončenia Veľkej vojny a vznik prvého spoločného štátu Čechov a Slovákov. Na úvod sa všetkým zúčastneným prihovoril zástupca Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach Viktor Szabó a predseda Klubu vojenskej histórie Beskydy Martin Drobňák, ktorí zdôraznili nutnosť neustáleho pripomínania si udalostí prvej svetovej vojny, keďže tá bola dlhé roky mimo záujmu odbornej i laickej verejnosti.

Po slávnostnom uvedení medzinárodnej vedeckej konferencie ako prvý so svojím príspevkom *Slovensko a prvá svetová vojna Špiritus regiment v boji – rakúsko-uhorský 67. peší pluk na bojiskách prvej svetovej vojny* vystúpil Radoslav Turik (Klub vojenskej histórie Beskydy), ktorý v stručnosti načrtol historický vývoj a bojovú cestu „prešovského“ regimentu na bojiskách prvej svetovej vojny, pričom vo svojom bádaní sa opieral najmä o údaje z matriky padlých. V závere svojho príspevku načrtol ďalšiu možnosť výskumu zameraného na hľadanie dôvodov pre negatívne označenie „prešovského“ regimentu, ktoré evokuje nadmerné požívanie alkoholu. Druhý príspevok od Jánosa Rózsafiho (Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány) s názvom *Dôležité boje na Korunkovej 1. – 6. maca 1915* sa venoval krátkej, ale o to intenzívnejšej, bojovej činnosti rakúsko-uhorských a ruských vojsk na kopci pri obci Repejov v súčasnom okrese Medzilaborce. Tretí príspevok od Matúša Burdu (Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave) v dvoch rovinách analyzoval vplyvy prvej svetovej vojny na obec Ruská Kajňa v dnešnom okrese

Humenné. Autor po stručnom geografickom náčrte a historickom vývoji obce predstavil na základe práce s databázou padlých, matrikou padlých, matrikou pokrstených gréckokatolíckej farnosti Pakostov a Verlustliste 10 mužov z Ruskej Kajni, ktorí v priebehu rokov 1914 až 1918 narukovali na front v peších plukoch rakúsko-uhorskej armády. V druhej časti príspevku *Obec Ruská Kajňa a prvá svetová vojna* Matúš Burda stručne charakterizoval bojové operácie rakúsko-uhorských a ruských jednotiek v údolí rieky Oľka na prelome novembra a decembra 1914 a od februára do konca apríla 1915. Posledným prednášajúcim v prvom bloku prednášok bol Norbert Stencinger (Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány), ktorý v príspevku s názvom *Zánik monarchie 1918 očami veliteľa práporu – príbeh Vilmosa Tótha-Kádára* prostredníctvom priameho účastníka ponúkol všetkým prítomným pohľad na posledné dni mnohonárodnostnej monarchie. Taktiež načrtol možnosť ďalšieho výskumu a spracovania doteraz nepublikovaných spomienok uložených v archíve v Budapešti.

Druhý blok prednášok otvoril Lukáš Šimko (Štátny archív v Prešove) s referátom *Prešovská vzbura*. Autor na základe archívneho výskumu a štúdia dobovej tlače podrobne rozobral dianie v Prešove na prelome októbra a novembra 1918 a poukázal na nesprávnu, a slovenskou historiografiou preberanú, interpretáciu tejto udalosti. Ako autor zdôraznil, medzi popravenými neboli len príslušníci „prešovského" regimentu, ale aj muži z iných jednotiek. Okrem toho je nutné podotknúť, že cisársky a kráľovský peší pluk č. 66 v tom čase bojoval na fronte, a tak sa v meste Prešov nachádzala len jeho záložná posádka, čím chceme povedať, že by malo dôjsť ku korekcii a upresnení poznatkov vzťahujúcich sa na túto udalosť z prelomu októbra a novembra 1918 v Prešove. Po Lukášovi Šimkovi vystúpil s referátom *Boje na vrchu Kaštielik v roku 1915* poľský historik Tomasz Woźny (Stowarzyszenia Aktywnej Ochrony Cmentarzy z I Wojny Swiatowej Crux Galiciae). Vo svojom príspevku na základe analýzy dobových máp a strát rakúsko-uhorskej i ruskej armády analyzoval bojovú činnosť v tomto priestore karpatského frontu. Následne vystúpila Jana Zaťková (Vojenský historický ústav v Bratislave) s príspevkom *Bojová činnosť 71. pešieho pluku na východnom fronte* bojovú cestu „trenčianskeho" regimentu, v ktorom na začiatku prvej svetovej vojny slúžilo až 85 % príslušníkov hlásiacich sa k Slovákom. Autorka pri svojom výskume využila denník cisárskeho a kráľovského 71. pešieho pluku, ktorý bol napísaný až po skončení svetovej vojny. Autorka neopomenula ani epizodické bojové nasadenie „trenčianskeho" pluku na území dnešného severovýchodného Slovenska v prvej polovici roka 1915. Posledný príspevok druhého bloku od Jaroslava Vencálka (Inštitút politológie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove) s názvom *K projektu stropkovské muzejní expozice „Východní fronta 1. světové války"* sa venoval možnostiam vytvorenia stálej výstavy, ktorá by návštevníkom severovýchodného Slovenska ponúkla jedinečnú možnosť dozvedieť sa širokospektrálne informácie o regióne, bojoch a dôsledkoch prvej svetovej vojny. Tento ambiciózny plán by podľa Jaroslava Vencálka mohol priniesť úspech v podobe zvyšovania povedomia o dejinách regiónu, ale najmä by podporil upadajúci miestny turistický ruch.

Tretí blok prednášok otvorila Anna Šimkuličová (Podvihorlatská paleta) s referátom *Maliari na bojisku prvej svetovej vojny*. Autorka stručne charakterizovala činnosť maliarov v rakúsko-uhorskej armáde a následne stručne priblížila vojnové osudy menej známych umelcov maďarského pôvodu. Osobitú pozornosť Anna Šimkuličová venovala beckovskému rodákovi Ladislavovi Medňanskému, ktorého sté výročie od jeho úmrtia si pripomíname práve v tomto roku. Iný prístup výskumu prvej svetovej vojny všetkým prítomným ponúkla dvojica českých archeológov Jan Petřik a Martin Vojtas (Masarykova univerzita). Autori v prednáške *Rakousko-uherská postavení na kopci Staviská ve světle archeologického průzkumu* pomocou terénneho výskumu, moderných vedeckých metód podporených technologickými vymoženosťami analyzovali zákopovú líniu rakúsko-uhorských vojsk či

guľometné postavenia. Aj po viac ako sto rokoch od bojov v Karpatoch sú dodnes v teréne viditeľné prvky obranných postavení, ktorých výskyt potvrdzujú i nábojnice. Ako tretí v poradí s referátom *Rakúsko-uhorská vojenská poľná pošta v čase prvej svetovej vojny* vystúpil zberateľ Ondrej Sulo. Na základe dlhoročného bádania súkromnej pošty popísal základné aspekty poľnej pošty, ktorá slúžila vojakom na fronte. V závere tretieho bloku prednášok predstavil svoj čiastkový výskum, založený na analýze dennej tlače z oblasti Spiša, Viktor Szabó (Štátna vedecká knižnica v Košiciach). V referáte *Spišskí dôstojníci na frontoch prvej svetovej vojny 1914-1915* zosumarizoval biografické údaje a ďalšie cenné informácie z pôsobenia v armáde či už v zázemí alebo priamo na fronte o vojakoch – dôstojníkoch pochádzajúcich z okolia Spišskej Novej Vsi. Ako sám autor uviedol, cieľom výskumu je dokázať, že v rakúsko-uhorskej armáde pôsobili aj vysokí dôstojníci z územia dnešného Slovenska. Aj keď je nutné podotknúť, že títo dôstojníci boli potomkami významných rodín pochádzajúcich z nemeckého prostredia.

Posledný blok prednášok vedeckej konferencie otvoril Jurij Fatula, ktorý prezentoval výsledok kolektívneho bádania spolu s Konstantínom Leszikom, príspevkom *Vojaci z územia dnešného Slovenska pochovaní na vojnových cintorínoch z prvej svetovej vojny v Užhorode*. Mesto Užhorod je z pohľadu slovenskej vojenskej historiografie venujúcej sa prvej svetovej vojne veľmi dôležité, keďže množstvo mužov z východného Slovenska narukovalo práve do mesta na rieke Uh a taktiež počas vojny bolo v meste zriadené nemocničné zariadenie, v ktorom sa liečili aj Slováci. Hlavný rečník Jurij Fatula opísal celkový vývoj pietneho miesta, ktorý si v priebehu jednotlivých desaťročí prešiel ťažkým obdobím. Vplyvom zvyšujúcej sa industrializácie a stavebnej činnosti sa pietne miesto dostalo na okraj spoločenského záujmu a postupne cintorín chátral. V súčasnosti je na cintoríne, kde sú pochované tisícky vojakov z čias prvej svetovej vojny, inštalovaná pamätná tabuľa pripomínajúca hrôzy rokov 1914 až 1918. Po prednáške o užhorodských cintorínoch z prvej svetovej vojny vystúpil s referátom Ferdinand Vrábel (Nadácia M. R. Štefánika v Bratislave). Ten v referáte *Južné hranice Slovenska ako jeden z výsledkov prvej svetovej vojny* poukázal na politicko-vojenský aspekt konštituovania nového demokratického štátneho útvaru Čechov a Slovákov v strednej Európe, pri ktorého zrode stáli i československí legionári. Predposledný prednášajúci Peter Pavlík zameral svoju pozornosť na vojnový cintorín v Trenčíne v Zábraní, ktorý v roku 2016 prešiel kompletnou rekonštrukciou za pomoci Vojenského historického ústavu a Klubu generálov Slovenskej republiky. Autor príspevku sa zameral na vyvrátenie niektorých mýtov prevládajúcich najmä v trenčianskej spoločnosti. Taktiež poukázal na

etnické zloženie pochovaných, medzi ktorými boli príslušníci z územia Slovenska, Česka, Maďarska, Poľska či Rakúska. Zaujme aj skutočnosť, že na vojnovom cintoríne sú pochovaní i vyznávači islamskej viery. Ako posledný vystúpil Martin Drobňák (Klub vojenskej histórie Beskydy). V referáte *Vojnový cintorín Veľkrop a jeho obnova 2010 – 2018* zhrnul v základných bodoch postup rekonštrukčných prác na pietnom mieste v okrese Stropkov, na ktorom je pochovaných dovedna 8 662 vojakov rakúsko-uhorskej a ruskej armády. Zaujímavosťou je skutočnosť, že dodnes poznáme len mená 11 pochovaných mužov. Predseda Klubu vojenskej histórie Beskydy viackrát zdôraznil, že celá obnova sa realizovala na základe architektonického plánu vyhotoveného po vzdialení sa frontovej línie. Tento architektonický skvost sa podľa Martina Drobňáka bude v najbližšej dobe uchádzať o zapísanie do zoznamu Európskeho dedičstva. Okrem iného sa viackrát poďakoval všetkým zainteresovaným, najmä miestnej samospráve, dobrovoľníkom a darcom, bez ktorých by obnova nebola možná.

V poslednom bloku vedeckej konferencie si všetci prítomní mohli pozrieť krátky film *Bezmení hrdinovia* autorov Adama Kocku a Adama Obšitnika (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave). Vo filme členovia Klubu vojenskej histórie Beskydy popisujú základné aspekty ich vedecko-výskumnej i popularizačnej činnosti.

Na záver sa všetkým účastníkom poďakoval ako zástupca Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach Viktor Szabó, tak aj predseda Klubu vojenskej histórie Beskydy Martin Drobňák. Vo svojich záverečných príhovoroch obaja vyjadrili presvedčenie, že v podobných odborných aktivitách sa bude pokračovať aj naďalej. Príspevky z konferencie budú publikované vo vedeckom zborníku.

Matúš Burda

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Lucia NOVÁKOVÁ, PhD., Katedra klasickej archeológie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, Hornopotočná 23, 91 701 Trnava, Slovenská republika, email: lucia.novakova@truni.sk

PhDr. Peter ROHÁČ, Obchodná akadémia, Myslenická 1, 902 01 Pezinok, Slovenská republika, email: rohac.peto@gmail.com

JUDr. Jaroslav KOZOLKA, LL.M., MBA, Generálna prokuratúra SR, Štúrova 2, 812 85 Bratislava, Slovenská republika, email: Jaroslav.Kozolka@genpro.gov.sk

Mgr. Ján VAVRUŠ, PhD., ARDIG GesmbH, Porschestrasse 39, A-3100 St. Pölten, Rakúska republika, email: j.vavrus@seznam.cz

plk. v. v. Dr. Miloslav PÚČIK, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava, Slovenská republika, email: milopucik@gmail.com

Mgr. Tamara JANECOVÁ, PhD., Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta, Priemyselná 4, 918 43 Trnava, Slovenská republika, email: tamara.janecova@truni.sk

Mgr. Pavel ŠRÁMEK, Ph.D., Státní okresní archiv Zlín, Klečůvka-zámek 763 11 Želechovice nad Dřevnicí, Česká republika, email: sramek@mza.cz

POKYNY PRE AUTOROV

Spôsob odovzdávania rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajte, resp. posielajte zásadne v textových editoroch Word. Poznámky vrátane bibliografických odkazov je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkladanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie písať ich mechanicky vzadu za textom štúdie. Súhrnný zoznam použitej literatúry treba uvádzať v abecednom poradí na konci príspevku. *K štúdii je potrebné pripojiť abstrakt (v slovenčine do 10 riadkov), 5 kľúčových slov v slovenskom aj anglickom jazyku; resumé v slovenčine v rozsahu cca jednej strany, zaslať osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu v tvare IBAN, telefonický a emailový kontakt, adresu zamestnávateľa.* Zaslaním príspevkov a osobných údajov dávajú autori redakcii a určeným pracovníkom plný súhlas na ich spracovanie, pričom tí plne rešpektujú pravidlá GDPR na ochranu osobných údajov.

Text sa nepokúšať zalamovať ani špeciálne upravovať, odstavce bez tabulátora! Písmo Times New Roman, veľkosť 12, normal, bez zvýrazňovania. Riadkovanie 1,5. V prípade priamych citácií písať kurzívou. Obrazové prílohy poprosíme zasielať čierno-biele samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v rozlíšení min. 300 dpi a riadne označené a identifikovatené. V texte uveďte popiskom, kde by mal byť obrázok umiestnený. Tabuľky, grafy je potrebné zasielať v osobitnom súbore v štandarde xls, xlsx (excel).

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal prekročiť 40 strán (minimálny má rozsah 15 s.) Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať ISBN.

Počet normostrán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov vrátane medzier na stranu).

Základnou citačnou normou je STN 690 (01 0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy

Odkaz na monografie

VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika.* Bratislava : International, 1994, s. 56. ISBN 80-215-0149-9.

PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981.*

B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121. ISBN 3 8577 01 203.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

Odkaz na štúdie (v prípade, že je uvedený v zborníku aj editor, uveďte ho za názvom zborníka):

ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10. ISSN 1335-3314.

(pri cudzojazyčných zdrojoch uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: In *Army History*, 2003, vol. 59, no. 1, p. 13-15.)

DEIGHTON, Leon. *Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85. ISBN 80-85794-08-X.

Odkaz na už citovaný zdroj v texte

PEJSKAR, ref. 2, s. 97; číslo ref. je číslo poznámky pod čiarou, v ktorej sa nachádza citovaná práca 1.-krát s celým bibliografickým údajom

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.

- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov, uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.

- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev, píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,

- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu.

Odkaz na archívny dokument

MVSR-Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), f. Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918-1928 (ďalej f.), škatuľa (ďalej šk.) č. 277, sign. č. 1234/1920 prez.

Pri opakovaných záznamoch uvádzať Tamže, s. 8 (nie tamtiež)

- najfrekventovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHA Bratislava, NA Praha, AM SNP B. Bystrica,

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Vojenská história 2/2019
Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívnictvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.
Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová
Kontaktná adresa: redakciavh@gmail.com

Grafická úprava: Mill Valley, s. r. o.

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Igor Baka, PhD. (podpredseda), PhDr. Milena Balcová, PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Igor Graus, PhD., doc. Mgr. Michal Habaj, PhD., Mgr. Peter Chorvát, PhD., Mgr. Peter Kralčák, PhD., Mgr. Matej Medvecký, PhD., PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Richard Pavlovič, PhD., pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.
Medzinárodný redakčný kruh: pplk. Dr. Tibor Balla, DrSc. – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest; Dr. István Janek, PhD. – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest; PhDr. Michal Lukeš, PhD. – Národní muzeum, Praha; Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. – Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa; PhDr. Jiří Rajlich – Vojenský historický ústav, Praha; Dr. Harold E. Raugh, Jr., U.S. Army Europe, APO AE 09096 USA; Dr. Martin Zückert – Collegium Carolinum Forschungstelle für bömischen Länder, München

Časopis je indexovaný v medzinárodných databázach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)
European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS)

Vychádza štyrikrát ročne.
Rozširuje: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava
Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 8. 4. 2019
EV734/08
IČO vydavateľa: 00309591
Nepredajné
ISSN 1335-3314
Tlač: HSa MO SR, OdVČ, PoO, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke je portrét s vyobrazením gen. M. R. Štefánika na jednej zo sériových poštových známok Československej republiky vydanej 28. 10. 1945. Autor návrhu a rytec: Jindra Schmidt.